

J. Borecky!

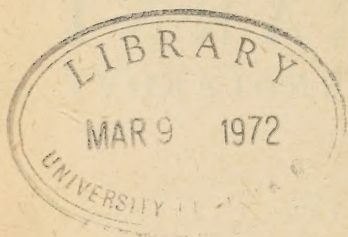
SLOVENSKO LITERÁRNÍ .

SLOVENSKO
LITERÁRNÍ
OD DOBY BERNOLÁKOVY

NAPSAL

FR. FRÝDECKÝ

V MORAVSKÉ OSTRAVĚ
NAKLADATEL ADOLF PEROUT KNIHKUPEC
1920

PG
5401
F77

TISKEM „POLITIKY“ V PRAZE.

„Slovensko literární od doby Bernolákovy“ mělo původně titul jiný: „Přehledné dějiny slovenského písemnictví“. Tato forma vystala — nikoli z důvodů formálních.

Na území Čech, Moravy, Slezska a Slovenska žila a žije ode dávna v souvislosti jednotná literatura česká. Má-li pravdu Hettner, že totiž dějiny literární nejsou letopisy knih, nýbrž jejich ideí a tvarů uměleckých, a má-li pravdu Šalda, že literární historie není jen kronikou literárních dokumentů, ale také a především historií a objevem hodnot — potom našťestí podnes je neporušena jednotná vývojová cesta národní literatury ve všech třech (nebo čtyřech) řečených spisovných oblastech. Profesor Jaroslav Vlček, veliký zakladatel moderního českého dějepisu literárního, po „Dejinách literatury slovenskej“ přikročuje záhy k „Dějinám české literatury“, zahrnuje v ně důsledně také spisovnou oblast na Slovensku a tak geniálně obnovuje v stav původní a skutečný české dějiny literární.

Na Slovensku žije naše literatura; vztah písemnictva na Slovensku k mateřské literatuře české budiž dovoleno srovnat s písemnictvím kruhu félibristů a mateřskou francouzskou slovesností: Hviezdoslav jest — a sice bez nadsázky — český Mistral. Svěrázné Slovensko literární leží ve skutečnosti jen několik kilometrů za rázovitou literární Moravou: obojí oblast

jest krajově zbarvenou součástíkou české literatury, třebaže Slováci svého spisovného nářečí užívají tradičně a pravidelně a Moravané pouze výjimkou.

Pisemnictví na Slovensku je tudíž pouhým doplňkem české literatury; zaujmout k němu dobové stanovisko nebylo věci nejjednodušší. Není možno po vzoru staré metody bibliografické pouze podle spisovného kroje soudit živé projevy a hodnoty literární, abys duše v nich nezabil; a přec je nutno vyslovit i tento svéráz tak, aby ses vyhnul zdání separatismu, abys netvořil obrazu neskutečného. Proto titul této knihy se vyhýbá nepřesnosti i neskutečnosti, jež se tají v předmětném názvu „slovenská literatura“ a volí místo něho raději název místopisný „Slovensko literární“, jež jest ovšem nepopěrnou skutečností. Je-li v ní přesto druhdy řeč o „slovenské literatuře“, děje se tak v plném vědomí technického termínu, zkratky, ve stručném smysle anebo zkráceném opise „literatury na Slovensku, psané slovenským spisovným nářečím“; ideově a podle hodnot je všude považována za literaturu českou. A z tohoto pojetí literatury odvětvenné vyplývá další důsledek: v monografický její obraz velicí slovenští rodáci, Kollár a Šafařík, nejsou vsazeni literárně, t. j. výkladem celého svého díla literárního, nýbrž ideově a pragmaticky, t. j. potud, pokud a kterak idey jejich žily a žijí v slovenském dění literárním a kulturním.

Rok 1844 je datum historické, ale ne tragické. Do roku toho jednotný — až na výjimku Bernolákovců — proud české literatury od roku toho teče odděleně dvěma rameny: široký starý žlab pln projevů a hodnot literární, pěstované v spisovné češtině, užší a novější koryto jeho písemnictví, pěstěné v spisovném nářečí slovenském. Obě ramena mají touž výplň a patrně i touž snahu — vytvářejíce nyní mezi sebou ostrov spisovného separatismu — opět se

spojit v jediný literární proud. Nemají-li snahy té dosud, budou ji mít v budoucnosti — kdy, na tom konečně nesejde. Nevím, lze-li populárněji a makavěji přesvědčit i méně zběhlého čtenáře v dějinách naší literatury o jednotnosti českého písemnictví v Čechách i na Slovensku, nežli tímto opsaným diagramem. —

„Slovensko literární“ dělím od Bernoláka na šest hlav. Je to dělení přirozené; přibližně tolik se vystřídalo literárních generací, z nichž každá přinesla aneb aspoň se snažila přinést něco svého v společný poklad literární.

O většině děl a spisů z období starších hovořím v „Slovensku literárním“ z vlastního názoru: pouze několik tisků, ostatně nevýznamných, z doby Bernolákovy a dvou-tří raných a vzácných spisů štúrovských nebylo mi lze se dopátrat. Zde i v jiných případech jest — a musí být — vůdcem profesor Vlček: probádal tak Slovensko literární, „že již jiným sotvy místa zbude“, podle slov jeho velikého slovenského rodáka, kde by, zvlášť v starší době, mohli uskutečnit objevy. Doplnky a změny ovšem jsou nejen možny, nýbrž druhdy nutny: o tom tuším i tato kniha podává svědectví. O všech spisech z doby novější (od r. 1881) piši pouze z autopsie: hlavu pátou a šestou znovu jsem zpracoval podle příslušných míst v „Mladém Slovensku“ (v Praze u Topiče 1918), jež vyvoláno předloni potřebou doby záhy bylo rozebráno a nového prohlédnutí pro nový účel potřebovalo. Přílohy vzadu hledí čtenářům usnadnit přehled po slovenském písemnictví.

Knihu svěřuji tisku v době, kdy působí na Slovensku ministr „unifikační“, jsa naprosto přesvědčen o nutnosti sjednocení také obou literárních oblastí.

české i slovenské, v jediný obrozený a silný proud
národního písemnictví zde i pod Karpatami. Uctívám
jí skrovně velikou památku Ľudevíta Štúra,
idey pokroku bojovníka, bezděky největšího svědka
literární jednotnosti Čech a Slovenska.

V Praze dne 29. února 1920.

F. F.

SLOVENSKO LITERÁRNÍ
OD DOBY BERNOLÁKOVY.

HLAVA PRVÁ.

SLOVENSKO LITERÁRNÍ DO KONCE VĚKU XVIII.

I

SLOVENSKO PŘED BERNOLÁKEM.

Roku 1787 vyšla v Prešpurce filologicko-kritická disertace mladého katolického teologa, jež v zásadě a s velikým důrazem prohlásila práva samostatného spisovného nářečí slovenského. Nebylo to po prvé, co v národopisné oblasti slovenské myšlenka spisovné samostatnosti v učených kruzích byla zkoumána a různou přetřásána; nikdo jí však netlumočil směleji a v čas příhodnější, než právě *ANTONÍN BERNOLÁK*.

Když na samém začátku věku XVII. superintendent tří středoslovenských žup, oravské, turčanské a liptovské, *ELIÁŠ LÁNI* (1570—1617), skládá písně duchovní nikoli řečí bible Kralické, nýbrž živou mluvou svých církevníků; když statečný, ve vězení pro svou víru umučený superintendent *DANIEL KRMAN* (1663—1740) slaví časo-

měrnými verši „náš jazyk obzvláštní, starodávny dosti, slovenský“ jako plodnou máteř všech ostatních řečí slovanských; když roku 1691, téměř celý věk před Bernolákem, tiskne katolický zeman *MIKULÁŠ TAMÁŠI* v Trnavě svou „*Pravú katolíckú ručnú knížku*“, napsanou již důsledně v západním slovenském nářečí; když učený *MATĚJ BĚL* (1684—1749) se strany evanjelické opěvá zvuky rodné slovenštiny nadšenými chvalozpěvy, uváděje i prakticky prvky západního nářečí slovenského do ‚bibličtiny‘; když, krátce již před vystoupením Bernolákovým, katolický farář *JOSEF IGNÁC BAJZA* (1754—1836) vědomě se odvrací od češtiny, slovensky vydává dva díly „*René mládenca príhod a skúseností*“ (1783) a sní dokonce o vědeckém vzdělávání spisovné řeči nové: — jsou to vesměs podněty, plodné pro přemýšlení, které však nestihly dosud své doby.

Dlouhé období toto, téměř dva věky vyplňující, stále jest navenek obdobím úřední češtiny literární na Slovensku, nehledíc k zbytkům zapadající vědecké latiny ani k řečeným pokusům o průlom slovenských dialektů do jednotné spisovné řeči české, dialektů, jež se liší velmi od později utvořené spisovné slovenštiny.

Vedle Lániho, Krmana, Tamášiho, Béla a Bajzy, mužů, domácím nářečím zřejmě nakloněných, převážná většina soudobých spisovatelů na Slovensku, zvláště na straně evanjeliků-exulantů a jejich potomků pracuje dále o zvelebení písemnictví domácího jazykem úředním, to jest spisovnou češtinou. Snahy tyto pronikají zejména z předních

slovesných plodů této periody, jež budou vždy slavně zapsány v dějinách naší literatury před národním probuzením a jež navždy český národ zavázaly vděčností k bratrskému Slovensku.

VAVŘINEC BENEDIKTI Z NUDOŽIER (1555—1615), původem nitranský Slovák, mistr pražského vysokého učení, píše se znalostí velikou a neměnnou láskou proslulou latinskou mluvnicí jazyka českého, „*Grammaticae bohemicae ad leges naturalis methodi conformatae . . . libri duo*“ (v Praze 1603), maje ušlechtilou vůli jazyk český udomácnit v okresech vědeckých. **JIRÍ TRANOVSKÝ** čili **TRANOSCIUS** (1591—1637), „slovenský Luther“, ze slezského Těšína rodilý, ve svém exilu v liptovském Svatém Mikuláši skládá nadmíru oblíbenou knihu žalmů a písní duchovních, kterých dosud užívá slovenská církev evanjelická, památnou sbírku „*Cithara sanctorum*“ (1635), svod 400 písní, z nichž 25 přeložil z Luthera, 43 převodl z jiných německých a latinských spisovatelů v české roucho, 150 sám obratně zveršoval a ostatek vybral z kancionálů českých: tento „*Tranoscius*“, bezpočtukrát zнову vydávaný a nakonec na 998 písní rozmnožený, stává se na tři staletí biblické řeči na Slovensku štítem nedobytným a jest vedle bible jejím posledním útočištěm. Katolický kněz a kazatel **DANIEL HORČICKA SYŇAPIUS** (zemřel po roce 1703), Turčan rodem, žijící po léta v polském vyhnanství, kromě jiných církevních děl („*Perlička dítek božích*“ 1701, „*Hortulus animae piae. Zahrádka dušičky pobožné*“ 1706, překlad „*Duchovního křesťanského ka-*

toliekého jádra všech modliteb“ od Kašpara Neumanna, 1703) vydává tu r. 1678 důležitý spis „*Neoforum latino-slavonicum čili Nový trh latinsko-slovenský*“, obsáhlý svod slovenských přísloví a pořekadel, v předmluvě burcuje Slováky ze spánku národního k vlastnímu povědomí. Evanjelický kněz *MATĚJ HOLKO* (1719—1785) obírá se horlivě osudy českých vystěhovalců pobělohorských, váže si vysoko náplně duševní, již vzkřísili umdlené Slovensko. *PAVEL DOLEŽAL* (zemřel po roce 1760), evanjelický kazatel, ke své proslulé kdysi mluvnici „*Grammatica slavico-bohemica*“ (1746—1748), opatřené horovnou Bělovou předmluvou, připojil skrovnou sbírku českých a slovenských přísloví, aby po jeho příkladě jiní „více jich shledali a v lepší pořádek uvedli“ [Jungmann, „Historie 258, 1849]. Zkušený minorita *HUGOLÍN GAVLOVIČ* (1712—1787) pracuje v polovici XVIII. věku o nejobsáhlejší české veršované skladbě celého století, dvousvazkové mravoučné básni „*Valaská škola mravuv stodola*“ (vydána až roku 1830), kde v rámci 21 příběhů (zpěvů) ze života biblických pastýřů uložil bohaté zažitky svého dlouhého života a zajímavá zrnka moudrosti životní, vlastní i cizí, zejména ze starých klasikův a otců církevních vypůjčené. Skladba Gavlovičova i rouchem svým zajímá: básněna sic česky, ale není česká, jsouc již vydatně prosycena prvky slovenského nářečí. Ale všichni tito mužové i spisovatelé jiní, teologové a filologové po většině, evanjelíci i katolíci, jako *MICHAL INSTITORIS MOŠOVSKÝ* (1733—1803), evanjelický farář, skladatel nábožných písní a

modliteb pro vojáky, *ŠTEFAN PILÁRIK* (1616—1674), evanjelický kazatel, muž učený, autor veršované skladby „*Sors Pilarikiana. Osud Pilarikův*“ (1666, po druhé u Tablice 1804), v níž vyličil podivuhodné své osudy v zajetí tatarském, *ŠTĚPÁN DUBNICAY* (zemřel po roce 1725), katolický horlivec proti-reformační, známý svou prudkou hádkou se superintendentem Danielem Krmanem, *ALEXANDER MÁČAY*, mnich pavlánský, jenž ve svých lidových kázáních „Chleby prvotin“ (1718) po prvé užívá nářečí, prý trnavského, a je tak přímým vzorem Bernolákovi, plodný *MARTIN LAUČEK* (1732—1802), farář evanjelický a skalický kazatel, původce „*Slovník aneb konkordancí biblické*“ (1791), jmenného a věcného rejstříku k Písmu, hojných církevních výkladů, řečí a modliteb: — všichni tito pracovníci literární, hlavní sloupy písemnictví na Slovensku před Bernolákem, neotvírají dosud perspektivy slovenštině literární a skutečně slovenské slovesnosti.

Obzory tyto otvírá najednou neveliký spisek „prostoslovenského“ spisovatele Antona Bernoláka roku 1787, řečená již „*Dissertatio philologo-critica de litteris Slavorum*“; třebaže ještě několik desetiletí po něm nebylo vlastní slovenské literatury, slovenské dějiny literární, jak postřehl Vlček [Literatura na Slovensku 31, 1881], časově od něho se počínají. Programu slovensky pěstovaného písemnictví, jež Bernolákova rozprava nesoustavně rozvíjí, výkonného vlivu a moci dodali významní činitelé vnitřní, političtí i sociální.

II

OVZDUŠÍ DOBY BERNOLÁKOVY.

V posledních letech vlády Marie Terezie a spoluvladaření Josefova začíná se v tehdejší říši habsburské vyvíjet otázka národnostní. Rok 1780, kdy Josef II. po matce trůn nastoupil, Denis jmenuje nejdůležitějším datem rakouských dějin od r. 1526 — jím, právě pro začátek zápasů a třenic národnostních, zahájen i rozklad feudální monarchie. Práva národů ožila pod útlakem germanisačním; ostatně již kvapem se chýlilo k výbuchu Veliké revoluce, jejíž plameny svítily právě v raný Josefův západ. Kříšení národního povědomí účastnily se země české, jižní kraje slovanské, Uhry — celá mnohonárodní dunajská říše začala býti zmitána prudkou horečkou nevolných národů, toužících po svobodě.

V Uhrách poměry byly, jako obvykle — neobvyklé. Maďarský lid v jádře svém byl právě tak pohřížen v mráкотný národní spánek, jako lid slovenský; u Maďarů bděla jen vrstva ctižádostivých magnátů, která, jsouc dosud slabá politickým vlivem, neměla ke sklonku osvíceného století na násilí ja-

zykové ani pomyšlení; u Slováků ošetřovala plamínek slovenského života hrstka jmenovaných mužů, kteří sami namnoze cítili jen nejasně národní povědomí. V Čechách josefinských ruchem buditelským zachváceny byly naproti tomu skutečně široké vrstvy lidu; uspaný cit národní příslušnosti oživil najednou v tisících a tisících typických českých vlastenců z Boudy, Krameriovy expedice i odjinud, kteří jej křísili zase v koutech země nejzapadlejších. Český lid byl buzen českou knihou; slovenský lid nemohl být buzen slovenskou knihou, poněvadž jí prostě nebylo a kdyby i bývala byla, lid by jí byl nerozuměl. Při tom však stupeň celkové, učenecké vzdělanosti na Slovensku byl značně vyšší nežli v Čechách: byla to učenost gramatická a teologická, česká, latinská, německá i maďarská, nikoli však slovenská. Slovenský domorodý prvek literárně byl v písemnictví na Slovensku tak mocně potlačován, že bylo patrné: musí se dostavit dlouho odkládaná literární reakce, jakmile poměry uzrají pro ni. Tak se stalo konečně asi v letech osmdesátých věku XVII., kdy věci uzrály nadobro: vzdutá vlna národnostní, směs tolika cizích literárních řečí v pracích slovenských učenců, západ spisovné latiny, pomalý ústup čisté biblické češtiny a naprostý nedostatek vzdělaného spisovného dialektu slovenského složily se vedle příčin soukromého rázu na onu tajnou sílu, která častěji již vzpružena teorií pudila neodvratitelně k slovenské spisovné praxi.

Bernolákovo símě roku 1787 padlo již v zkyplenou půdu: nové slovo našlo svou

dobu. Proto bylo možno, že toto nevědecky vyzbrojené, s dostatek nepromyšlené a nikoli nestranně vyslovené laické slovo tentokrát již nezapadlo, nýbrž došlo přívětivějšího sluchu. Důvody osobní a mimořádné, jež Bernoláka a přátele jeho vedly k prvé, částečné spisovné odluce od češtiny, řeči, staletou tradicí i usem spisovným posvěcené, shrnuje období další.

HLAVA DRUHÁ.

OSMNÁCTÉ STOLETÍ.

OD BERNOLÁKA PO ŠTÚRA.

(1787—1844.)

[**Přehled.**] Ačkoli Bernolák a jeho stoupenci učinili již prvý praktický pokus o slovenský jazyk literární, slovenského písemnictví stále není ještě po více než půl století. Tomu, co vytvořeno bylo literárně tak řečenou bernoláčtinou, hodí se stále ještě lépe starý název literatury na Slovensku pěstované než jméno slovenské literatury a ovšem i české literatury: přechodné jazykové obtíže vtlačují ráz celému tomuto období. Pokus Bernolákův nepůsobil pronikavěji na spisovatele domácí; hrubý byl nástroj, jímž obrát proveden, ještě více pak podniku tomuto vadil naprostý nedostatek základu ideového. Zrodil se příliš zvenčí, z průvanu doby, za podpory šťastných okolností, nedostalo se mu však dosud důkladného promyšlení a posvěcení ideou tvůrčí.

Jazykově jest literatura tohoto období hotový Bábel dialektický. Tu a tam ještě čeština poměrně čistá, nikdy a nikde však již čistá řeč

Kralické bible; nejčastěji čeština úpadková, groteskní polotvar 'česko-slovenštiny', to jest, čeština skladbou i kmenoslovím se slovenskými koncovkami, slovenskými změnami hláskovými, čili: kostra češtiny v pestrém kostýmě slovenském; konečně bernoláčtina různých odstínů. podle libovůle spisovatelů — naprostá volnost, vlastně bezuzdnost formální jest hlavním znakem slovesných plodů této periody. Druhem plodů a počtem pěstitelů lícha tato není nejchudší. Pracuje na ní soustavně 15 dělníků verše, beletristů a satiriků dramatických, nejméně dvakrát tolik spisovatelů obrábí rozličné obory vědné, zejména filologii a literaturu, dějiny kulturní a národopis; arci že ani obsáhlá role církevního písemnictví neleží ladem. Jakosti však všechny tyto plody váží málo: velmi přísné rýžování ze spousty této pravé všehochuti literární vyzíská jen několik čistých zrněk; většinou zbude surovina, umělecky nezpracovaná. ceny jen historické. Budoucnost literární dědí z těchto počátků jedině dílo Jana Hollého; na něm tkví pečeť umění; ostatní věci jsou zlomky idey, documenta temporis acti. Nízko se zdvihá úroveň písemnictví na Slovensku v době, kdy veliký básník, Slovák Jan Kollár, a veliký učelec, Slovák Pavel Josef Šafařík české literatuře odevzdávají nejzralejší plody svého geniálního ducha, pokračující bez rozpaků v staré tradici jednotné národní literatury před Malými Karpátami i za nimi.

I

BERNOLÁK.

Lidová moudrost slovenská učí: I slepá kura zrno najde. Tak našel své jméno literární i ANTON BERNOLÁK, katolický kněz, roku 1762 na oravské Slanici v zemanské rodině narozený, který v stáří nevysokém jako děkan a dozorce školní umírá na Nových Zámcích r. 1813.

V povaze a schopnostech Bernolákových není stopy po duševní velikosti; naopak, je spíše obmezený v tvůrčích i soudčích možnostech, prozrazuje sobeckou etizádost, již nemůže ukójit leda vzdorem, ne však zá-palem tuhé práce; v duchu jeho není vznešených myšlenek, osobně je stranně zaujatý a hašteřivý; dílo jeho je pouze průměrné, aspoň nikterak nevyniká nad úroveň jiných vrstevníků; zásady jeho, o něž nakonec ztro-skótalo, mohl mu vytýčiti pouze skutečný slepec filologický: a přece muž tento byl osudem předurčen, aby propůjčil své jméno celé epoše literární.

Nad učení suchopar filologický, uložený vedle řečené rozpravy z r. 1787 v díle „*Grammatica slavica ad systema scholarum natio-*

nalium accomodata“ (1790), významnější, protože životnější byl jiný směr cíle vědomé rozkolnické činnosti Bernolákovy: založení trnavského „Towarišstwa literného umeňá slowenského“ roku 1792 (společně s Jurem Fándlim). Spolek tento, třebaže působil pouze dobu nedlouhou, rozšířil sám i svými pobočkami v čelných městech slovenských na tisíce tisků bernolákovských po celém Slovensku, jsa tak živitelem myšlenky odluky ve všech vrstvách slovenské společnosti bez rozdílu vyznání. Po jeho příkladě vzrůstaly podobné spolky jinde, zejména důležitý „Ústav“ při evanjelickém lyceu prešpurském (roku 1803): katolík Bernolák bezděčně vnukl metodu práce i slovenským evanjelikům, proti nimž v skrytě vedl věc spisovné slovenštiny.

Bernolákova spisovná odluka jest totiž jen odlukou části slovenských katolíků od literární češtiny, jazyka Husova, jazyka bible Kralické; Bernolákův čin opravdu byl hoden svědomí jezuitova. *Pia fraus* jeho spočívá v tom, že podložil, prý slovenskému lidu, slovenský jazyk místo českého; ve skutečnosti však jen slovenským katolíkům bral husitskou češtinu. Lidu si Bernolák ani přátelé jeho nikdy nezískali, zato úmysl druhý zdařil se jim nad očekávání: mezi literáty obou stran náboženských zaseli trpkost a tajnou nenávist, jež se až po letech vyrovnala vzájemnou dohodou. V Bernolákově vystoupení proti češtině mnoho spadá na vrub jeho osobní zaujatosti vůči slovenským evanjelikům, jichž mravní převahy Bernolák byl si vědom. Věc, která spočívala na těchto

sypkých základech, od počátku byla ohrožena; a zhroutila se tím spíše, když ani kostra této vzdorovité budovy nebyla vyžděna zdivem poctivým.

V rozpravě z r. 1787 a připojené k ní úvaze „*Linguae slavicae per regnum Hungariae usitatae compendiosa simul et facilis orthographia*“, Bernolák stanovil hlavní pravidla nové spisovné řeči na Slovensku. Nářečí, v jehož oblasti náhodou žil — zrozen na Oravě, ve středu Slovenska, působil po celý svůj život v západních krajích jeho — povýšil prostě na řeč knižní pro všechny Slováky; v tom byla již patrna veliká krátkozrakost, ba vášnivá zaslepenost, jež neviděla ani za hranice Trnavy: dialekt místní nebyl přec nikterak ideálním vzorem pro spisovnou slovenštinu, kromě toho byl velmi blízek právě nenáviděné češtině a nejsnáze přístupem jejím vlivům. A tento dialekt z okolí Trnavy, starého ohniska protireformační činnosti na Slovensku, náhodně a docela proti kritickým důvodům Bélovým za ústřední spisovnou řeč Slováků prohlášený, Bernolák vlastní rukou pomáhá ubíjet hned v rozpravě druhé; nepřilíš obratně se háje domnělou demokratickou tendencí své spisovné reformy, tento nešťastný reformátor uvádí do ní jako prostředníka — pravopis fonetický. Pravopis, jímž jednota spisovné řeči tříštila se od prvopočátku; každý spisovatel jeho radou psal podle své místní výslovnosti; kolik bylo bernolákovských spisovatelů, tolikový aneb skoro tolikový byl slovenský pravopis. Tyto vážné nedostatky, kvapem a stranickou horlivostí zaviněné, vymstily se ovšem na díle

samém: tanta e molis erat, tolik sil vyčerpáno o něm, aby nakonec zaniklo bez valného užitku. Štúr a Hodža, pracující později o nových základech spisovné řeči slovenské, z Bernolákovy rozpadlé budovy nepotřebili do nich ani jediného kamene.

A přece po třicet let svého života Bernolák budoval pomník své namáhavé činnosti filologické, obsáhlý „*Slovár Slowenský Česko-Latinsko-Nemecko-Uherský*“, aniž této stavby sám dovršil: Když „Slovár“ vyšel po jeho smrti o šesti dílech v Budíně 1825—1827 péčí ostřihomského kanovníka Jiřího Palkoviče, životní snaha Bernoláková byla již vlastně pochována v převaze odchylnou, to jest starou spisovnou praxí na Slovensku. „Slovár“ Bernolákův nad jeho hrobem trčí jen jako památník mravenčí pile svého původce, jež trpělivě snášela bohatý materiál slovníkový, etymologicky a fraseologicky nezpracovaný, prakticky sotva upotřebitelný, pro slovenský jazykozpyt však nikoli nevýznamný.

Dost podivno při všem, že smělý podnik Bernolákův, velmi vratce založený, neopřemýšlený ani o vynikající autoritu, ani o vynikající základ vědecký, získal přece stoupence v řadách vážných katolických spisovatelů domácích, z nichž básník nejvážnější, Jan Hollý, stal se zachráncem školy Bernolákovy před literárním zapomněním. Prvá vlna, předzvěst chystajícího se revolucionismu v našich zemích, rozhodla patrně proti upadajícím řádům starým, tentokrát v otázce řeči spisovné.

[**Družina Bernolákova.**] Bernolák sám nepsal veršů, aniž se jinak účastnil života literárního než jako filolog. Proto nezaložil básnické školy s určitým programem, cílem a zásadami, nýbrž sdružil pod praporem svým několik přátel a jiných pracovníků literárních, kteří ho oddaně následovali ve spisovné praxi.

Družina Bernolákova počtem je neveliká, duševní hřivnou slabá. Bernolák nezískal pro svou myšlenku ani u katolíků většiny: vděčně ji přijmout z nich mohli vlastně jen katolíci z okolí Trnavy.

Přední místo mezi Bernolákovými stoupeneci směrem své lidové výchovné činnosti zaujímá osvícený farář nahačský, *JURO FÁNDLI* (1754—1810), slovenský Kramerius. Fándli, spoluzakladatel významného „Tovaryšstva“ trnavského, jest horlivým i úspěšným buditelem slovenského lidu pomocí knihy, knihy poučné, svěže a populárně psané v duchu a zásadách osvíceného století. Charakter učitele a osvěcovatele lidu hovoří již z prostých názvů jeho knih, jež zároveň na ukázkou

berňolákovské slovenštiny uvádíme v plném znění: „*Důwerná zmluwa medzi mníchom a djablom o prvých počiatkach, o starodáwních a wčulegších promenách reholňickich, ktorú spisal we štierech strankách pre mladích prešpurských knizow — —*“ (1789), kteréž knihy však vyšel toliko prvý díl (2 stránky = 2 částky); „*Pilní domagši a polní hospodár, winaučugjci newedomého, pochibugjciho hospodára, též napomínagjci leniwu ěazdinú k potrebným prácam celého roku od Mnohowelebu*“ atd. (1792—1800), o pěti dílech; „*Zelňkár z welkých zelňnárskích knih witáhnutí*“ (1793); „*O uhoroch ai wčelách*“ a „*Wčelár slowenský*“ (1802); výtah z Jiřího Papánka „*Historia gentis slavicae*“ (1793) a j. A jako kniha, schopným prostředníkem lidové osvěty bylo i živé slovo, jež přesvědčivě a poutavě k lidu mluvil Fándlikazatel; církevní řeči své vydal ve 2 svazcích jako „*Prihodné a swátečné kázňe*“ (1795—1796). Fándli byl duch vzdělaný a živý, za národ a pokrok jeho zaujatý, jenž se vyznal v umění chytit srdce lidu: tím byl bohužel mezi spisovateli bernolákovskými, teology, suchými filology a naivními archeology výjimkou osamocenou.

Na příklad práce JANA ČAPLOVIČE (1780—1847), zemana jasenovského, advokáta a stoličného asesora oravského, nepronikly mezi lid vůbec. R. 1822 vydal v Pešti „*Slovenské verše*“ v trnavském nářečí, sbírku ne vždy původní a neživnou; životnější byla jeho díla národopisná a národně obranná (etnograficky zajímavé „*Gemälde von Ungarn*“, v Pešti 1829 o 2 svazcích; z němčiny

přeložené a doplněné „Rozjímání o zmaďaření země uherské aneb o Nemaďarů v Uhřích na Maďary obracování“ v Praze 1842) — ta však určena pouze vzdělavcům.

Štědrým mecenášem snah Bernolákových byl kanovník ostrihomský *JUR PALKOVIČ* (1763—1835), jenž platil náklad jeho „Slovára“; sám zanechal po sobě slovenský, to jest bernolákovský překlad bible, o němž půl žití svého pracoval (vyšel v Ostrihomě 1829—1833). O disidenty Bernolákovy hojně se zajímali mocní a obětaví příznivci v kruzích vyšší šlechty a katolické hierarchie — sotva as z péče o prospěch bernolákovské literatury. Prospěch její měl však na zřetelu nejpilnějším největší básnický duch této přechodné doby, Jan Hollý.

HOLLY.

Básník *JAN HOLLY* se narodil r. 1785 v Búrech sv. Mikuláše na Nitransku, byl po třicet let katolickým farářem v povážských Madunicích a zemřel uprostřed bouřlivého léta 1849 na Dobré Vodě, kde v opuštění, strastech hmotných i duševních a úplné skoro slepotě — slovenský Homér anebo Milton — posledních šest let dlouhého svého života trávil na odpočinku.

Hollý jest mohutný, ale i podivný a složitý zjev v našich dějinách literárních. V prvním desetiletí věku XIX. na trnavské teologii obírá se Homérem, Theokritem, Tyrtaiem, Vergiliem, Ovidiem, Horatiem, překládá pilně z těchto i jiných klasiků (1824 přináší z nich knižní výbor, 1828 pře-

klad „Aeneidy“), a podle nich v přesném metru antickém skládá své půvabné selanky, elegie, písně a ódy, které jsou ještě v letech 1835—1840 přední ozdobou budínského almanachu „Žory“, vydávaného „Spolkem milovníkov reči a literatúri slovenskej“ [založen hmotnou i mravní pomocí vynikajícího slovenského vlastence a bibliofila, Martina Hamuljáka (1789—1859)].

Od počátku Hollý je nadšený stoupenec Bernolákův; jedině on svým básnickým nadáním zachraňuje pro budoucnost celou jeho epochu, umělecky neplodnou. Být Bernolákovcem znamená přestat být českým spisovatelem; Hollý je však ideově úplně českým spisovatelem, jsa velikým poplatníkem Kollárovým, jsa zavázán i velice českým opožděncům anakreontským — jeho vlastenecká a arkadská poesie na Slovensku jest obdobou a doplňkem hlavních směrů v poesii soudobých Čech. Hollý je knězem Mus antických, ale i vyznavačem romantismu: Hellen, odkojený leskem dávného pohanství, a při tom (zajisté řádný) kněz katolický — a vřelý Slovan duší tělem. Tak tichý farář madunický je zosobněným zrcadlem pestré, citově zvlněné, činy již již kvasící své doby.

Tohoto nejvýznačnějšího bernolákovského separatistu nadobro zajal spisovně konservativní básník „Slávy dcery“: Hollý je doslovně v zajetí Kollárově. Tři velké epiky jeho, formálně napodobující příliš patrně skladby klasické, jsou cele ve službách myšlenky všeslovanské.

Prvá z nich, „*Svatopluk*, vítazská báseň ve dvanácti spevoh“ (1833, skládaná v le-

tech 1827—1830), o časoměrných hexame-
trech, jest anachronisující oslavou slovan-
ského hrdiny, jenž po všech ukrutenstvích,
nástrahách, lstech a zradách zvítězí u ve-
líkém boji nad násilnickým Němcem: rozvita
zde prastará idea o konečném účtování
Slovanstva s Germánstvem, historická ku-
lisa věků. Básník, unesen obrazy mohutné
fantasie, je tu zároveň skvělým malířem
bitev, jež podává pérem klasickým, obratným
portrétistou vznešených postav krále Svato-
pluka, Rostislava i jejich vůdců. Slovanstvo
zvítězí: Hollý není tu myslitelem, není tu
kritikem, je tu jen tlumočnickem víry a
věsteckých tužeb všech národů slovanských,
pod archaickou maskou jeho eposu prudce
bije tepna slovanské přítomnosti.

Podobně druhá, vítazská báseň „*Cyri-
llo-Methodiada*“ (1836, před r. 1835 dokončená),
o šesti zpěvech, opět s dějištěm velko-
moravským, přeneseným však na Slovensko,
slouží myšlence slovanské a protiněmecké:
Cyrill a Method vítězí v Římě nad řevnivými
německými žalobníky a vracejí se do svých
zemí, aby v nich šířením křesťanství z ko-
řene vymýtili cizácké panství. Pro chudobu
děje básník skladbu svou rozvedl v řadu
episod a tak „*Cyri-lllo-Methodiada*“ umělecky
zůstala za „*Svatoplukem*“; báseň má větší
význam historický, jsouc uměle sestrojeným
dokladem pro Bernolákovu odluku katolickou
a její oprávnění.

Ještě dál do nepsaných dějin světa sahá
poslední vítězná báseň Hollého, „*Sláv*“ (1836),
o šesti zpěvech, formou nejslabší; slaví bá-
ječného Sláva, vůdce Slováků (= Slovanů),

který s pomocí Svatovítovou v krvavé bitvě na hlavu potře čudského krále Bondora a jeho vojska, jež v loupežném úmysle zaplavila kraje pod Tatrami.

Epika Hollého byla novým evanjeliem jeho krajanům a našla, přes syň separativistický šat, radostné přijetí i v Čechách, zejména u Vinařického. Hned napoprvé v „Svatoplukovi“ Hollý se ukázal umělcem; a umění usmíruje. Štětec jeho hýří barvami v popise zápasů a velikých scén, proud děje je silný, klasický; i tam, kde se tříští v drobné ručeje, svítí půvaby, místy dosud nevyprchalými. Hollý po většině se vzácným vkusem ztlumil v díle strunu tendenční; anachronismy, jež tu a tam čteme, na př. v prehistorickém „Slávovi“ ohlasy křesťanství, jsou patinou děl všech klasiků. A ze všech tří hrdinských eposů hlásí se a vysvětluje Hollý-Bernolákovec, který mocně podepřel doma oblíbenou chiméru o slovenském prapůvodě všeho Slovanstva, živenou bezděčně úsudkem Šafaříkovým o starobylosti a zachovalosti slovenských nářečí.

Vergilius, Propertius, Tibullus a Horatius, z řeckých básníků Theokritos měli velmi úrodný a šťastný vliv také na Hollého lyrika. Klasický „Jaroslav“ z idyl jeho živě budí ohlas bukolik; ale malba slovenské přírody a jejích čarů, zvláště z okolí oblíbeného básníkovy háje pod Mliečem, je tu původním majetkem Hollého. Elegie jeho usedají po výtce bolestí jeho národa; několikerý „Pláč matky Slávy“ zřejmě má za veliký vzor slavný Kollárův „Předzpěv“ k „Slávy dceři“. Ódy, z nich nejznámější

„*Na slovenský národ*“, „*Na Antona Bernoláka*“, „*Na Slovákov*“, formálně jsou horatiovsky přesně; z vtipného nápisu „*Na zlého básníka*“ ozývá se žihavý posměch Martialův; a tak dále. Hollý ve všem jde v šlépějích klasiků, tak věrně, že v nich se ztrácí druhdy i jeho doba i jeho prostředí. Básně jeho, vzorně vydané ve 4 svazcích přítelem jeho, obětavým Martinem Hamuljákem, v Budíně 1841—1843, přístupny byly jen vzdělaným kruhům na Slovensku. Rozmnožily významně slovenský poklad literární; pro slovenský lid chlebem však nebyly.

Generace Štúrova, připravujíc v letech čtyřicátých rozkol spisovný po druhé a trvale, vrátila se s povděkem k jejich umělecké hodnotě jako k platnému svědku pro odluku; a tak Jan Hollý, separatista prvního směru, Bernolákova, navázal bezděky i na druhý, zásadní separatism směru Štúrova.

III

[Ostatní krásné písemnictví do r. 1844.]

Slovesné plody jiného druhu z období od Bernoláka po Štúra lze shrnouti stručně pod jedno časové záhlaví; vnitřně se rozštěpují, obsahem jsou různorodé a různorodé jsou i proveniencí: v periodě této vystřídává i setkává se trojí literární generace, pokolení z poloviny věku XVIII., pokolení z konce téhož století a konečně generace třetí, jež se hlásí od začátku let třicátých v nových almanaších a časopisech a jež svým působením se uplatňuje téměř celá teprve v škole Štúrově a době jejího květu.

Z nejstarších účastníků literární tvorby směru náboženského hlásí se r. 1791 evangelický kazatel sučanský v župě turčanské, *AUGUSTIN DOLEŽAL*, apolegotickou skladbou, veršovanou ve formě dramatu: „*Pamětnou celému světu tragédií*“; „svatým románem“, v němž Adam, Eva a syn jejich Sét rozmlouvají v duchu obrany teodicey — ozvěna časové nauky Leibnizovy. Nábožensko-filosofická skladba Doležalova, kdysi

přeceňovaná, je výmluvným dokladem životnosti české literatury ve věku XVIII., jsouc pojivým článkem mezi didaktickým dílem Komenského „Labyrintem světa“ a Miltonovým duchovním eposem, „Ztraceným rájem“. Evanjelického osvícence zajímavě prozrazuje zpěv vydaný k udělení tolerančního patentu r. 1781, „*Veselosť rolí boží Hybské pod rakouským skřivánkem*“, otištěný až r. 1809 ve sbírce Čaplovičových „Slovenských veršů“.

Evanjelický superintendent *ŠTEFAN LEŠKA* (1757—1818) vedle četných spisů církevních a příležitostných veršů svatebních vydával v letech 1783—1785 v Prešpurce „*Noviny českoslovanské*“ čili „*Noviny prešpurské*“, do nichž přispíval verši i prosou. Pokus jeho o lexikografickou práci, „*Elenchus vocabulorum europaeorum imprimis slavico-rum magyariaci usus*“ má význam pouze historický.

Rovněž jiní dva kněží evanjeličtí, *MARTIN HAMALJAR* (1750—1812) a *SAMUEL ROŽNAY* († po r. 1815) pilně veršovali v duchu náboženském; Rožnay, evanjelický farář v Baňské Bystrici, o němž Jungmann lichotivě poznamenal, že zemřel „v květu mladosti, k znamenité ztrátě básnictví českého“, upozornil na sebe i obratnými překlady z klasiků řeckých, spisovatelů polských, ruských a maďarských.

Vzor konservativce, mimo nějž až do samé poloviny věku XIX. hluko se valily nové směry a proudy v literatuře, *JIRÍ PALKOVIC* (1769—1850), profesor řeči a literatury českoslovanské na evanjelickém ústavě prešpur-

ském, „okusil se“ také při své mnohostranné činnosti literární v umění veršovém. Ovšem bez úspěchu. V epigonské anakreontice jeho „*Muzy ze slovenských hor*“, 1801 ve Vácove vydané, Musa pláče; je to čirý odvar do omrzení promrskávaných, při vši oslavě života neživotných veršů školy Puchmírovy. Později v „*Tatrance*“ (1832—1846) osedlával Palkovič Pegasa znovu, ale vždy počestně.

Asi podobný obsah jako „*Muza*“ Palkovičova mají čtyři svazky „*Poezií*“ (1806—1812) BOHUSLAVA TABLIČE (1769—1832), evanj. faráře, naposled v Koutalích Moravcích: opět anakreontika, podle českých vzorů napodobená, nepůvodní; má to živého citu bleskla za *Tablice filologie*. Z té ož praciar vznikla i jeho antologie „*Anglické Muzy v československém oděvu*“ (1831), překlad Bolleatova „*Umění románek*“ (1832) a zejména dvousvazkový soubor „*Slovenských básní*“ (1806 a 1809), obsahující zlomky a ostatky slovenské poesie z obou větví předobčanských (od Štefana Palkoviča, Ondřeje Demitina, Jana Chrastiny, Jana Sabova, Aug. Dolavála a od neznámého sbíratatele zlomek o Jánovi Ikoči), životopis, a celého spisovatele doprovazené.

Palkovičův „*Týdeník*“ r. 1818, o rok později jeho kalendář, končí č. „*Cechoslav*“ V. B. květenna r. 1871 obsahují hrstku vztončených veršů mladých spisovatelů: AŠTÁNA FEJÉRPATAKYHO (G. Jomlank ho, 1794—1871), obctavj ho přibolea sbíratel vesj knilly na Slovensku predrevolučntar: uvědomilj Slovák SAMUEL GODRA (1800—1873) ev. farář, podle „*Slavy doery*“ Koutarovy naparil

i nazval svou „*Musy dceru*“, ve třech zpěvích“ (1829), „*Sedmery znělky*“ (1829), „*Původní mravní bajky*“ (1830), nápisy — epigonská, ač obětavá činnost jeho literatury však nepřinesla užitku nižádného; zapadl i jeho prosaický příběh „*Zlatoníc*“ (1830) a docela již padly v propast nepaměti pozdější jeho „*Nápisy milené, dvou zimních dítky měsíců*“, jež vydal k těše „*pro každého Slovana*“ ve třech svazečcích (r. 1857—1858).

Lety třicátými ocitáme se na prahu doby nové a plodnější, která v základech mění smysl a určení literární produkce na Slovensku. Začátek této doby nové, aby přechod nebyl příliš náhlý, zpestřuje však ještě dramatická *Musa* podivínského brezenského evanjelického pastora, bořící statečně průlom do epochy nové, sama ještě cele ostatek starého světa.

JAN CHALUPKA.

Autor anonymně vydávaných, od r. 1830 ob rok neb ob dva pravidelně slovenský svět znepokojujících divadelních satir kocourkovských, *JAN CHALUPKA* (1791—1871), mohl by být pokládán za skutečného zakladatele slovenského divadla lidového, ačkoli nepsal pro jeviště. Před ním nikdo, ani z „prostoslovenských“ ani z „česko-slovenských“ spisovatelů se nezajímal o drama lidové nebo národní, nikdo z nich se nepokusil o sepsání skutečného dialogisovaného kusu literárního, který by s jeviště vedle zábavy a osvěcování lidu šířil do světa slávu svého autora. Výjimka zdá se přece jedna:

profesor *PALKOVIČ* již roku 1800 v Prešpurku složil a vydal „slovenskou komédií k zasmání se pro pána i sedláka“, nazvanou velmi vkusně a zvučně „*Dva buchy a tři šuchy*“. Ale ‚pán‘ by byl na tuto ‚veselost‘ nešel a jadrný sedlák teprve ne: fraška Palkovičova nedbala ani základních věcí divadelní techniky, chtěla snad dobrosrdečně otrást bránicemi svých čtenářů, nebyla však psána pro herce a diváky a přesto, že po deseti letech se dočkala druhého tisku, zmizela úplně v propadle literárním. Chalupka tedy po třiceti letech je skutečně prvním lidovým divadelním spisovatelem na Slovensku. Ne dramatikem: vězí v něm vždy spíše společenský satirik, komik, národní vychovatel, spisovatel krátce má všude vrch nad stavitelem dramatickým; ale jinak hry jeho jsou plny dravého postřehu, je v nich nemalý kus umění psychologického i reprodukčního a tak i jako knižní kusy měly na slovenské obecnost působnost neobyčejnou. Prvý z nich je také Chalupkův kus nejproslulejší: je to fraška „*Kocourkovo*, alebo: Len abysme v hanbe nezostali“ a vyšla r. 1830 v Levoči v nákladě Kašpara Fejérpatakyho. Námět: Kocourkov, malé, šosácké, zaostálé městečko, považující se přesto div ne za střed světa — protějšek ve skutečnosti bylo patrně Brezno, doživotní působiště Chalupkovo. Dramatis personae: soused Těsnošil János, zmaďarčený Slovák a mistr poctivého cechu čizmárského; ostatní ratolesti jeho rodiny, rozšafná žena Madlena, cudná Anička, duchaplný Honzík; pán z Chudobic, dozorce církevní a kovaný ‚Maďar‘, znající

maďarsky sotva se podepsat; jindy doktor Lesebuch, léčící všechny nemoci pouštěním žilou, stafáž klepavých babek, žvanivý kostelník, dvě tři figurky studentů, věčně o hladu a bez groše: všechen ten dobře povědomý, drobnohledný svět kocourkovský, řezán a pitván nemilosrdným nožikem výborného pathologa charakterů lidských takřka až do duše. Charakteristika těchto postav a postavíček, pronikavá a jasná až po tu symboliku jmen, vedle dialogu, plynného a vtipného je také jedinou spásou dramatických her Chalupkových, „Kocourkovem“ počínajíc a pokračujíc potom veselohrou „Všecko naopak (alebo: Těsnošilova Anička se žení a Honzík se vydává“, 1832), „Třasoritkou (alebo: Stará láska se předce dočekala“, 1833), „Trináctou hodinou (alebo: Veď se nahľadíme, kto bude hlásnikem v Kocourkově“, 1836), aktovkou „Huk a fuk, (alebo: Prvý apríl“), proslulým kdysi „*Staroušem plesnivcem* (alebo: Čtyry svatby na jednom pohřebě v Kocourkově“, 1837), jímž v maďarském originále („Vén szerelmes“) získal v soutěži prvou cenu, a končíc velmi pozdě, až r. 1868, „Juvelírem“, hříchem Chalupkova stáří. Thema kocourkovské, dialogisované, bylo jeho vlastním živlem; pokusil-li se zmoci je také prosaicky (v „Hronce“ 1836), bez souvislého dialogu, uvázl na mělčině. A docela na suchu se octl, vykročil-li z kruhu svých kocourkoviád: jediná jeho hra vážná, činohra „*Dobrovolníci*“ (1851), vážená z ovzduší slovenských dvou let revolučních, je školským příkladem dramatu, jaké být nemá. Vážná tvář neslušela rozenému satirikovi. A tak

při dramatických prostředcích prajednoduchých, při spisovné řeči přímo pitoreskní — není to již ani spisovná čeština a ovšem dosud ani slovenština v kusech Chalupkových — v mistrném vylíčení směšných a slabých stránek povah lidských, kořeněném zdravým humorem a břitkými šlehy, dobře lípavými na maloměstské copářství všeho druhu, Chalupka vyvážil přece četné a veliké umělecké nedostatky svých dramatických prací: nestal se sice slovanským Voltairem, jak ho v zdvořilém latinském dvojverší nazval Kopitar, ale skromnější cestou došel téhož cíle: — *ridendo castigavit mores.*

IV

[Učení a odborní spisovatelé do roku 1844.] Učení spisovatelé této doby velikou většinou jsou teologové, kteří vedle bohosloví pěstují podle svých sil i jiné obory vědné: Hurbanovo kritické slovo o „teologické národnosti“ má zdravé jádro.

Předním a vytrvalým pěstitelem věd filologických je profesor *JIRÍ PALKOVIC* na ev. lyceu prešpurském: po půl věku sedí tu na stoličce řeči a literatury česko-slovenské jako tuhý zastávce veleslavínské češtiny a staromilec, odpůrce separatistických snah Bernolákových i Šturcových, ale také prudký protivník Dobrovského a Jungmannův v půlce o moderní pravopis analogický. Věděl by staré pořádky věd literárních našly k němu bezpečné útočiště. Učenec v svém čase skoro již nečasový uveřejnil jen několik světoznámých prací literárních, na př. o Ribayovi, ve svém „Týdenníku“ (1812—1818) a po něm v „Tatrance“ (1832—1846), „spise pokračujícím rozličného obsahu pro učené, přeučené a neučené“; vydal dvoudílný slovník česko-

německo-latinský (1820—1821), řadu kalendářů starých a nových, větších a zvláštějších, zeměpisnou učebnici ve verších, bibli, katechismus, výtahy z artikulův sněmovních a jiné knížečky všelijaké: suma veškeré životní píle Palkovičovy by představovala slušnou bibliotéku. Knihovnu mrtvou.

Literaturou a linguistikou se zaměstnává i *JAN (BLAHOSLAV) BENEDIKTI* (1799—1847), profesor lycea kežmarského, přítel Palackého a Šafaříkův za jejich studii prešpurských: napsal (anebo podepsal) předmluvu k společnému anonymnímu spisku jejich, památným „Počátkům českého básnictví, obzvláště prosodie“ (1818), a se Šafaříkem a Kollárem sebral „Písně světské lidu slovenského v Uhřích“ (ve dvou svazcích 1823 a 1827).

Také *BOHUSLAV TABLIC*, *JURO FÁNDLI* a *KAŠPAR FEJÉRPATAKY* obírali se s úspěchem teorií literatury; Tablic se zasloužil zvláště pilným literárně-dějepisným příspěvkem, „Pamětmi československých básníkův anebo veršovcův“, jež připojil ke svým poesím; Fándli několika kritickými posudky. U vděčné paměti literární žijí dva slovenští bibliofilové, stojící takřka mimo slovesnou oblast produktivní: první z nich, *MICHAL REŠETKA* (1794—1854), kat. farář na Horní Súči, sběratel starých kněh a rukopisů, mezi nimi unik literárních, chystal se na základě autopsie k sepsání prvních dějin literárního Slovenska; druhý, starobylý zeman jasenovský *VAVŘINEC ČAPLOVIČ* (1778—1853), archivář zichovský a stoličný asesor prešpurský, věnoval svou cennou

knihovnu o 60.000 svazků, obsahující i řadu vzácných tisků českých, rodné Oravě r. 1839 (chová se dosud v Dolním Kubíně ve zvláštním domě jako „Bibliotheca Csaplovicsiana“).

Skladatelé spisů a spisků s obsahem historickým a poučným jsou v této době skoro napořád obětaví, zemskými statky nikterak neoplývající kněží evanjeličtí; tím zároveň si vysvětlujeme, že půda slovenská uchovávala si poměrně dlouho do věku XIX. panenskost před útoky osvícenských myšlenek a literatury, u nás i v celém světě vítěznými. Ev. farář pezinský *MICHAL SEMIAN* (1741—1810) vytiskl r. 1786 v Prešpurce „slovenským“ jazykem „Kratičké historické vypsání knížat a králův uherských od nejdávnějších až do přítomných časů“, spisek plný mlh historických; tamže r. 1793 na světlo vydal ev. farář *MICHAL INSTITORIS MOŠOVSKÝ* (1733—1803) zajímavou časovou polemiku proti „nešťastné“ francouzské revoluci, vábivě nadepsanou „Strom bez kořene a čepice bez hlavy (to jest nešťastný stav krajiny bez krále a města bez vrchnosti, s přidávkem smrti Ludvíka XVI.“); ev. farář *LADISLAV BARTHOLOMAEIDES* (1754—1825) vedle latinských i českých prací historických, s látkou většinou z dějin uherských a několika traktátů náboženských věnoval se hlavně historické geografii v „Historii o Americe“ (1794) a v „Geografii aneb Vypsání okršlku zemského“ (1798), díle na svůj čas pozoruhodném, jež opatřil šesti mapami, vlastnoručně vyrytými — Bartholomaeides je snad první kartograf slovenský; učitel národních škol v Krupině, *ONDŘEJ*

BRAXATORIS, otec Sládkovičův, r. 1810 píše monografii svého působiště, „Létopisové Krupinští“; ev. farář brezenský, známý autor kocourkoviád, *JAN CHALUPKA*, podobně sebral v tenké knížce „Historické paměti církve ev. březňanské augs. vyzn.“ (1837), předtím již uveřejniv obšírnější „Hodnověrné vypsání země sv. Kananejské“ (2 sv., 1829, 1831); z generace let třicátých pokusil se veršovec *GUSTAV GROSSMANN* o podobiznu „Svatopluka, krále Moravského“ v „Plodech přěšpurských“ (1836); *JANKO KADAVÝ*, rodilý Čech a evangelík, v Pešti u Kollára usedlý, v duchu svého učitele šíří ideu slovanskou ve spisku „Vzájemnost ve příkladech mezi Čechy, Moravany, Slováky, Slezáky a Lužičany“ (1843), náhodné snůšce dokladů historických o národní jednotě všech těchto větví slovanských; a jiní a jiní spisovatelé, vesměs skoro se strany evangelické, zahlubávají se s oblibou v staré dějiny svého působiště, krajiny, národa, lidstva. Třebaže výtěžek všech těchto prací jejich hrubě neváží, jde totiž většinou o autory neškolené a diletanty, přece i z tohoto suchého seznamu jejich jest jasno, na které straně na Slovensku spočívala tíha odpovědnosti za kulturní vývoj a pokračování v tradicích staré národní jednoty.

V národopise, poměrně bohatém odvětví slovenského písemnictví, kromě výše jmenovaných autorů pracuje zejména pilný folkloristik *JUR RIBAY* (1754—1813), ev. farář, sběratel lidových přísloví a fraseolog, jehož látky užil Palkovič pro svůj slovník; *MATEJ HOLKO* ml. (1757—1832), ev. kněz,

sběratel písní a bibliofil; konečně ještě této době časově náleží prvá práce mladistvého *JOSEFA MILOSLAVA HURBANA*, „*Cesta Slováka ku bratrům slavenským na Moravě a v Čechách r. 1839*“ (vyd. 1841), spisek národopisně poutavý — zde již však tuče na dveře doba nová.

Tím jsme asi zhruba vyčerpali — kromě literatury čistě teologické, sbírek kázání, řečí, duchovních písní, modliteb atd. — přehled literární tvorby na Slovensku bernolákovském a pobernolákovském v jeho hlavních projevech a představitelích. Přehled, jak patrně, české a nářeční literatury na Slovensku; neboť teprve doba novější, doba Štúrova, jež se připravuje již v letech třicátých na ústavech slovenských, zahájí novou spisovnou epochu literárního Slovenska — stručně řečeno, založí novou, slovenskou literaturu.

HLAVA TŘETÍ.

DOBA ŠTÚROVA.

[**Úvod.**] Přerod ducha a společnosti v letech třicátých a čtyřicátých minulého věku na Slovensku se uskutečňující náleží mezi podivu nejhodnější zjevy sociální celého tohoto velikého století.

V začátcích osvěcenského období Evropy nebylo v dějinách jejích slovenský národ hrubě pozorovat. Slovanské povědomí v lidu dřímalo spánkem agonickým; jiskřičky ducha národního, Bajza, Běl, Krman a jiní vlastenci slovenští, hasly uprostřed hluché noci. Nebylo slovenské, t. j. slovenské literatury; rouchem to, co se literárně produkovalo na Slovensku, byla latina, čeština, maďarština a němčina, obsahem teologie a filologie, a jen zřídka kdy nesmělý projev ducha opravdu slovanského. Jen slovenská domácí řeč žila v ústech lidu a dědila se s pokolení na pokolení, místo její bylo však nehodné: ani v knize, ani před úřady, ani v církvi ozvat se nesměla řeč helotů. Pokoření národa bez příkladu.

Náhle, jakoby vzbuzena čarovným proutkem, nastala v několika desetiletích naprostá změna

starých pořádků. Hlásí se slovenský lid, vžívá se slovenské nářečí, jehož literatura smí se honosit Hollým. Vědomí národní vytrysklo nakonec plameny odboje; pochodně ducha národního, Štúr, Hurban, Hodža a jejich přátelé, svítí uprostřed revolucí. Rodí se, roste a tvoří slovenská literatura: slovenská rouchem a duchem svým tak lidová a národní, že plody její jsou této horké doby pomníkem pro staletí. A slovenská řeč, ne víc řeč pariů, žije ve světě knižním i životě veřejném, je vzdělávána nadšenými pěstiteli krásné literatury, je povýšena na spisovnou řeč dvou milionů procítajících pod Tatrami. Vzkříšení národa rovněž bez příkladu.

Tento sociální „zázrak“ lze ovšem vysvětlit historickými a sociálními příčinami.

Ovzduší, vytvořené francouzskými encyklopedisty a filosofy-racionalisty, duševními otcí všech evropských revolucí, bylo širitелеm osvobozovacích ideí po celém světě: lehlo, s poměrným zpožděním časovým, i na ústavy hohouherské, jež se těšily ode dávna daleko větší svobodě vzdělávací nežli ústavy v ostatních zemích metternichovského Rakouska. Tehdejší Prešpurk byl ještě hlavou uherských měst, hlavou osvícenou, jako česká Praha. Slavné lyceum prešpurské, ústav prostředního typu mezi starým gymnasiem pětitřídním a vyššími třídami filosoficko-teologickými, bylo působištěm vynikajících učenců, estetika Grosse, filosofa Žigmondího a Schroera, Martinyho a j., jejichž jména vábila studující mládež ze všech zemí rakouských. Pokrokový ruch v městě, v době, kdy vzduch byl pln svobodomyslných ideí filosofických a národnostních, účinkoval velmi blaze zvláště na mládež slovanskou, jež zde zakládala literární kroužky

a ústavy vzdělávací a jež mohla odtud navázati přímé styky s cizinou, zejména s proslulými universitami německými — této výsady jiné ústavy v Rakousku jí nedávaly. V Prešpurce se učí Kollár, Palacký a Šafařík, zde po nich se vzdělává celá generace až po Štúra, generace počátku romantická, jejíž literární projev, „Plody sboru učenců řeči československé prešpurské ho“ (1836) prozrazuje již reformní horečku v písemnictví. Proti starým časopisům prešpurským, Leškovým novinám, „Starým novinám literárního umění Ondřeje Plachého (1785—1786 v Baňské Bystrici) a Palkovičovu „Týdenníku“ směr nových tiskopisů periodických, zejména bystrické „Hronky“ Kuzmányho (1836—1838) a prvé Hurbanovy „Nitry“ (1842) obráží jasně ducha doby nové. Prešpurk, hlava osvětového hnutí a středisko intelligence, není však svými snahami výjimkou mezi jinými městy slovenskými; vedle něho pracuje a myslí mládež i v Baňské Bystrici, Trnavě, Kežmarku a zejména v Levoči, kde r. 1840 vydává „Jitřenku, čili výbornější práce učenců československých augs. vyz. levočských“, almanach prešpurským „Plodům“ podobný — celé nové Slovensko pomalu si stihává pouta duševní nesvobody.

Tyto mohutné vlivy zahraniční se kříží na Slovensku s mohutným ohlasem slavného uskřišení myšlenky slovanského bratrství. Zatím co Němec, Francouz, Vlach a Hispan mají u pole, západ, večer i noc, má ráno Slovan — vštěpuje svým soukmenovcům zbožnou víru veliký Kollár; a veliký Šafařík živí ji vědeckými výsledky svých epochálních výzkumů ještě v druhé i třetí generaci. Nevolné slabé Slovensko

rostlo k duševní svobodě pod záštitou mohutných křídel obra všeslovanského; byla v tom trpká ironie osudu, že právě této veliké životní záštitě své neužívalo vždycky k prospěchu slovenského celku.

Přecházíme k době, k níž historie bude se vracet nikoli bez poňmutí. Jako přerod slovenské společnosti v letech třicátých a čtyřicátých minulého věku jest jedním z nejdřívších úkazů sociálních celého tohoto století, tak v užším rámci dějin slovenských jest v něm dějinou nejpamátelnější pohnutá doba Štúra.

I

STŮR.

[**Jeho život.**] Ten, jenž dal po sobě jméno významnému období od let čtyřicátých až po samý začátek osmdesátých let minulého věku, *LUDEVÍT* (Velislav) *ŠTŮR*, narodil se v lůně nezámožné rodiny evanjelického učitele v Zay Uhrovci na Trenčínsku dne 28. října 1815. V předmětech elementárních vychováván byl zprvu doma; odtud záhy byl poslán na ev. gymnasium rábské, kdež se vlivem profesora Peče po prvé seznámil s jmény Dobrovského a Šafaříkovým a procitl ve slovanském povědomí. Z Rábu odchází po dvou letech na proslulé ev. lyceum do Prešpurka, stává se údem a záhy hlavou literární Jednoty, seskupené okolo Palkovičovy stolice řeči a literatury českoslovanské, v letech 1839—1841 studuje filosofii a linguistiku na universitě v Halle, vrací se s podzimkem r. 1841 domů, cele se věnuje ruchu národnímu a buditel-skému, organisuje ústav prešpurský a přednáší na něm, bojuje s úklady maďarisace, až jest jí v lednu osudného roku 1844 sesazen s místa učitelského; v letech 1844—1846 je duší revoluce literární, v dvouletí 1848—1849

organisátorem a vůdcem ozbrojeného slovenského odboje proti Košutovi, po jehož koncích se v modranském soukromí obírá dávnou historií a mytologií slovenskou — bohužel již netušeně se nachýlil sklonek jeho dní. Umírá, neženat, tragickou náhodou: vyšel si v prosinci r. 1856 na lov, jenž byl jeho jedinou čistě osobní náruživostí, padl přes příkop a náboj z pušky vnikl mu do levého stehna ranou smrtelnou. 12. ledna r. 1856 byl na hřbitově modranském vykopán hrob největšímu národnímu buditeli Slovenska.

[**Studie a vlivy.**] Německý filosofický romantism byl právě v rozkvětu, když Štúr vstoupil na universitu v Halle, aby své vědomosti, nabyté v Rábě a Prešpurku, prohloubil v duchu moderním a opřel je pro svůj úkol národní filosofii. Cesta do Němec přiváděla skoro všechny Slováky k herderovskému humanitismu, jenž mocně zdůrazňoval zvlášť kulturní prvky plemen slovanských. Z Berlína, Heidelberku, Jeny, Halle vracejí se domů místo rozhořených jinochů mužové celí, Slováci zocelení. Štúr studuje v Halle (Dobrosoli, jak etymologisuje kollárovisky) návodem profesora Potta, filosofa-linguisty, obšírně a nadšeně nauku Hegelovu, tehdy oblíbenou; Herder, Hegel, Rousseau z velikých rozsevačů cizích, Kollár, Šafařík a Hollý z apoštolů domácích skládají zde svým učením a teoriemi světový názor mladého Štúra; současně ho mohutně poutají náhledy vůdců ruských slavjanofilů, Aksakovovy a Chomjakovovy. Všechna tato jména vztyčují veliký, zářivý ideál svobody duševní, národní

i politické; Štúr si jej horečně osvojuje: svoboda Slováků namísto jejich hluboké lidské nesvobody jest odtud jemu hvězdou vůdčí, jež řídí všechna ideální konání jeho i jeho oddaných druhů.

[**Charakter Štúrův.**] Ocelově pevný a ideálně čistý. Sám k sobě velmi přísný, spokojuje se minimem potřeb životních: 6 krejcarů na den, na chléb vezdejší opravdu nejn nutnější, zpravidla mu postačovalo. Studuje při tom ve dne v noci; v dobách pro národ nejdůležitějších bdí neustále, několik nocí po sobě nepřejde si odpočinku. Jest asketou k svému tělu a krotitelem stejně tvrdým jest i nejbýtelnějších a nejspravedlivějších lidských vášní v sobě. Uvolňuje svazky s rodinou a krevními příbuznými, aby mu nebyly brzdou v tuhé práci národní, kterou si ustanovil. Při návratě z Halle přes Prahu domů, v Hradci Králové hluboko je zasažen ve svých jinošských citech milostnou náklonností k sličné panně Marii Pospíšilové, dceři známého kněhlačitěle — chvatně odjíždí z Hradce, pohřizuje se v práci národní, stáplí ve věčné Lethe cit lásky k ženě, na pole intensivního života duše převádí pohlavní energii. Tento antický, silný charakter sugestivně vábí mládež; slova jeho zapalují, činy nutí k následování. Není u něho strojenosti ani v situacích nejchoulostivějších; ze zřidel opravdových bolů tryskají slzy, jež pláče nad zříceninami Děvína, v přísaze se tu zasvěcuje svému národu a Slovanstvu; je v tom kus pobožnosti nejvroucenější, když plachým, chvějivým krokem stoupá po svaté skále vyšehradské; oko jeho

jiskří věšteckým tušením slavnosti vzkříšení, přehlížejíc vzdorně smutnou pláň Bílé Hory. Národ a Slovanstvo, jeho vzdělání a osvícení, byly mu nejsvětějším ideálem, jehož naplnění obětoval — přes své omyly čistě a nezištně — veškery své, žel záhy zlomené, duševní síly.

[**Spisovná odluka Štúrova.**] Z pohnutek veskrz ušlechtilých Štúr přistupuje r. 1844 k odpovědnému dílu svého života, jež se nejúže přimyká k jeho jménu v našem kulturním i literárním dějepise: k slovenské odluce od spisovné češtiny a k založení samostatné slovenštiny literární. Jako všude, i v tomto podniku je výborným organisátorem.

Se svými věrnými druhy, učeným *MICHALEM MILOSLAVEM HODŽOU* a rázným *JOSEFEM MILOSLAVEM HURBANEM*, promýšlí, naposled v jeseni r. 1843 na faře Hurbanově v Hlbokém, důvody pro novou řeč knižní na Slovensku. Zdálo se, že od Bernoláka skutečně jich přibylo.

Slovenský lid byl v úpadku národním i kulturním; povznést jej z něho, vyburcovat jej z duševního spánku, bylo možno jen osvětováním a poučováním. Slovenský lid osvětovat a poučovat lze pouze jeho vlastním, slovenským slovem. Spisovná čeština není mateřským nářečím lidu na Slovensku; zdomácněla zde v knihách a církvi jako vyhnanec pobělohorský, kdy jí začali užívat zejména bratrští spisovatelé jako řeči církevní. Ale tato církevní řeč není ani řeči spisovnou: katolická církev užívá latiny. Právo na vý-

chovu a vzdělání v mateřském jazyku mají však na světě všichni národové; zdůrazňoval je již Komenský, který kdysi pracoval na Slovensku, a nejnověji Kollár i Šafařík se vyslovují pro individualitu slovanských kmenů. Po století řada spisovatelů obou náboženských vyznání ukazovala opět a opět na povinnost literárního vzdělávání domácího nářečí slovenského; na konci věku XVIII. národní jednota byla dokonce porušena pro tuto spisovnou otázku se strany katolické (berňolákovské): již všechny tyto přirozené a historické důvody mluví pro to, aby i Slováci konečně se ujali svého starobylého a zachovalého slovenského jazyka v slově i písmě, aby pomocí jeho se spojili opět na základě jednotné národní vzdělanosti. Jsou však pro toto národní sjednocení i důvody zvláštní. Slovenština má svůj odlišný od češtiny, starodávnejší ráz; jak učí Šafařík, je mezi jazyky slovanskými řečí, nejbližší staré slovanštině, má tedy vynikající znak řečové individuality. „Bibličtina“ není více třibena a pěstována na Slovensku; upadá zde, jsouc hrubě porušována nepřetržitým a také nepřetržitelným vnikáním slovenského živlu do její skladby i slovníku: Slováckům nevyhovuje. Avšak ani slovenština Bernoláková nevyhovuje národnímu celku, nejvýš ještě západní oblasti slovenského lidu; není čistým, ústředním nářečím slovenským, nýbrž dialektem místním, podléhajícím silně sousedním vlivům českým; užívá jí konečně jen zlomek spisovatelů katolických. Z těchto všech a jiných průvodních příčin třeba je především spojit národ v jednotné, jeho vlastní spisovné řeči, aby si v ní

vlastními silami zabezpečil pokrok a budoucnost kulturní a politickou — tuto zvláště vzhledem k hrozícímu nebezpečí rozpínavé maďarisace. Tak asi uvažovali Štúr, Hodža a Hurban v onen osudný slovenský podzimek r. 1843.)*

Z těchto teorií uzměl čin již na jaře r. 1844: druhý ročník Hurbanova almanachu „Nitry“ vychází jako první slovenská kniha v novém spisovném rouše tlačená — české její znění původní ještě přes zimní měsíce redaktor její na Štúrovu radu nahonem přepsal do slovenského nářečí. Na oporu nové slovenštiny ŠTÚR píše r. 1846 spis „*Nárečja slovenskuo alebo potreba písania v tomto nárečí*“, v němž veřejnosti úředně ohlašuje odluku Slováků od spisovné češtiny, odůvodňuje ji názory, svrchu stručně shrnutými a přesně vymezuje středoslovenskou povahu nové řeči spisovné. Je to hotová výpověď literární češtině na Slovensku. Téhož roku HURBAN zakládá prvou revui nového

*) Štúr, Hurban i Hodža byli lidé přímí a jistě neměli při svém prvním rozhodném kroku postranních úmyslů: že by Štúr byl chtěl svým spisovným atomismem donutit všechny Slováky k přijetí jednotného spisovného jazyka všeslovenského, totiž ruštiny, je domněnka hodně pozdní i hodně zpozdilá: bylo možno docílit toho spisovným odštěpením hrstky Slováků, anebo byla snad čaka na drobení literární jinde u Slovanů? V ilyrském obyvatelstvu byl na postupu právě proud sjednocovací: mezi Slováky jediní Slováci v té době vystupují na jeviště jako separatisté. Snad domněnka o Štúrově „slovenském odskoku do ruského moře“ vznikla uměle na základě všeslovenské these ruského překladu jeho posmrtné knihy, „Славянство а міръ будущаго“ (1867), textu ve všem asi sotva autentického: jako vysvětlení pro r. 1844 se slovenské strany neobstojí.

směru, *„Slovenskje pohľadi na vedi, umeňja a literatúru“*, jež je literárnímu tvoření novějšímu vítanou základnou, podobně jako již od léta 1845 jsou Štúrově slovenštině pomocníkem velmi úspěšným *„Slovenskje národné noviny“* s výpravnou beletristickou přílohou *„Orlom tatránskym“* — novinářská organizace Štúrova byla pro celý podnik štěstím nemalým. A konečně HODŽA píše r. 1847 *„Dobruo slovo Slovákom súcim na slovo“*, r. 1848 *„Veťin o slovenčine“*, obrany nového spisovného jazyka, teoretické i filologické, prakticky upravuje pravopis jeho v latinském spise *„Epigenes slovenicus. Tentamen orthographiae slovenicae“* (1847). Do r. 1852 vycházejí ještě dva ročníky slovenské *„Nitry“* s příspěvky ve verších i prose od celé řady přátel spisovné reformy Štúrovy, s verši druhdy velmi čestné úrovně. Když téhož roku 1852 po přešpurském poradním sjezdě slovenských filologů vychází společnou píli HODŽOVOU a HATTALOVOU *„Krátka mluvnica slovenská“*, definitivně ustavující zákony i pravopis nejmladší slovenské spisovné řeči, byla tu již nejen slovenština věcí hotovou: hotova byla i miniaturní, s chutí však žijící a spisovným rouchem úplně samostatná literatura slovenská.

Oprava Štúrova přijata byla na Slovensku s jásotem a oduševněním. V tábor její vstoupili hned všichni Štúrovi žáci a přátelé z Jednoty a Ústavu přešpurského, skoro všechna evanjelická inteligence, jež po Bernolákovi ještě se držela *„bibličtiny“*, a do r. 1852 i většina někdejších stoupenců Ber-

nolákova směru, katolických spisovatelů. Strana protivná na Slovensku byla slabá počtem a ještě víc způsobem boje proti Štúrovcům. Ev. farář O. H. LANŠTJÁK vydal proti Štúrovi nekalý spisek „Štúrovčina a posouzení knihy ‚Nárečja slovenskuo“ (1847), hemžící se siláckými, ne silnými slovy proti jejímu původci (podobně proti Hodžovi napsal podezřelý spisek maďarský ‚Antimagyar‘!); a ŠTEFAN LAUNER rovněž v několika hanopisech ostouzí před českou a denuncuje před maďarskou veřejností své protivníky. Několik spočátku nerozhodných spisovatelů slovenských, na př. Lichard, Radlinský, Záborský a j. nakonec věc spisovné slovenštiny vzali úplně za svou.

Daleko vážnější odpor proti slovenské odluce zdvihl se však se strany české. Historie těchto smutných a neblahých bouří, jež na obou stranách znesvářily mezi sebou mnoho vlivných a starých přátel, jen letmo se dotkneme: jsou to dávno tempi passati, pomalu snad přebolely, jejich trpké ovoce pro nás již nenabude lahodnější chuti.

Ačkoli Štúr, Hurban, Hodža, a po nich řada jiných ‚separatistů‘ neustávali opakovat, že čin jejich není namířen proti češtině nepřátelsky, že cílem slovenštiny je pouze probuzení slovenského lidu ze staletého spánku národního, že „písemnost slovenská s literaturou českou tvoří i nadále jen jednu literaturu československou“ (Viktorin 1865), že všechno, „co je české, to je i naše a co je slovenské, to je i české“ (Kalinčák 1870); všechny tyto a jiné a jiné hlasy zněly v Čechách hluchým uším hned

od prvopočátku. Známí musejní „*Hlasove o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky*“ (1846) příkře odmítali neslýchaný čin Štúrův ústy osobností na slovo vzatých. Zejména Kollár, jehož sám Štúr pokládá za duševního otce slovenštiny (pro jeho učení o individualitě slovanských kmenů a pro jeho činnost folkloristickou) odvrátil se od Slováků s rozhořčeným gestem; volil, unesen hněvem i prudkým temperamentem, často příliš bolestná slova pro sluch slovenský, v jádře však jeho varování skrývala v sobě velikou lásku i starost o budoucnost Slováků, starost pohříchu ne zbytečnou, jak dosvědčila pozdější hořká zkušenost. Také vážný Šafařík se nehlásil k dítku, jehož byl bezděčným spolutvárcem (svými úvahami o svojskosti slovenských nářečí a „Slovanským národopisem“); Havlíček spočátku několikrát se zakousl velmi jedovatě (na př. často citovanými „tiskovými“ chybami o „tatarské literatuře“ a „prasídle slovanském“), jízlivě se choval Čelakovský a pohrdlivě k slovenské „literatuře“ Vocel a hněval se všechen snad literární svět český: měl — o tom ani teď není sporu — k nevůli důvod nejeden. Mezi Čechami a Slovenskem pro spisovný rozkol vznikl nelad, který čas byl ovšem velice zmírnil, jehož však — sit venia veritati — z kořene nevyhladilo ani těch osm desetiletí, jež ubíhají zatím od Štúrovy odluky: politicky konečně zas sjednocený a osvobozený národ se staletými společnými kulturními tradicemi užívá nyní dvou řečí literárních...

Štúr se svou spisovnou novinou zastihl

ještě líp než Bernolák svou dobu. Lví podíl na čerstvém rozšíření nové spisovné řeči ve všech, i nejodlehlejších koutech Slovenska, získal si však sám Štúr-organisátor. On ihned si vymohl koncesi pro noviny, aby tiskem mohl svou myšlenku propagovat a jí hájit; on přesvědčil Hurbana, aby ještě přes zimu narychlo přepsal českou „Nitru“ II do střední slovenštiny a vytvořil tak stav věci hotové; on, sám nefilolog, vyhledl si Hodžu, dobrého filologa a znalce nářečí slovenských za vědeckého pomocníka při svém podniku, plném i odborné odpovědnosti. Z jeho popudu konečně se ustavila již v létě r. 1844 první významná literární společnost slovenských rozkolníků v čele s. Miloslavem Hodžou, „Tatrin“ svato-mikulášský, jenž až od revoluce rozmnožoval po Slovensku slovenské spisy a trvalou památkou se zapsal v kulturní dějiny probuzeného Slovenska pro svůj veliký národní čin: provedl smír duchovenstva obou hlavních, z dob protireformačních od sebe bočících náboženských stran na Slovensku.

Za těžké doby, jež útlý, na svépomoc odkázaný organism slovenštiny („za tú našu slovenčinu“ znamená vždycky: za slovenský národ!) protrpěl v následujících desetiletích, Štúr osobně viny nemá. Provinil se jistě růžovým optimismem v posuzování budoucnosti, nekritickým přeceňováním samostatnosti a individuality slovenského kmene a zvláště nové slovenštiny — ale není, jen on sám, odpověden za ony zkoušky, jež bylo přestat slovenštině v dobách jejího dětství. Reakce a kulturní bída po revoluč-

ním roce 1848 přišla ve všech zemích; Sládkovič, Chalupka, Botto, Král, Kalinčák a jiná jména jsou však svědky, že ani za mrazů reakce nebyly nadobro zmrtveny slovenské kulturní proudy. Nelze všeho v dějinách vysvětlit matematicky: spisovná odluka na Slovensku byla bohužel neodvratitelnou vůlí doby a Štúr byl tím, jenž nevyzpytatelným řízením v osudech národů časem být musí.

[**Verše Štúrovy.**] Štúr byl básník více svým citem než posvěcením tvůrčím. Povinnost buditelská i sama jeho snadno vzrušená mysl nutkaly ho, aby změřil své síly v umění veršovém. Prvé své plody veršované posílá od r. 1835 do ‚Plodů‘, ‚Tatranky‘, ‚Hronky‘ a pražských ‚Květů‘ z domova i ciziny: jsou to verše ohnivé víry a vírných citů slovanských, historickou elegií kollárovisky zbarvené, řidčeji milostným odříkáním rozechvělé, lehké a zpěvné; po r. 1844 arci již roucho jejich je slovenské a také ráz se přizpůsobuje více poesii lidové. Štúr, sám skrovný básník, je zakladatelem prvé veršové slovenské školy. Prvky lidových písní, tradice domácí, pověsti a pohádky lidu ve steré obměně staly se základem jejího veršování a pramenem do únavy vyčerpávaným. Z veliké východní slovanské literatury předjal Štúr známou teorii o škodlivém vlivu západních evropských kultur na samorostlý vývoj a růst domněle mnohem zachovalejších a původnějších kultur slovanských národů; jako lidový obsah látky byl hlavní podmínkou estetiky Štúrovy,

tak domácnost, formální slovenskost její byla prvním zákonem poetiky školy Štúrovy až do konce let sedmdesátých. Takový asi obraz podávají i jeho „*Spevy i piesne*“, jež vyšly — jediná veršová sbírka Štúrova — až r. 1853 v Prešpurku, „bratrovi [Karlovi] za hrobem posvěceny“; z nich poznáváme celého Štúra, básníka skrovných fondů tvůrčích. Kromě dvou obšírnějších epických látek, „*Svatoboje*“ a „*Matúše z Trenčína*“, s národní tendencí, chabě však zpracovaných, obsahuje tato knížka výbor jeho buditelských veršů a písní revolučních, předtím v „*Květech*“, „*Nitrách*“, „*Orle tatránskom*“*) a jinde otištěných. Všechny verše Štúrovy zajímají dnes již jen literární dějepis.

[**Politické a národopisné spisy Štúrovy.**]

Literární žeň Štúrova, jež je povinností osvobozeného Slovenska vůči jeho prvnímu vůdci národnímu, by byla neveliká, historickou kořistí však je bohatá a zajímavá: právě tento národní vůdce a bojovník, průkopník a obratný organisátor vyniká všude nad odborného spisovatele. Kromě řečeného již spisku „*Nárečja Slovenskuo*“ Štúr vydal téhož roku (1846) ještě druhou laickou knihu na zdůvodnění slovenštiny, „*Nauku reči slovenskej*“, jež šíře rozvádí důvody, sebrané v knize první. V letech 1848—1849 Štúr se oddal tělem duší věcem politickým; zvolen byl poslancem na sněmě uherském, vyslán do Vídně k císaři s deputací, účastnil se

*) Jména slovenských spisů, časopisův a pod. skloňována slovensky z holého nezbytí, aby nerušil groteskní dojem tvarů polovičitých.

slovanského sjezdu v Praze a po něm vedl slovenský odboj proti Košutovi: z této doby pochází řada jeho článků a statí politických v „Slovenských národních novinách“, „Orle tatránskom“ i „Slovenských Pohľadoch“, účinně potírající úsilí maďarisační. V nuceném ústraní porevolučním Štúr v Modře pracoval u svého bratra o díle folkloristickém: „*O národních písních a pověstech plemen slovanských*“ (vyšlo česky v Praze 1853), jež je výsledkem někdejší jeho činnosti učitelské a v němž lidovou píseň a vůbec lidovou literaturu slovanskou povyšuje z důvodů filosofických — Slovanům prý souzeno dějinami vyslovit slovem, písní, zpěvem to, co starým Indům a Egypťanům stavitelstvím, Řekům dlátem, Řomanům štětcem, Germánům hudbou — na vzor básnictví unělého. Tuto teorii, jednostrannou a přehnanou, mladý dorost básnický přijal za první článek své artis poeticae. Z téhož soukromí a téhož roku pochází i německy psaný spis Štúrův, jenž až po smrti svého původce vyšel v Moskvě v ruském překladě prof. Lamanského: „Славянство а мiръ будущаго“ (1867), „Slovanstvo a svět budoucnosti“, v němž se Štúr neočekávaně jeví naprostým panrusistou a horlitem pro cara a samoděržaví — nejsou-li zde cizí rukou Štúrovy názory tendenčně upraveny anebo jemu podvrženy. — Pro úplnost sluší se uvést menší německé Štúrovy spisky, obrany slovenské národnosti proti rdousící hydře maďarisače: „Klagen und Beschwerden der Slowaken wider die Uebergriffe der Magyaren“ (v Lipsku 1844) a „Das neunzehnte Jahr-

hundert und der Magyarismus“ (ve Vidni 1845); kromě toho politické zprávy a články téhož obsahu a z týchž let v známém listě německém „Augsburger Allgemeine Zeitung“.

[**Závěr o Štúrovi.**] Rys geniality utkvívá na povaze Štúrově. Nebyl ani posvěceným básníkem, ani velikým umělcem, ani původním myslitelem, ani průměrným filologem, ba ani spisovatelem zvlášť produktivním, vůbec, tvůrčí zdroje jeho byly zcela na povrchu; a přece jméno jeho značí pro Slováky více než jméno Kollárovo, více než jméno Šafaříkovo: značí epochu slovenského národního probuzení. Štúr byl rozeným vůdcem a bojovníkem idey, smělým organisátorem; byl pružným pérem, jež posunulo ručičku na ciferníku národním tam, kde jí měla zapotřebí doba nová. Jeden z nejčistších, třebaže ve světě neznámých, poněvadž právě slovenských, charakterů lidstva jest i výkvětem probuzeného Slovanstva a zůstane jím, pokud pod věkovitými štíty Tater zvonit bude slovenština a pokud nad nimi kroužit bude veliký, symbolický pták, Slovanstva orel bílý: to jest, na další věky.

II

PRVÁ SLOVENSKÁ ŠKOLA BÁSNICKÁ.

[**Zásady a směr**], jež jsou napsány v estetickém zákoníku družiny Štúrovy, z části byly již vysvětleny při výkladě národních a básnických teorií jejího zakladatele. Lidová slovenská píseň, domácí tradice a prostonárodnímění jsou jí posvátným vzorem v lyrickém i epickém tvoření umělém; ideálem jejím je co možná největší sblížení s duchem básnictví lidového, v němž Štúr vidí sumu dokonalosti. „Štúr korigoval dopodrobna československé práce študentov, čiarku za čiarkou: ale na piesňach národných neopovážil sa ničoho nič premeniť. Bola mu národná poesia útlou: ne-tykaj sa. Tie piesne my nesmieme korigovať, hovoril, lež učiť sa z nich národne písať i básniť“, zapsal podle mistrových slov jeho oddaný druh a životopisec, J. M. Hurban („Slov. Pohľady“ 1881, 127).

Tato těsná základna básnické školy Štúrovy omezena byla v první řadě na slovenský lid a jeho oblast folkloristickou, hlavně písňovou; kultura jiných národů slovanských ozývá se poměrně pořídku. Slovensko Štúrovcům se zdálo novou zemí vyvolenou, posledním tajemným

záměrem historie; ukolébává je v tento milý prelud přece sám učený Šafařík i slovanské věštby Kollárovy a jeho domácího epigona Jana Hollého; lahodí jim tlusté výklady cizí o samorostlosti (vlastně: zaostalosti) slovanských kultur, hymny a dithyramby slavjanofilů na slovanský rod a jeho budoucnost — prapůvodní cit a vlastenecké nadšení je vůdcem těchto prvých slovenských básníkův i veršoveců, nikoli umělecká výchova, vkus anebo kultura. Cit jest ovšem jedním z hlavních zdrojů tvůrčích konů básnických, sunt autem certi denique fines — na tyto hranice uměleckých možností a nemožností Štúrovci rádi zapomínali.

Na padesát básníků, veršotepců, rýmařů druží se okolo směru Štúrova; sotva pětina z nich žije a bude žít poesii. Estetika Štúrova sama byla krutou šněrovačkou volné hrudi zralých básníků, tím více dusila talenty nedospělé. Botto, Hodža, Samo Chalupka, Král, Kubáni, Kuzmány, Sládkovič, Žello dostoupili nejvyššího bodu vývoje; mimo ně poesie štúrovská jest jednostranná a jednostrunná, formálně chudá; svěží zaván cizí básnické kultury vnesl do ní hlavně hluboký žal Mácháv, miláčka Štúrovců, kteří nejživěji pochopili jeho melancholii a citovou rozladěnost.

Nejvěrnější přívržence básnického směru Štúrova tvoří trojice: Samo Chalupka, Janko Král, Jan Botto; okolo nich se kupí plejada ostatních veršoveců doby Štúrovy, druhdy pozoruhodných, většinou však časně zamlklých; vlastním chodníkem podle úřední cesty štúrovské kráčí Ondřej Sládkovič, hlavní básník tohoto období, a úzkými svojskými stezkami řada talentů jiných, málo plodných, nedozrálých a opožděných.

SAMO CHALUPKA.

[**Život.**] Pěvec a rapsod pohronský, *SAMO CHALUPKA*, narodil se v staré písmácké a literární rodině slovenské r. 1812 v Horní Lehotě na Zvolensku. Otec jeho byl tam ev. farářem a občas zabásnil si v duchu své doby; starší bratr Jan je znám jako satirik a dramatik kocourkoviád. Začátků nevalného vzdělání Chalupka nabyl na Gemeru a v Kežmarku; hlubšího až v Rožňavě, kde mohutně ho chytly slavné znělky Kollárovy; slovanské uvědomění jeho prohloubily studie v Prešpurku, po nichž odešel na vídeňskou universitu na teologii; r. 1834 stal se licenciátem v Jelšavské Teplici a r. 1840 ev. farářem ve svém rodišti, kde po více než čtyřech desetiletích zemřel r. 1883.

[**Dílo.**] Samo Chalupka je první posvěcený slovenský básník prostonárodní. Již v letech řířících věku minulého skládal vlastenecké písně v duchu slovenské poesie lidové a jejím nářečím; zvláštnost tu, osobitý dialekt i pravopis, v celém svém literárním díle důsledně zachovával, takže k novým vydáním „Spevov“ bývá i pro Slováky přidáván slovník výrazů neobvyklejších. Formálně Chalupka je snad nejpečlivější básník školy Štúrovy. Balada jeho jest opravdová skladba baladická, blízká příbuzná balady Erbenovy; písně jeho plynou pravým písnovým rytmem, vane z nich ohlas zpěvanek a lidových trávnic; ducha domácích zkazek a pověstí básně jeho zachycují vítězně, vzlet jejich je vysoký.

dramatičnost působivá, idea veliká — tvořivá síla a invence básníkova přitom omezená, plodnost malá. Ale i tak „Spevy“ Chalupkovy zůstanou živým projevem národního umění pod Tatrou.

V lyrice národní a vlastenecké Chalupka vychází z lidových tradic, jež v ladné a a úpravné formě lidu vrací: proslulá „*Kráľoholská*“ (1862), „*Smútok*“ (Nad Tatrou sa nebo kalí . . ., 1834), „*Vojín na úmore*“ (Koníku môj vraný,) „*Bolo i bude*“ (1861), „*Kozák*“ (1846), a „*Vojenská*“ (1868) jsou z nich nejznámější, záhy byly opatřeny melodií a zlidověly. Jeho epika historická váží látku nejraději z dob tureckého jha na Slovensku, líčí spádně, pohnutlivě, dramaticky: „*Turčín Poničan*“, „*Bombura*“, „*Boj pri Jelšave*“ (vesměš 1863), romance „*Križiak*“ (1868) a zádumčivý hajducký „*Junák*“ (1860) jsou asi nejzdařilejší z menších epik Chalupkových. Z vlastenecké historie teží s úspěchem „*Muráň*“ (1863), z doby Bethlénovy a Vešelínovy, a „*Likavský väzeň*“, původně jako „*Jánošíkova náumka*“ v Orle tatránskom 1846 otištěný; až v časy krále Svatopluka vrací se prostě a jasně vyprávěná balada „*Starý väzeň*“ (1858). Největší a nejslavnější skladba Chalupkova je však vlastenecká, tendenční, strhující epika „*Mor ho!*“ (po prvé v „*Sokole*“ 1864), s dějem promítnutým do IV. století po Kr. „*Sleteli orli s Tatry*“, začíná se živým obrazem první verš její; a děj vypráví: Římský císař Konstancius vtrhl do slovanské Panonie; nečetné slovenské (t. j. slovanské) poselstvo se vypraví k němu s mírumilovnými dary

chleba a soli — pán Říma však zpupně odmitne a žádá vzdání na milost i nemilost. Tu vzkypí krev svobodným slovanským junákům, bleskne ocel v pěsti a s bouřlivým křikem „Mor ho!“ (bij, zab ho!) vrhne se hrstka těchto reků na silnou družinu carovu, padnou do jednoho, každý však na kupě vrahů. „A ty, mor ho! — hoj, mor ho! detvo môjho rodu, kto kradnou rukou siahne na tvoju svobodu; a čo i tam dušu dáš v tom boji divokom: Mor ho len, a voľ nebyť, ako byť otrokom“ končí se přímým dobovým ostnem mohutná Chalupkova rapsodie. Báseň má vzácný historický kolorit, třebaže její děj je pouhým výplodem obraznosti básníkovy; přitom z každého jejího verše burácí prudká slovanská krev.

Po roce 1868, kdy ctitelé Chalupkovi vydali v Baňské Bystrici soubor jeho „*Spevov*“, uchýlil se skromný básník do ústraní, z něhož se ozval novým slovem až r. 1875, uveřejniv v „Orle“ historickou epiku „*Odboj Kupov*“, zpěv svůj labutí, silou i formou opozdilý za svými předchůdci z let dřívějších.

Samo Chalupka byl geniální improvizátor. Výstižně charakterisoval ho Vajanský v doslovu k 3. vydání jeho „*Spevov*“: „Jeho poetické plody nepovstávaly při písacom stolíku, tak rieknuc, literárne, ale zkrslý nárazom nejakej počutej pieseňky, často i pohovorky. ∴ potom šumely mu hlavou dlhší čas a pomaly dostávaly formu a podobu. Ony sú jadrom národného poetického tvoření obsahom, formou, vozduchom i expressiou. Preto znárodnely, preto prešly do

úst ľudu, ktorý ani ich pôvodcu nepozná. Každá Chalupkova pieseň je večným agitátorom za slovenčinu a pritom dôkazom genialnosti nielen samého poeta, ale i celého národa“. I tak Vajanský smele mohol napsať, aniž zevšeobecňoval: neboť lid, který ze sebe rodí pěvce druhu Chalupkova, je lid nevšedně nadaný.

„*Spevy*“ Chalupkovy zůstanou pokladem slovenské poesie; znovu vyšly v chybné redakci v Ružomberku 1898 a ve třetím, pravopisně upraveném vydání v T. S. Martině 1912 péčí J. Škultétyho.

K R Á Ľ.

[**Život.**] Samu Chalupkovi nejbliže stojí rázem svých poesii *JANKO KRÁĽ*, v lip-tovském Sv. Mikuláši r. 1822 narozený; básník zrozením a životem, právník omylem a povoláním. V Prešpurku byl již Štúrovým oblíbencem; ukončiv práva kratší čas v Pešti vypomáhal jako síla advokátní, v letech revolučních vábil k sobě mládež jako ideový komunista, účastnil se bojů, byl lapen a jen včasným a rázným zakročením bána Jelačiče vyvázl zpod šibenice. Po revoluci žil tiše v Zlatých Moravcích, básnicky skoupě se odtud ozýváje a zemřel zde v zapomnění r. 1876.

„Divný Janko“: tak se alegorisoval básník sám v jedné z prvých svých balad. Byl podivínem, samotářem, rozháraným tulákem, záhadou nejbližším přátelům. Nitro jeho pustošil slovenský světobol: celé noci prý mařil v toulkách po slovenských lesích aneb aspoň

ulicích Pešti, aby potom doma narychlo na papír vrhl improvisované verše a v zápětí je zničil; z jeho duševní dílny zachovaly se pouhou náhodou ty zlomky, jež tvoří nyní obraz jeho básnického díla. O jeho životě duševním záhy kolovaly legendy: znal prý z paměti celého Shakespeara, veliké západní literatury nebyly mu cizí. Melancholický mrak poesie Máchovy přeletěl přes jeho čelo a vtiskl v ně bratrské políbení: Kráľ mohl být slovenským Máchou. Improvisoval svůj život i svou poesii; podle názorů moderních Kráľ je nejoprávňovanějším básníkem slovenským . . .

[**Verše.**] Zvuky i barvy Kráľovy poesie splývají v čistou náladu měkké, krásou a bolestí zraňované slovenské duše. Také Kráľ je prostonárodní pěvec a baladik; formálně Chalupky nedostihuje, citovým subjektivismem nad něho však vyniká: zajímavý prototyp polo-dekadenta, polo-impresionisty, lze-li užít moderních kritérií na slovenskou poesii let čtyřicátých až šedesátých. Zmítané vlny svého ducha Kráľ zachycoval v křehkých, churavě plachých verších s jemným písňovým přízvukem; v autobiografické baladě „*Zakliata panna vo Váhu a divný Janko*“ (1844), v „*Piesni bez mena*“ (1844), v symbolickém autoportrétě „*Orol*“ (1845) a jinde. Písňe jeho, melodie z úst zpěvaček trávnic odposlouchané, jsou majetkem lidu: „*Zajasal blesk jasnej zory*“ (1861), „*Svidovo, Kamenná . . .*“, „*Nehorekuj, mati!*“ (1846), „*Na horách býva*“ (1847), „*Moja pieseň*“ (1844) a jiné ozývají se na Slovensku podnes.

Epika Kráľova, vesměs lyrickou něžnou notou podložená, je máchovsky ponurá, lidově baladická: „Zverbovaný“, „Zabitý“ (1844), „Pán v trní“ (1846), „Kříž a čiapka“ (1847), „Skamenelý“ (1865) mluví již svými názvy; vlastní líčení všude prosté, těžící bohatě z pověr a pověstí prstonárodních. Kráľovy dumy, zvláště památná „Duma bratislavská“ (1847), při exodu Štúrovců z Prešpurka skládaná, a některé verše příležitostné, jako básně „Ďurkovi Košutovi“, „Pesnička na kare“ (1844), „K národom“ (1845), „Slovenom“ (1858), „Vyslobodenie“ (1870), „Orol vták“, „Pierko“ (1873), „Husár“, „Rodina slovanská“ (1874) a jiné, mají znak duchaplných, temně rozjímavých improvisací. A ze všech, lyricko-epických i čistě lyrických veršů Kráľových hovoří hotová básnická osobnost, jedna z nejsamostatnějších individualit v písemnictví na Slovensku; pohřichu že ze svého nadprůměrného nadání a orlího ducha zanechala budoucnosti jen nepatrnou myšlenkovou tříšť, nepatrné zlomky.

Kráľ tiskl málo, jen na důrazné výzvy svých přátel, vesměs v časopisech a almanších své doby (v „Nitře“ 1844, „Orlu ta-tránskom“ 1845—1847, „Concordii“ 1858, „Sokole“ 1861, 1865—1866, „Táboru“ 1870, „Orlu“ 1873—1874); podle těchto tisků a cizí rukopisné sbírky vydal Jaroslav Vlček „Verše Janka Kráľa“ v T. S. Martině 1893, nejnověji výbor z nich vyšel v „Knížnici československé“ 1919.

BOTTO.

[**Život.**] Vedle Sama Chalupky a Janka Kráľa hlavní dovršitel směru Štúrova v poesii je *JAN BOTTO*, ve Vyšším Skalníku na Gemeru r. 1829 narozený, odchovanec levočský. V Levoči spadají začátky jeho básnických pokusů; v básnění šťastně pokračoval i jako diplomovaný geometr až do své smrti v Baňské Býstrici r. 1881. Život Bottův plynul bez velikých otřesů vnějších a zladil moudře jeho povahu.

[**Spevy.**] Jan Botto připjal trvale své básnické jméno k zidealizovanému reku pověsti slovenského lidu v oslavné romantické skladbě „*Smrť Jánošíkova*“ (v *Lipe* II 1862), jež vzrostla časem na devět zpěvů z jeho „*Piesne o Jánošíkovi*“ (1847). Okolo vatry na Kráľovej holi sedí dvanáct hŕných chlapců, toužících elegicky za svým vůdcem, polapeným Jánošíkem, zatím již v žaláři dumajícím o ztracené svobodě. O půlnoci ve snách přichází dojemně se s ním rozloučit jeho milenka; z libého snění vytrhne Jánošíka kat, hotovící jej k poslední cestě. Z bran města se volně hýbe černý průvod: uprostřed na káře Jánošík, ne jako odsouzený, nýbrž jako sám soudce a vítěz. Stranou na vrcholu hory se tyčí kolo a šibenice; Jánošík dumá, rozhlíží se po okolí, apostrofuje svou krásnou milovanou zemi a pevným krokem kráčí „na oltář volnosti“. Od hor se ozvou tři výstřely, poslední pozdrav hŕných chlapců umírajícímu Jáno-

šíkovi, právě v okamžiku, kdy z dálky cválají poslové s patentem o císařské milosti. Jánošík umírá na šibenici za právo svého lidu, ale duch jeho žije a bude žít mezi slovenským lidem až do času, kdy sen svobody se mu splní. — „Smrt Jánošíkova“ podává tudíž pouhou výseč ze života Ďura Jánošiaka, poslední akt jeho hrdinského zápolení; není epickou básní, nýbrž epickou záminkou k apotheose neohroženého zastánce práva. Básník sám zve ji „romancí“, patrně pro její romantický živel. Z historie Botto čerpal pramálo: „Nechcel som životopis písať toho ‚priestupníka‘ vo Sv. Mikuláši odsúdeného a odpraveného, ale chcel som malovať toho junáka slobody v ústach slovenského ľudu žijúceho, ktorý rástol v duši jeho po celú päťstoročnú epochu poroby a a ktorému onen snáď iba meno, aj to len z čiastky, dať mohol“ vypravuje sám k vysvětlení idey své básně. Celek je zpracován s básnickým zdarem naprostým. Měkká a krásná slovenština Bottova zazněla tu půvabem neodolatelným, hudbou slov jedinečnou; ona má lví podíl na slavnostní náladě, jež vzrušuje čtenáře v celé básni. Neboť Bottův zpěv o Jánošíkovi laděn je spíše slavnostně než elegicky, více básnický než tradičně: Jánošík i v poutech a na čekaně je mravní vítěz, rek podlehlý, jehož idea nepodlehla. V konečné úpravě básně v „Lipe“ II patrna je těsná formální závislost Bottova na našem Máchovi: dělení na zpěvy, romantické intermezzo s duchy, scenerie žalární i popravní a celá řada podrobností vzata jest obdobou z „Máje“. V „Smrti Já-

nošíkovej“ ukryt jest i zárodek idey sociální: Jánošík, typ činné, vítězné vůle je prvý vzdálený předbojník nových sociálních řádů v lidské a národní společnosti.

Zásluhou Bottovy poesie dospěla slovenská balada svého vrcholu; kráčeje zprvu ve stopách Chalupkových Botto překonal svého mistra básnickou řečí i formou. Jako Chalupka nezbásnil ani Botto látek mnoho, ačkoli rovněž veršoval dlouho, od let čtyřicátých až do konce let sedmdesátých; proto co kus jeho poesie, to vždycky klas plný. Baladický motiv oblékal rád průsvitným rouchem jinotaje: v „*Báji na Dunaji*“ (1846) alegorizuje šťastně novou slovenskou poesii a její křesitele, v jiskrovskou „*Báji Maginhradu*“ (1849) vkládá jasnou alegorii politickou, v „*Báji Turca*“ (1867) silný moment národní atd. Ani nejlidovější skladby Bottovy, na př. „*Žltá lalia*“ (1849), „*Povešť bez konca*“ (1850), povážská pověst „*Margita a Besná*“ (1879) nejsou prosty tendence — jako u Erbeny. Dramatický spád děje, jasná mluva a plynňý přízvuk veršový, hudebně laděný, dávají baladám Bottovým zvláštní půvab, jenž nevyprchá z duše posluchačovy — balady Bottovy chtějí být skutečně poslouchány, jsou hotovou výzvou k melodramatům: Bottova mluva, toť stálý svátek slovenštiny. Nejinak je tomu v drobné lyrice Bottově, reflexivní, vlastenecké i tendenční („*Žiaľby Svatobojove*“ 1850, „*Nad mohylou J. Kollára*“ 1859, „*Vrahom*“ 1874), v ohlase dumek („*Piesne vojenské*“ 1848—1850), anebo prostých lidových popěvcích („*Kukučka*“, „*Orol*“, „*Na brehu Rimavy*“, „*Prvý sen*“): všude je Botto

virtuos výrazu a slova. Látkově Botto není vždy původní, rád v osnovu svých básní vnáší útky cizí, přesto však z jeho dílny vychází vždycky původní mistrovský kus. Prvé své balady Botto psal ještě před Erbenem, thema jánošíkovské zpracoval nejdůkladněji ze všech svých předchůdců, v lyrice národní je silný a svůj jako málokdo z jeho vrstevníků: není proč Bottův odkaz literární cenit pod odkaz Chalupkův a nestavět ho po bok básnickému dílu Sládkovičovu.

„*Spevy*“ Bottovy vyšly souborně po prvé r. 1880 v Praze jako I. svazek Pokorného „Knihovny československé“, básníkem samým uspořádány; po druhé r. 1909 v T. S. Martině vydal je J. Skultéty. „Smrť Jánošíkova“ vyšla po prvé samostatně r. 1919 jako IV. číslo „Knihovny československé“.

*

[**Plejada Štúrovců-epigonů.**] Pod zástavou Štúrova básnického směru se věrně seskupila plejada básníků „menších božstev“, jimž nikdy nechyběl vřelý cit národní a tvůrčí vůle, druhdy ani úspěch a uznání současníků, kteří však nadáním vesměs zůstali daleko za vůdčími básníky doby. Skoro všichni v začátcích svých veršovali ještě „československy“; skoro všichni od vlastenecké své Musy se obraceli k oborům jiným, začasto užitečnějším, v nichž někdy spočívá těžiště jejich práce národní anebo literární.

Mezi tyto věrné učně bratislavského mistra náleží také *KAREL ŠTÚR*, starší bratr *Ludevítův* (1811—1851), jeden z nejhodnějších

členů Ústavu, nakonec ev. kazatel v Modře. Spočátku veršoval pod vlivem starých klasiků, zejména Homérovým; v „Hronce“ (1838) je od něho z té doby překlad Faidona Platonova. Slovenská národní situace před r. 1844 vzbudila v něm dumné, citové verše, lidovou notou omžené, jaké hovoří i z výboru jejich „*Ozvěna Tatry*“ (1844): po odluce přispíval verši do „Orla tatráskeho“, „Slovenských Pohľadov“, „Domovej pokladnice“ a j. Básnický talent jeho umlčela náhlá a předčasná smrt.

Krátce veršoval na teologii prešpurské DANIEL G. LICHARD (1812—1882), ev. farář a redaktor vídeňských vládních „Slovenských Novin“ a dobrých kalendářů pro lid, t. ř. „Domovej pokladnice“ (1847—1851), později významný popularisator věd přírodních a zvláště nauk hospodářských; látku k svým veršům rád čerpal z historie slovanské, bez zvláštního však zdaru.

Vrstevník jeho JONÁŠ ZÁBORSKÝ (1812—1876), „panslavistický farář“ župčanský, života bídou tísněný talent, dlouholetý a tuhý zastánce „bibličtiny“ — klamal se naprosto strany svého básnického nadání, jehož marnou naději vzbudil v něm bezděčně Kollár otiskem vlastenecké ódy „*Na Slovákov*“ (v „Zore“ 1836): jeho „*Žehry*“ (ve Vídni 1851), kritikou slovenskou — cum ira et studio — odmítnuté, a zvláště faustiáda „*Vstúpenie Krista do raja*“ prozrazují obsáhlou učenost knižní, ale právě i poesii pergamenovou. Slušného úspěchu docílil svými „*Bájkami*“ (1840), veršem i prosou, v něž břitce a hladce dovedl vložit vlastenecký cit, satiru i tendenci.

Ani dlouholetý chyženský ev. farář SAMO

TOMÁŠIK (1813—1887) nebyl obzvláštním miláčkem Mus básnických. Některé počáteční verše jeho, české i slovenské (výboru jich v Ústřední knihovně 1888 Tomášik se nedočkal), vlasteneckým a politickým zápalem nesené, rázně a jaře notované, záhy znárodněly („*Hej, pod Muráněm*“, „*Nic se nestarejme, chlapi od Šajavy*“ a j.); ale jméno nepomíjející Tomášikovi zajistila jediná náhodná improvisace, málo původní, pramálo cenná literárně, citem doby však posvěcená na hymnu všech Slovanů: slavná píseň „*Hej, Slované!*“ („*Hej, Slováci!*“ podle znění původního), v zněmčilé Praze r. 1834 na polský mazur příležitostně složená a r. 1838 po prvé otištěná v kalendáři Fejérpatakyho. Šťastnější než básník byl Tomášik novelista.

Plodností v těsné meze odkázaný **LADISLAV PAULINY** (1815—1894), ev. farář prie-tržský, vzbudil nemalé očekávání veršovanou alegorickou pověstí „*Hrdoš alebo Ztratený generál*“ (v „*Nitř*“ IV 1847); zrcadlí se v ní bystrý úsudek, důkladná znalost života lidu a jeho mravů, pěkný talent reprodukční, ušlechtilá tendence sociální; jako autokritik brzy sám postřehl, že na veliké umění nestačí jeho síly a přestal na slibném „*Hrdoši*“, zdařilou prosu kocourkovskou maje již z r. 1842 zálohou literární do svého občanského ústraní.

Ve všech složkách života národního a kulturního uplatnil se zato ev. senior oravský **CTIBOH ZOCH** (Cochius, 1815—1865), klasický filolog, pomocník Štúrův při redakci „*Plodů*“ prešpurských, hybný a rázný živel let čtyřicátých a padesátých. Ačkoli filolog, historik a archeolog povoláním přece měl

dar obraznosti, nadšení a vzletu vlasteneckého, jak svědčí přehojné příležitostné improvisace, přizvučným i časoměrným metrem skládané, zejména však pathetický „*Slovanov pohľad na seba*“, satira na odrodilství „*Hyd a holuby*“ (1847) a j. Zocha však ještě daleko předčil po všech stránkách národního i osvětového působení

JOSEF MILOSLAV HURBAN. Rodák z Beckova v Trenčínské (* 19. března 1817), od svých čtrnácti let po celé desetiletí studuje v Prešpurku filosofii a ev. teologii, od počátku je nejdůvěrnějším druhem a pomocníkem Štúrovým, ve všech jeho podnicích jest zúčastněn v řadě prvé, takže epocha Štúrova bez Hurbana není vůbec myslitelná. Doba Štúrova je výstižněji vlastně dobou Hurbanovou: jeho jméno, práce a život jsou jí záštitou od počátků bratislavských až do jejího západu v letech osmdesátých. O národní a osvětové mnohostranné činnosti Hurbanově byla řeč již častěji a ještě velmi často setkáme se s jeho jménem. Umírá tiše srdeční slabostí u vysokém stáří na své hlbocké faře 21. února 1888, dočkav se šťastnějších dob Slovenska aspoň v prospěchu jeho literárním.

Hurban nevyryl svého jména v desky velikých slovenských básníků. Jako Štúrovec tělem duší veršoval velmi pilně; sebraných veršů jeho bylo by na několik objemných svazků: do všech slovenských časopisův a podniků literárních za celé půlstoletí 1838—1888 Hurban psal verše nadějí a úzkostí, dumy, touhy, elegie, písně vzdoru, časové nápisy i epické básně v duchu Štúrových

ideálů. Také jeho začátky básnické mají roucho česko-slovenské: tak „*Osudové Nitry*“ (v „Nitře“ I 1842), znárodnělé písně „*U proudů valných Dunaje širého*“, „*Bije zvon svobody*“ a j.; zlidověly i některé proslulejší jeho písně slovenské, podtržené silnou tendencí vlasteneckou, zejména pověstná „*Umom lebo pašťou*“. Hřivny básnické, kterou omylem pokládal za svůj majetek, užiti chtěl k oslavě rodných krajín v bizarní skladbě „*Divadlo duchov nad Tatrami*“ (1844) a k slávě Slávy, kterou velmi miloval tento Miloslav, v „*Zriňském na Sihoti*“, ale vzlet jeho fantázie působí zde spíše groteskně než slavnostně. Že Hurbanovým živlem nebyla poesie, nejlépe zrcadlí jediná samostatná sbírka jeho veršů, sešitek politických básniček „*Piesne na teraz*“ (1861): když se rodily na svět, jistě dobrý Homér dřímá... Hurban veršovec je typickým Štúrovcem: bohatý básnický cit marně se u něho snaží vyvrít básnickou formou na povrch, Hurban však veršovat musí; domnívá se, že pro národ, ve skutečnosti však jen pro literární dějepis. Vděčněji připíná Hurbanovo jméno k svému rozvoji slovenská novela.

V úzkých kolejích štúrovské poetiky volněji se pohybuje básnický vzdělaný a evropsky sčtělý **BOHUŠ NOSÁK-NEZABUDOV** (1818–1877), ev. teolog, vynikající účastník v národní slovenské revoluci, jeden z nejčilejších duchů doby Štúrovy. V levočské „*Jitřence*“ (1840) otiskl řadu ohlasů lidových písní, „*Slovenka*“ a „*Krajna*“ (v „Nitře“ I 1842) ukazují ještě na prstonárodní vzor Cha-

lupkům; ale v obou cyklech „*Spevov tatranských*“ a drobné lyrice pozdější, přírodní i vlastenecké, našel Nosák sama sebe: půvaby slovenské domoviny vtiskly se v jeho duši dojmy nesmazatelnými, básník opěvá jejich krásy uhlazeným veršem a ladnou formou. A tak i „*Kamzík*“, nejdlejší skladba Nosákova, lidová pověst z dávné slávy slovenského Horehroní, kdy na něm hlučně poloval Matyáš král, vyniká hlavně skvělou malbou krajinářskou a vůbec víc živlem malířským než vlastnostmi dobré epiky. Přehled Nosákův po světové literatuře a znalost cizích jazyků vedly jej k překladům z Byrona, Shakespeara, Czajkowského, Krylova, Lermontova, Puškina, pokusům na svůj čas zdařilým; výbor z jeho původních i přeložených básní teprv by vhod osvětlil svérázný literární profil Bohuše Nosáka Nezabudova.

Z oddaných žáků Štúrových v Prešpurku byl nejskromnější *AUGUST HORISLAV ŠKULTÉTY* (1819—1891), ev. farář a bývalý ředitel ev. gymnasia ve Velké Revúci. Již v letech třicátých se účastnil živě národního ruchu Štúrovců v Prešpurku, skládal verše (v Praze 1840 vyšly jeho „*Básně*“), jež pro svou lehkou notu líbily se všeobecně a záhy znárodněly; slovenské popěvky jeho, téže zpěvné formy lidové a silně tendenční vyšly 1846—1847 v Levoči o 3 svazcích pod jménem „*Beda a rata*“, kritikou slovenskou velmi vřele pozdraveny. Není v nich školného básnického umění; tím mocněji básník působil však na prosté slovenské čtenáře vrozenou vnímavostí pro všemožné složky života národního, pro jeho realitu, již dovedl

opřísti lehkým závojem poesie. Se zdarem Škultéty pracoval i v oboru slovenské povídky, zejména pro mládež.

Zjev zvláštní, i mezi nadšenými idealisty školy Štúrovy nápadný, je nadaný romantik *SAMO BOHDAN HROBOŇ* (1820—1894). V prvých letech pohybu prešpurského sliboval stát se novou hvězdou básnickému Slovensku; pohříchu záhy lesk její se zakalil: od r. 1848 duch neukrotitelného blouznivce propadal stále víc pathologii a zmaru. Hroboň studoval v Halle a Praze, nabyl i básnického nadprůměrného vzdělání, jež však jen drobnými úlomky zrcadlí se v jeho verších. Spočátku psával do ‚Včely‘ a ‚Květů‘, ozval se nadějně v ‚Jitřence‘ levočské; z Halle poslal snoubence své, Bohumile Rajské, s níž se tragicky seznámil v Praze, kytici ‚*Květin nadsálanských*‘, formálně i citově Kollárem inspirovaných, v nichž vedle básníka jarého vzletu a neobyčejné dynamiky slovní horlí již prvý slovenský spisovný entusiast před Štúrem; slovenské písně jeho, ‚*Návrat z cudziny*‘ (1843), ‚*Letí sokol, letí*‘ (1843), hymnický zpěv ‚*Mládeži*‘ v ‚Nitře‘ IV (1847) jsou ukázkami básnického nadšení, jehož skoro již nelze stupňovat. Slovenské revoluce Hroboň ovšem nezaspal; šavle se chytil i on s nesmírným oduševněním a stanul mezi pravými Slováky; po jejím zdolání utáhl se, patrně již s chorobou v zárodku, do rodných sielnických hor v život trudného podivínasamotáře.

Z překypujícího nadšení ideálního mládí Hroboň upadl nakonec v blouznění a šílenství; jeho tvoření z doby pozdější, zejména

fantastická „*Slovopiesen'*“ (1862), myšlená jako příklad všeslovanského jazyka literárního, je dokladem všeho možného: churavého mysticismu, slovanského idealismu, básnické vůle — ale poesie? Vanitatum vanitas!

Hvězdou novému Slovensku Hroboň se nestal; přelétl přes jeho literární nebe jen chladnou bludicí. Osud jeho připomíná slavený kdysi *JANKO MATUŠKA* (1821—1877), rodem Oravan z Dolního Kubína. Také Matúška vyšel z Prešpurku a vzbudil u svých vrstevníků ilusi posvěceného slovenského pěvce, také on v zápalu notoval slovenské revoluci a stanul neohroženě v řadách dobrovolníků — a také on záhy v ústraní a chorobě přinucen byl porušit básnický závazek svého ideálního mládí. Plodů ducha Matúškova zbylo nemnoho, a i ty většinou dávno již dotlely v literární historii. Ne všechny však již dotlely: dosud je jiskřička živého ducha v jeho raných třech baladách z ‚Nitry‘ II (1844: „*Kozia skala*“, „*Púchovská skala*“ a „*Hrdoš*“), pevně stavěných, mravní tendencí proniknutých; ještě chytne leckterý verš jeho ohnivého pozdravu „*Pri uvítaní bratov v Ústave dňa 9. 1843*“ v téže ‚Nitře‘; ještě žije mezi lidem jeho píseň „*Preletel sokolik nad tichým Dunajom*“ v ‚Orle tatránskom‘ 1846; i historická duma „*Orava*“ a názvuk poesie sociální „*Slepý starec*“ (tamže) ještě se drží. To vše jest ovšem pro budoucnost málo: Štúrova generace má v Matúškově brzkém odumření jednu ze svých za živa pohřbených nadějí.

Štúrovcem, který tiskl prvou (a spolu svou poslední) knížku veršů v novém slovenském

nářečí knižním, jest učeň Štúrův a druh, *JANKO FRANCISCI-RIMAVSKÝ* (1822—1905); s jeho jménem poznáme se lépe na místě jiném. R. 1844 vydal a „*Svojim vrstevníkom*“ (dvaceti spoludruhům, kteří s ním uskutečnili památný odchod z Prešpurka) věnoval dvacet lehkých písní v ohlase trávnic. Datum víc historické než literární: Francisci nebyl veršovcem ani plodným ani nadaným.

Plodnost a druhy i zákmit myšlenky tvůrčí jsou znaky literární horlivosti *JAKUBA GRAICHMANA* (1822—1897), zprvu ev. faráře, naposled notáře v Hybech. Tiskl mnoho: v „Nitrách“, „Lipách“, „Minervě“, „Orle tatránském“, „Sokole“, „Orlu“ i „Černokňazníku“; oblíbeným druhem jeho byla balada a lidová píseň. Balada starého typu (věrnost v lásce, „hriešnym pokuta, smiereným pokoj“; „*Kostlivec*“ (1861), „*Umrlý*“ (1863), „*Ivan a Ludmila*“ (1864), „*Zakliaty tulipán*“ (1864), „*Zima-baba*“ (1869) ponášejí se mnohdy již názvy na své štúrovské vzory, jichž Graichman nedostihl. Ani v řadě epických motivů jánošíkovských, násilně sloučených v cyklus „*Horní chlapeci*“ (v alm. „Černokňazníku“ 1862) Graichman se nepovznesl k úrovni jiných vzdělavatelů domácí tradice zbojnické — chabý um číší z veliké píle. A rovněž zřídka jen poštěstilo se mu uhodit na čistou strunu písně lidové, jaká zvučí na př. v „*Slepém harfeníku*“ (1861); „*Prvá láska*“, „*Jaseň*“, „*Dumka ku konci roku*“ jsou sic růže, ale papírové.

Povinnou daň době a jejímu vkusu složil také slavný tvůrce historického genu zeman-ského, *JANKO KALINČÁK* (1822—1871),

ve svých letech učebných. Osmý svazček jeho sebraných pověstí (1889) vedle přetisku autobiografie přinesl na 46 stránkách celou jeho úrodu básnickou; rostla v letech 1845 až 1847 v „Orle tatránskom“ a „Nitře“ III a IV, paběrky jsou ze „Sokola“ 1860. Kalinčák veršoval napřed česky — „*Kráľuv stůl*“ v „Tatrance“ (1842) je práce na svou dobu pozoruhodná; v slovenských verších vedle námětů milostných se ozývají nejčastěji motivy vojenské: „*Bojovník*“, „*Suhaj zabitý*“, „*Smutný pohrab*“, „*On parlera de sa gloire*“ dosud nevyvětraly, rovněž čilé „*Krakoviaky*“. Zajímavá je „*Moja mladost*“ (1847), jejíž úvodní paralelní příměry jsou skoro plagiátem myšlenek Máchových v závěru IV. zpěvu „*Máje*“. Celkový dojem z veršů Kalinčákových: neřeba litovat obratu jeho od veršů k prose.

V letech své mladosti štúrovsky si zaveršoval i veliký bojovník za národní práva Slováků. MARKO ŠTEFAN DAXNER (1823—1891); „*Poklad Jánošíkov*“ (1845) neprozrazuje však posvěcení, a autor jeho také tvořit ustal nadobro. Vytrvaleji se ozýval prostonárodní veršovec JOSEF JANČO. V letech čtyřicátých napsal slibnou pověst „*Milinu*“, (tiskem 1872) a hrst národních písní do „Orla tatránskeho“; po revoluci umkl a ožil zas až v letech šedesátých a sedmdesátých, ale jeho prosté, beznáročné verše rychle se minuly v současných časopisech.

Rozeným básníkem nebyl ani PETR KELLNER, básnickým jménem Zábój Hostinský (1823—1873). Po všestranných studiích práv, teologie, filosofie, historie a pestrých osudech životních usazen konečně nakrátko

v úřadě hlavního slůžného na Rimavě, zkomírá na dobrovolném předčasném odpočinku bídou a umírá tyfem. Veršoval v duchu prostonárodním, historicky rozjímavém a alegorickém; „*Hlasý k Nitre*“ (1844), „*Ja syn Slávy*“, „*Rozlúčenie*“, kollároovsky ohnivé a centro-slovanské „*Dumy na Tatrách*“ (1845) a fantasticky divoká „*Silvestrova noc*“ (1846) jsou jeho básnickým odkazem paměti literární — odkazem chudým.

Kruh věrných epigonů štúrovských v poesii uzavírají slabosti a opožděnci: *JAN TROKAN*, původce nezázivné „*Mijavy s novým vekom*“ (1851), oslavy slovenské revoluce, přecpané didaktikou a dialektem; *PAVEL DOBŠINSKÝ* (1828—1885), ev. farář, pozdější zasluožilý folkloristik, jehož některé balady nejsou prosty básnického procítění („*Život slovenský*“ 1864, „*Zlatý pluh*“ 1872); *DANIEL MARÓTHY* (Danko Maškovský, 1828—1875), ev. farář novohradský, jeden z posledních štúrovců, jenž po plná tři desetiletí spoustou veršů vážných i žertovných provázel časové události, kterak se valily přes Slovensko, vlastenecké didakce nikdy nespouštěje s očí, zato často poesii; a jiní, bezejmenní již za svého života.

Souběžně se štúrovci, věrně, ba otrocky lpícími na poetických zásadách svého mistra, tvoří a zpívá řada jiných básníků, kteří jdou odhodlaně za hlasem svého nitra anebo se ochotně přikloňují k novějším proudům v evropské západní poesii. Největším zjevem mezi nimi, vůbec, hvězdou největší světlosti v celé štúrově epoše jest Andrej Sládkovič.

III

SLÁDKOVIČ.

[**Životopis.**] *ANDREJ SLÁDKOVIČ*, občanským jménem *Braxatoris*, spatřil světlo světa po prvé dne 30. března 1820 v Krušině v župě hontské, sám osmý mezi sourozenci z chudé rodiny ev. učitele a literáta; po něm přišlo dětí ještě devět. Hmotná svízeľ byla mu již od kolébky hořkým údělem a byla průvodkyní jeho celou cestou životem. Štiavnické lyceum byl nucen zaměnit za učitelování, vrátil se však k studiu, živě se hodínami a vychovatelstvím; z Prešpurka, kde zastihl právě v květu a nejpilnější práci mládež Štúrovu, odešel jako oduševnělý Slovák k ročnímu pobytu do Halle a náležel tu mezi nejhorlivější posluchače estetiky Hegelovy; navrátiv se přes Prahu na Slovensko, přijal místo šlechtického vychovatele v Rybárech na Zvolensku, oddán již pilné práci literární. R. 1847 se oženil s úřednickou dcerkou Julií Sekovičovou a zakotvil konečně existenčně, povoľán byv za ev. faráře na Hrochoť; zde a po r. 1849 v Radvani básnil a hloubal o reformách náboženských, stále štván od svých církevních protivníků a soužen

hmotným nedostatkem až do své předčasné smrti 20. dubna 1872. Básník vzletných ód a písní, plných ohně a krve — zemřel prsní vodnatelností.

[Osoba a dílo.] Sládkovič byl básník veliké idey. Důstojnost svobodného člověka a volných národů, bratrství lidstva — tyto ideály jeho hymnických písní, tlumočené ještě žhavějším citem, vyvřelé z ještě prudší niterní výhně než sloky jeho slovenského rodáka Kollára, ozývají se nepřetržitě v jeho poesii. Duševní hlad jeho byl neukojitelný, a v nemalé míře byl příčinou jeho hladu tělesného: knihy a kulturní potřeby utrávily někdy až tři pětiny jeho skrovných důchodů měsíčních. V úradě svém přísný do krajnosti přesnosti požadoval i ve všem životě veřejném; vyvstali proto mnozí protivníci a osobní nepřátelé proti němu, všichni však nakonec zůstali v hanbě. Jako básník Sládkovič nepřisáhá slepě na slova mistrova: silná osobnost jeho nedala se spoutat v nevolné jho všech článků štúrovského zákonníka. Proniknut cele nadšeným slovanstvím, sčtetlý v klasické i světové literatuře, Sládkovič je přece veskrze národní pěvec slovenský; jeho „Marína“, perla zprvu Štúrovci pohozená, přináší živel pokrokovosti v konservatism štúrovského básnění, po prvé zcela novým činem ospravedlňujíc mladou slovenskou poesii.

[Básnické začátky.] Jako slovenský Ondřej Krasislav Sládkovič vystoupil Braxatoris před veřejnost literární po prvé r. 1842 v prvním

(českém) ročníku Hurbanovy ‚Nitry‘ třemi vlasteneckými a národními lyrikami: „*Hlasem k Nitře*“, „*Potěchou*“ a „*Ctiborem*“, jež však nevzbudily zvláštní pozornosti. Rovněž prvá větší epika jeho, „*Sóvety v rodine Dušanovej*“ (1843—1844), skládaná za studií hallských a cele poplatná soustavě Hegelově, svou mlhavou filosofií nepřinesla dosud toho básnického splnění, jež náhle uskutečnil básníkův trvalý návrat k pramenům rodné země. Roku 1846 byla to lyricko-epická báseň

[„**Marína**“]. Má svou historii. Sládkovič poslal rukopis její r. 1845 do Sv. Mikuláše, aby ji tamější Tatrín vydal. Ale společnost mladých asketů erotických nad touto básní lásky a krásy vynesla přísné anathema pro její ‚mrzká‘ a ‚lascivní‘ místa, jež byla v očích jejích ‚hriechom oproti duchu slovenskému a oproti budúcnosti slovenskej“ (L. Grossmann). A když mladí ‚Tatránci‘ záhy litovali své náhlivé horlivosti — „*Marína*“ zatím vyšla již v Pešti péčí Janka Kadavého a rozlétna se po Slovensku jako nové básnické evanjelium. „*Marína*“ je zповědí překypělého nitra mladistvého zamilovaného básníka-národovce. Vznikla v Rybárech; jméno jí propůjčila prvá, marná láska básníkova, *Marína Pišlová*, dcera měšťana štiavnického, v jehož rodině Sládkovič měl kondice; základ myšlenkový dal jí Kollár, umělecký rámeček Puškin (báseň tvoří 291 desetiřádkových volných stancí). jednotlivé prvky četba klasiků světových i literárních polobohů; ale všechny tyto výpůjčky Sládkovič čestně vyrovnal hřívnou svého tvůrčího ducha. „*Ma-*

rina“ je prvá moderní báseň slovenská — moderní asi v tom smyslu, v jakém je moderní v české poesii let třicátých Máchův „Máj“; kritika v Čechách i na Slovensku v obou básních poznala naráz směr revoluční pro současnou poesii a obě spočátku slepě ztratila.

Také Sládkovič zcela po kollárovsku kráji své srdce ve dvě půle: „Jako je krásna tá moja deva, jaká k nej lúbošť vo mne horieva, tak ty a k tebe, otčina! Jako tys pekná, krajina moja, jako mladistvosť milá mi tvoja: tak pekná, milá Marína“ (Spisy básn. u Kobra 1878, 263). Básník však nejde slepě za velikým slavitelem Vlasti a Míny; ze změti sterých myšlenek, jež se rojí v úle jeho rozpoutané a roztoužené obraznosti, váží nakonec jedinou, svou — neboť sám si ji vybojoval — pravdu, pravdu všelidskou: „Boh náš! až pokiaľ iskra lúbošti nezblčí v plameň ľudstva šírošti, tam kľačať v prosbách budeme: Potom, keď v ohni tom zemskosť zhorí, a svet sa v jeden chrám Tvoj pretvorí, Boh náš, pred trón Tvoj prideme!“ (jm. Spisy 353). Je to idea nová v naší poesii — idea všelidského bratrství v božnosti — vzrušeným gestem („vyhnite z cesty planety!“) vyslovená, jež předstihla Kollárovo pojetí člověctví a slovanství a daleko přerostla obzory štúrovské i své doby. Celá báseň je projevem prudkého varu v básníkově duši: je nesouměrná, bez děje, nesená proudem tvůrčí improvisace, velkolepé řečnické evičení, ozvěna bohaté lektury — „Marínu“ uvádějí motta ze Shakespeara a Puškina — nejvíce však a nade vše veliký prů-

bojný básnický čin. Stúr hlásal nové slovo, Sládkovič stvořil nový čin: „Marína“ značí epochu v slovenském básnictví. Překrásné je závěrečné desetiverší „Maríny“: „Marína moja! teda tak sme my / jako tie božie plamene, / jako tie kvety na chladnej zemi, / jako tie drahé kamene; / padajú hviezdy, aj my padneme, / vädnú tie kvety, aj my zvädneme, / a klenoty hruda kryje: / ale tie hviezdy predsa svietily, / a pekný život tie kvety žily, / diamant v hrude nezhnije!“ (jm. Sp. básn. 357). Je to smírně a sladce vychládající konec bouřlivého lávového toku 290~~0~~ veršů předešlých.

A sotvaže usychala tiskařská čern na posledních arších „Maríny“, básník taval již v uvolněné hrudi rudy pro nové dílo, které opět po delší rukopisné pouti mezi přáteli vyšlo zpod lisu v V. ročence ‚Nitry‘ na rok 1853 — proslulý

[„**Detvan**“], básnický pomník Sládkovičův. Děje v této skladbě o 249 slokách téhož rozměru jako v „Maríně“ je skoupě. Pod divokou Poľanou v dědině Dětvě žije volně urostlý šuhaj Martinko Hudcovic s milou svou Elenou, nejvsnadnějším květem mládeže dívčí celého kraje. Jednou, na hajducké potulce lesem, Martinko zabije valašskou sokola, v okamžiku, když se již již vrhal na malého zajíčka — Martinko neví, že je to cvičený sokol krále Matyáše, který poloval v okolí Dětvy. Nazítří je jarmak v Šlatině; Martinko se zabitým sokolem směle tam předstoupí před krále a vrací mu s omluvou mrtvého miláčka. Králi se líbí driečný šuhaj

i jeho nebojácnost; odpouští mu, daruje mu krásný červený kantár a hbitého vrance a propouští ho s úsměvem: sám prý si v bujném okolí Detvy krásšího chytí sokola. Také jej chytil: jest jím Martinko sám, jehož dá zverbovat do svého pověstného Černého pluku, když se byl předtím v přestrojení s marnou potázel na námluvách u statočné Elenky. Líčení se končí náhle: další osudy ubohého Martinka básníka nezajímaly, nerozplašil ani obav čtenářových o sirotnou Elenku — o děj mu nešlo. V pětidílný rámeček skladby (I. Martin, II. Družina, III. Slatinský jarmak, IV. Vohľady, V. Lapačka) vsadil vzácný obraz života, mravů, zvyků rázovitého lidu dětvanského, celou jeho krásnou duš. Dětva, bujná příroda její a bukolický klid jejích obyvatel; umění a zábavy lidu, jeho hry, tance (od zeme), písně, gajdy, drunble i cymbál; obraz Tatry v rose ranní, v poáru krvavých západů i v tajemném nočním osvětlení; život salaše a zbojnická episoa, živý ruch jarmaku a tichý vnitřek rodinový: tradice slovenských dolin, rychle mizející pod čerstvým nánosem nových časů zvěčněy v sladké hodině tvůrčí mistrným pérem básníkovým. Martinko, přímý jak jedle, mělý a čestný, jest oslava slovenského šhaje; Elenka, věrná a počestná, rázná a krásn, jest portrét slovenské dívky; při všem podobizny skutečností, nikoli zideali-sované — po „Detvanu“ byly v slovenské poesii přdstiženy skutečně až v „Hájnikovej žene“. Jako báseň s živlem epickým „Detvan“ není vzorem dokonalosti; než, svítivý démant má svou nitřní cenu, i do zlata nezasazen.

Výše, již dostoupil v „Detvanu“, Sládkovič už nedosáhl v žádné své epice pozdější. Ani v „*Milici*“ (Concordia 1858), poměrně nejepičtější, s jevištěm z bojů srbo-tureckých, cenné v jednotlivostech lyrických, v kompozici však slabé práci; ani v politicko-národním eposu „*Svätomartiniadě*“ (1861), příležitostném ohlase oslavném z rušných dnů národního sjezdu v T. S. Martině, k níž Sládkovič, již jako uznaný, úřední básník byl shromážděním čestně vyzván; konečně ani v „národní pejmě“ „*Gróf Mikuláš Šubić Zriňski na Sihoti*“ (1866), skladbě rovněž objednané, tentokrát Maticí slovenskou k 300. výročí hrdinského boje a smrti Zriňského — mimo sugestivní vzruch řečnického pathosu a některé reflexe, v celek volně včleněné, všude tu spíš pracoval zvučný a zručný dodavatel siavnostních veršů, nežli posvěcený básník. Všechny tři řečené poslední epiky Sládkovičovy, obsáhla paralipomena jeho básnického díla, padly v plen literární hitorii, zatím co „*Marína*“ stále svěží a „*Devan*“ půvabů nevyprchalých budou k nemalé cti pohronského pěvce těšit ještě drahněpokolení příštích v básníkově domovině mimo její vlastní oblast.

[**Lyrika.**] Sládkovič je lyrik moutného vzletu a dechu: Slovák, Slovan i ayslitel. Verše jeho živelně unášejí sokolů letem básnické fantasie, strhují silou ide nic nemající společného s plačným vlasneckým rýmováním, jež tehdy v Čechách pouštělo kořeny. Básnické slovo jeho hříná kovem, sílí a těší evanjeliem. Jako Slova pje po-

vzbudivou píseň „K Nitre“, přivolává „Krajanom“ lásku, víru a naději v říši pravdy, básní tklivou „Novembrovou dumu“, píše píseň o svobodné vlasti, „Ohlas“ a „Otčiny mojej spevy“, statečnou výzvu „Omladinám“ (: „a muž do muža čoby ste odvisli — viseť budete, ale — neodvislí!“), hanbu volá „Odrodilcom“; jako Slovan krásně tlumočí víru svou v budoucnost Slovanstva v širokém vlnivém obraze „More“, zdraví nový politický ruch český z let šedesátých v básni „To české tábory!“, apostrofuje „Moravu“ a zvláště úchvatně orlí hnízdo, hrdinnou „Čiernu Horu“, v „Pozdravu“ pak objímá za všechny Slovanův svatou mátušku Moskvu vykupitelku: od Sumavy až k Černému moři, od ledových polí ruských až k břehům žhavého Jadranu rozprostírá básník svou náruč lásky, bratrství a žehnání. A jako slovan-ský myslitel Sládkovič si netají odpovědného poslání generací příštích v úloze lidstva; výrazem jeho je pěkná alegorie „Letel mladý sokol ponad Hron od hora“, hluboká reflexe písně „Nehaňte ľud mój“, dumy nad „Hronem“, typicky slovenská píseň „Hojže, Bože“ a verše jiné. Ohlas lidové tvorby jest „Opustená“, „Dcéřka a mať“, „Na hrobe materi“ — zde však Sládkovič nebyl nejšťastnější.

[Význam Sládkovičův] pro slovenskou poesii jest epochální. Nebýt Štúra, nebylo snad Sládkoviče, nebýt Sládkoviče, nebylo snad Hviezdoslava. „Marína“, „Detvan“ i lyrika jeho jsou básnické vrcholy doby Štúrovovy. Kdybychom pro ni upravili upřílišně

výrok Gladstonův, že o sto let lidstvu z literatury zbude jen bible a Homér, směli bychom stejně říci: o sto let naší literaturě z doby Štúrovy zbude jen Štúr a Sládkovič; Štúr jako její hybná síla, Sládkovič jako její vzlet. Že známostí v slovanském světě nestanul v stejném šiku s Mickiewiczem anebo Kollárem, zavinily poměry doby; Slováci musili poznat, že pro ně cesta do kulturního světa — nevede přes Slovensko. Budoucnost však ještě se vrátí k odkazu Sládkovičovu, poněvadž význam jeho přechází štítu Tatry.

IV

VRSTEVNÍCI ŠTÚROVCŮ V POESII. OZVE-
NY A DOZVUKY ŠKOLY ŠTÚROVY. DO-
ROST BÁSNICKÝ.

[**Úvod.**] Současně s básníky směru Štúrova a Chalupkova, se Sládkovičem v čele, tvoří v poesii pod Tatrami řada básníků a veršoveců jiných, samostatněji, zřídka však také dokonaleji než dovoľovala úřední poesie doby. Jdou také za směrem prstonárodního básnictví, často však odchylnou cestou od úředních teorií; rozvíjejí se v letech padesátých a šedesátých a ztrácejí se buď v mrtvém období let sedmdesátých anebo až na samém konci epochy Štúrovy. Básníci a veršovci tito zřídka kdy tvoří látkové neb zájmové společenství, nemají následníků a v literárním dějepise je spojuje pouze jednota doby a místa. Dvoji generace, jež činně vystupuje v tomto období, má různou výchovu a zájmy umělecké, působí na ni různé vlivy kulturní a literární, zejména tlak od západu: v jádře je spájí všechny ještě tradice štúrovská: nejsou-li mužové tito již zapřísáhlí Štúrovi, tož aspoň žádný z nich přísahy Štúrovy dosud neporušil a proti jeho směru nevystoupil. Jsou prostě všichni současníky doby Štúrovy: patri-

archální zjev Hurbanův zabírá celou tuto dobu až do r. 1888 ve jméně mistrově; proto zde její místo.

KUZMÁNY.

Jedním z nejhlubších duchů doby Štúrovy byl statečný superintendent *KAREL KUZMÁNY* (1806—1866), přísný myslitel, neúnavný bojovník národní, chlouba církevního písemnictví evanjelického, mohutný hymník a básník náboženský. Vzdělání jeho, odborné i literární, nabyté na ústavech slovenských i v Němcích, bylo velmi obsáhlé: obory teologie, zvláště církevní právo evanjelické a homiletiku, slovanskou filologii, filosofické problémy doby i její politické snahy stejně ovládal zkušený duch jeho, jenž na své současníky, na Štúra mezi nimi, měl vliv nemalý. Charakter jeho ražen byl z kovu filosofa, tvrdý a mužný, v bojích za pravdu neústupný; tento vzácný mravní statek a vědecké jméno, jemuž se těšil po všem světě slovanském, získaly mu také sympatie ciziny, jež ho r. 1849 povolala na stolicí ev. teologie do Vídně. Církevních i světských spisů jeho, myšlenkově hutných kázání a ohnivých řečí, v nichž uloženo nejedno ryzí zrno praktické moudrosti jeho života, bohužel dosud není v souborném vydání, aby nevšední význam tohoto muže, filosofa práva a spravedlnosti a humanisty slovanského, náležitě z nich vynikl. Pokrokovost jeho názorů nejlépe vysvítá z „Hronky“, v níž se ujal Máchy i Klácela proti nesoudné kritice české, podobně zastal se i jindy otevřeně nových směrů v literatuře i životě, viděl-li v nich prospěch pro

celek. Kuzmány zemřel brzy po velikém ruchu memorandovém jako zvolený místopředseda slovenské Matice, v nezlomné víře, že musí nakonec přijít bílý den spásy, který vykoupí „slávou blahoslavenou Sloven tatránských rodinu“ — tak se svěřil „Matičnej družine“ v poslední své písni 2. máje 1866, několik dní před smrtí.

Kuzmány-básník je hluboký filosof náboženský („Harfoznění“) a vznešený lyrik světský. Básnil i v českém rouchu vždycky slovenským citem, duchem moderním, i když užíval časomíry (v „Hronce“ I—III 1836—1838, „Květech“ z těchž let a jinde); Kollár a Máchá, lidová poesie a domácí zkazky („Pěvci Slávy dcery“, „Zpěvec a Hronka“, „Skazka o Svato-bojovi“, „Pláč nad smrtí Karla-Hynka Máchy“, „Zadumění u břehů Hrona“) jsou zprvu jeho vzory; již v těchto začátcích formálně vyniká daleko nad své — české i slovenské — vrstevníky. K velebné hymnice, z hlubin duše tryskající a duše zapalující vznesl se zpěv Kuzmányho v bouři a zmitání let čtyřicátých: „*K Bohu*“ (1848) se utíká jako k věčné kotvě spásy hned v první své štúrovské písni a víry v jeho moudré řízení všech věcí nezříká se již nikdy. Když politická vrchnost počala klást překážky kulturnímu ruchu několika nadšených slovenských horlivců bystrických, Kuzmány v „*Orle tatránskom*“ (1848) v spravedlivém hněvu ji odsoudil, a v skvělé básnické improvisaci provolal „slávu šlechetným“: ten je vznik proslulé skladby ryzího hymnismu „*Kto za pravdu horí...*“. A záhy potom, když plameny revoluce vyšlehly až k štítům Tater divokými blesky,

Kuzmány znovu v plamenech duše hoří a notuje svou „Dobrovoľnícku“ (tiskem v „Domovej Pokladnici“ 1851), úchvatnou hymnu „Nad Tatrou sa blýska“, jejíž každé slovo nese plamennou pečeť jeho ducha a znaky jeho tvoření; tamže ještě téhož roku otiskuje burcující verše „Do zbroje, *Slovania*“ — plameny revoluce však shasly a básník umlká v zpěvu. Až v letech šedesátých, kdy Slovensko znovu čekalo ještě splnění od života, Kuzmány se hlásí novou řadou mohutných reflexivních a hymnických básní v „Sokole“ Dobšinského i Paulinyho-Tótha: v „*Zadumení podzimnom*“ (1860) vylovil jednu z nejčistších perel naší lyriky rozjímavé, v „*Povzbudení*“ (1866) vidí již novou zoru ligotať se nad svatou Tatrou, v „*Horlivosti proroka*“ (1862) tuší blízkost dne života, nikdy však dne pomsty, v „*Hnevu svätom*“ (v „Černokňažniku“ 1863) z duše proklíná bezduchou podlost a nízkost moderních materialistů, v „*Hamanu*“ (1864) radí svojeti k mužné cestě spravedlivých, v „*Proslove*“ k otevření Svetlice národní v T. S. Martině (1865) provolává slávu slovenské mládeži a jejím duševním dobrodincům, a víra neochvějná v královský příchod pravdy života provází jej až do konce jeho dnů („*Čo ma biješ?*“ 1866): tak v čisté oběti za pravdu hoří duše básníkova po celý život. Kuzmány je básník velebný; čistotou své citové samožertvy nemá druha v naší poesii.

Lyrickou strunu jeho duše šťastně rozezvučely zvuky lidových písní; jeho lyrická intonace „*Hej, len vždy veselo*“ (v „*Zoře*“ 1836) je čistým ohlasem slovenských trávnic, stejně

jako duchem jejich napojeny jsou „*Štyri čiastky roku*“ v Kollárových ‚Národních zpěvankách‘ (1835) anebo „*Ohlasy piesní slovenských*“ (v ‚Lipe‘ 1860) a drobné písně jiné, namnoze skutečně zlidovělé. Na soubor literárního díla svého velikého Kuzmányho Slovensko se dosud bohužel nevzmohlo (vybrané veršované práce jeho vydal J. Škul-téty v T. S. Martině teprve r. 1906); stejným dluhem je zavázáno jeho příbuznému duchu a druhu, nedocenenému dosud Michalu Miloslavu Hodžovi.

HODŽA.

Patriarcha slovenské národnosti a krajan Kollárův, *MICHAL MILOSLAV HODŽA*, na dědině Rakši v Turci 22. září 1811 narozený, je tichý genius duševního Slovenska: vynikl stejně jako buditel a bojovník národní, jako učený filolog a teolog, jako praktický sociolog a pedagog, jako myslitel a básník, jako řečník a spisovatel. Životní osudy jeho opředeny jsou gloriolou národního mučedníka. Všude v čele myšlenkového a politického ruchu, stejně za spisovné odluky jako v době revoluční a porevoluční, v zápase za národ i dlouhých bojích s konsistoří seniorální, všude v borbě jen za věc spravedlivou vzbudil si četné závistníky, odpůrce i mocné osobní protivníky, jejichž zlobou vyštván z úřadu svého i domova uchýlil se na nehostinou půdu slezského Těšina, kde v exilu politickém životní pout svou tiše dokonal 26. března 1871. A touž nepřizní sudby pronásledováno jest jeho básnické dílo: až na nepatrné zlomky podnes tlí v rukopisech, za

celé půlstoletí od skonu jeho původce ne našel se nikdo, kdo by se ho byl ujal. Co Hodža buditel, učenec a teolog Slovensku dal, bylo již oceněno; co pro ně znamená Hodža-básník a myslitel, dosud lze více tušit než vyslovit.

Jako Kuzmány jest i ohnivý evanjelický kazatel Hodža básník hluboce náboženský, lyrik mysticky zadumaný, „David s nadzemským žaltářem“ podle Kollára; vedle zpěvů čistě duchovních, církevních básní a písní, dosud vesměs skoro rukopisů, působily druhdy vlasteneckým vzletem jeho kollárovské „*Zlomky Vieroslavínovy*“, stejně i zlomek „*Matora*“, epická báseň s postavou Jánošíkovou; forma těchto veršů prosodicky je bezvadná, idea vznešená, a jest dvojnásob litovat jejich dlouhého zapomnění.

Z ostatních současných básníků, vrstevníků, ne však přímých žáků Štúrových, zejména tři jména básnická jsou posud viditelná na obloze literární: Ludovít Žello, Ludovít Kubáni a Viliam Pauliny-Tóth. Mohla být stálicemi; v sousedství větších světél všem těmto nehotovým a nedotvořeným světům pokrokem času ubývá světlosti.

ŽELLO.

LUDOVÍT ŽELLO (1809—1873), rodák z Baňské Bystrice, na celé své životní dráze těžce hnaný „žitia nevolou“, jako básník dlouho byl přeceňován. Dílo jeho jest epigonské; vlastní vlohy jeho nakrátko zasvítily jen v některých lyrických číslech z dob jeho

časného tělesného zhasínání, nesplnivše naději, jež vděční rodáci od jeho druhého literárního mládí s jistotou očekávali.

Básník němectvím vážně již ohrožený pod účinkem „Slávy dcery“ náhle se probudil k slovanskému povědomí; „*Básně od Ludovíta Žella*“, jimž obětavý Janko Kadavý pomohl v Pešti 1842 na světlo, nesmazatelně prozrazují svou epigonskou Musou pramen této proměny. V Malém Kereši, kam jej r. 1834 doživotně zavál svízelný úřad učitelský, vzniká r. 1843 jeho slavený kdysi epos historický „*Pád Miliducha*“ (znovu zpracován vyšel v „*Lipe*“ II 1862), obšírná báseň o bojích polabských Srbů se lstivými Franky. Jako jméno srbského knížete Miliducha uvádí nás na stopu inspirace Kollárovy, tak idea básně, boj mezi Slovanstvem a Germánstvem, vede nás k Hollému; ale ani vznosné formy vidin prvního vzoru ani epické síly vzoru druhého nemá epos Žellov. Dvanáct zpěvů jeho dějově je rozkouskováno, polomytická a polohistorická látka jeho protkána je pitoreskní malbou po způsobě středověké rytířské romantiky, vlivy to rané četby zněmčilého básníka, postavy básně jsou schematické, neskutečné; vadný je rým a zhusta kulhá i metrum: onoho vrcholu poetického, jež v skladbě Žellově spatřovali jeho současníci, kterým opět po vůli byl odraz národnostních tužeb jejich přítomnosti, anachronismem v skladbu včleněný, i veliká epická látka sama, doba naše v ní ovšem viděti již nemůže. Snaha Žellova o nový slovenský epos hrdinský jistě je sympatická, selhala však, jakmile básník přikročil k jejímu uskutečnění.

Po přestávce deseti let Žello začal v „Orle“ od r. 1871 uveřejňovati zlomky nové epiky historické „*Rastislav*“, opět o dvanácti zpěvech. Celek uvázl v péře básníkově; nebyla škoda. Ani *Rastislav němcobijce* není vy-touženým slovenským rekem; vady, jež umělecky znemožnily „*Pád Miliducha*“, opakují se v „*Rastislavu*“ v míře ještě větší.

U Žella vývoje není pozorovat. Jak v svém poetickém mládí byl začal, tak v předčasné zimě svého šedého života končí: epigonskými, hodně již pozdními vlasteneckými verši. Jeho doba čtla je ráda; nám jejich idea i roucho jsou již obnošené.

KUBÁNI.

Naději druhé básnické generace po Štúrovi pochoval velmi záhy lhostejný Osud. *LU-DOVÍT KUBÁNI* (1830—1869), Malohontan, po trudném a neusedlém shonu za chlebem slůžný v Rimavském Brezově, r. 1867 jako „pansláv“ suspendovaný, zabit je při hře v karty vášnivým spoluhráčem 29. listopadu 1869. Jediná slepá rána nožem zmařila v okamžiku setbu, jež tak slibně klíčila na slovenský den.

Tragické uzavření života básníkovy jako by dýchalo plachou tuchou z jeho básnických začátků. Mladý básník stůně spleenem; názvy jeho raných veršů: „*Apotheosis rumov*“, „*Slzy osudu*“, „*Cmítar*“, „*Čierny oblak*“, „*V ničomnom svete*“ hovoří churavostí, hořkostí a smutkem; naštěstí byly to jen předjarní mlhy, jež lehly na citlivou duši básníkovu jako léhají na neprobuzené dosud

tajemství tvořící země. Co se tvořilo tajemně v duši básníkově, vyslovil sám obrazy lapidárními. Jeho hlava je Saharou, v níž žeh bídy vysušil vodní zřídla; jí táhnou karavany myšlenek za slávou, jimž však v zápětí smrtonosný samum, slovenská chudoba, v písku ryje hroby („*Sahara*“ 1860); jindy hlava jeho je Heklou, v níž sebou zmítá láva myšlenek, vytryskši však na povrch, chladne a kamení („*Šopka*“ 1860) — cítíme zde mladou sílu, pěknou původní obrazivost, grandiosní rozpínání křídel k vesmírnému vzletu: z vulkanického žáru v hrudi mladého poety zbyly bohužel jen tyto lesklé strusky.

Kubáni nebojácně se pouští i do pathologie slovenské národní povahy („*Naša hana*“, „*Mraky*“); věčný soud a bystrý časový postřeh projevil však zvláště ve svých básních historicko-politických. Apotheosou památných dní memorandových napsal obsáhlou báseň „*Deň 6. a 7. júna 1861 v Turčianskom Sv. Martine*“ (1862), v níž o palmu soutěží se samým Sládkovičem; vedle strojných obrazů básnických je v ni mnoho myšlenek nevykvašených a forem neustálených, třebaže současníci shovívavě i nekriticky přehlíželi tyto její nedostatky. V úmrtním svém roce otiskl Kubáni v „*novoslovenském*“ pešťském almanachu „*Minervě*“ dějepisnou básnickou pověst o čtyřech zpěvech „*Radzivillovna, královna polská*“, z dob posledního Jagajlovce Zigmunda Augusta, básnickou fantasií, reflexem a milostnou romantikou oplývající; pozdě po jeho smrti vyšla tiskem dramatická báseň jeho „*Traja sokoli*“ (1905), oslavující hrdinské činy smělých slovenských osma-

čtyřicátníků, Daxnera, Francisciho a Baku-
líniho: vesměs stupně uměleckého zrání
básníkova.

Smrt vyrazila Kubánimu péro téměř z ruky:
ještě v osudný poslední den své krátké ži-
votní pouti napsal pozdravnou ódu na An-
dreje Sládkoviče a v ní zmínku o dlouhé
noci neosvěty: sotva poslední verš uschl na
papíře, sám u věčnou noc klesl neosvětou,
bylo po mladé naději slovenské poesie. Ta-
lentu Kubániho želí neméně mladší sloven-
ská beletrie.

PAULINY-TÓTH.

Verše, jež po sobě zůstavil bouřlivák
VILIAM PAULINY-TÓTH (1826—1877), po-
litik a zemský poslanec na sněmu uherském,
právník, novinář, historik, filosof, filolog a
teolog, řečník a publicista, prosaik, dramatik,
veršovec; šlechtický vychovatel a zemský
úředník, v r. 1848 voják Košutův a zajatec
cisařských, bezmála již maďaron a zase za-
palený rodolub a Slovan —: verše tohoto
neobyčejného muže mají přímý vztah k jeho
době a jejím náladám, k historii kulturní
i literární, ne však již k naší přítomnosti.
Prudká sanguinická letora nutkala Paulinyho-
Tótha, aby se pokusil ve všem a o vše —
sklonu k tomuto ‚polyhistorismu‘ ostatně
na Slovensku nepozorujeme pouze u něho;
hřivnu svou rozměnil v drobné mince, podělil
jimi — nestejněměrně — sic všechna pole,
žádného však jimi neobohatil; výstižně, třebaže
pietně — nad čerstvým hrobem druhá a přítele —
kreslí jeho portrét J. M. Hurban v ‚Nitře‘ VII.

Za života Paulinyho-Tótha vyšly verše jeho v malé sbírce v Praze r. 1863 jako „*Staré a nové piesne* Viléma Podolského“; po smrti básníkově vydala všechny uveřejněné i ne- uveřejněné veršované práce jeho dcera Marie v „*Básních V. P.-T.*“ (1877). Také nitro Paulinyho-Tótha je vulkánem věčných bojů citův a titánských myšlenek, daleko však zůstává výraz jejich za silou a původností veršů Kubániho. Vlastenecká a milostná struna jeho lyry pathos a Mínu podědily od Kollára, romantism od Kollára a vnějškově od Máchy (harfu, zpěvce, v samotě bloudění), epigramatická žihavost jest jeho vlastní a nápisů Kollárových, a v celku žádná z půl druhého sta básní Paulinyho-Tótha neudržela si živého zájmu básnického: časovost jejich čerstvě vyprehala jako vůně flaconu. Kdyby bylo bývalo v moci Paulinyho-Tótha — jako tolika těkavých talentů jiných — soustředit se na obor jeden, byl z něho fenomen.

*

[**Ozvěny a dozvuky školy Štúrovy.**] Vrstevníkem Paulinyho-Tótha podle stáří a jeho bližencem podle básnického vkusu byl nadaný *MIKULÁŠ DOHNÁNY* (1825—1852), spolupracovník Hurbanův a slovenský Byronovec, tragicky zesnulý zastřením ducha ve věku Máchově. Z lyriky Dohnányho, rozsahem skrovné, nejvyspělejším druhem jsou jeho reflexe „*Dumy*“ (v „*Slov. Pohľadoch*“ 1851—1852); epika „*Trenčanská studňa*“ (tiskem až v „*Lipe*“ 1862) zapadla, rovněž nezdařený dramatický pokus „*Podmanínovci*“ (1848). Dohnány byl duch hluboký, sčtělý

v západních evropských literaturách; vedle Byrona Shakespeare a Ossian byli jeho miláčky. Na jeho truchlivou smrt napsal právě Pauliny-Tóth tklivou báseň „Pomatenec“.

Zcela na půdě lidové písně slovenské stojí lyrik oblíbených, citových veršů, ev. farář *JANKO ČAJÁK* (1830—1867). Básně jeho vydal Dobšinský v T. S. Martině 1875; v jasnou strunu vlasteneckou mísí se v nich šťastně živel milostný, zdravý humor i vážné zadumání, bolestný vzlyk slovenského srdce i ostrý satirický šleh; všude forma lehká, zpěvná, čistě národní. Epika Čajáková, zvláště „Silvestrova noc“ a „Jánošíkova náhrada“, na tutou čistou lidovou notu neuhodila.

Na Čajákovu lyrickou něhu lidovou se druhdy ponášejí prostě vlastenecké a prstonárodní písně, které skládal *JAN CAPKO* čili básnickým jménem Miloslav Zniovský (1846—1867), horlivý buditel rodné Baňské Bystřice a sousedního Turce; v sirobě jejich po velmi časně smrti Capkově se jich ujal Ondřej Trúchly-Sytniansky (v Bystřici 1868), doprovodiv je životopisem mladistvého básníka, nad jehož skolem zalkal sám Sládkovič.

Učený klasický filolog a teolog *GUSTAV LOJKO-Hostivít TISOVSKÝ* (1843—1871) znamená rovněž jen z jara pošlapaný květ na luzích slovenské poesie; knížky jeho lyrických veršů, „*Hlasy z cudziny*“, „*Spomniienky*“ a „*Nové piesne*“ i výbor z nich a jeho nečetných povídek (v Skalici 1871) jeví mysl ubolenou a časně zesmutnělou, epika pak pouhé začátky.

Velmi plodný *DANIEL BACHAT*, literárně Miloslav Dumný (1840—1906), ev. farář

a superintendent baňského distriktu v Pešti, vydal v Skalici 1870 posbírané „*Nevädze*“, tři svazky veršovaných prací, povídek a humoresek, jež konaly sic dobře národní poslání na Liptově i mimo něj, jimž však při všem uznání veliké píce a šlechetné snahy jejich autora literární ceny pro nynějšek nelze přiřknout nejmenší. Dumný byl činný i v jiných oborech literárních — s úspěchem stejným.

Drobnými satelity, již věrně až ke hrobu provázejí veršovou školu Štúrovu, nikterak neztěžující jejího umírání, jsou ještě tito nečasoví veršovci: *JIRÍ SLOTA RAJECKÝ*, kat. farář, jehož spisy v Národní bibliotéce jsou hluchou úrodou; *MIROSLAV KOVALEVSKÝ-Zorovít*, farář ev., nevalný básník reflexivní „*Zlatiny*“, marně se pachtící za ideálem nové „*Maríny*“; *JAN MALLÝ-Dusarov*, doktor teologie na vídeňském Pazmane; *DUŠAN SAVA PEPKIN*, vlastním jménem Medňanský, autor dvou silných a prázdných knih veršů; *AUGUST KRČMÉRY*, ev. farář a skladatel písňových melodií — ale zde zevšad už štúrovské poesii zvoní hrany.

V dozvucích Štúrovy školy nastává čirý úpadek. Jsou to skutečné dozvuky: slábnoucí její zvuky umírají v hluši, bez ozvěny, nezachycuje jich nikdo. V letech sedmdesátých zhasíná tiše Štúrova básnická škola; historickou souvislost s ideovým odkazem Štúrovým udržuje nadále jedině Hurban Vajanský.

*

[**Dorost-básnický.**] Nový dorost veršující hlásí se za těchto smutných poměrů plaše a nesměle, jako by se bál rušit slavnost smuteční. Soustřeďuje se v posledních ročnících ‚Sokola‘ a hromadně vystupuje na veřejnost v almanachu ‚Napredu‘ r. 1871.

Vydavatelem ‚Napredu‘ je *KOLOMAN BANŠELL*, ev. kněz, jako spoluvydavatel je podepsán *PAVEL ORSZÁGH*. Banšell má v něm vedle Országha, jehož později proslavil nad všechny slovenské básníky pseudonym Hviezdoslav, nejvážnější podíl písněmi čistě lidové i umělejší formy; tiskl je po celé desetiletí další v ‚Orle‘ (1870—1879), v ‚Živeně‘ (1871) a jinde; některé z nich sebral ve sbírce „*Túhy mladosti*“ (v Skalici 1886). Uzářt jeho nespornému talentu nedala předčasná smrt, duševní i fysická r. 1887. Stejný osud časného zatišení v básnickém vývoji stihl i ostatní členy ‚Napredu‘: *JANA ALEXANDRA FÁBRYHO*, *JURÁ KELLA-PETRUŠKINA*, *DANIELA LAUČKA*, *ADOLFA SVATOPLUKA OSVALDA*, jichž prvé zapění bylo zároveň jejich zpěvem labutím.

Slovenskou poesii vytrhout ze zakletí a uvést na tratě nového, moderního ducha bylo určením až let osmdesátých v minulém století; splnila je dokonale.

PROSA HISTORICKÁ A JINÁ.

[Úvod.] Jako pro tvoření v řeči vázané byla oblíbeným vzorem Štúrovců lidová poesie, báječný svět pověstí, zkazek a tradic národních, tak pro básnickou tvorbu jejich v řeči nevázané vedle života současnosti zamilovaným polem byla domácí a slovanská historie. Sám duch doby, tolik obrácené do veliké minulosti národů slovanských, pudil a přímo vyzýval k pokusům o její básnické zobrazení; Kollárova „Slávy dcera“ byla vůdcem i svůdcem mnohým talentům. Šafaříkovy „Slovanské starožítosti“ nevyčerpateľným látkovým pramenem historické skutečnosti i obraznosti u mnohých zanícených duchů jiných. Příkladem byly i veliké epiky Hollého, jimž však vadilo právě básnické starobylé roucho; pobídkou byly i hlasy z ciziny, jež začínala se po válkách napoleonských zajímat živěji o minulost slovanských kmenů, zejména velikého národa ruského. V historii svého rozsáhlého slavného plemene dívali se ovšem básníci tito skly romantickými, v nichž si libovala móda doby. Konečně i literární vlivy slovanského sousedství silně se hlásily v četbě slovenské mládeže. Historické povídky Tylovy,

Jana z Hvězdy, Chocholouškovy byly jí pramenem vzpruhy a osvěžení; mladý Hurban na příklad putuje pěšky po Čechách r. 1839 hltá cestou „Rozinu Ruthardovu“, jež právě vyšla v almanachu „Vesně“. Mickiewiczův „Konrad Wallenrod“ a „Pan Tadeusz“ chytili ji za srdce; a přímo jí učarovaly Czajkowského „Pověsti kozácké“, „Kirdžali“ a „Wernyhora“. Rzewuského „Paměti starého šlechtice litevského“: nepotřebovala mnoho básnické obrazotvornosti, aby v recích těchto pověstí polských viděla své známé postavy na Slovensku. Z Czajkowského překládá řada básníků; Mickiewicz se hlásí u Kuzmányho, ohlas Rzewuského u Kalinčáka a stopy vlivu všech těchto básníků polských skoro u všech štúrovských novelistů. Okolo r. 1848 zbýval z někdejší slávy slovenského zemanstva, tolik sbratřeného se szlachcicem polským, sice již pouhý stín, ale rodinné tradice dosud kouzlili zapadlý svět pýchy „pánů bratrů“ v takovém lesku, že obraz jeho konečně zachytil, naštěstí skutečný mistr, pérem svým před úplným zapomněním. Stručně: beletrie pravých Štúrovců žije převážně historismem, a to naveskrz slovanským, od svého začátku po celá tři desetiletí.

Vstup do štúrovské povídky slovenské otvírají práce tří dobrých spisovatelů, jež hledí cele k své přítomnosti — časově vlastně nenáležejí v dobu Štúrovu, rovněž ne ideou anebo rouchem: obsah jejich je reflexivní, šat podivný, česko-slovenský.

Prvou z nich je filosofická skladba *KARLA KUZMÁNYHO* „Ladislav“, uveřejněná v III. běhu jeho „Hronky“ (1838). Skladba zvláštního druhu literárního, již románové prvky jsou pouhou zámkou vzniku: rámec vypravovací je prostý. Spisovatel po letech navštívil svého přítele Ladislava Mnichovského, a ten mu odevzdává rukopis, líčící běh jeho života ve formě listů; tyto listy Ladislavovy jsou vlastním smyslem skladby. Kuzmányi-Ladislav vkládá v ně své odpovědi na všechny otázky doby; je v nich podle motto řeč skutečně „de omnibus rebus et quibusdam aliis“, jež zaměstnávaly mysle současníků: o herderovské filosofii dějin, o hegelianismu, jež Kuzmányi odmítá, nahrazuje si jej Kantem, o umění a básnictví, o české literatuře a šlechtě, o slovanském lidu, o vzájemnosti slovanské, o Polácích a jejich poměru k Rusům, o Srbech a jejich zpěvech, atd. Vedle těchto filosofických úvah realistických, dalekých romantického zbarvení štúrovského, je všude plno poetické malby krajinářské, v rámec prosaického líčení vložena řada mohutných ód vlasteneckých, několik překladů z Mickiewicze a Puškina, polské, ruské i srbské zpěvy junácké podány v rouše původním: „Ladislav“ r. 1838 v naší novelistice jest vrcholem. Nemá, nehledíc ani k proslulým dialogickým rozmluvám Jungmannovým o jazyku českém v „Hlasateli“ r. 1806, té doby skladby formálně lepší a filosoficky hutnější, než je práce Kuzmányiho, jazykově bohužel již nemálo znešvařená. Idea její není sic Kuzmányiho majetkem vlastním, vnukl mu ji filosofický román „Julius und Evagoras

oder: Die Schönheit der Seele“ od Jakuba Friedricha Friese, učence německého, ale její provedení a naplnění cele je původním majetkem vzácného slovenského myslitele.

„Hronka“ přinesla v třech svazcích I. svého ročníku (1836) z péra satirika *JANA CHALUPKY* jinou, tvarem i hodnotou zcela odlišnou, žhavým zájmem o současnost však „Ladislavovi“ podobnou práci prosaickou: „*Kocourkovo*“. Čte-li čtenář tuto prosu Chalupkovu po jeho stejnojmenném kuse dramatickém, je zklamán: je tu opět staré Brezno se svým copářstvím, jsou tu opět staré, známé figurky, ale pokroku tu není a málo umění. Plastika a životnost líčení se ztrácí, dialog je sušší, vtip krotší a méně lípá, všude spíš opis a popis než pohyb a život. Chalupkovým pravým živlem bylo jen podium: na něm jeho typy žijí.

Groteskní „*Výlet do Kocourkova*“ podnikl i Branislav Podolinský, recte *LADISLAV PAULINY*, básník „*Hrdoše*“, v *Hurbanově „Nitře“ I (1842)*. Drobnost jeho jest skutečným počtem slovenské novely společenské: svěží humor její nevyprchal podnes, satira je dosud účinná, povahokresba mistrná, forma vyniká ve všem nad prosu Chalupkovu. Škoda, že básník této obraznosti a tohoto bystrozraku „výletu“ svého neopakoval, jak byl přislíbil v závěru své práce. —

Tyto tři prosy umělecké, cele pohřížené ve svou dobu a její žhavé ovzduší, časově jsou úvodem k dlouhé řadě slovenských po-

vídek historických; současně ji zahajují oba její přední pěstitelé, Josef Miloslav Hurban a Janko Kalinčák.

J. M. HURBAN.

Novelistické začátky *HURBANOVY* obra-
cejí se v nejstarší a nejslavnější slovenskou
minulost: „*Svatba krále velkomoravského*,
obrazy ze století devátého“ v „*Nitře*“ I (1842)
a „*Svatoplukovci* anebo pád říše velkomo-
ravské“ v pražských „*Květech*“ XI (1844)
mají jeviště společné, pod Tatry přenesené:
sem básník přemístil děj z původní české
půdy v přepracovaném „*Olejkáři*“, pověsti
z věku Matouše Čáka, psané již Štúrovou
slovenštinou, nejslavnější kdys prose Hurba-
nově (v „*Nitře*“ III 1846). Co těmto látkám
nedala nebo nemohla dát skutečná historie,
nahradila skvělým světlem romantiky obraz-
nost básníkovy. Jsou plny dobových ana-
chronismů; Svatopluk a Metod jsou ideální
slovenští národovci, z Matouše Čáka horlí
moderní Slovan. Jsou plny dějinných ne-
skutečností a nehorázností; v historii z věku
XIV. reci její zcela nenuceně popíjejí na Sil-
vestra. Ale jsou také plny ohně vlastene-
ckého a živého líčení zašlé slovanské slávy —
a ty rozhodly u domácího publika. „*Olejkár*“
vzbudil jeho nadšení; ještě sám Vajanský
cítí při něm veliký dojem. Po „*Olejkáři*“
Hurban k látce historické se uchýlil až r.
1861 v „*Gottšalkovi*“, pověsti z jedenáctého
století; zde už však dojem není veliký.

Hurbanův talent nebyl dosud umělecky
s novelu dějinnou; Hurban žije silně své

přítomnosti, neumí se podříditi epické nestran-
nosti, i pradávne postavy historické obléká
ideově v kroj a řeč lidí moderních. Při všem
tom líčí obratně, pozoruje bystře, soudí trefně;
těžiště Hurbanova nadání leží v současnosti —
v ní se uplatnily nejšťastněji jeho vlohy no-
velistické. V „Nitře“ II (1844) kreslí věrně
slovenský život společenský rozjímavá práce
„*Prítomnosť a obrazy zo života tatránskeho*“,
a jí podobná „*Prechádzka po považskom
svete*“; v „Nitře“ IV (1847) pérem chalup-
kovským líčí rub jeho, směšné a slabé stránky
„Bruchoslavičanů“ slovenských, veselá mo-
saika „*Korytnické poháriky*“, zvláště však
noveletka „*Od Silvestra do troch kráľov*“,
s celou obrazárnou typických figurek malo-
městských, živě a lapidárně představených,
s kritickými, realistickými postřehy, jež se
dotýkají směle i pathologie sociálně-národ-
ního života domácího, tonoucího téměř ve
vodách doktrin a teorií teologických. „Nitra“
V (1853) přináší od Hurbana poslední větší
realistickou jeho povídku „*Slovenskí žiaci*“,
obraz ze života soudobého; a zmíněný již
„Gottšalk“ r. 1861 uzavírá řadu jeho nove-
listických prací vůbec.

Tendence povídek Hurbanových, historic-
kých i soudobých, je vlastenecky zábavná
a sociálně výchovná; žádný slovenský spi-
sovatel nespouštěl pro ni s očí předmětu
svého tolik, jako Hurban; žádný z nich také
není tolik proniknut subjektivismem v líčení,
jako on. Doba nová postřehuje v nejlepších
pracích jeho veliké umělecké nedostatky,
jež právě nejvíce hověly vkusu doby jiné;
doba nová však v nich také správně oceňuje

veliký jejich význam buditelský — Hurban je v povídce slovenský Tyl anebo Chocho-
loušek. Mistrem slovenské novely historické
Hurban není — tím je Janko Kalinčák.

KALINČÁK.

Současně s Hurbanem ohlásil se v prvé
,Nitře' r. 1842 pověstí „Bozkovci“; ale již
předtím na Ústavě prešpurském psal a před-
čítal své prvé novelistické plody.

[Život.] *KALINČÁK* je rodák turčanský;
narodil se 10. srpna 1822 v Horním Záturčí
u Sv. Martina. Otec jeho byl knězem evan-
jelickým, matka pocházela ze staré zemanské
rodiny a ráda vyprávěla o míjejících se časech
zemanské slávy. Mladý Janko za chlapectva
častěji meškal u své babičky na Vrútkách,
kde osobně poznal ještě nejednu hrdou po-
stavu „pana bratra“. Na těchto osobách, jak
sám vypráví, „v detinstve pásol oči svoje“ a
ucho jeho se zalíbením poslouchalo slova
pýchy a povědomí zemanského. Matka byla
živou kronikou zemanstva v celém Turci;
mnoho čtla a přečtené vyprávěla, Kalinčák
od ní po prvé zaslechl leckterou národní
pověst. Otec zase rád brával synka s sebou
na svých soukromých cestách, a ten se rád
seznamoval se všemi stránkami slovenského
života. V Sv. Jáně byl jeho učitelem Jan
Chalupka; bystrý žák jeho pověstnou „pa-
ličku“ a inkvisiční metodu vychovatelskou
klasičky zvěčnil ve svých vzpomínkách. Od
něho šel na další studie a maďarštinu do
Gemeru, kde působil uvědomělý národovec

Josef Dlhányi; z Gemeru otec ho zavezl po dvou letech na němčinu do Levoče, v níž nabyt národního smýšlení; z Levoče konečně po třech letech odešel na fysiku do Bratislavy, skončil zde filosofii, jus i teologii a oblíbil si stav učitelský. Vděčné žakovské upomínky má odtud zvláště na prof. Schroera, „nejčistšího humanistu“, jehož poznal v svém životě; zde také jako pilný úd Ústavu jal se psát po vzoru Czajkowského verše i pověsti romantické. Po návratě z Halle stal se hlavou Ústavu i života slovenské mládeže bratislavské Ludevít Štúr; on podle vyznání Kalinčákova prvý zapálil v ní oheň za svět starodávny, zapadlý, kříse spolu její cit náboženský. Na podzim 1843 Kalinčák sám odchází do Halle, staví se v Praze, a když po dvou letech z Němec se vrací, čeká ho doma 11 nabídek na místo vychovatele. Volí jedno, u báňského rady Landerera, v blízkosti Štiavnice; získává zde skvělou výchovu společenskou a má i pokdy na práce literární. Po roce je však bez zaměstnání; naštěstí již podzimkem r. 1846 dostává místo profesora filosofie a rektora v Modře, kam se po nezdaru revoluce uchýlil i Štúr do ústraní; působí zde, v úzkém a šťastném styku se Štúrem a přáteli, až do r. 1858, kdy je povolán za prozatímního ředitele ev. státního gymnasia v slezském Těšíně. I zde je činný literárně; dostává se mu poct a uznání od české společnosti, ale i nevlídné pozornosti rakouské vlády; konečně r. 1869 je dán na předčasný odpočinek. Velmi dojat opouští Těšín; odchází do Turčanského Sv. Martina, zakládá zde beletristického „Orla“, pracuje

neúnavně, ale vlastně sem přišel, aby v mateřské zemi již své kosti složil: 16. června 1871, předčasně zchřadlý, v kruhu svých přátel vypustil duši. Bylo mu neplných čtyřicetdevět let.

[Dílo.] Z tohoto nástinu života prvního slovesného malíře slovenského patrný jsou všechny prameny jeho básnického tvoření. Především domov a jeho ovzduší, návštěvy u příbuzných a zkazky jeho matky, staré zemanky; vlastní názor na mnohotvárný tehdejší slovenský život, pány, zemany, maďarony a ubohý lid — dokonalá autopsie je základem jeho pozdějšího realismu uměleckého; vlivy romantické četby i ovzduší Ústavu a Bratislavy a podmanitelský vliv jejich duševního vůdce; cizina a hojné, většinou smutné zkušenosti životní.

Své začátky literární Kalinčák sám vykládá takto: „V ‚Tatranke‘ Palkovičovej, myslím z roku 1842, keď ju L. Štúr redigoval, vyšiel môj preklad Čajkovského povesti ‚Výprava na Cařihrad‘ a báseň ‚Kráľův stůl‘, v tom istom roku v ‚Nitre‘ podľa diela Šemberovho ‚Páni z Bozkovic‘ napísaná a v ústave čítaná povesť ‚Bozkovci‘. Z tohoto času ztratili sa mi tri povesti.“ „V ‚Bozkovcoch‘ a v ‚Milkovom hrobe‘ [v ‚Orle tatránskom‘ 1845] redakcie premieňaly niektoré scény, a tak za všetko stáť nemôžem. Mimochodom hovorím tu, že obsah ‚Milkovho hrobu‘ bol mi — pravda len jako jednoduché podanie — od L. Štúra sdelený a tomuto sdelil ho bývalý kanonik kapitole prešporskej, Štvrtecký“. Látku obou svých prvotín Kalinčák měl tedy z druhé

ruky; vyplnil je romantickým živlem dobrodružným, zvláště však rozjihlou milostnou citovostí a teplem upřímných, z duše se ronících slov, jež měla na obrazotvornost mládeže slovenské účinek neobyčejný. Ostatní větší historické novely Kalinčákovy v ‚Orle tatránskom‘ následovaly rychle za sebou: „*Bratova ruka*“ (1846), tajemná hrdinská historie podle vzoru Czajkowského; „*Mládenec slovenský*“ (1847), obraz ideálních národních snah básníkovo přítomnosti, anachronisticky posunutý o tisíc let zpátky do dějin; dvě junácké pověsti z časů tureckých: „*Půl lásky*“ (1847) a „*Serbianka*“ (1848), první plná živlu milostného, druhá junáckých tužeb po svobodě; „*Svätý Duch*“ (1848), barvitý obrázek zemanských mravů z dob Rákocého — jím se však začíná již druhé, slavnější období básnického tvoření Kalinčákova: jeho proslulé novely zemanské. „*Svätý Duch*“ byl jen bedlivou přípravou k velikému historickému plátnu „z nedávných časov“, k proslulé „*Reštavrácii*“ (v ‚*Lipe*‘ I 1860), jež stvořila nový, zemanský genre v slovenské novelistice a založila slávu svého původce. V „*Reštavrácii*“ Kalinčákovy tvůrčí síly dostoupily zenitu; co napsal před ní a po ní, jsou jen pablesky někdejšího talentu: r. 1852 je to „*Knieža liptovský*“, pověst z věku XV., do zemanského ovzduší zabočující, roku 1858 „*Láska a pomsta*“ s dějem z téhož století, s ponurým „*Mníchom*“ z r. 1864 dvě nejslabší práce umdleného péra Kalinčákova; konečně r. 1870 vychází rozsahem největší, poslední práce jeho „*Orava*“, chvatně pro ‚*Orla*‘ na pokračování hotovená.

Do roku 1848 Kalinčákovým vzorem je Polák Czajkowski, v dobrých i zlých stránkách, jež ovšem rozlišuje teprve později ve své autobiografii: „Čajkowski líčí život Ľudu svojho žive, človek s prírodou je to isté, ale má veľkú chybu — je básnik tendencie . . . Tak som ja z mojej strany nikdy, nikdy nechcel, líčac život uhorský, prehánat' vec podľa vlastného kopyta, ani englizovať jako Józika, ani francúzovať jako Jókai: ale vynasnažoval som sa líčiť život tak, jak je a jaký bol, t. j. jako my v Uhrách dýchame a myslíme“ (Slov. Nár. záb. VIII 63, TSM 1889). Kalinčák r. 1862 odmitá vedomou tendenčnosť svých prací, přesto však do r. 1848 je tendenční proti své vůli ve všech novelách historických — „Mládeneč slovenský“ je tendenčným vykřičníkem pro štúrovskou mládež. „Líčit život tak, jak je a jaký bol“ Kalinčák začal až r. 1848 v „Svätom Duchu“ a důsledně a klasicky v slavné „Reštavrácii“.

Reštavrácií sluly hlučné a okázalé starodávné zemanské volby. Před nimi dlouho se kortešovalo, strojily se hostiny a slavnosti, byly i bitky mezi „pány bratry“, průvody, hurhaj v celé župě -- „hej, deti moje, to byly časy! takých na moj' hriešnu dušu nikdy viacej nebude!“ vzdychne si na konci „Reštavrácie“ starý Barina, s ním jistě i autor a s autorem čtenář, který zároveň lituje, že povídka nebyla delší. Tak plasticky, s humorem tak jasným a s takovým uměním pohledu, jakým vyniká Kalinčák, nebylo stvořeno mnoho básnických děl literárních. „Reštavrácia“ je originál mezi originály:

básník čerpal látku jen ze své vlastní zkušenosti, sledoval v Gemeru r. 1836 zemanské kortešačky na vlastní oči, osobně znal své typy „pánů bratrů“, Adama a Matyáše Bešeňovských, Potockých, Levických a j.; svým satirickým nadáním a shovívaným humorem, v němž utkvěly stopy po jeho originelním svatojánském učiteli, Chalupkovi, svou zevrubnou znalostí slovenského lidu a jeho řeči, pokladů slovních a pořekadel vytvořil dílo, jež Jar. Vlček případně nazval literárním unikem. Duchem svým je čistě slovenské, slovenskost jeho leží ve věci samé: „Sú to temer samé portréty a prípady, čo sa tu i tam staly“, poznamenal Kalinčák v „Lipe“ (1860, 130) a měl doslova pravdu. „Reštavrácia“ je kulturní a historická studie doby již zapadlé, znovu však ožívající v kouzelném péře Kalinčákově. Byla i přeložena do polštiny, chorvatštiny, němčiny, maďarštiny — tato čest zřídka se stala dílu slovenskému; byla z nářečí volně přepsána i do češtiny — ale chuti originálu tyto náhražky nikdy nenahradí.

Kalinčák jest jeden z nejlepších slovenských spisovatelů-prosaiků doby Štúrovy, není-li v „Reštavrácii“ nejlepším beletristou jejím vůbec; v jeho začátcích závodili s ním sic četní vrstevníci z kruhu nového dorostu, záhy však zastali všichni po prvném anebo druhém slibném pokuse.

Tak *JANKO FRANCISCI-RIMAVSKÝ* otiskl v „Nitře“ II (1844) pověst ze XVI. století „*Janko Podhorský*“; *ŠTEFAN MARKO DAXNER* uveřejnil svou půvabnou lidovou

rozprávku „*Statočný valach*“ v „Nitře“ III (1846); SAMO BOHDAN HROBONĚ ideálnou slovenskou pověst „*Céru povesti*“ v „Orle tatránskom“ (1846); tamže JANKO MATUŠKA má svou „*Shodu liptovskú*, povest z pod Tatier zo XIV. storočia“; BOHUŠ NOSÁK ukrajinskou pověst „*Laborec*“ tamže (1848); JOSEF JANČO několik menších prostonárodních obrázků („*Lúka na Kriváni*“, „*Slovenská sirota*“), a podobně i jiní: to jsou však vesměs jen ukázky nadání, jež se v květ nerozvílo.

Prvotinou novelistickou sahá do let čtyřicátých také činnost SAMA TOMÁŠIKA: zahalen v pseudonym Kozodolský známý již básník hymny všech Slovanů uveřejnil v „Orle tatránskom“ historickou pověst z dob tatarského plenu na Slovensku, „*Hladomru*“ (1846); básník rodného Gemera (Tomášik se narodil 8. února 1813 v Jelšavské Teplici, zemřel na faře v Chyžném na Gemeru 10. září 1887) vyniká v ní nad epikem i historikem. Rázovitému, husitskému kdys Gemeru zůstalo posvěceno péro novelisty Tomášika i v letech šedesátých a sedmdesátých, kdy se vrátil k své opuštěné lásce z mlada, povídce historické. „*Národný kalendár*“ matiční přinesl r. 1867 jeho beletristicko-dějepisný nástin „*Vešelínovo dobytie Muráňa*“, „*Sokol*“ 1864 „*Bašovce na Muráni*“ a 1865 povídku „*Sečovci, veľmoži gemerskí*“, „*Orol*“ 1870 „*Odboj Vešelínov*“, 1873 „*Malkotenty*“ a r. 1876 „*Kuruce*“; z nich v oblibě čtenářstva se udrželi podnes „*Malkotenty*“, pověst z konce věku XVII., líčící odboj Tökölyiovských nespokojenců proti vládě

rakouské. Líčení Tomášikovo je prosté a svěží, jasné a zajímavé, osnova jeho protkaná historickými útky byla živným duševním chlebem vděčných slovenských čtenářů.

Od povídky historické k novele společenské a konvenční se obrátil v letech padesátých *MIKULÁŠ FERJENČÍK* (1825-1881), rodák ze Zvolena, slovenský dobrovolník v revoluci r. 1848, nadaný novinář, obětavý buditel národní, redaktor „Pešťbudínských Vedomostí“ a jejich pokračování v „Národných Novinách“ (od r. 1870), „Národního Hlásníka“ (od r. 1867) i „Orla“ (od r. 1878) a velmi plodný beletrista. Pokusné práce jeho, vážené ze života současného, „*Královna plesu*“ a „*Pri kozube*“ (1853), oduševňovaly mládež slovenskou; a jméno *Mladen*, jímž redaktor Ferjenčík podpisoval své novely, těšilo se i později dobrému zvuku. Pevnou rukou a přece básnicky kreslí slovenské typy: vlastence, jehož děti pod rodnou střechou se odnárodňují, v povídce „*Irma*“ („Sokol“ 1860), dědinského sociálního buditele v „*Jedlovském učiteli*“ („Sokol“ 1862), pilného úředníka-podivína v novele „*Bratia*“ (tamže), svojského ruského poměščíka v „*Šefraniku*“ („Orol“ 1880), zidealizovanou trpělivost v „*Pestúnke*“ (tamže), atd. „*Jedlovský učitel*“ je podnes čtením, hledaným slovenskými čtenáři.

Mezi oběma druhy, novelou historickou a společenskou, rozvíjí se beletrie všestranného *VILIAMA PAULINYHO-TÓTHA*. V obor prvý spadá zejména dějepisná rekonstrukce života a činů slavného pána Váhu a Tater, „*Trenčianskeho Matúša*“; v Ma-

túšovi a jeho někdejší říši vidí Pauliny-Tóth historické ospravedlnění požadavků národního Memoranda z r. 1861 na slovenské Okolie a neváhá, aby je zdůraznil, opuslit i základní historickou objektivnost a cele se oddat básnické fantasii: je věru víc než povážlivým pokusem, slyšíme-li z úst národního hrdiny věku XIV. citáty z Kollára anebo Štúra. A takových nehorázných anachronismů a epických kazů není prosta ani ostatní jeho novelistika historická: dějepisná pověst „*Tatarský plen*“, o vpádu Tatarů na Slovensko, pověst „*Tajna*“, srovnávající příliš nápadně tajný soud středověký s moderním soudnictvím, a j. práce. Zdařilejší ruku druhdy měl Pauliny-Tóth (Rozmarín, Mydloslav, Podolský a pod.) v novele ze života současného, společenské, konvenční; v „*Kyčine*“ s úspěchem psychologickým i krajinářským kreslí život kavkazských Čerkesů; ve „*Dvoch hráčoch*“ líčí hazard a přepych hry lázeňské společnosti; v autobiografické „*Trinástej piesni*“ pestré své osudy životní; satirou a didaktikou se blýská humoreska „*Slovenský pravopis*“; velebnou osudovostí „*Jedna noc na Považí*“, pestrostí a názorností historickou oplývají „*Volebné rozpomienky*“ a náladou roku osmačtyřicátého zbarvený příběh „*Tri dni zo Štúrovho života*“, atd. Z povídek a přeložených pros Paulinyho-Tótha vyšel 1867—1870 v T. S. Martině čtyřsvazkový výbor pod názvem (také azbukou!) „*Besiedky*“; zajímavé, po nejedné stránce, jsou v nich novely všechny, hodnotným kusem není z nich žádná.

Také JONÁŠ ZÁBORSKÝ, jehož jsme

poznali již jako básníka a ježž poznáme ještě jako dramatika, několikrát se pokusil na poli povídky novověké; velmi určitým povahopisem, poněvadž částečně vlastním životopisem, drsným, až naturalisticky věrným a sarkastickým líčením slyne jeho „*Panславистický farár*“ (v „*Táboru*“ I, 1870) a osobitně vydaná a znovu vydaná povídka z nedávné současnosti „*Dva dny v Chujave*“ (1873); vtípem a nevybíravou lapidárností některé jeho starší „*Bájky*“ prosou.

Úroda beletristická na Slovensku vzrůstá od let šedesátých početně a druhdy i jakostí každým rokem. V „*Sokole*“, „*Orlu*“, „*Táboru*“ a jiných listech zhusta se objevují nová jména a nové práce, jež nejsou jen hluchými klasy. Mnohá z těchto jmen bohužel rychle mizejí ze sloupců časopiseckých; mnohé z těchto prací pohřichu navždycky uvázly v péře svých osudem uštvaných tvůrců.

KUBÁNI.

Slovenský román historický nejvíce želí za svým vyvolencem *LUDEVÍTEM KUBÁNIM*. Z jeho živého zájmu o národní problém slovenský a bystrého smyslu pro život reality vzniklo již záhy několik zdařilých novel humoristických a satirických, jež teprv posmrtně z jeho literární pozůstalosti dostaly se na veřejnost: tak „*Supplikant*“ (v „*Orle*“ IV), „*Mendík*“ (v „*Sokole*“ 1860), „*Emigranti*“ (v „*Táboru*“ I) „*Pseudo-Zamojski*“, (v „*Sokole*“ 1861), „*Hlad a láska*“ (v „*Lipe*“ I 1860) a jiné novelky menší. Ale ty všechny by slovenská beletrie lehčeji oplakala, kdyby bylo bývalo.

Kubánimu dopřáno šťastně ukončit jedinou velikou slovesnou práci, historický román z dob Jiskrova panství na Slovensku, „*Valgathu*“ (posmrtně 1872, znovu 1909). Zůstal jen zlomkem; avšak i jako románové torso má pro slovenskou prosu uměleckou význam mimořádný. Valgatha je Jiskrův přívrženec v horních Uhrách, vnitřními nepokoji a zápasů stran tehdy rozervaných; velí na drienčanském zámku, hájí ho statečně a přísně, ale dvě osobní slabosti ho ničí: nedůvěra k okolí, jež je mu cele oddáno, a osudná *auri sacra fames*. Pro ně jest opuštěn od svých rádců, slepě se vydá v ruce zrádce Cilleiho, Drienčan je dobyto (klasické místo v románě) a Valgatha uprostřed pusté zkázy zaniká. Romanopisec Kubáni jest objektivním historikem XV. století, jeho ovzduší, postavy, mravy, kroje věrně ožívají v jeho práci; Kubáni jest v ní i umělcem, stavitelem, mohutným epikem a zkušeným dramatikem. Zbývalo jen završit dílo vítězným krovem a byli bychom měli již v letech šedesátých slovenský protějšek k Jiráskovým slavným třem bratrským rapsodiím . . .

Kubániho novelistu božským darem humoru a vtipu daleko překonal kremnický lékař *GUSTAV ZECHENTER* (Laskomerský, Štefan Pinka, a j., † 1908). Drobné jeho žarty a romány, prve než vyšel z nich stejnojmenný výbor (v Turč. Sv. Martině 1878 a znovu tamže 1907), plnily po dvě desetiletí 1860—1880 slovenské časopisy a sluneční pohodou duše svých čtenářů; jadrná řeč jejich, groteskní humor i sloh, třebas i v suše

vyprávěné anekdotě, široký slovenský úsměv, nikdy neselhávající komický účín vyjasní na chvílku tvář i největšího misantropa. V oboru svém Zechenter byl specialista. Historiky o tom, kterak se slavil v Bystřici kdysi studentský majales, jak trhali v zimě r. 1870 při stavbě dráhy u Kremnice střelným prachem skálu a přece jí neroztrhli, sladkosti radvanského „jarmoku“ anebo báječné masopustové ostatky v Pešti, rozmarná líčení pokroků v umění a zázraků vědy, kořeněná rozkošnou ironií, vyprávění o tom, kterak počestná panna Gizela ztratila zasnubný prsten a jak se objevil záhadným způsobem v útrobách pečeného kapouna, „tam, kde bývá umiestnený majorán“ a kousky jiné a jiné: to jsou vesměs pilulky, jež lékař-allopath s bezpečným účinkem podává omrzelému pacientovi. Zechenter v humoru je klasikem — jak k pláči ubohý je proti němu kožený Mark-Twain! —; je smutným rubem tohoto velkého humoru, že nemá ve světě ozvěny... Tolik by uzdravil! „*Lipovianska maša*“ (v „Orle“ 1874), lovecký obrázek turgeněvský, bohužel osiřelý, prozradil pěkné nadání Zechenterovo v oboru prosy vážné; podobně jeho cestopisy.

Ostatní novelistickou produkci z let šedesátých až sedmdesátých možno shrnouti stručně; většinou jde v ní o pokusy ojedinělé anebo dávno zapadlé. Ev. farář súlovský **ŠTEFAN KRIŽAN**, pseudonymem Žiranský, zachytil živě episodku z r. 1848 v příběhu „*Srienovskí národovci*“ (1863) a dobrou novelku napsal v „*Milanu a Milině*“; historik **PAVEL KRIŽKO** zkusil se jako básník v po-

vídce vesnické „*Krivopřísažník*“ (1865), ne bez úspěchu; evanjelický farář aradacký *LEOPOLD ABAFFY*, literárně Brank o Rovinov († 1883), v „*Lipe*“ III (1864) má zdařilou rozprávku zbojnickou „*Tri hroby*“, v „*Černokňažniku*“, „*Slov. Pohľadoch*“, „*Sokole*“ i jinde ukázal slibné začátky prosaické; novely a besednice v „*Národných Novinách*“, „*Národnom Hlásniku*“, „*Orlu*“, „*Táboru*“ a jinde v časopisech, zvláště však i ve 3 svazcích „*Nevädzi*“ (1870) má velmi psavý *DANIEL BACHAT* (Miloslav Dumný); *KOLOMAN BANSELL* (Maškovský), redaktor „*Slovenských Novín*“ Bobulových, uveřejnil v Pešti 1873 literárně neodpovědnou „historickou pověst“ „*Atalantu*“, Hurbanem po zásluze odmítnutou; drobné prosy psal *JONATAN ČIPKAY* (Hradovský), sběratel lidových pověstí; spousta kalendářových, dobrodružných a fantastických povídek *A. E. TIMKA* náleží mezi bezcenný brak literární; pokusem o novelu, povídku, drobnou prosu vystoupili ze starších i *DANIEL LAUČEK*, *GUSTAV LOJKO*, z mladších *JOSEF KOVÁČ*, *JOSEF ŠKULTÉTY* a jiní. Ale to jsou jen jména literární, nikoli činy.

Prosa doby Štúrovy vyvrcholila v povídce historické Kalinčákem, v románě Kubánim, v novele společenské Ferjenčikem, konvenční Paulinym-Tóthem, v humoresce Zechenterem. Úrodné období uměleckého druhu novelistiky a moderního slovenského románu nastává rovněž až v letech osmdesátých, v době rozkvětu krásného písemnictví na Slovensku.

VI

DRAMA NÁRODNÍ A HISTORICKÉ.

Vlastně jen pokusy o drama národní a dějinné; od časů Chalupkových kocourkoviád mlčela slovenská Musa dramatická. Matúškův dětinský kus „Siroty“ (1847) a Dohnányho „Podmanínovci“ (1848) se ztroskotaly literárně, neřku-li dramaticky; Štúrovci, činní a plodní od prvopočátků v oboru verše i prosy, vystoupili v dramatech teprve v letech šedesátých — titánské záměry, jež v ně s důvěrou kladli, zhroutily se v praxi jako domky z karet. Cesta dramatu slovenského od počátku je trnitá; nastoupil ji znovu na konci let padesátých Janko Palárik.

PALÁRIK.

JANKO PALÁRIK (1822—1870), svobodomyšlný kněz katolický, vynikající bojovník za očistu církve v hlavě i údech, zasloužilý novinář a pokrokový hlasatel slovanské vzájemnosti, uveřejnil pod jménem *J. Beskydova* ve Viktorinově almanachu „*Concordii*“ (1858) čtyřaktovou veselohru „*Incognito*“, jíž bezděčně se vrátil do dob Chalupkových:

divadelní prostředky jsou tytéž, komika táž, ledaže ještě mělčí, psychologika postav, při níž Chalupku vedl bezpečný instinkt, u Palárika je drsná anebo naivní — a tak jen jako obnovená, pošetilá, ne duchaplná fraška ze současného života chytlo dílo Palárikovo nové publikum, nevybíravé již dlouhým postem.

Vyššího literárního stupně nedosáhla ani druhá veselá hra Palárikova s hlavní postavou populárního „*Drotára*“ (v „*Lipe*“ I 1860); naopak: provedením i osnovou stojí pod úrovní „*Incognita*“ a několik dobrých typických postav (na př. žida Maušla) a vložek písňových nezachrání kusu, z něhož ke všemu ještě čpí plagiát podle jedné starší francouzské komedie. Původní Palárik nebyl ani v kuse třetím, „*Smierení alebo Dobrodružstve pri obžinkoch*“ (v „*Lipe*“ II 1862), jenž i název si vypůjčil (tentokrát s jmenováním předlohy) od veselohry polského autora Korzeniowského; osnovou a dějem vlastně druhé, zhoršené „*Incognito*“.

O vážnou látku dramatem Palárik se pokusil konečně v pětiaktové tragedii z dějin ruských „*Dimitrij samozvanec*“ (1864, tiskem až v jeho *Sobraných dramatických spisoch* 1870). Thema v cizině hojně zpracovávané mělo r. 1870 již i na Slovensku předchůdce v dramatech Záborského; Palárik užil formy dramatu vlastně jen proto, aby mohl opřít a řečnický široce rozvést své názory o slovenské vzájemnosti, jež kdysi vyložil teoreticky v „*Lipe*“ (III 1864). Je to drama chladné, bez účinku i jako kus knižní; doma je kdysi, stejně jako veselohry Palárikovy,

nekriticky přeceňovali, Palárik sám však byl si vědom pravého významu svého v slovenské dramatice.

Šlo mu i v dramatech o pokrok národní a literární; jsou to jeho vlastní slova: „nie márna ctižiadosť a baženie za slávou poetickou, lež čistô vlastenectvo ma oduševňovalo“. Jeho žertovná Musa Thalie je vychovatelkou a buditelkou národní, vyšších škol učenosti nenavštěvovala, k úkolu jejímu stačila jí ideální láska; pracovala na tomto poli, seč byly její síly. Zatím co vděční současníci málem ho vznesli mezi první světové mistry dramatu, Palárik sám se cení po slovenského Kisfaludiho; ve skutečnosti byl menším slovenským Tylem.

V slohu frašek Palárikových jali se tvořit národní hry divadelní četní autoři jiní — v desetiletí 1861—1870 na každý rok průměrně připadá jedna až dvě komedie nové; význam všech je pouze literární. Platí to o PAULINYHO-TÓTHA „Kocúrkovskom bále“ (1861), veselohře FERJENČIKOVĚ „Pravda predsa zvíťazí“, BACHATOVĚ „Z iskry býva vatra“ (1865), GRAICHMANOVĚ „Kto zaplatí nohavice“ (1867) a „Romanci“ (z téhož roku), ZÁBORSKÉHO „Panslávu“ (1867), KRIŽANOVĚ „Obšitníku“ (1870) a j. — Zapadly, sotva se objevily tiskem anebo na jevišti.

Velikou událostí literární zdál se štúrovské kritice r. 1862 „Mataj“, čtyřaktová činohra SAMUELA ORMISE (1822—1875), vzdělaná po první na základě prstonárodní pověsti z Gemeru. „Sokol“ I pěl na ni chvalozpěvy :

spatřoval v ní začátek veliké slovanské epochy dramatické, kterou slibovali kdysi Štúrovci obrození všemu lidskému umění. Dílo životem uštvaneho velkorevúckého učitele gymnasijského této epochy ovšem nezahájilo: až na několik jednotlivých výjevů a charakteristik zdramatisováno je chvatně a nedostatečně. Stopy kvapné práce jeví také Ormisova veselá čtyřaktovka „*Pravda*“ (1868), opět prostonárodním směrem zpracovaná: slova, která o „*Mataji*“ Ormisově ve svém „*Sokole*“ (1863) napsal Pauliny-Tóth, působila na prvotné nadšení sic ledovou sprchou, byla však veskrz pravdivá.

PAULINY-TÓTH byl někdy i vzácný auto-kritik: spravedlivě posoudil a odsoudil svou „*Ludskou komédu*“ (v „*Sokole*“ 1862), velice myšlenou báseň historicko-filosofickou o devíti(!) dějstvích, vážící děj z povstání sedláků Dóžových r. 1514 a věstící skvělé příští slovenštině: báseň vznikla již r. 1846, byl to tudíž prohřešek mladistvého romantika.

Úžas, ale ne nadšený, budí dlouholeté dramatické trudy kat. faráře župčanského JO-NÁŠE ZÁBORSKÉHO. V letech 1864—1870 vyšlo z jeho dílny dvacet pět knižních dramát historických: obětavý Viktorin vydal z nich většinu svým nákladem v „*Básních dramatických*“ (1865) a „*Lžedimitrijádách*“ (1866, obě v Pešti). Názvy jejich hovoří s dostatek o jejich obsahu historickém; v svazku prvním je těchto sedm dramát: „*Odboj podunajských Slovákov*“ a „*Arpádovci*“ (po prvé v „*Lipe*“ III 1864), „*Poslednie dni Velikej Moravy*“, „*Bitka u Rozhanoviec*“, „*Felician Sáh*“, „*Karol Drač-*

ský“, „Alžbeta Ludiekovna“ — látka z dějin uhersko-slovenských (mimo „Básne dramatické“ vyšly „Jánošíkova večera“ a „Striga“ 1870, do téže skupiny patřící). V svazku druhém dramát devět: „Ubitie Dimitrija“, „Ocarenie Godunova“, „Lžedimitrij v Poľsku“, „Pád Godunových“, „Prvý Lžedimitrij“, „Druhý Lžedimitrij“, „Tretí Lžedimitrij“, „Ljapunovci“ a „Poslední zločinci“ — látka z dějin ruských. Konečně v „*Divadelných hrách*“ (1870) Záborského vyšlo ještě dalších sedm dramatických básní: „Chorvatská Helena“, „Huňadovci“, „Dóža“, „Utišenič“, „Ztroskotanie Srbska“, „Đorde čierny“ a „Bátoryčka“ — látka z dějin uhersko-srbských. Co svými tlustými dramatickými cykly Záborský zamýšlel, nynějšímu pokolení jest již hádankou. Měřítka dramatického nelze k nim přiložit ani nejhovívavějšího; poesie v nich není naprosto; líčení je suché, kronikářské, únavné; psychologie doby jakoby se propadla, po snaze umělecké v nich vůbec ani stopy. Za to v těchto fasciklech napěchována knižní účinnost historická po sám vrch. Těch pětadvacet dramát psal přísný racionalista, netvořil jich básník; psal je politik a slovenský národovec, jednak aby provedl rekonstrukci slovenských a slovanských dějin na uherské půdě, jindy aby oslavil severní Slovanstvo a pozdvihl jeho prestyž v ostatním slovanském světě; psal je slovenský zapadlý vlastenec, který málem se stal skutečným historikem a který aspoň s mravenčí pilí snesl ohromnou látku kulturně-historickou svému šťastnějšímu nástupci. Volil-li pro své historické studie pomoc drsného verše a formu dramát, bylo to pře-

cenění vlastních sil tvůrčích a jistě mu zářil před zrakem Shakespeare; jeho čistě rozumový, rigorosní, neobrazivý intelekt měl ovšem k tomuto vrcholku básnické kultury ještě dále nežli je cesta ze Župčan do Stratfordu. Že však mohl sám, bez pomocníků a hmotných prostředků vykonat na bídné brdárce v ztraceném koutě Šáriše tolik, kolik vykonal, budí podnes úžas; nedivme se jeho ještě užaslejšími současníkům, viděli-li v něm tehdy slovenského Goetha anebo Shakespeara.

Goethe i Shakespeare byli nezastíranými vzory *PETRU KELLNEROVI-HOSTINSKÉMU* v jeho jediném dramate z ruské historie, tragedii „*Svätoslavicovcoch*“ (v alm. ‚Minervě‘ 1869). Básnická obraznost stvořila zde půvabnou báseň dramatickou a jediné poesie ji také zachraňuje; mimo básnické prvky vratce založená a vyvedená stavba by neobstála před soudem kritiky divadelní.

Z ostatních dramatiků doby Štúrovy zaslouží ještě dva autoři stručné zmínky — mijíme naprostým odpuštěním hříšný plod Musy Skačanského, ukrutnou ‚smutnohru‘ „*Jánošika*“ (1880): — *JOSEF PODHRADSKÝ* († 1916), ev. farář v Pešti, nakonec vyznavač pravoslavi a jako profesor v Srbsku usedlý, a *DANIEL LAUČEK*, účastník básnický v ‚Napredu‘. Podhradský napsal již r. 1850 pětiaktovou tragedii „*Holuby a Šulek*“, básnickou oslavu dvou prvých národních mučedníků z r. 1848, dramaticky velmi slabou práci; v ostatních kusech, zejména v „*Prvej slze v nebi*“ (1865), podobně se snaží zobrazit

ideální postavu slovenského hrdiny národního. Dramatická stavba jest mu ovšem tajemstvím, zavřeným na sedm zámků. Touž slabostí chřadne slušný jinak Laučkův pokus o sociální tragedii „*Úklad a matka*“ (1871), s bystrými postřehy dušezpytnými a pěknou osnovou.

Před drama doby Štúrovy doba příští napíše snad otazník: zrodila vůbec doba Štúrova hotové, skutečné drama? Snad přejde úplně dramatická, a d h o c' Palárikova, trudy Záborského, volné i nevolné zlomky ostatních a vyřkne přímý přísný soud, že doba tato dramatu slovenského vůbec nezrodila. Ani potom netřeba zoufat nad touto její slabostí: pokusy ty přece těšily a hrály, přece něco z nich zbylo historii, přece ústům lačným podaly drobty duševního chleba, přece do tmy vrhly jiskřičku krásy a nadšení — a co je nakonec cílem a smyslem i nejvyššího Umění?

HLAVA ČTVRTÁ.

DOBA ROZKVĚTU.

[**Úvod.**] Léta osmdesátá minulého věku přinášejí na samém prahu dobrou zvěst slovenskému písemnictví. Již r. 1879 podal Hurbanův syn Svetozár slovenské poesii závazný dar zásnubný, básnickou knihu „Tatry a more“. Májová vláha na umdlený úhor stěží má účinek křisivější, než měla tato básnická sbírka na domácí náladu literární i národní: svěží van mladých a zjasněných slov „Tatier a mora“, kouzlo nového, národně a slovansky procítěného obsahu, vzletné, až vášnivé formy řečnické zrodily na Slovensku unaveném nové naděje v budoucnost, chuť k životu a zápasu o jeho cenu. A zatím co Hurban-syn vítězně zahájil nové jaro v slovenské poesii, Hurban-otec dechem jeho v podzimku svého života vydal ještě druhý květ: obnovil „Slovenské Pohľady“, revui pro literaturu, umění, vědu a politiku, jež se stala novému ruchu vydatnou oporou a novému tvoření slovesnému pevnou základnou. V ní zapustili kořeny Vajanský i Hviezdoslav i Kukučín, v ní otiskují své práce téměř všichni jejich vrstevníci menší hřivny duševní.

Literární renesanci na Slovensku mohutně

spolutvořily vlivy mimoslovenské. V českém životě a poesii se právě probourávala okna do Evropy, s vyhlídkou k západu; slovanský jih vřel, střásal jeho stoletého cizího poručení. Nové směry vály od západu, střetaly se pod Tatrami se silnými jižními větry, procitlá jimi a rozevlátá myšlenka slovanská utkala se v boji s mocným cizím vetřelcem — a z tohoto zápasu myšlenek vznikal blahodárný kulturní život. Nový vzduch záhy proudí všude; starší vrstvě připadá často příliš silný, ale slovenskou mládež láká jeho zdravá opojná síla a vábí ji nadýchat se ho přímo u jeho pramenů. V kořeny staré národní tradice se tlačí nové životní šťávy; a tak okolo let osmdesátých šíře opět se poznávají slovenský východ a český západ na poli kulturním a zvláště literárním.

„Bratřím Slovákům“ posvěcuje r. 1876 Adolf Heyduk své národní vyznání víry, zpěvník „Cymbál a husle“, burcující zájem o Slovensko a knihu pro ně epochální; literární omladina moravská navazuje se Slováky v Praze nitky styků společenských; jižní Čech Josef Holeček ve vřelé národní výzvě „Podejme ruku Slovákům!“ (1880) navazuje na vzájemnost hospodářskou a politickou; básník Rudolf Pokorný podává Slovákům ruku na poli praxe literární; mladistvý Jaroslav Vlček, slovenský rodák, píše v Praze prvou knižní monografii o literatuře na Slovensku, a zároveň přednáškami budí zájem o jeho kulturní život; a jiní a jiní zdatní pracovníci neváhají připojit ruky k dílu bratrské dohody: je to začátek vzkříšení citu československého krevního bratrství v širokých masách mezi Šumavou a Tatrami, naše národní Pascha.

Na obzoru písemnictví se ustalují současně tři světla, jaká předtím Slovensku literárnímu nikdy nesvítila pohromadě: družné básnické trojhvězdi Vajanský-Hviezdoslav-Kukučín.

I

HURBAN VAJANSKÝ.

[**Jeho život.**] Na faře hlbocké v nitranské župě narodil se Josefu Miloslavu Hurbanovi 16. února 1847 syn **Svetozár**. Základů výchovy a vzdělání nabyl v přísném otcovském domě, z něhož časně byl poslán do světa za vzděláním; nejprve do Horních Střelic, jichž škola slynila tehdy dobrými učiteli, později, když Kalinčák se stal r. 1858 zatímním ředitelem ev. státního gymnasia v slezském Těšíně, odešel za ním. Z Těšína však otec brzy ho poslal do Němec, kde v pruském Stendale oblíbil si zvláště klasické jazyky a poznal zevrubně novou německou literaturu. Ve válce r. 1866 stendalský ústav byl rozpuštěn, a tak na podzim téhož roku vrací se Svetozár domů a ukončuje studia gymnasijní v Baňské Bystrici pod správou dobrého slovenského pedagoga Martina Čulena. Po maturitě dal si zapsat na prešpurské akademii práva; r. 1874 složil v Pešti právnickou zkoušku a usadil se v Skalici jako advokát. Vystřídal dvakrát své působiště, nejprve Námestovem, potom Lipt. Sv. Mikulášem, ale praxe přesto dlouho neprovo-

zoval — básník již tehdy v něm budil nechuť k praktické stránce života. V r. 1878 účastnil se rakouské okupace Bosny a Hercegoviny, posílal odtud pozoruhodné příspěvky do „Národných Novín“ martinských — pro prvý článek jeho V. Pauliny-Tóth zvolil r. 1874 pseudonym Vajanský a Hurban trvale zůstal při něm — a po návratu z vojny ještě téhož roku přijal v jejich redakci místo, jehož už neopustil: takřka u redakčního stolku „Národných Novín“ zemřel dne 17. srpna 1916, na bojišti práce za lepší příští slovenského lidu, o němž zatím již rozhodovaly na krvavém poli v cizině vítězné zbraně českých a slovenských vojsk revolučních.

[„Idey hurbanovské.“] „S jeho smrťou ako by išla k svojmu završeniu jedna doba slovenského duchovného života — tá, ktorá sa bude počítat' od Hollého, od Štúrovcov, od Sládkoviča.“ Tak napsaly v nekrologu o něm „Národné Noviny“, tak o něm soudí i literární historie. Vajanský přes nemalý význam toho, co nového přinesl slovenské prose i poesii, v jádře byl ještě pozdním Štúrovcem, dovršitelem oné epochy, jež se začala v letech čtyřicátých věku XIX. a jež s ním, posledním mohykánem svým, v třetí generaci po Štúrovi a v druhém desetiletí věku nového klesla do hrobu. „Un poète venu trop tard pour être prêtre“ ...

Dvojí ideový princip žil a zápasil nerozlučně v Svetozáru Hurbanu Vajanském. Básník a politik, umělec a publicista, estet a gladiátor: pouze v zorném úhlu této duality spočívá věrný obraz Vajanského jako jedineč-

ného typu v moderních našich dějinách literárních. Světový názor jeho uzrával za zvláštních podmínek, jaké mohlo vytvořiti pouze slovenské prostředí v polovici minulého století. Přísný evanjelický duch uvědomělé slovenské rodiny, účelná výchova pod vedením slavného jeho otce Josefa Miloslava, souhrn domácích slovanských tradic a konečně studium v cizině skládají se záhy na citlivou povahu mladého Hurbana, nadaného prudkým osobním temperamentem. Takřka doslovně doma, pod střechou hlbocké fary, stála i kolébka spisovné slovenštiny, Svetozár Hurban rostl zároveň s ní z plének, s mateřským mlékem ssál v sebe její ovzduší a ideály, bojoval s ní její boje a nakonec srostl s ní vášnivou, synovskou láskou; odtud si vysvětlíme jeho houževnatost v zápase za její práva a prorocký žár, který vytryskl později bílými plameny v obraně její před herodesovskou ukrutností a krvelačností: Svetozár Hurban se uvazuje v dědictví Štúrovo s veškerým jeho myšlenkovým příslušenstvím. Kollárova ideologie slovanská budí v něm šumivé nadšení, i jemu ještě se točí hlava závratí nad lадným jeho plemenem, jež „sto milionov duší číta, nad pol svetom vládne.“ I podle jeho přesvědčení slovenský národ je středem a srdcem této pokrevní slovanské masy; nacionalism jeho překypuje pathetickými slovy: „Ja som pyšný, že som Slováč — coky, kto ma haní!...“ — jako kdys u nás v éře rubšovských deklamovánek... — zatím však slovenská skutečnost okolo něho má tvářnost takovou, že věru nedává žádného důvodu k národní pýše.

Žít v ideách, z básněných světech budoucnosti stačilo Vajanskému — jako Štúrovcům — skoro po celý život. Poslední plamen, v němž škola Štúrova neslavně zhasínala, vrhá ještě stíny na prvou sbírku veršů Vajanského. I v ní je dosud mnoho chomjakovštiny, slepé víry v neznámou velikou budoucnost Slovanstva bez nejmenší záruky skutečnosti, i v ní ještě žije duch isolační, jež slovanským literaturám vřele doporučoval ruský Pypin. Chomjakov vede nás u Vajanského k slavjanofilům, a Pypin, tehdy veliká autorita v literárním světě slovanském, svým úsudkem o škodlivém vlivu západoevropské „zkažené“ kultury na samorostlou, panenskou vzdělanost národů slovanských ovládá úplně básníkův literární vkus. Vajanský staví se uvědoměle proti západu, tvoří a chce tvořit pouze z domácích, případně kmenových prvků (Puškin, Turgeněv): vyslovuje se v svém básnickém díle pro ideový konservatism.

Od těchto názorů literárních byl pouhý krok k jejich úpravě pro život politický a národní filosofii; Vajanský se ho odvážil. R. 1897 kreslí si v „Národných Novinách“ „nálady a výhlady“ do budoucnosti, pokus o zpřítomnění veškerého myšlenkového vývoje slovenského s pohledem do minulosti — bez Kollára a Šafaříka. Rámec slovenských kulturních dějin byl touto smělou výlukou nutně kusý; Vajanský tudíž vsouvá veň místo obou pilířů slovenského obrození bernolákovského věštce Jana Hollého a počítá od něho „ako spisovateľa i ako osoby počiatok slovenskej duchovnej renaissance.“

„Bez jeho smělého osamelého pokusu vložit národní slovenský byt do umenia neboli by sme mali veľkého prešporského pohybu“; neboť „do kruhu slovenskej mládeže vniklo Hollého učenie o národe ako o predmete umenia.“ Kollárův folklor, tradice „Slávy dcery“, Šafaříkovo monumentální dílo o slovanských starožitnostech a jeho výzkumy v oboru slovanského jazykozpytu, jimiž táž prešpurská mládež žila a rostla — Vajanský prostě popírá, a v řetěz vývoje slovenského myšlení dosazuje místo nich náhradu nerovnou v Janu Hollém, jenž sám filosoficky vychází z ideologie Kollárovy.

A odtud opět nebylo daleko k důsledkům dalším — filosofická soustava Vajanského jest i v omylech veskrze důsledná: k popření aneb aspoň oslabování kulturních vlivů českých na literaturu a život Slováků vůbec. Hurban Vajanský nikterak netušil československé jednotě kulturní, přehlížel ji a dlouho pochyboval o její prosté skutečnosti, natož o její prospěšnosti pro Slováky. V Čechách stávali se zatím v poesii i vědě stále víc evropskými „západníky“; světový názor Vajanského byl rozhodně protizápadní, „západ“ byl mu synonymem cizoty, zkaženosti, slovanské ujmy — v boji proti Vrchlickému vystoupily tyto podstatné součástky Vajanského ideologie velmi výrazně do popředí. V Čechách počali budovat na vlastní síle, soustavně a programově, Masaryk tehdy již učil trpělivé, každodenní drobné práci; Vajanský neměl schopností takto drobně a tiše pracovat, potřeboval nutně dalekých perspektiv a dogmatická víra v náhlý netušený

obrat všech věcí v prospěch Slovákův a Slovanstva nahrazovala mu bezpečné a jisté výsledky práce uvědomělé a soustavně podnikané. Vajanský měl otevřený plán konserrovat Slovensko až po rozhodnou dobu, kterou básnicky nepřestával vždy znovu tušit a prozírat, naprosto přesvědčen o blízkosti světové katastrofy. Odtud klíčí politická pasivnost jeho i martinské družiny, jež takřka až po začátek světové války, již arci vyvolali zcela jiní činitelé, uchovávala Slovensko v nečinnosti pro tento osudový světový okamžik; odtud klíčí i napjatý poměr mezi ním a mladou generací na Slovensku, jenž se mění nakonec v otevřený boj mezi „otci“ a „dětmi“ a v úplnou porážku jeho zásad a ideí. „Idey hurbanovské“ v literatuře i životě národním podnítily silný kvas myšlenkový, plodné a životné však nebyly: zhasly nadobro spolu se svým duševním otcem. Život se k žádné z nich nevrátí, zato tím častěji bude se k nim vracet historie kulturní a literární.

[Tři básnické knížky Vajanského.] Okolo r. 1880 opět bylo již třeba „zhrmeť novej piesni“ na Slovensku. Poesie jeho byla v úpadku; v letech sedmdesátých vymřel celý řad starších štúrovských básníkův a nové talenty v „Napredu“ a jinde hlásily se pouze nesměle. V tiché očekávání nového činu Vajanského sbírka „*Tatry a more*“, věnovaná vděčně Adolfu Heydukovi (1880), lehla hlasitou ozvěnou. Za bosenské okupace otevřel se mladému poetovi, který již dříve se pokoušel ve verších i básnické prose,

nový svět: život pobratimů na slovanském jihu, věčně vítězná veleba moře a jeho zlatem zalitých, kvetoucích břehů, báječná říše junáckých zkazek a pověstí — to vše bylo živlem novým v slovenském básnictví a nabývalo ještě osobitého tvaru v básníkově vznícené obraznosti. „Maják“, historika milostná, položená romantickým dějem v oblast tajemného a kypícího mořského živlu, neměla dosud látkou ani formou doma předchůdce; rovněž břitká, skoro jako u Havlíčka vtipná a úsečná forma „Jaderských listů“ byla v slovenské poesii naprostou novinkou. Duch celé sbírky je smělý a radostný; ani hrdý, moři vládný a tvrdý Albion nesklání k úctě šíje básníkovy („Anglii“); volný, osvobozený let jeho perutí rozprostírá se široce od slunné Adrie až k bílé Moskvě, hrozí zrádnému Baltu a žehnáním se snaší na věrné končariary Tater; zvláště však prudce a nebojácně básník jako soudce „pošmurný, drzký a odporný“, proklíná domácí Asijsce za všechny zločiny na nevinných slovenských dětech násilně maďarisovaných, v obšírnější tendenční básni „Herodesu“. Látkový úspěch „Tatier a mora“ byl dokonalý; i dávné zkazky, jak svědčí „Gnom“, „Kykymora“, „Guslar“ a jiné pověsti, Vajanský dovedl obměniti rouchem i myšlenkou, zhusta skrytou v národní alegorii, téměř k nepoznání. Vajanský básník zvítězil doma hned napoprvé; veliký úspěch „Tatier a mora“ byl právě klíčem, jenž mu otevřel později cestu nejen k novým vavřínům literárním, ale i k moci a autoritě skoro neomezené ve věcech národních, zvláště in politicis.

Druhá sbírka Vajanského vyšla po pěti letech v Nerudových „Poetických besedách“ (sv. XX., 1884) pod významným názvem „Zpod jarma“. Obsahem jejím jsou úzkosti duše a vzdory národní, jež volá básník ne-svobodou sklíčený a bolestně zraňovaný tvrdým osudem svého lidu — asi slovenské „Písňe otroka“; vedle zpěvné a dumné intonace Heydukovy nalezněš v nich skutečně nejeden odkaz na Čecha. Vášnivě vzlyky vlastenecké a plaché nálady básnické, citová zrcadlení rázu důvěrného a veřejná poslání ideová střídají se tu velmi půvabně, povznášejíce se v některých číslech, na př. v básni „Pôvod maďaronstva“, úchvatné „Polárnej piesni“, plaché „Noci“ anebo v mohutné „Novej vesne“, Hviezdoslavovi posvěcené, k vrcholným cílům lyriky reflexivní a básnického impresionismu. Přinesla-li tedy i druhá sbírka Vajanského slovenské poesii obohacení vnější i vnitřní, přinesla jí jeho básnická kniha třetí skutečné překvapení.

Byly to „Verše“ (1890). Ideové stanovisko básníkovo, jež je náplní obou sbírek předešlých, ztrácí se ve „Verších“ úplně: Vajanský člení je podle dělitka čistě formálního v pět samostatných oddílů, vyplněných znělkami, tercínami i stancemi, hraje si zálibně s trocheji a jamby — domácí veršová tradice štúrovská ve „Verších“ je nadobro pohřbena. Vajanský tehdy neobyčejně prudce odmítal „západníka“ Vrchlického, potíral jej ideově všemi zbraněmi; vítězný mistr českého verše podrobil si jej však formálně. „Verše“ Vajanského jsou vynucenou daní témuž módnímu kultu formy, jež v Čechách

vypěstoval se svými žáky a epigony Jaroslav Vrchlický. U vývoji slovenského básnictví mají pak „Verše“ místo čestné: nová generace učila se na nich stavbě a členění slovenského verše, knížka Vajanského byla jí dlouho učebnou příručkou moderní veršové techniky.

Souborně, ale ne úplně, básnickou žeň Vajanského představuje III. a VI. svazek jeho *Sobraných diel*, jež od r. 1907 vycházejí v T. S. Martině; první díl zcela zaplňuje nové rozšířené vydání „*Tatier a mora*“, v druhém sloučeny jsou básně „*Zpod jarma*“ i „*Verše*“ s přídatkem starší, nehrubě zdatilé fantastické skladby „*Vilín*“ (z r. 1885). Je to žeň bohatá; sama by stačila, aby jméno Vajanského v našich dějinách literárních vděčně bylo zapsáno. Talentu Hurbanovu byl však okres řeči vázané polem příliš úzkým.

[Prosa Vajanského.] „Vajanský totiž jest autorem nejen tří básnických knížek: on je také prosaikem. Vajanský-poet má soupeře, *Hviezdoslava*; s Vajanským beletristou nikdo se nemůže měřit: je tvůrcem slovenského románu.“ Ačkoli tento povšechný úsudek Ondřeje Sirotinina nechceme ve všem podepsat, přece v jeho druhé části s hlediska časového dáváme mu za pravdu: Vajanský skutečně je tvůrcem nového druhu umělecké beletrie v písemnictví na Slovensku.

Po několika zkušebných pracích začátečnických Vajanský otiskl v „*Orle*“ r. 1880 první hotovou svou novelu: jest jí „*Lalia*“. Charakteristika, stavba, styl i látka její.

velkopanské zemanské ovzduší, hovoří již o zrození vyvoleného umělce malby slovesné. Potvrdily to v zápětí práce jiné, jež uveřejňoval v pokračování „Orla“, v prvých ročnících „Slovenských Pohľadov“: zdařilé psychologické a realistické kresby „Kandidát“ (1881), „Búrka v zátiší“ (1881) a „Babie leto“ (1882), jež zachycují slovenský život po jeho stránkách světlých i stinných pérem zkušeným. Vzory své a učitele, kteří se hlásí z těchto prvotín, Kubániho, Zechentera, Záborského i Kalinčáka, mladý Hurban naráz překonal plastickým líčením osob i situací a stanul velmi brzy na půdě talentu svého vlastní. Dva svazky „Besied a dóm“ (1883 a 1884) přinesly již z jeho péra vzor novoklasické slovenské prosy — spolu však také typus románového umění Vajanského.

„*Letiace tiene*“ ze svazku prvního jsou obsáhlou uměleckou studií záhadných povah slovenských, jimiž Slovensko žije i hyne. Ve skvělý rámeč líčení zasazeny v nich mistrné portréty obchodních spekulantů, maďarónův a němčáků, a naproti nim podobizny čirých idealistů, čestných slovenských jednotlivců, tam zpanštělá vrstva odrodilcův, tu zase masy trpného slovenského lidu — slovenská pasivnost, netečnost a její prameny, vesměs to stíny, letící přes obzor slovenského života. Líčení mistrovské, ruka pevná, umění veliké: při všem však ještě štúrovské residuum, nadnášení jasnějších barev na slovenskou skutečnost, idealisování postav, povah i situací a růžový optimism do budoucnosti — nevyčlelitelný neduh uměleckého zraku

„Suchá ratolesť“. „Koreň a výhonky“. „Kotlina“ a j.

Vajanského — zůstavily v díle patrné stopy. „Letiace tiene“ byly jen přípravou k veliké, umělecky nejzralejší práci Vajanského, románu „Suchej ratolesť“ (1884). Vajanský-realista odkrývá tu přímo virtuosně zastaralé zlo rolnické šlechty a panské třídy: „suché ratolesť“ na slovenském rodostromu: Vajanský-romantik kreslí v ní však Slovensko i takové, jakého nebylo ve skutečnosti. V „Suchej ratolesť“ vystupuje zámožný zeman, Stanislav Rudopoľský, duch národně zapíčený, evropsky vzdělaný, společensky třibený Slovák: vystupuje v ní ideální národovec Tichý, čestný a uvědomělý statkář Vanovský — bohužel však odrodilec Svatnaj z téhož románu je nejčastěji slovenskou skutečností a ne preludy uvědomělých zemanů Rudopoľských, Tichých a Vanovských — právě oni jsou těmi „letícími stíny“, záhadnými existencemi Slovenska. A jako v „Suchej ratolesť“, Vajanský zkresluje slovenskou skutečnost i v ostatních svých pracích o týchž námětech, jak v románech „Pustokvet“ (1894), „Koreň a výhonky“ (1895—1896) a zvláště v „Kotlině“ (1901), tak i v menších novelistických kresbách svěžesti přímo turgeněvské „Mier duše“, „Podrost“, „Dve sestry“ i jinde — vesměs v uhlazených, kabinetních kouscích vypravěčského umění, ale dokladech neskutečnostních: jsou to obrazy básníkovy uměleckého optimismu, nikoli slovenské pravdy. Stíny maďarisace, jazykové, a ještě osudnější maďarisace mravní plouží se přes slovenský pozemský ráj zdlouha, hrozivě, po staletí; málo zmůže zbožná básníkova víra v ideály, jež nemají ozvěny ve skutečném životě. Tato

ústrojná porucha vjemových schopností básníkových v očích mladší generace zastínila význam Vajanského-umělce, zvláště, když své zásady literární jal se uplatňovat na širším poli veřejného života; umělecky se tříbila na jeho pracích, obsah jejich však odmítla a tak Vajanský nakonec pudil ji sám proti sobě na dráhy zdravého criticismu.

Osobitým druhem umělecké prosy Vajanského jsou jeho duchaplné cestopisné črty a studie, stylově bezvadné, tvořené hlubokým intelektem, leckde však známým ideovým zaujetím stranicky zbarvené; výbor z nich vyšel v X. a XI. svazku jeho sebraných děl. Uměleckou prosu Hurbanovu obsáhlo v nich zatím 8 svazků; dosud však není sebranými díly vyčerpána ani jeho tvorba básnická ani prósaická aniž v nich je zahrnut zamýšlený výbor z jeho ohromné čtyřicetileté činnosti zpravodajské a novinářské.

[**Vajanský publicista.**] Od r. 1878, kdy po prvé zasedl za redakčním stolcem v „Národných Novinách“, až do léta r. 1916, kdy zlomené péro vypadlo mu z ruky, Vajanský vytvořil úctyhodné dílo publicistické, jež svou všestranností upomíná na publicistickou činnost otce jeho Josefa Miloslava, rozsahem ji však předčí. Na tisíce článků politických a propagačních, na sta časových polemik a tolik i zpráv a kritik literárních chovají z té doby „Národné Noviny“, „Orol“ i „Slovenské Pohľady“; mezi nimi věci, jež neztrácejí dokladné ceny, sytě kreslíce prostředí své doby a jejich čelných účastníků. Vajanský byl novinář bystrý a vždy pohotově; umění

stručného pohledu nebylo mu tajemstvím. Tak v obsáhlém životopise šlechtného biskupa Štefana Moyzesa (1897) podal velmi cenné příspěvky ke kulturním dějinám slovenského obrození; tak v „Literárných rozpomienkach“ (NN XI) zachytil charakteristické drobné črty a rysy k povahopisu štúrovských spisovatelů, jež by jinak byly rychle vymizely z lidské paměti; zachoval zápisnice všech význačných pravot politických (o ružomerském kriminálním procese 1906, o čerňovském procese 1908), v nichž sám většinou byl v seznamu obžalovaných a k žaláři odsouzených; atd. — vyčerpát tento rozsáhlý obor veřejného působení Hurbanova by znamenalo napsat o něm knihu, poučnou a jistě veskrze původní v naší literatuře.

[**Závěr o Vajanském.**] Jaké budoucnosti Vajanský odkázal své horké životní dílo — pochybné, temné, — bezpečné, světlé? Věříme, že spravedlivé. Byl veliký umělec jako básník a větší jako beletrista; budoucnost zváží klad a hodnoty, jež dal našemu písemnictví, odsune cizí příměsky a dílo jeho bude umělecky nedotčeno. Byl veliký bojovník; denně sestupoval v hlučící arénu života a zůstal čist a zemřel v evanjelické chudobě. Mnoho se mýlil a mnoho hořkosti rozsel, mnoho trpkosti také sklidil. I v bojích nejtvrděších a nejdrsnějších vyzářoval ideální lásku k svojetí a Slovanstvu; sám osobně za ni nepoznal mnoho tepla lásky. A nepadl: zemřel takřka v stoje, uprostřed krvavých bojů, jež kdysi prorokoval a jichž blahé ovoce chutnal, třebaže se nedočkal jeho uzrání.

Význam svého životního boje a díla rozlišil ostatně sám nejjasněji, napsal-li v „Epilogu“ k druhému vydání knihy „Zpod jarma“ (1905): „Nie, nezroní ma hlupca škrek a vrava, vysoko nad ním tenie orla sláva; on strhať môže so mňa všedné šaty, môj sviatočný háv bude rodu svätý“. Literární budoucnost přijme doslova tento odkaz mrtvého básníka.

HVIEZDOSLAV.

[**Životopis.**] Mikuláši Országhovi, vyučenému garbiaru, potomku starého rodu zemanského, ode dávna usedlého ve Vyšším Kubíně na Oravě, vypučela 2. února 1849 z jeho rodostromu třetí ratolest: syn Pavel. Mikuláš Országh byl evanjelík a muž vážný: zanechal řemesla koželužského, věnoval se biblickému rolnictví a nade vše životu rodinnému, jehož hluboký mír a štěstí dýchají kouzlem pohádkovým z poesie Hviezdoslavovy. Malý Palko Országh je pozdější veliký Hviezdoslav: zde, v koutku nebetyčných Tater pod dumným Chočem stála kolébka prvního klasika slovenského verše.

Výchova jeho doma děla se pod obezřelým vedením obou rodičů. Největší vliv na dítě měkké, citlivé povahy měla jeho matka. Básník ji vroucně miloval, uzavřel pietní obraz její ve svém srdci, zvěčnil jej ve svém velikém díle; ona vychovala Slovensku Hviezdoslava, nabádajíc synka, aby od raného času pracoval o těch pokladech, „čo duše zbožím sú“; ona mu vštípila do duše čistou náboženskost, jež je průvodcem básní-

kovým v celém životě. „Mohli pre mňa filozofi-materialisti, pozdejšie monisti, čo chceli hovoriť, mňa nikdy nezviklali vo viere v prapríčinu sveta“, sám sebe nejlépe poznává. Mladý Paľko byl postavy útlé, nebyl schopen být dědicem tvrdého otceva pluhu: „odrodil se mu, jak místem připomíná, aby však naštěstí vedl daleko hlubší brázdy na duševním lánu svého národa. Již jen o prázdninách a svátcích meškává doma, pěšky docházejí k rodičům s maďarského gymnasia v Miškovci, později z Kežmarku, kde maturoval; a jako již doma se pokoušel o slovenské verše, v Miškovci veršuje maďarsky ve stopách Petöfiho, v Kežmarku německy. Na právech v Prešově zažehnána jest šťastně krise tápání národního, Pavel Országh dal se bezpečnou cestou k slovenskému Hviezdoslavovi. Jako kandidát práv vstupuje do praxe, r. 1876 jest již okresním soudcem v Dolním Kubíně na rodné Oravě, z něhož si volí družku životní pouti, odtud po třech letech na celá dvě desetiletí se usazuje jako advokát v oravském Námestove, žije uprostřed práce a míru; ale r. 1899 vrací se do tichého Dolního Kubína, aby se cele zasvětil službám národu a poesii. Zde přechává v pilných přípravách světovou válku; odtud, ještě v dobách nebezpečí, spěchá neohroženě s radostným poselstvím k bratrům do Čech o velikých divadelních slavnostech r. 1918; zde se záhy potom dožívá svého spasení simeonského a celý národ od Šumavy a Krkonoš až po vrchy užhorodské zahrnuje ho poctami a láskou v jeho velebném, svěžím a pracovitém kmetství.

[Básnický charakter Hviezdoslavův.]

Záhy v mládí skládaly se již ony prvky, které později určují trvale básnický charakter Hviezdoslavův; básník sám snesl množství látky k výkladu jeho v četných pohledech do svého utěšeného dětství i dalších osudů životních. Víme z poesie Hviezdoslavovy, že otec jeho byl horlivý čtenář bible, z níž v podvečerech rád předčítával celé rodině: obrazy, postavy a podobnosti z Písem vtiskly se čerstvými, nesmazatelnými dojmy v duši básníkovu již v raném dětství. Matka jeho často příjemným hlasem zpívala z *Tranosciusa* nábožné písně a malý Paľko tehdy nejednu z nich bezděčně parafrazoval. Tak v něm sílela hluboká a čistá víra náboženská, bez níž by se Hviezdoslav nebyl stal slovenským básníkem. Otec jeho byl rodem zeman, selský šlechtic, ale po rodové zemanské pýše nebylo stopy v jeho chování; cítil upřímně demokraticky, žil a pracoval s lidem, šlechtictví ducha máje za vyšší statky než staré děděné privileje a zemanské znaky nad kostelními lavicemi. Po jeho příkladě učil se záhy vnímavý hošík pozorovat duševní stránky života lidu, záchvěvy jeho citlivé a čisté, až k cudnosti plaché duše; pohledy do ní nejkrásnější přinesla „Hájnikova žena“, naše zázračná venkovská „Mirëio“. Básník poznal dokonale život lidu a promítl jej uměním nepřekonatelným v oblast básnické pravdy: jeho realismus je báseň i pravda, a spíše báseň pravdu podmiňující. Básnické tvoření Hviezdoslavovo představuje dílo milostivé, plnost lásky, moudrosti, humanismu, spravedlnosti, činu; v své

slovenskosti, slovanskosti, lidovosti je stejně pravdivé jako v své výsostné uměleckosti — tvoří je básnický realism v ideálním smysle.

[Začátky literární.] Byly romantické; ale současně již se prodíral v nich realism, jež básník sám pokládá za vlastní svůj živel. Lidový směr silně jej chytil hned v Muse Petöfiho, Aranyově a j.; oblíbenými předměty jeho studií byli zvláště romantici Jókai, Dumas, později realisti Balzac, Flaubert, nejvíce pak spisovatelé angličtí a ruští. Z básníků světových nejlépe mu hověli: Mickiewicz, Słowacki, Puškin, Lermontov; Burns, Tennyson, Bryant, Longfellow, nikoli však Byron; Tégner, Björnson (ale k Ibsenovi básník má nechuť); z našich starých Kollár, Čelakovský, Mácha, Sládkovič, z novějších Neruda, Čech, později Vrchlický a Zeyer; z německých zprvu Schiller, později Goethe; z východních Firdúzi, Kalidas; ale nad všechny a nadevše Shakespeare, jehož díla si básník zaopatřil již v gymnasijsní kvartě. Tak zpravuje sám Hviezdoslav o domácích i cizích literárních zdrojích svého básnického vzdělání.

V almanachu kežmarském z r. 1867 otiskl student Országh Pál své básnické prvotiny — maďarsky; současně však zaznívá tu a tam v časopisech vlastenecká struna jeho čistým slovenským zvukem; konečně r. 1868 vydává v Skalici pod jménem Josefa Zbranského své „*Básnické prviesenky*“, jež jsou vítězným znamením, že básník už zakotvil trvale v půdě domácí. Mladistvý, sotva dvacetiletý „pán jurist“ vedle svého studia

pilně veršoval; r. 1871 vydává, opět v Skalici, společně s Kolomanem Banšellem almanach „Napred“, jehož dobrou polovici sám vyplnil novými verši. Tehdy byl však nadějný básník-debutant také již autorem dramatickým. Paulinyho „Sokol“ VII přinesl r. 1868 od něho krátkou veršovanou scénu „Vzhledanie“, jež má pěkný dialog i oduševněnou tendenci národní; v následujícím ročníku „Sokola“ r. 1869 básník uveřejnil tragedii „Pomsta“, v níž duch jeho rozepjal křídla za nikým menším než za Sofoklem a Shakespearem; a v „Napredu“ r. 1871 přichází s novou prací, činohrou „Otčim“, svojsky již provedenou: byly to sic až po mlhavé „Oblaky“ (1879) všechno jen počátky a přípravy velmi nadaného a vysoko mířícího básníka, ale zároveň sliby talentu tak nevšedního, jaký se v slovenské slovesnosti nevyskytl od začátků Sládkovičových. Hviezdoslav — symbolickým jménem tím básník se jal trvale podpisovat své práce až v „Slovenských Pohľadoch“ — ovšem brzy předstihl i Sládkoviče.

[**Epika.**] Z hrdého pásma básnických děl Hviezdoslavových vysoko nad průměr ostatních prací se tyčí vrcholky tří velikých epik jeho: „Hájnikovej ženy“ (1886), „Eža Vlkolinského“ (1890) a „Gábora Vlkolinského“ (1897).

„Hájnikova žena“ jest převzácny poklad naší původní poesie; v básnictví na Slovensku znamená čin zcela mimořádný. Je to prvý moderní lidový epos slovenský, úchvatně zobrazující nez básněnou krásu a

čistotu slovenské lidové duše, tragiku jejího bolestného údělu, ale i její vítěznou mravní sílu. Děj básně je prostý. Žena hájníka Čajky, šumná Hana, zabije v obraně manželské cti urozeného záletníka; za pachatele činu se však soudu přihlásí dobrovolně její muž. Neodvratná jinak katastrofa v osudném okamžiku jest odklizená způsobem přirozeným: před soudci se zjeví náhle šílená Hanka, dozná svou vinu, a muž jest osvobozen. Ale tu, kde básník méně humanistický by se snad spokojil tímto smírným rozuzlením, Hviezdoslav ještě velmi charakteristicky děj dokresluje: Čajka náhodou zachrání panstvo, na jehož člena se Hana zabitím provinila, v osudném okamžiku, dostane se mu v odměnu hájovny zpět a vzkříšené štěstí obou manželů slaví v chudé lesní chyši svátky milostných letnic. Událostí je v skládkě trocha — pro ně vůbec psána nebyla; stavba její jest epicky nikoli bezvadná; ale jakých vybraných duševních hodů účasten je vnímavý čtenář! Nad srázy bouřlivých vášní i tichými výškami pohody vede ho básník hýřící slovenskou přírodou přímo k duši dobrého a statečného slovenského lidu, dává mu nahlédnout v křišťálně jasnou studánku jeho poesie (překrásné jsou tu písně malinářek), z úst jeho slyší chvály života, skromnosti, mravnosti a duševního míru. Problém dvou propastí, který pustošil nitro Miti Karamazova, problém neřesti a dobra, vyrovnán moudrým humanismem Hviezdoslavovým v celek jedinečné krásy. V „Hájnikově ženě“ konečně byla umělecky objevena sama slovenská praskutečnost. Ne vysněná a zideali-

sovaní zemané, nýbrž drobní, v tisících neznámí, ale skuteční Čajkové a jejich mravné Hany jsou nadějí slovenského lidu; ne skvělé ovzduší panských salonů, nýbrž tichý a plodný domácí krb je kotvou slovenského života. Básníka tohoto slovenského realismu radostně pozdravila nová mládež, jež svým úkolem si vytkla obrodu slovenských věcí.

Básnický realism Hviezdoslavův odkryl na rozhraní let devadesátých touž pevninu, k níž jiným směrem dospěl i Vajanský: svět slovenské gentry, drobné zemanské šlechty. Ani obsáhlá rodová kronika „*Ežo Vlkolinský*“ není prosta v své epické skladbě ústrojných kazů; ty však vyváží daleko skvělé její stránky básnické i mravoličné. Zemanský široký plein-air, folklor, patriarchální zvyky vymírajících zemanských rodů, třídní zvláštnosti kastovníckých Uher, sytá a pevná charakteristika typů byly vlastním podnětem, aby básník podle autopsie a rodinných tradic osnoval historický obraz, dějově opět strážlivý, zkrášlený však pelem básnického líčení. Dědici zemanského dvora Vlkolinských, Ežovi, zalíbí se v selské nezemanské krásce; matka-vdova ho proto vydědí, a strýc Eliáš, s nímž rodina žila dosud v sváru, poskytne mu přístřeší; strojí se okázalá svatba, jež na léta zatvrdí srdce Ežovy matky, ale ne trvale; náhodné setkání s nevinným vnoučetem jejím je bezděčným mostem k mateřskému srdci, k lásce usmířené a novému štěstí. Jas zaplaví nakonec, jako v „*Hájníkovej žene*“, domácí slovenský krb; řešení, jež tryská přímo z jádra moudrosti Hviezdoslavovy, rozsévající i v tragických, zdánlivě nepřekonatel-

ných konfliktech bytostných lidských citů paprsky mravní očisty. Po letech Hviezdoslav pripojil k této kronice Vlkolína druhý, volnější díl, „*Gábora Vlkolinského*“; opět mistrná malba prostředí, kdy do starosvětské tvrze Vlkolína vniká prudkým nárazem duch nové doby, s hesly svobody a konstituce, rušící stará zemanská privilegia, vztyčující program Košutův, vyvolávající zmatek mezi „pány bratry“ a přinášející vítězství myšlenky demokratismu. Celý slovenský mikrokosmos, páni i lid, stará zhasínající zemanská idyla i mladý jarní ruch pobřežnový zobrazen v díle klasicky. Rozdíl mezi zemanským genrem Vajanského a Hviezdoslavovým bije do očí: tam básně, ale ne obrazy skutečnosti, zde básně i skutečnost v dokonalé jednotě idey a stylu.

To jsou skutečné vrcholy slovesného umění, dostupné pouze řidkým vyvolencům. Ale i na ostatních, drobných a nejdrobnějších epických látkách Hviezdoslavových jiskří se zlatý poprašek básnického pelu a smavého rožmaru. „*Bútor a Čútor*“ (1888) líčí s humorem přímo gogolovským, kterak se povadil kmotr Bútor s kmotrou Čútorou o kousek odorané meze a kterak je sobáš jejich dětí zas udobřil; „*Na obnócke*“ (1889), kreslí půvabně bezstarostné slovenské mládí při noční pastvě; „*Poludienok*“ a „*V žatvu*“ (1890) jsou slovenská bukolika i georgica pospolu, jako hymnický „*Rolník*“ oslavý svrchovaného rolnického stavu; podobně „*Prvý záprah*“, „*Večera*“ a jiné obrázky menší: každá tato drobnost jest sama o sobě kouskem mistrovským, dokladem vzácného

nadání a obsáhlé tvořivé síly, jež neumdlévá v žádném druhu slovesném.

Zcela zvláštním a naprosto svojským okrese-
sem epiky Hviezdoslavovy jsou jeho básně
biblické. Žádný náš básník nevážil z bible
látky takovým kladným způsobem, jako ná-
boženský Hviezdoslav; žádný také nedovede
biblické postavy tak jasně si vybavovat, tak
oživovat a zpřítomňovat, jako tento veliký a
horlivý slovenský čtenář a ctitel bratrské
bible. Biblické básně Hviezdoslavovy vzni-
kaly záhy, v raném období tvoření básní-
kova: dojmy z otcovského domu, vzpomínky
na ony tiché podvečery, kdy otec ze Zákona
předčítával celé rodině, v duši jeho byly
dosud čerstvé. A básník spatřoval obrazy
a podoby biblické kdekoli v slovenské sku-
tečnosti: postavy a obrazy biblické jsou mu
pouhými symboly slovenského lidu, jeho
ctností a nadějí. Jako „*Agar*“ (1882), za-
puzená služka Abrahamova, bloudí s vomitou
ratolestí svou, Ismaelkem, vyhaslou pouští,
v níž sluneční žeh vysušil všechny prameny
života, tak těká dalekou pouští a padá pod
křížem svým i slovenský lid, o nějž se stra-
chuje jeho bdělá chůva, básník, reptá, ale
nezoufá — Agar i se synkem pro víru
svou jsou zachráněni. Dramatická „*Ráchel*“
(1891) je tklivý obraz slovenské ženy-matky,
apotheosa jejího mateřství. Vidina „*Kaina*“
(1892), již stvořil si slovenský básník, jest
čistě slovanská, není to rozpolcený, osudem
štvaný a podlehlý Kain Byronův, ani gigan-
tický stín-mstitel francouzského parnasisty
Leonta de Lisle, ani chmurný nadlidský pří-
zrak Baudelairův: zde trpí Kain lidský, bo-

lestný a neusmířený syn člověka, který pozbyl práva sloužit synem božím. Tolstojovské „Vianoce“ (1897) a půvabná freska „Sen Šalamúnov“ (1900) uzavírají u Hviezdoslava okruh epických látek podle textů starozákonních: ale k jejich lákavým zdrojům ještě dlouho byl neodolatelně puzen Hviezdoslav-lyrik i Hviezdoslav-dramatik.

(Epické básně Hviezdoslavovy obsahují I. a III. svazek „Sebraných spisov“ jeho, jež r. 1892 začaly vycházet v T. S. Martině, nyní vesměs již v druhém vydání.)

[**Lyrika.**] Ve své výpravné poesii Hviezdoslav-lyrik všude má vrch nad epikem. Ani v „Hájnikovej žene“ ani v kronice „Vlko-linských“ dějový živel nebyl mu konečným účelem, nýbrž jen nutnou a nejnütnější stavební kostrou, již ověsil těžkým, bohatým tkanivem okras lyrických. Ve své lyrice, nevázan epickou přítěží, je klasikem.

Druhý, lyrický svazek jeho sebraných spisů je pravou klenotnicí básnických obrazů, myšlenek a tvarů. V oddíle prvním se hlásí hluboký žalmista bolestí národních, než i hymnik výsostného vzletu, plný vroucí evanjelické víry a národních nadějí — stopy Písma jsou tu ještě příliš patrné. Ale již v dalších „Sonetech“ básník se odpoutává od jeho vlivů a tvoří vlastní, osobnostní poesii tak řídké krásy, že nemá sobě rovné v domácí básnické produkci. Tři knihy „Letorostů“ (I. 1885—1886, II. 1887, III. 1893—1895) jsou vrcholem naší osobní lyriky novodobé, básník jejich představuje se jimi jako poslední náš klasik formy. Podle obsahu je to

básníkův lyrický deník; zapisuje veň veršem události i přeletné dojmy svých dnů, zachycuje veň těkavé myšlenky, jež včelkami obletují jeho „obraznosti stromy“. Bolest národní vlní jeho duši; pudí ji k zoufalosti, ale tyto chmury jeho v zápětí vyzlacuje básníkova víra v příchod spásy. Bolest osobní bičuje jeho duši; smrt matčina v „černém roku“ 1887 málem zmrtila srdce básníkovo, ale tu milostnou chůvou stala se mu milovaná žena, jež tiší jeho žaly a pro niž v práci necítí své veliké rány. Svůj filosofický vztah k dennímu životu osvětluje v bohaté řadě drobných forem básnických, stejně své názory na poesii a vlastní tvoření. — „Letorosty“ jsou cenným pramenem k dílu i životu básníkovu. V den svých narozenin dumá v klidném odevzdání do rukou osudu o běhu svého tichého života; pozdravuje Vajanského při jeho návratě z vězení segedínského; putuje do slovenské Mekky, Mošovců, v den stých narozenin Kollárových; atd. — básník zde skutečně volně kronikaří. Jaké však krosovské bohatství uloženo jest v těchto básníkových letopisech! Zlatá prška zvuků, jasné zvonění rýmů, čarovná hudba všemožných rytímů, shluky a střídy nejpestřejších forem, sonety, sestiny, ritornely, stance, gazely, nony, madrigaly — všechno, co v klenotnici Umění utajeno jen pro nečetné posvěcence, zlato, hedváb i kment kmitá se jasnými útky v knihách „Letorostů“. Mistrovskou formou a filosofickou ideou jsou tyto statečné verše Hviezdoslavovy doma vítězi; lze při nich myslit pouze na formální vypělost Jaroslava Vrchlického, v jehož škole

pilný Hviezdoslav učil se technice moderního verše i formy. Není mu k necti ta žákovská závislost: v „Letorostech“ při všem, čistě jen formálním vlivu Vrchlického, Hviezdoslav je přece ideově tak původní a výlučně slovenský, že otázka vlivů a pramenů má u nich význam pouze literární, podřízený.

Po „Letorostech“, posledním cyklu, uzavřeném r. 1895, básník se pro veřejnost odmlčel. Teprve od r. 1908 se objevují v „Slovenských Pohľadoch“ nové, plaché verše, „Stesky“ a „Dozvuky“ nadepsané, vížící se úzce k „Letorostům“, jež přes svůj hořký smutek a neveselou šed' nesvědčí o básníkově únavě.

Jaký žár tvůrčí plní hrud' básníka-kmeta, prozrazují nejlépe jeho „Krvavé sonety“, dvaatřicet přísných znělek, zrozených z bíd' a krve, ortelů nad hříšným, lži sloužícím lidstvem, jež prudce vytryskly z hlubin jeho duše hned v prvých dvou měsících světové války. Když byla zneuctěna humanita, musil promluvit ochránce její; když mělo Slovanstvo být ušlapáno, musil se ozvat v něm Slovan: oba učinili tak, že „Krvavé sonety“ budou navždy dokumentem a chloubou smýšlení a cítění slovanského v dobách všelidské hanby.

V ročnicích „Slovenských Pohľadov“ i jinde rozptýleně zakopán jest dosud nejeden drahý kámen, jenž před časem vyšel z ruky brusiče Hviezdoslava v svítivém lesku; sbírání všech, i nejmenších, je povinností budoucnosti.

[**Drama.**] Začátky literární slibovaly od Hviezdoslava hojnou úrodu dramatickou; „Vzhledanie“, „Pomsta“, „Otčim“ i „Oblaky“ zůstaly však jako rané pokusy bez následovníků. Problém dramatu přesto dlouho zaměstnával ducha Hviezdoslavova, jak je vidět i z dramatické formy jeho básní bibliických; a právě biblické drama lákalo jej umělecky. O svých šedesátinách r. 1909 Hviezdoslav konečně radostně překvapil veřejnost literární svou dramatickou básní „*Herodes a Herodias*“ (ve IV. díle *Sobraných spisov*). Není to čisté drama jevištní, spíše báseň tragická, jejíž filosofické osnově nejlépe hověla forma dramatu. Pod záminkou biblické látky jde v ní o zásadní problémy mravní, nikoli o historický příběh o Herodesu vilném a ukrutném a svůdné smilnici Salome, nýbrž především o filosofické řešení poměru hříchu a viny, pýchy a pokory, dobra a zla — Hviezdoslav ze Starého zákona zvolil si k tomu pozadí doby, kdy svět starý již již se rozpadá v trosky, podemílán výbojným duchem nového učení z Galiley. Dílo má pečeť klasičnosti; je v něm hluboká analytická idea, závratná hloubka ducha, světlé stopy Shakespearovy v psychologie i stavbě, úchvatná poesie: báseň dramatická, jediná dosud veliká pýcha mladého dramatického umění na Slovensku.

[**Hviezdoslav překladatel.**] Překlady vynikajících děl světové literatury do slovenského nářečí nejsou zjevem pravidelným, jen občasným; mají význam jinde než v přeložené látce, zejména jsou-li z pera básníka,

jakým je Hviezdoslav. Jungmannův překlad Miliona má veliký význam právě jako překlad, ne jako z básněná historie o ztraceném ráji a pod.; Jungmann zde změřil na světovém díle literárním sílu a schopnosti českého jazyka. Podobný smysl mají Hviezdoslavovy překlady slovenské vedle českých překladů těchž děl: chtějí rozvíti bohaté schopnosti slovenštiny, čili, jak Hviezdoslav sám se vyslovil po přeložení „Hamleta“, ukázat, že slovenské roucho se hodí i pro královského prince.

„Zvlášte prekladom Vrchlického mám ďakovať, že som sa bližšie oboznámil s literatúrou francúzskej, italskej etc. A vtedy napadla ma i chuť prekladať do slovenčiny“. Tak básnik sám o sobě. Hviezdoslav prekladá z řady světových mistrů, jako Vrchlický: *Shakespeara* („Hamleta“ 1903, „Sen noci svätójánskej“ 1905); *Goetha* (balady a lyriku, prolog „Fausta“ 1910) a *Schillera* („Pieseň o zvone“); *Petőfio*, *Aranya*, *Madáche* („Tragédia človeka“ 1906); a jako srdce Vrchlického tíhlo k západu, Hugovi, Shelleyovi a j., Hviezdoslav má miláčky své na slovenském východě: *Puškina* („Boris Godunov“ 1909, „Kavkazský zajatec“ 1912) a *Lermontova* („Pieseň o caru Ivanovi“ 1902, „Demon“ 1909), *Mickiewicze* („Krymské sonety“ 1901) a *Słowackého* („Vo Švajciarsku“ 1912) a jiné. I v překladech Hviezdoslavových je podle spáru poznat lva básnického výrazu a obraznosti.

[**Význam Hviezdoslavův.**] Hviezdoslav prvý ze slovenských básníků od svého domácího učitele Sládkoviče, krátkou zastávkou

u českých básníků Čecha, Vrchlického a hostem v cizině spěl k skutečné světovosti. Po delším putování ve znamení romantismu ustálil se na půdě domácí jako básník-realista, který týmž právem by mohl být vřaděn také mezi básníky-idealisty, kdyby právě Slovákům „nepostačovalo milovanie skutočnosti a pravdy už k tomu, aby sme ho pomenovali realistou“ (P. Bujnák). Hviezdoslavův realism, duchově na dosah blízký, tvarově vzdálený jmenovec směru Dostojevského, spájen je kořennou láskou k nejsrostitější realitě, domovinně básníkově, v celek tak původní a jedinečný, umělecky jinam nepřeložitelný, že nemá obdoby v naší ani v ostatních slovanských literaturách. Poesie Hviezdoslavova, nadýchaná kmenovou moudrostí, stala se mladší generaci buditelkou a křisitelkou slovanského povědomí, pramenem ideálního vznětu; slovenské Moderně stala se východištěm estetickým a počátkem básnického obrození. Při zřídlech jeho poesie mladí básníci slovenští napájeli své žíznivé duše; dílo jeho budilo v nich dětinskou lásku, úctu i vděčnost. Jako český genius Jana Nerudy, jako světový rozlet ducha Vrchlického, tak i tichý slovenský genius Hviezdoslavův zapsal se trvalým rysem v dějiny naší poesie; i jeho významným podílem spěla literatura naše cestou k velikosti. Dílo jeho, živé i živné, nepozbude životnosti; neboť to, co tvoří obsah jeho — krása, pravda, ideál — mimo horký van mód literárních má smysl věčný.

III

KUKUČIN.

[**Životopis.**] Slovenský Gogol, *MARTIN KUKUČIN* je krajan Hviezdoslavův; narodil se r. 1860 v oravské dědině Jasenové u Dolního Kubína a v občanském životě se jmenuje Matěj Bencúr. Studoval zprvu slovensky v Klášteře pod Zniovem, po pět let potom byl učitelem ve svém rodišti, r. 1885 složil zkoušku zralosti na šoproňském maďarském gymnasiu a téhož léta odešel do Prahy na medicínská studia, jež ukončil r. 1893 doktorátem lékařství. Odtud se začíná pestrý, nezakotvený život Kukučinův. Přijímá místo lékaře v Selci na jaderském ostrově Brači, cestuje po kraji dalmatském, bosenském, hercegovském, delší cestu koná po Černé Hoře, studuje všude lid a jeho obyčeje, píše znamenité kresby z jeho života, ožení se zde se sestrou Hrvatkou a r. 1907 odjíždí náhle do jižní Ameriky, Buenos Airy vystřídává za chilské Santiago, opouští však i Santiago, aby se usadil v malých Punta Arenas, v nejj jižnějším cípě Ameriky, v těsném sousedství „Ohnivě země“, kde se prozatím končí jeho životní Odysea.

[**Prvé pokusy.**] Kukučínovy začátky literární vyrůstají z české půdy do slovenského prostředí. V letech 1885—1892 počítá ho pražský „Detvan“ za svého úda; již předtím však byl po první literárně vystoupil zdařilými pokusy o dědinskou povídku v „Národných Novinách“ a „Slovenských Pohľadoch“; v Šalvově kalendáři pro r. 1884 uveřejnil prvou zralou práci svého genu „*Rysavú jalovicu*“. V českém prostředí rychle uzrává jeho umělecký talent. V Praze vzniká jeho klasická povídka „*Neprebudený*“, již s kratší črtou „*O Michale*“ vydává společně s prosaickým pokusem Antona Bielka („*Za cudzé viny*“) v „Slovenských besiedkach“ (1886); zde píše své vzpomínky na českou výstavu jubilejní „*Slepá kura a zrno*“ (1891), „*Zápisky zo smutného domu*“ (1892), osnované na skutečné tragické události v jeho dočasné domácnosti, drobné črty do „Světozoru“ i jina; odtud posílá do „Slovenských Pohľadov“ pozoruhodné práce novelistické: „*Veľkou lyžicou*“ (1886), „*Tiene i svetlo*“ (1887), „*Mladé letá*“ (1889) a j. — ale tu již není autor jejich pouze slibným začátečníkem, nýbrž zralým a zkázněným umělcem.

[**Kukučín novelista.**] Talent Kukučínův je silný, svérázný, svojský: Kukučín je jediný z nových beletristů, na něhož umělecký směr Vajanského zůstal docela bez vlivu; Kukučín naopak bezděčně proti němu protestuje novým realistickým založením a pojetím dědinské povídky slovenské, genu, jehož je tvůrcem. Hlavním znakem jeho jest ostrá, úsečná, jadrná charakteristika sloven-

ských typů vesnických i maloměstských: tu břitká a pádná, zdravým humorem jiskřící studie povah, tu opět jemná, až něžná a tklivá dušekresba. V „*Rysavej jalovici*“ jest po prvé pozorovat, kde bude těžiště umění Kukučínova: v kresbě povah a typů; v životním realismu, jaký se denně žije na dědinách slovenských; a zvláště v hřejivé, slunné náladě líčení, jež „okrem vecí svätých a bólu“ všechno zaplavuje svěžím humorem. Zprvu i Kukučín se učí pozorovat, věrně obkresluje životní jevy a dění, zpodobuje své okolí a jeho zajímavé figurky; záhy však kreslí samostatně, tvoří z vloh vlastních, vnáší nové hodnoty do umění. Povídka „*Neprebudený*“ jest již na výši uměleckého genu Kukučínova; ona založila slávu svého mistra. Je to vlastně dokonalá studie ze života duše dítěte-mrzáčka, jež by dělala čest každému pedopsychologu po stránce odborné, i mimo svou vynikající hodnotu uměleckou; tak pronikavě jako Kukučín v tento smutný svět se před ním nepodíval na Slovensku nikdo. Svět smutný, vážný, až pošmourný, ale kolik i v něm umělec vidí plaché a tklivé krásy duševní, kolik i v něm nalézáme koutků čisté a jasné pohody, ozářené dobrým a shovívavým úsměvem spisovatelovým! Požár uprostřed svatebního veselí na dědině jest událost jistě osudná, nehledíc ani k neblahým následkům jeho pro ubohého Ondráše Machuľu; všimněte si však, kterak obratně, nenásilně spisovatel dovede ve vážnou osnovu vsunouti lehký, neškodolibý, dobrácký posměšek náhlému shonu vyděšených sousedů po stříkačce, pochybném to,

rzí ztráveném artiklu, tomu, jak sousedé hnětou nahonem těsto, aby v ní napřed zalapili ohromné díry a pod. — nebyl by to Kukučín, kdyby jim do duše neviděl, kdyby tolik neznal svých slovenských postaviček a jejich trápení, „nerestí“! „Neprebudený“ po prvé dostoupil vrcholu Kukučínova genu dědinského; po něm octla se v jeho soudství ještě řada vzácných mistrovských novel.

Plodnost Kukučínova byla veliká: v slovenských časopisech a publikacích nyní již málo přístupných roztraceno jest více než sto jeho povídek, novel a rozprávek; veliká byla však i jeho autokritika: ve třech novelistických svazcích jeho „Sobrané spisy“, od r. 1910 vydávané v T. S. Martině, z této bohaté žně autorovy přinesly pouze šestnáct vybraných prací — a zastaly, jako pohříchu v cizině uzavřel asi trvale literární své dílo jejich autor. Kromě některých řečených již kusů Spisy Kukučiny obsahují ještě tato mistrovská dílka výpravného umění: rozprávky „Na svitaní“ a „Z teplého hniezda“ (1885), „Tichá voda“, „Zakáša—darmo je“ (1886), „Sviatočné dumy“ (1887), „So stupňa na stupeň“, „Dedinský román“ a kypící rozmar gogolovský „Keď báčik z Chochoľova umre..“ (1890), venkovský příběh „Rekrúti“, výstižnou společenskou kresbu „Na podkoničkom bále“ (1891), nezapomenutelný obrázek „Mišo“ (1892) a obsáhlý příběh z doby cholerového moru „Dies irae“ (1893). Letopočtem tím není sic ohraničeno období novelistické činnosti Kukučiny, ale po r. 1893 nevytvořil básník v tomto oboru svém již nic, co by tvoření jeho dávalo rysy podstatně nové.

[**Realistický genre Kukučinův.**] Genre realistického umění Kukučina zakládá v slovenské prose novou epochu. Básnikovo ostré péro se pozná v ní naráz; nevychází z něho suchý fotografický popis života, nýbrž zase sám život; občas ti připadá, jakoby umělec-řezbář před tvým zrakem figurky své vyřezával a výsostnou mocí stvořitele vdechoval jim pohyb: ostře, jasně, na dlouho vřezává se každá postava Kukučina do paměti. Nelze zapomenouti na Mišu, poctivého chlapa, jak Kukučin ho vylíčil: „Mišo může byť len jediný na svete — totiž on“ a cítíš, že je to vskutku pravda. Stejně z myslí nevymizí dobromyslný pan Aduš se svým vysněným báčikem z Chochoľova a jeho báječným dědictvím; anebo lidský nezmar Ondrej Kutráň z „Tienov i svetla“; zlomyslný dialog klepavých paniček podkonických, paní sudcové a notárky, na maloměstském bále zní ti ještě nejednou v uších. Řada těchto životných postav a lidiček jest opravdu nepřehledná: koho Kukučin postaví na scénu, to je tvor živý, tvůj dobrý známý z denního života. dvě tři slova anebo gesta vybaví ti hbitě celou typickou figurku před oči. Jsou to většinou drobné a nejdrobnější osůbky našich dědin a zkušeností: hubený krajčír, zlostný čizmár, známý husiar aneb cigáu, popanštělý gazda, často i bruchatý pán farár a jeho čeledě anebo typický rychtár; pěkně urostlý šuhaj, driečný chlap, šumná děvečka i milá staruška, duchem prostá hlava rodiny anebo rázná a rázovitá jeho druhá polovička: v tak jasném, okouzlivém, člověka zlepšujícím a s lidskými slabostmi usmířujícím humoru

nepředstavil slovenských typů po Zechenterovi nikdo jako Kukučín. Slovenský živel v látkách slovenských, jihoslovenský kolorit v črtách dalmatských a černohorských ožívá stejně virtuosně; osobnost básníkovská všude je za věcmi a v nich, zachovává vždycky dokonalou epickou nestrannost. Při tom Kukučín, mistr slovesné malby, jest i mistrem slovenského slohu, pečlivě třibeného a rozvitého, svérázného a bohatého, a tak umělecké skladby jeho mají nemalý význam pro vývoj knižní řeči na Slovensku.

[**Nový román slovenský.**] Vyspělým druhem dědinských povídek Kukučín nevyčerpal svých vloh tvůrčích, čestný název prvního mistra slovenské prosy zasloužil si svrchovaným činem: vytvořil nový slovenský román. Po přestávce několika let Kukučín vystupuje na veřejnost s velkým obrazem z dalmatského prostředí, dvousvazkovým románem „*Dom v stráni*“ (1903-1904 v „Slov. Pohľadoch“, 1911 knižně v IV. a V. sv. sebraných spisů). V tomto štědrém díle básník líčí malebně vzrušený tok žití dvou společenských rodů, selského a panského, kterak se vybíjí vedle sebe v starém domě na stráni pod Grabovikem; paleta mistrova hýří tu žhavými barvami jižního nebe, děj kypí vznětlivým živlem slovanským, prudkými výbuchy milostných vášní, zastírá se chmurami obav a úzkostí mateřských o blaho dítěte a zas se zmirňuje v sladkých idylkách vyrovnaného štěstí a rozvážlivé nálady. O charakteristice jeho povah zde platí důrazně, co bylo řečeno již o novelách Kukučínových: v psychologii a

postřehu je nepřekonaným mistrem. Starý zeman Mate, tvrdý a nepodajný sedlák-rozumeč, vášná a rozmarná dcera jeho Katica, prudký její milenec šor Niko, vznešená a rozvážná šora Anzula, drsný a poctivý kapitán Luka a celá řada tváří jiných, selských i panských, záškodných i poctivých, jest albem jedinečných mistrovských podobizen. Líčení je samý ruch a vzruch, živý rozhovor, barva a napětí. Vedle této umělecké stránky Kukučin uložil snad v svůj dalmatský román také určité poslání ideové pro Slovensko: naznačuje v něm velmi zřetelně, kterak je třeba přivykat tuhé a úspěšné každodenní práci na tvrdé domácí půdě, učit se umění být pánem na svém, bez cizí milosti: umělecký protest přesvědčeného realisty, stoupence pokrokového „Hlasu“, na známá místa doma namířený. Slovenský román předválečný vyvrcholil mistrovským dílem Kukučinovým.

[**Pokus o drama sociální.**] Z dílny velkého prosaika vyšel ojedinělý pokus o slovenské drama z ovzduší sociálního, dějově položený v doby dělení půdy na horních Uhrách, t. ř. „*Komasácie*“ (1912). Kus střízlivý: i v něm patrný všechny přednosti realistické kresby Kukučinovy, bystrý postřeh psychologický, pevná ruka v kresbě typů, živý dialog a vedle zábavné stránky nevтіravá poučná tendence — veliké nadání dramatické přesto však neproráží z tohoto „obrazu zo slovenskej dediny“ o čtyřech „odděleních“. Nároků na dramatický vavřín Kukučin si patrně nečinil: „*Komasácia*“ podle svého podtitulu chce být spíše dialogisovaným

protějškem k jeho dědinským historiím prosou.

[**Závěr o Kukučínovi.**] Jméno Kukučinovo bývá zpravidla uváděno v literárním spojení s jmény Vajanského a Hviezdoslavovým, s nimiž tvoří trojhvězdi největších slovenských spisovatelů novodobých. Je to však spojení pouze technické. Dílo Kukučinovo přináší již prvky mladší slovesné kultury, naplněno ještě cele žhavou slovenskou přítomností, oblečeno po prvé v původní roucho slovenské prosy umělecké: Martin Kukučín, svérázný vládce literární, předčasně bohužel zamklý v svém útulku za oceánem, sám dal zákony své říši umělecké, spolu ji ztělesnil ve svém bohatém díle, jež znamená prvý milník u vývoji nové krásné prosy na Slovensku.

IV

OSTATNÍ ŽEŇ V KRÁSNÉM PÍSEMNICTVÍ.

Svetozár Hurban Vajanský, Hviezdoslav a Martin Kukučín společně vykouzlili v posledních dvou úrodných desetiletích minulého věku na Slovensku umělecky umořeném a politicky utlačeném dobu nového rozkvětu literatury. Vývoj od „Tatier a mora“ k oběma kronikám „Vlkolinských“ a knihám „Letorostov“, od „Suchej ratolesti“ a panských novel Vajanského k „Domu v stráni“ a dědinskému genu Kukučínovu představuje milový pokrok na všech stránkách, stvoření nových hodnot uměleckých i ideových. Nová literatura podstatně mění starý názor světový; nové idey, jež v ní, každý svým způsobem, uvádějí tito tři velcí reformátoři literární, rostouce sami v oblast klasiků slovenského písemnictví, nezůstávají omezeny pouze na význam knižní. Doba je horká, průbojná, citlivější vůči všem novotám, jak bývá všude *fin de siècle*, konec století a jeho filosofie; noví dělníci literární bývají tu první, kdo údery svých myšlenek průkopnických novým bojovým řadám razí cestu. Tak i na Slovensku literatura s konce

XIX. věku připravuje a vychovává nový zítřek nejen v umění, ale v životě kulturním vůbec.

Vedle těchto tří hlavních sloupů nového písemnictví na Slovensku účastní se slovesného tvoření ještě řada pracovníků ve všech druzích literárních; skutečná umělecká hodnota jejich prací a svorná vůle prospět jimi národnímu celku zpravidla nejsou si nikterak úměrný. Jsou to většinou pohotoví veršovci a pilní ochotníci, kteří zásobují nečetné slovenské časopisy průměrnými i podprůměrnými příspěvky; prosodičtí diletanti a prosaičtí popisovači, tvořící ve stínu slávy velikých svých vzorů, bohatě nadaní sklonem k společenské konvenci sociální. Talent kladný a dělný, ne pouze napodobivý, objevuje se mezi nimi řídkou výjimkou.

Z epigonů Hviezdoslavových nejpoctivěji uplatnil své básnické vlohy *MARTIN SLÁDKOVIČOV*-Braxatoris (* 1863), ev. farář senický. Po příkladě svého slavného otce Andreje Sládkoviče a zvláště učitele svého Hviezdoslava, u něhož se vyučil nové technice veršové i symbolice, poesii bible i krbu domácího skládá lehké, citově laděné písně, láskou k domovině, její spáse a svobodě prohvělé; verše plynulé, bezvadné, druhdy dosti pokročilé formy, jako jsou sonety, terciny, sestiny; z obrazů dědinského života a jeho biblických dum září smírný světový názor evanjelického, hluboce věřícího básníka: poesie jeho zmirňuje a tlumí časový přechod od generace let osmdesátých k slovenské Moderně. Prvou část svých básnických hojných žní z let 1888—1912 Sládkovičov svezl

teprve r. 1919 v prvním díle svých vybraných „Veršů“ (v Trnavě), jež objevily v pravém světle jeho místo mezi básníky pod Tatrami: skromné, neoslňivé, ale poctivě své místo na stráži domácího krbu a jeho tichého štěstí.

Ve stopách svého mistra jde věrně také Bohuš Klimo, básnickým jménem *HÁJOMIL*; jaký je však symbolický rozdíl mezi tím, kdo svými zpěvy oslavuje hvězdy a kdo v nich jen miluje domácí háje, tak i v jejich poesii. Za Hviezdoslavem kráčel Hájomil slepě, napodobuje zvlášť a nešťastně jeho obrazný styl a vzkypělé květnaté periody; po celá desetiletí v „Slovenských Pohľadoch“ i jinde neúnavně zpíval o lásce milostné i lásce k slovenské svojeti, jejíž příští svobodu tuší vzrušeným pathosem po způsobě Vajanského; jeho válečné verše, dumky „*Z ruských hór*“ (v „Slov. Pohľadoch“ 1919) působí prostou a čistou, zpěvnou náladou.

Ev. kněz, *ONDŘEJ BELLA* (1851—1903, Bočko, Bludár, Dušný a j. pseud.) je typický písničkář slovenský: vydal své „*Piesne*“ v Pešti již r. 1880 a potom tiskl v časopisech melodické, lidovou notu i způsob uchováající verše, oznívající tklivou nostalgií po domovině. Lépe než v poesii se osvědčil *HORAL* (ps. P. Belly) v překladech ze slovanských básníků. *TICHOMÍR MILKIN*, vlastním jménem Jan Donoval, *F. O. MATZENAUER-BEŇOVSKÝ*, *ZÁHORSKÝ*, *Pavel Kokeš-KÝČERSKÝ*, *PODTATRANSKÝ*, *SOMOLICKÝ* a jiní veršovci obohačovali po léta pouze zevně, množstvím, ne

jakostí slovenskou poesii; z nich zejména všestranný *PODTATRANSKÝ*, vl. jménem Rehoř Uram (* 1845), povoláním učitel, napsal ohromnou spoustu veršů pro mládež i dospělé, z výchovné povinnosti, ne však z básnického posvěcení; *SOMOLICKÝ*, občanským jménem Isidor Žiak († 1918), plodný novinář, zejména ve sbírce veršů „*Na svite*“ leckdy pěkně zamířil za Vajanským. Jeho pathos vlastenecký podědil i verš *LUDMILY PODJAVORINSKÉ*, po otci Ríznarové, jež v knížce „*Z vesny života*“ i mimo ni napsala několik dobrých čísel národní poesie a čisté lyrické něhy; tvoření její, zvláště v novelistice, spadá v údobí mladší.

V prose výpravné umělecký směr Vajanského vchoval vlastní školu. Žáků má na dostač: z mladých talentů jediný Kukučín se v ní vůbec nezastavil, ostatní více nebo méně učili se v ní všichni. V povídce společenské, druhdy však i konvenční, se uplatnily slibně vlohy *GUSTAVA MARŠALLA* („*Novelly*“ 1887), brzy zatichlého; ev. farář kulpínský *FELIX KUTLÍK* (1843—1890) svou vesnickou beletrii ze srbského prostředí („*Anastasia*“, „*Hajdúkova nevesta*“, „*Hajdúkova smrt*“, „*Kralica*“, „*Lazár*“, „*Marko*“ a j.) rovněž budil pěkné naděje; podobně ev. farář *SAMO BODICKÝ* několika svými „*Povestmi*“ (1882) a mnozí jiní: nad všechny své stoupence, již neměli pokdy plně se vyslovit, Vajanský si odchoval nadanou a účelivou žákyni v *ELENĚ MARÓTHYOVÉ-SOLTÉSZOVĚ*, redaktorce zábavno-poučné „*Živeny*“ a vůdčí slovenské spisovatelce starší

generace. Elena Maróthyová Soltészová (*1855) vystoupila na veřejnost literární po své r. 1881 novelou „*Na dedine*“, jež byla odměněna cenou „Slovenských Pohľadov“ a v níž se již hlásí jako vzdělaná realistka směru Vajanského; jméno její utvrdil záhy široký román „*Protí prúdu*“ (1894). Styl umělecký „Suchej ratolesti“ zrcadlí se v něm nezastrněně: Soltészová sytě kreslí panské prostředí, v němž hlavní úlohu má zidealizovaný zeman Šalovský, na víru obrácený národovec, dvojník Rudopoľských; osten proti odrodilectví společensky vyšších tříd slovenských i zrakový neduh Vajanského optimismu národního vedle jeho zvláštní slovenské citovosti odkazují v ději, umělecky promítnutém, k vůdčímu zdroji doby. Vypělé novely Soltészové, „*V čerňickej škole*“, „*Letný večer*“ a j., v „Slov. Pohľadoch“, „Živeně“, „Letopisoch Živeny“ a jinde otištěné, knižně teprve nyní připravované, oplývají sytým koloritem, mistrnou přírodní scenerií a krajinářskou náladovostí a neseny jsouce mohutným epickým tokem svědčí o nevšedních uměleckých vlohách spisovatelčiny.

Literární souputnicí Eleny Soltészové je druhá vynikající feministka starší generace, **TEREZIE VANSOVÁ** (* 1857), redaktorka zaniklé „Dennice“. Také ona dala slovenské beletrii široký románový obraz „*Sirotu Podhradských*“ (1889), o dobré osnově realistické bez křivých postřehů zrakových; do „Slov. Pohľadov“, „Dennice“, „Letopisov Živeny“ a j. jinam uložila řadu vytríbených novel společenských, ženskými prvky prosycených; první

svazek *Sobraných spisov jejích*, od r. 1919 nákladem „Lipy“ v T. S. Martině vydávaných, přinesl její čelné práce novelistické: „*Supplikant*“, „*Vlčia tma*“, „*Čo komu súdene*“, „*Ohlášky*“ a „*Julinkin prvý bál*“.

Kukučín má v slovenské prose jediného epigona v *ANTONU BIELKOVI* († 1911), s nímž společně vydal r. 1886 prvou knihu „*Slovenských besiedok*“; Bielek v ní líčí v obšírnějším dějovém rámci „*Pre cudzé viny*“ „krivdy, biedy a útrapy nášho lidu“. Týž předmět mají jeho práce jiné, obírající se utrpením dědinských obyvatelů slovenských, jimž však druhdy rozcitlivělost autorova, znak umělecké nehotovosti, je na závalu, aby se čestně probily k genu vesnické povídky, již stvořil klasik Kukučín: „*Z dob utrpenia*“ (1890), povídka, líčící živě a nikoli bez tendence maďarské násilí na slovenských sirotcích, odvlékaných hromadně na Dolniaky a tam odnárodňovaných; knížka zdařilých „*Obrázkov z hór*“ (1890), utěšené horárské dojmy a zápisky v črtě „*Na vysokých horách*“, knížka příkrých tendenčních obázků volebních „*Za tú našu slovenčinu*“ (1896) a řada skizz v časopisech; neklidný život, tragicky ukončený v zajetí steinhofského blázince, nesporný talent Bielkův odváděl od literární práce povýšenější.

Plodnou činnost v oboru povídky historické a lidové, velmi plytké úrovně literární, rozvila konečně řada spisovatelů-učitelů a pedagogů; zásoba této literatury chce jediné čelit nedostatkům školní výchovy lidu. *ŘEHOŘ URAM PODTATRANSKÝ* plodností svou, a ovšem jen touto vlastností, se ponáší na

slovenského Kraszewského: na 300 povídek, črt a lidových kreseb (kromě veršů, učebnic a pod.) vyšlo z jeho péra — přívazkem tlustý román „*V zajatí*“. Podobně z povinnosti národní máčel péro do inkoustu *KAREL SALVA*, krajně obětavý pěstitel styků vzájemnostních, ale umělec pražádný; a činili tak jiní a jiní: ev. farář *PAVEL BEBLAVÝ* (1847—1910), autor historie o Jánošíkovi (1910) a četných povídek historických pro lid („*Na cintoríne*“, „*Vykopali ženu*“, „*Ztratený pandúr*“ a j.), *SOMOLICKÝ*, *L. V. RÍZNER* — vyčerpali seznam všech těchto spisovatelů a prací v „*Orloch*“, „*Pohľadoch*“ a jinde by bylo literárně zhola zbytečné. Tato drobná, výlučně tendenci a výchově lidu sloužící beletrie, vycházející zhusta v nepatrných několikahaléřových sešitcích, aby snáze plnila své poslání — nepatří do literatury; místo její jest spíše v kulturním dějepise a ovšem v slovenském knihopise, kde tvoří osobitý a početný sociální druh „*krásného*“ písemnictví bez nejmenších nároků na krásu uměleckou.

* * *

Doba rozkvětu slovesnosti na Slovensku, ohraničená lety osmdesátými a devadesátými století minulého, přesahující však ještě do věku našeho, je teprv na povlovném sestupu v literární podsvětí; souvislost její s českým písemnictvím byla jí samou slavně potvrzena. Látka období tohoto a posledního je dosud snad příliš živá pro trvalý soud literární, nikoli však pro výklad pragmatický. Význam dějepisu literárního nespočívá v ohledávání

slavných a méně slavných mrtvol literárních, úkolem jeho není bloudění hrob od hrobu historického. Literatura je věčnou poutí životem a uměním, věčným snoubením přechájející skutečnosti holých faktů s nesmrtelnou skutečností ideí, tak řečená mrtvá látka neexistuje pro ni: co bylo počato bez ducha, navždy je vyhoštěno z jejího království. Každý hodnotný slovesný plod má duchové stigma, pouze přístup k němu bývá uvolněn aneb omezen.

Obraz literárního Slovenska do začátku světové války by byl nesprávný a necelý, kdyby poslední rušná léta před jejím vzplacením, léta zápasův o nové ceny života a umění, z ostychu před teplým dotekem živé přítomnosti zůstala literárně nepovšimnuta, kdyby nebylo vysvětleno, kterak se rodily, zrály, bojovaly a vítězily myšlenky mladého Slovenska.

HLAVA PÁTÁ.

BOJE O ZÍTŘEK.

I

„OTCOVÉ“ A „DĚTI“. VLIVY KULTURNÍ A SOCIÁLNÍ.

Slovenské „boje o zítřek“, podle hesla slavné knihy Šaldovy, bojují se rovněž ve znamení pokroku kulturního a uměleckého. Vyplňují téměř dvě desetiletí; pro slovenský život duševní a zejména pro slovenské písemnictví mají význam základní.

Okolo začátku let 90. minulého století začíná se soustavnější navazování na kulturu českou se strany dorůstající slovenské generace, jež obrací se do Čech a na Moravu, aby ukojila duchové potřeby probouzejícího se kriticizmu. Záhy patrně se odlišují dva proudy v ideovém životě slovenském, navenek dotud svorně klidném a svorně zamořeným. Jeden zjevně odporuje duchu času a sblížení s českým západem — strana Hurbanova v Turčanském Svatém Martině; druhý vychází přátelsky vstříc novým proudům myšlenkovým a českým vlivům ideovým,

přijímá je a stravuje — mládež, prodlévající dočasně mimo Slovensko, zejména v Praze. Lze opět užítí starého symbolu turgeněvského, že neusedlé „děti“ počínají se trhati od zmoudřelých a usedlých „otců“. Rostou dva protivné tábory, mezi nimiž se schyluje valem k rozhodné bitvě.

Směr „otců“ jest již příliš ztrnulý, autokratický, moudrý a neomylný, slovem má všechny znaky, jež vzněcují v šum a var kvas mladých myšlenek. V čele martinské strany, záhy jím ztypisované, stojí muž, stejně odvážný v svátečním i všedním šatě, básník a politik Hurban Vajanský; po boku jemu pomocník, téže věci oddaný Josef Skultéty. Pronikavý úspěch knihy „Tatry a more“ r. 1880 získal Vajanskému počátek vlivu a hegemonie, již vybudoval časem v dokonalý oligarchický systém. Ná-zory jeho jsou národními dogmaty; stoupenci jejich tvoří malou, ale útočnou církev, v níž není svobody slova, cítění a přesvědčení.

Hurban Vajanský, politicky opožděný žák slavjanofilův a literárně stoupenec bludné teorie Pypinovy o zhoubném vlivě západoevropské kultury na samorostlost a svojskost národů slovanských, buduje soustavně ideální slovenské osamocení uprostřed moderní Evropy: vzory jeho smyšlených zemanů-národovců tvoří v nečinném slovenském vzdělanectvě osudnou ilusi o práci. Co Slovensko pod vedením Hurbanovým hnije, pracují ostatní národové horečně v celém světě; ani Maďaři nezahálejí. „Otcové“ jsou plni růžových nadějí, zatím co po řadě zavírají jim ústavy a „děti“ vylučují ze škol —

z Martina se stává pomalu — slovenský Kocourkov.

„Děti“, pronásledované doma pro panslavism, odcházejí do světa za chlebovou i duchovou postatí; nejbliže, kulturně i zeměpisně, jest český západ a sousední rakouská půda. Praha a Vídeň jsou hlavní střediska této z domova hnané studující mládeže; zakládají zde spolky, scházejí se v nich pravidelně, ale veselost anebo lehkomyšlnost mladické povahy trati se na těchto vážných pracovních schůzkách. Počínají samostatně myslit, pozorovat, srovnávat a zvolna se vymykají z tvrdé autority „otců“, kteří umlčují a potírají je i jejich rádce ve jméně vlastnictví a mravnosti bez výběru všemi zbraněmi. Ale již pozdě.

Slovenské mládeži za rodným chotárem otvírají se teprv oči. Poznává, že Hurbanův úsudek není neomylný. Jiní nečekají, nýbrž pracují; jiní nevěří v cizí osvobození, osvobozují se sami. Jiným neškodí vliv západní kultury, nýbrž zúrodňuje jejich snahy, nepřestávají býti Slovany. Jiní vyrovnávají směle krok s osvíceným světem a prospívají; jiní pěstují v národním duchu umění i vědy, rostou hospodářsky — Slovensko hnije. Znamení přerodu se množí, varovné hlasy domácího Antaia nemají již kouzla ani síly.

U této mládeže roste chuť k práci; příklad má před očima. Pomoc musí přijíti bez odkladů, nelze prozahálet ani okamžiku. Mladí horlivci v pracovních spolcích doplňují kusé vzdělání z maďarských škol, a setřásajíce se sebe lhostejnost a tupou pasivnost slovenské

povahy, vychované k protestu mlčením a politickým utopiím, vychovávají se sami, rychle a bez zřetelů k tomu, co jejich smělosti řeknou ‚otcové‘ doma.

Ruch mládeže rozvíjí se zvlášt' slibně v Praze. Záhy po vybudování samostatných vysokých škol českých počíná se sem častěji obracet slovenský dorost za účely vzdělávacími a kulturními. Dostává se mu přátelského přijetí; účastní se čile spolkového života v studentských spolcích českých, ale nezapomíná na hlavní účel: vzdělati se zde, v starém, tradičním sídle učenosti a kultury v zdatné odborné pracovníky, kteří jednou budou novými vůdci slovenského lidu. Hrstka slovenských studentů zakládá tu již r. 1882 spolek „Detvan“, „spolek ke vzájemnému vzdělávání a poučení, jakož i k ušlechtilé zábavě“. „Detvan“ soustřeďoval časem všechny Slováky, kteří dleli v Praze za akademickým vzděláním i na učení technickém; mezi členy jeho, převahou mediky, právníky, filozofy, obchodními akademiky, ale i kupeckými učni, strojníky, sazeči není třídních rozdílů. Pod prvním spolkovým předsedou, Jaroslavem Vlčkem, tehdy studujícím filozofie, pěstuje „Detvan“ horlivou činnost: čtou se práce původní, kriticky se soudí o dílech domácí i cizích literatur, konají se slovenské večírky, oslavují se významná slovenská výročí, přetrásají se věci z českého a slovanského kulturního světa. Vůči Čechům ujímá se „Detvan“ úlohy představitelů mladých duševních proudů bratrské větve podtatranské. Získává oddané přátele v řadách mladých českých literátů,

Jana Herbena, Fr. Táboorského, nadšeného Rudolfa Pokorného, studentského vůdce Josefa Baráka; a jako tito zanícení jednotlivci razí mu cestu před veřejnost i česká sdružení studentská, společenská a kulturní, zejména sesterská „Moravská Beseda“, „Umělecká Beseda“ „Akademický Čtenářský Spolek“, „Slavia“ a jiné spolky. Ačkoli „Detvan“ nepřestává na této činnosti místní, navazuje styky s bratrským „Tatranem“ ve Vídni, „Slovenským Spolkem“ v Pešti, srbským sdružením „Šumadije“ i s Poláky — ne nadarmo ze Slováků vyšel před stem let Jan Kollár — přece pražský duševní život, jeho vzpružiny i úspěchy, byl dorostu slovenskému prvním velikým učitelem.

Mladí Slováci v Praze nenapodobovali slepě českého vzoru, nýbrž soudili a strávili jej. Horlivá činnost slovenské mládeže pražské z těchto časův upomíná zdaleka na památný ruch prešpurský před padesáti lety; pražský ruch stal se neméně památný. Odchoval veřejné, literární i umělecké pracovníky, z jichž řady jest v těchto letech medik Matěj Bencúr, pozdější klasik slovenské prosy, pokrokový novinář Milan Hodža, známý Tolstojovec Dušan Makovický, jeho bratr Petr, významný průmyslník, folklorista Pavel Sochán, statistik Em. Stodola, Jan Smetanay (O. Kalina), V. Škarvan, Vavro Šrobár, malír Joža Úprka, Jaroslav Vlček, později Josef Gregor-Tajovský a jiní — mnohá z jmen, jež na konci XIX. věku obrodila slovenský život ve všech směrech.

*

Vlastní idea nového Slovenska, kypřená a připravovaná literaturou, kotví svými kořeny v celkové národní situaci let devadesátých.

Ve světle četnické palby do bezbranného lidu v Černové na podzim r. 1907 objevil se užaslé Evropě v pozadí klidných a vznešených Tater příšerný obraz utrpení a mravního nevolnictví celého národa, jí dotud téměř neznámého: byl to však pouhý krví zbrocený cíp širokého tragického plátna, jímž dějiny šetrně přikrývaly dlouhou martyrologii slovenského lidu.

Od surového výroku maďarského státníka o vyhubení slovenského národa v Uhrách nepřetržitý řetěz násilných skutků se strany Maďarů a jejich příživníků usiloval o splnění tohoto podlého cíle. Politické i kulturní pronásledování v denním i velikém slohu, soustavné kořistění ze slovenské krve i majetku tvořily v slovenské národní inteligenci vábnou vidinu Osudu-mstitele, zrodivše spolu osudnou myšlenku politické pasivnosti. Mezi vzdělanci a lidem na Slovensku strmí té doby zeď; na jedné straně vzdělané vrstvy a zbytky drobné zemanské šlechty mlčí anebo mravně i skutkem od národního kmene odpadávají jako jeho suchá ratolest; a bezprávný, v temnotách tápající lid jest tlačěn k téže zdi s druhé strany jak štvaná zvěř, vyssáván daněmi, cizáckým morem a trestán k umdlení velkomožným panstvem rozličných Esterházyů, Pallfyův a Zichyů.

„Prvý“ kdys národ Uher pro uskutečnění smutně proslulé maďarské státní idey, t. j. zákonem schvalované maďarisace všech uher-

ských národů, nasazoval všechny páky: kulturní prameny osvěty zasypal anebo znečistil, bibliotéky zapečetil, na lidu vydíral pověstnou wekerlovskou soustavou takové poplatky, že lid pozbýval chuti k práci na cizí. Státní šroub tlačil s jedné strany a s druhé rdousil nenasytnými chapadly tučný a vítaný cizopasník-pomahač státní persekuce: polyp židovstva. Uchvátil skoro sám obchod v slovenských dědinách a městech, vyhradil si takřka po celém Slovensku monopol krčmy a úžery (lichvy), stav se záhy hlavním sloupem snah maďarisačných.

Jiné příčiny hlubokého úpadku slovenského národního života jsou vnitřní povahy. Slovenští zemané, „páni bratři“, nezpozorovali příchodu nových časů po Košutovi, slovenští nevolní, r. 1848 osvobození sedláci nevzdali se své slovensky lehkomyšlné povahy; síti železnic v jižních krajinách Uher klesly na ceně pozemky na Slovensku a malý rolník vázl záhy v dluzích u žida i v bance. Továrny současně ohrozily domácí průmysl — hmotná škoda množí se na všech stranách.

Rub těchto neslavných poměrů jest ještě neslavnější: v slovenskou povahu vniká jed m r a v n í maďarisace. Styk s židem ruší starou slovenskou „statočnost“, poctivost; lásku k rodné řeči vytlačuje v neuvědomělých městských vrstvách opovržení a stud za domněle nízký slovenský původ; klíč sémě úplatnosti, bují sobeckost a napodobování „panských“ mravů, rozmařilosti, ješitnosti a požitkářství rozrůstá se jako plevel. Slovenský sedlák straní se okázale slovenského vzdělance z města: tuší v jeho zpanštělých

způsobech pro sebe nebezpečí. Lid osiřel; jediný krčmář-žid zdá se mu přítelem, nejčastěji ve věcech peněžních. Radí-li se však chlap se židem, cítí se povinen pít u něho pálenku; ničí sebe, rodinu, pověst slovenského jména doma i ve světě, kam uchází druhdy jako nešťastný prototyp slovenské bídy. Lid, oloupený o školy a světlé dary kultury, neví si sám pomoci: upadá v neřest anebo v netečnost — ale zůstává dále na své půdě temným, podvědomým, pudovým Slovákem, množitelem kletého národního osudu, nositelem tvrdého slovenského jarma — a tak i národním zachráncem.

Ještě v devadesátých letech minulého věku v tomto nejtemnějším koutě staré Evropy kvete poddanství ducha i těla, kryjíc se navenek oprýskaným nátěrem kultury. Lid je poroben, od dětského věku ssaje ducha tmy a opovržení, nemá mluvčích, nemá obránců; reptá-li, ostatně velmi zřídka, odpor jest zlomen železem i krví. Stín občana, přízrak člověka. Výbojná vlna maďarisace slaví na tomto uštvaném, plachém Slovensku laciné vítězství: slovenská pevnost za těchto poměrů pohasíná.

Uvnitř zdí slovenské domácnosti je tupé ticho; naprostá pasivnost a odevzdané trpělivé čekání, kříšžené a v zápětí klamané každým novým jarem byly prohlášeny s vůdčích míst za jedinou spásu národa. Skoro všechny ruce jsou netečně skříženy v klín — „Národné Noviny“ pěstovaly občas zvláštní politickou beletrii, přinášejíce bezvadně psané a ozdobné úvodníky o nuceném slovenském protestu mlčením, jež čtlo anebo nečtlo ně-

kolik set slovenských Oblomovů a jež přinášely redakci četné politické pravoty — to byl denní politický program. Jinak ponuré ticho, v němž denně bez výkřiku klesaly ke dnu politické, hospodářské i mravní bídy tisíce bezejmenných a vyděděných obětí sebevražedné slovenské národní idey . . .

Pro ulehčení poroby lidu vrstvy vzdělanější, „panské“, zhola nic nekonaly; lid byl bez vůdců, bez rádců, a hlavně bez trpělivých učitelů. Nebylo tisku pro lid, aby světélkem poznávání plašil zákeřnou tmou okolo něho — „Národní Hlásník“ konal tehdy pout pouze jednou měsíčně v počtu asi 3000 výtisků mezi dva a půl milionu Slováků, a to bylo pokládáno již za významný úspěch. V duševní tmě hořelo několik velikých strážných ohňů literárních — ty byly pro lid úplně studené, nehřály ho, anebo byly mu ztracené vaty na nedostupných výších. Vajanského „Kotlín“ jest prvního druhu dokladem příznačným: osvítil velikým bleskem pustou slovenskou noc, pronesl slovo o usychání a k nepřechkání dalekém svítání — tím příšernější odraz vrhl dolů na blednou, ještě hluboko spící masu. A znamení času nepochopil: posteskl si sice, že doma „niet obrodenia“, že se všech stran řítí se lavina nebezpečí, ale na záchranné práce nepomyslel ani on aniž kdo jiný. Ve výlučném stavě „skvělého osamocení“ řídil salonní klub martinského kasína bez světového kompasu i bez kormidla vratkou skořápkou slovenské národní politiky, obsazenou jen několika stejně lhostejnými a netečnými spolupáči — nikdo nepomyslel, že vetchá loď slovenského ná-

rodního života tančí snad smrtelný tanec nad propastmi.

Maďaři slavili za těchto smutných poměrů r. 1896 okázale po celých Uhrách milénární slavnost. Navenek skvěly se před Evropou svěží barvy maďarské trikolory, uvnitř vztyčovány pomezne sloupy maďarskému pánu-bohu — maďarská národní situace byla na výši slavnostní nálady. ‚Národnosti‘ upadaly, byly tlačeny ke zdi a umlčovány. Kronika slovenských trestních procesů a redakčních pravot roste denně: Slovákům škodí — neškodí, Maďarům prospívají. Školství národní jest zpleněno skoro celé, život slovenský doma pro vlastní viny stíhají nezdary na poli hospodářském, finančním i průmyslovém, na poli náboženském rozštěpením předdu-najského distriktu trpí slovenská evanjelická inteligence novou osudnou porážku — chýlí se k zákeřné noci.

V tomto zoufalém stavu, kdy národní krise jest vypjata až k bodu peripetie, protrhne směle černou oponu duševní noci jitrní paprsek nového slovenského dne: — přichází se slibem práce a obrody nová slovenská mládež, slavná „držitelka rána“, rozsevač nových myšlenek, od nichž konečně svítá spása i bědné slovenské láji.

II

„HLAS“, JEHO ZÁSADY A VÝZNAM. REVOLUCE SE ZAČÍNÁ.

Na konci let devadesátých pokroková mládež slovenská jest již skoro vymaněna ze zakletého vlivu martinského vedení. Český realism a hnutí pokrokové, jež povšimlo si bedného stavu Slováků, nová orientace v české politice, program české Moderny, kulturní a hospodářský rozmach na všech stranách, horečný chvat za životem působily podnětně na procitlou slovenskou mládež, jež rovněž hoří touhou po pilné národní práci, nespokojena s hříšnou domácí zápačí ducha. Česká brožurka „Slovensko“ od Jana Smetanayho, posluchače filosofie, i jeho slovenský leták „Zkaza ľudu slovenského“ jsou prudkým výrazem nového myšlenkového varu mezi mládeží.

Vůdce nového hnutí, *VAVRO ŠROBÁR*, vzpomíná později v retrospektivě (ve „Sborníku slovenskej mládeže“ 1909) zejména dvou jmen, pod jejichž přímým vlivem zrála idea slovenského obrození: L. N. Tolstého a T. G. Masaryka. Tolstého náboženská filosofie a jeho humanism vytlačují účinně romantické

názory slavjanofila Danilevského, spisovatele díla „Rossija i Jevropa“, doma nadšeně velebeného; Dušan Makovický, pozdější důvěrník Tolstého, V. Škarvan, M. Bencúr (Kukučín) a sám Šrobár, vesměs posluchači lékařství na české universitě, pilně překládají Tolstého spisy. Masaryk zajímal se oruch v „Detvanu“ již od počátku, kdy slovenští Tolstojovci nechápali ještě jeho podnětného zájmu; vliv jeho osobnosti i práce byl v každém směru strhující. Šrobár vděčně a upřímně mluví o něm jako o velikém rozsevači myšlenek a lásky k práci; stali se jeho žáky prve než s ním navázali styky osobní. „Masaryk budil chuť k práci, k životu v každém, kto len prišiel do styku buď s jeho osobou alebo s jeho spismi. Masaryk nás učil cenit si mravnú podstatu života, vzpružoval k duchovnej práci ‚zabudnutých‘ študentov, kriessil asfiktické duše mládeže. Tolstoj učil nás milovať Boha a bližného, Masaryk naučil nás ctit' si duchový základ človeka: dušu a rozum“. Vliv Masarykův byl stejně sugestivní na slovenské „Detvance“, jako byl silný na mládež českou, jihoslovanskou a rusínskou: a tak tento veliký Osloboditel, sám hodonský Slovák, spájí duchově Čechy se Slovenskem již dvě desítky let před mistrovským dílem svého kovářsky silného života, před spojením politickým.

Vnějšího podnětu k organizaci hnutí, jež se rozvinulo v samostatném měsíčníku „Hlasu“, podle svědectva Šrobárova poskytl rovněž Masaryk. O národních slavnostech r. 1897 zašli tři-čtyři mladi nespokojenci od velkopanského banketu v Martině k němu na

letovisko do Bystřičky, aby se poradili strany práce, prostředků a cesty. Masaryk dal jim věcné rady a naznačil zhruba ideový rámec. Lze milovat vlastní národ a netřeba cizího nenávidět. Štúr a jeho škola jsou romantici, kteří nikdy v politice nedomohli se úspěchů — Vajanského sebevražedný fatalism pokračuje v jejich duchu. Je třeba studovat příčiny a vědecké zbraně maďarisace a výsledky tohoto studia uveřejňovat před forem domácím i světovým; jest nutno dále studovat hospodářské poměry slovenského lidu, příčiny alkoholismu a vystěhovalectví; třeba obírat se náboženskou a etickou povahou lidu, statisticky shromažďovat údaje o sociálních poměrech lidu poddaného a závislého, pochopit jeho duši a kulturu. Otázky kmenové i domácí Masaryk analysoval s věcnou přísností, podal diagnosu slovenské národní choroby, pasivnosti, odsoudil veliká slova domácích vůdců, jež se neopírají ani o nejmenší skutky, a vzbudil mladou odvahu v nespokojených tazatelích. Schůzka V. Šrobára s medikem P. Blahem v Skalici o prázdninách téhož roku utvrdila oba v úmysle založiti vlastní časopis, jehož vůdčí myšlenky by působily jako reakce vůči neblahému směru národní filosofie hurbanovské.

V červenci r. 1898 vychází v Slovenské Skalici, v těsném sousedství s českou oblastí, první číslo měsíční revue ‚Hlasu‘ za redakce doktora lékařství *PAVLA BLAHA*. Historie vzniku ‚Hlasu‘, v stručnosti zde vysvětlená, ručila skoro za nevlídné přijetí se strany martinského vedení a všech k pádu

odsouzených, ale dosud trvajících zpátečnických živlů domácích. Slovenské časopisy volnějšiho obzoru, zejména Salvovy ‚Slovenské Listy‘ a Janoškovy ‚Cirkevné Listy‘, dále český tisk, zvláště ‚Čas‘, pozdravily však radostně nového bojovníka za obrodu národního česko-slovenského povědomí v kulturních, sociálních i politických vztazích. Skalický ‚Hlas‘ jest po spisovné odluce první list slovenský, který pracuje svědomitě v duchu národní jednoty česko-slovenské.

Snahy a cíle tohoto složitého pokrokového hnutí lze tu shrnout aforisticky. Nutno pozitivě poznat a přiznat si — se stanoviska let před válkou — ubohou slovenskou skutečnost a nekrášlit jí růžovou perspektivou. Co jest národní a slovenské, není proto vždy dobré; naopak, právě většina současných zjevů na Slovensku jest velmi špatným znamením. Dlužno kriticky soudit o věcech veřejného života; v poznání chyb jest cesta k nápravě, již třeba nastoupit ihned. Bez otálení třeba se chytit do práce a pracovat na jediném skutečně slovenském základě: demokratickém a pokrokovém. Lid jest představitelem slovenského národa, nikoli polovičatá a vlašná inteligence, jež hájí dogmat národních i církevních. Třeba jest pokrokovosti, ne konservativismu; Slovensko nesmí býti museem minulosti, nýbrž musí se státi dílnou ducha a lidskosti, chce-li mít svou budoucnost. Proti desorganizaci celku staví ‚Hlas‘ organizaci vybraných a čestných jednotlivců, již nejsou naplněni starým požadavkem lichého autoritářství, nýbrž usilují denně o úzký styk s lidovou poštátí.

V myšlenkách „Hlasu“ dostalo se Slovensku zaostalému a duševně pohodlnému druhého pólu k ideám hurbanovským.

Ačkoli ‚Hlas‘ nevyšel s přesně vymezeným pracovním programem, řídě se v každém čísle látkou, jež došla od nečetných přispěvatelů a formálně byla schopna uveřejnění, hned v prvním ročníku idey jeho pronikají tak výrazně, že lze z nich ustrojiti rámec jeho snah programových.

Již vůdčí zásada ‚Hlasu‘, v níž obráží se vliv českého realismu i náboženské filosofie jasnopoljanského proroka, vnáší v slovenské poměry obrat revoluční: „Chceme predne a nadovšetko, aby slovenský človek sa obrodil mravne. Žiadame u seba samých nie hmotnú lož, ale pravdu, nie lieň, lež prácu na osoh bližného, nie nenávisť, ale lásku k človeku“. V slovenské společnosti nebylo dosud ani těchto základních předpokladů úspěšné práce národní a kulturní; ‚Hlas‘ již v prvním svém čísle dotýká se ostrým nožikem chirurga otevřených ran na neduživém těle slovenského Lázara, mravně a hmotně zmaďarisaného, hovějícího si v klidné zápači ducha bez vědomí odpovědnosti za osud lidu, bez pokusů o nápravu, ba bez pochopení svého smutného stavu. Bankety, přípitky a básnickými úvodníky nevykoná se obroda slovenského života; třeba je vnitřního očištění od nánosů mravní maďarisace, nahé sokratské pravdy, drobné denní soustředěné práce v duchu demokratickém a humanitním: — to jest obsah slovenského obrození, jež ‚Hlas‘ si vztyčil za veliký cíl.

V jednotlivostech svého úkolu ‚Hlas‘

postupoval metodicky. Světlo osvěty musí vniknout do nejzapadlejšího koutu Slovenska, do každé dědiny a samoty; proto je třeba odborně vzdělaných učitelů, kteří by lidu vyhověli v jeho denních potřebách. Pracovníky kulturní a zvláště hospodářské nutno vychovat účelně pro domácí poměry — „Hlas“ prvý věnuje praktický zřetel otázkám zemědělským v nejširším smysle. Politicky nutno lidu vštípati přesvědčení o významě a ceně drobné, i nejmenší práce, poučit ho, kterak třeba denně hájit svých občanských práv a zejména — což „Hlas“ plnil záslužně v každém čísle — nahraditi mu neplodnou ilusi hurbanovskou o ohromné stomilionové záloze bratří-osvoboditelů daleko bližší a kladnější skutečnosti: vědomím o společném duševním majetku vyspělé a úspěšné československé kultury.

„Hlas“ odkrýval slovenské inteligenci i lidu doslovně nové světy, nové obzory na všech stranách. Bořil se statečně po šest let s nenávisí a zlobou „Národných Novín“ i „Slov. Pohľadov“; bez zřetelů vpravo vlevo šel za novým cílem a zdařilo se mu, že zakrátko mohl již jeho redaktor P. Blaho hrdě napsat: „Okolo nás skupily sa tie lepšie elementy mládeže slovenskej“ (I 81).

Mladé osení „Hlasu“ vzklíčilo úrodně snad i proto, že rozsevačů a hospodářů jeho byla jen hrstka. Nebylo aspoň tříštění názorů, nebylo nejasností: vyhranění pracovníci přinášeli vyhraněné práce, uzrálé plody svých úvah a zkušeností. V prvním ročníku otisklo své příspěvky pouze patnáct pracovníků; v dalších pěti ročnících tento malý počet

ještě klesal. ‚Hlas‘ má znak práce osobní a osobnostní, práce v jistém smysle jednotlivcovy — v tom tkví klíč jeho pronikavého úspěchu a vyrovnané, velmi čestné úrovně revuelní.

Prvý ročník ‚Hlasu‘ jest kriticky směrodatný pro názory a myšlenky „hlasistů“; v dalších bězích jde práce spíše do šíře, opakují a rozvádějí se náměty, teoreticky již vysvětlené. PAVEL BLAHO, skalický lékař, nejzdatnější organisátor práce na slovenském západě, představuje svou činností prvou epochu mladého Slovenska; teoreticky shrnuje svůj směr v stati „Mládež a drobná práca“, jež jest prvním článkem vyznání víry „hlasistů“. MASARYKOVÁ přednáška „Jak pracovat?“ jest vědeckým prohloubením směru nové revue. Blahův souputník a nejbystřejší hlava hnutí, VAVRO ŠROBÁR, lékař v Ružomberku, někdejší předseda „Detvana“, přináší řadu promyšlených a podnětných studií kulturně politických: „Maďarizácia“ vyvozuje totožnost snah maďarských s druhem národního náboženství, „O národnom úspechu a jeho podmienkach“ a „O vzdelávaní ľudu a sebazvdelávaní inteligencie“ psány jsou v duchu ideí českého realismu. K „hlasistům“ připojil se již v prvném roce jejich činnosti jiný vynikající Slovák, český a slovenský literární dějepisec JAROSLAV VLČEK, „Besedami literárnymi“, jež v rámci filosofie literárního tvoření přesvědčivě prokázaly nesmyslnou a záhubnou působnost obecné víry domácích slavjanofilů v politický katastrofism. ‚Hlas‘ uvítal pod hostinou střechou i několik mladých teologů, zvláště

katolíkú, kteří působili vlivně na národní dorost kněžský. Moderním výkladem ideí politických a sociálních obírá se v něm později *ANTON ŠTEFÁNEK*, politicky vzdělaný novinář, jeden z prvních představitelů československého pochodu slučovacího; *FEDOR HOUDEK* seznamuje s novými teoriemi ve vědách přírodních; *DUŠAN MAKOVICKÝ*, redaktor *MILAN HODŽA*, dr *JOZEF MINÁRIK*, farář *L. NOVOMESTSKÝ*, každý v svém oboru, druží se k této hrstce průkopníků veliké slovenské noviny v I. ročníku „Hlasu“; v dalších ročnících objevují se nejhustěji jména Šrobárovo, Blahovo, Štefánkovo, Hodžovo a Houdkovo.

Obsah „Hlasu“ vymezen jest směrnicemi pokrokového demokratismu; zásada demokratismu, určeného již od přirozenosti za kmenový znak našeho národa, byla nepřirozenými teoriemi a velkopanskou zemanskou frází se slovenského života skoro setřena. Literatura až po romány a novely Vajanského hemžila se urozenými pány a velkými dámami, vedla k lživému ideálu výchovy ozdobných paňáců a francouzsky hovořících slečinek, z průměrné rodiny slovenské robila jenom přechodnou stanicí k vyššímu typu společenskému — lidový podklad její docela zaznávala. Proto „hlásisté“ uvítali Kukučina a Hviezdoslava jako své průkopníky; zejména v tvorbě Kukučinově, jež vlastně objevila Slovensko takové, jaké jest v denním životě, zračí se zdravá reakce proti lžikulturnímu nátěru Hurbanova beletristického směru, esteticky vyspělého, ideově však neplodného.

Neboť „hlasisté“ chápou shodně s Masarykem demokratism jako problém osvěty a vzdělání národa ve všech třídách; demokratism i jim jest světovým názorem moderní doby, zorným úhlem, pod nímž hodnotí se veškeré kony. „Hlas“ věnuje zvýšenou pozornost školské výchově a pedagogice, věcem na Slovensku zanedbaným. V nedostatku slovenských ústavů obrací zřetel k české vzájemnosti, českým školám vysokým, středním, zvláště však hospodářským a průmyslovým. Tradice českého školství jest nejlepší, slovenští žáci mohou české školy považovat v duchu i obsahu za své: odtud počíná se skutečně příliv slovenských žákův a učňů na Moravu i do Čech, jak zkušený pedagog *KAREL KÁLAL* s radostí v „Hlase“ oznamuje. „Hlas“ zhusta zdůrazňuje, že české ovzduší samo o sobě má na slovenského mladíka vliv úrodný: není zde rozdílů stavovských jako v střediscích maďarských, působí zde příklad vytrvalé české práce a jejích úspěchů, není tu lži a pseudo-kultury, již ve velikém slohu pěstují ústavy v Uhrách. Pro českou vědu, již jest vodítkem čisté poznání, „Hlas“ se netají nadšeným obdivem; a tak, stává se hlasatelem česko-slovenské jednoty a trvalého návratu Slováků k zdrojům společné kultury, „Hlas“ občerstvuje Slovensko skutečně z pramene vody živé.

V druhém ročníku, jehož každé číslo vycházelo již v křížovém ohni se strany marťinské i odjinud, ustupuje zásadní politicko-národní a programový směr praktickým otázkám doby a slovenského prostředí. *IGOR*

HRUŠOVSKÝ uveřejňuje zde cenný materiál k studiu národního hospodářství a *FEDOR HOUDEK* pečlivé údaje topografické, jichž později užil český učenec *LUBOR NIEDERLE* k známé „Národopisné mapě uherských Slováků“ (III. zkrácené a upravené vydání r. 1919).

Třetí ročník ‚Hlasu‘ vyšel ještě pod samostatnou redakcí Blahovou, čtvrtý řídí Blaho společně se Šrobárem; pátý a šestý roční běh vede již sám Šrobár, přesídliv redakci do svého působiště, Ružomberku v župě liptovské. Tato okolnost, že totiž časopis vzdálen byl mateřské skalické půdy a pozbyl přímého styku s kulturně silnější západní oblastí, nevraživost martinské strany, zaryté v útocích na nepohodlné „ateisty“, „pokrokáře“, „masarikovce“ — abychom uvedli poměrně nejslušnější přívlastky „hlasistů“ z ‚Nár. Novín‘ — konečně ústrojně vady vlastní učinily ‚Hlasu‘ r. 1905 konec. Nikoli jeho ideám: ty působily úrodně dále a trvají zvláště dnes v teorii i praxi osvozeného Slovenska.

Šestiletí ‚Hlasu‘ vytvořilo v moderní historii Slováků epochu významu zásadního. ‚Hlas‘ hlavně křísil a živil novou slovenskou myšlenku, revolučním dechem osvobodil tvůrčí síly ze zakletí. Bezútešný konservativism slovenský, pěstovaný v Martině, byl ‚Hlasem‘ mravně poražen, třebaže ještě načas dodával si zdání vítěze: bylo to již poslední vítězství náhody a hmoty.

Slovenské národní práci naznačilo hnutí ‚Hlasu‘ nové dráhy a cíle, demokratické, pokrokové, ve znamení vyšší duševní jed-

noty česko-slovenské. Samo práce nedovršilo; ustalo právě v poloviční cestě mezi teorií ideového boje a jeho praxí. V. Šrobár poznává po letech, že nejednou „jed kompromisu a bezcharakternosti porazil údy naše“. Za heslo národní svornosti skryla se řada osob, jež v době třídění duchů, o něž ‚Hlas‘ bojoval, nutně by byly zůstaly v pozadí veřejného života — na ‚Hlas‘ se mstil se nedostatek politické zkušenosti a praxe. Jinou slabinou hlasistického hnutí bylo jeho upřílišené politikum: „My sme postavili v dobe prímeria všetko na vratký osud politickej karty“ (Prúdy IV, 1 d.) — odtud zklamání nové, jemuž nebylo protiváhy v úspěšné kulturní činnosti, jež by rušila v zápětí případný nezdár politický.

Ale v celku i za podmínek nej přísnějších ob stojí závěrečná kulturní rozvaha ‚Hlasu‘ velmi čestně: vykazuje, při všech ztrátách a nedostacích, pro mladé Slovensko veliký myšlenkový klad. ‚Hlas‘ pročistil sešerený slovenský obzor natolik, že v zásadě bylo již nakonec jisto, kdo je pro pokrok, pro nový život, a kdo vězí zatvrzele v řidnoucím táboře zpátečníků. Nová mládež, odkojená ‚Hlasem‘, „heroldové svitajúcich časov“, podle krásné Hviezdoslavovy apostrofy, ví již bez rozpaků, v kterém táboře jest její místo.

III

„SLOVENSKÝ OBZOR“.

Okolo roku 1906 mladý kulturní ruch na Slovensku dosahuje velmi slibného rozpětí; zdá se opravdu, že „pravda slovenského ľudu“ je na pochodě, aby podle starých básnických věštek zasedla za stůl dějinné spravedlnosti.

Lid, ještě v letech 80. a 90. „misera contribuens plebs“, národně zatemnělá, bigotní a otupělá, procítá ze stoleté ztrnulosti; čte s chvatem, zastává sebe, svá občanská i lidská práva, vtělená v důvěrné heslo „za tú našu slovenčinu“. Děje se v něm tajemný vnitřní přerod. Obrozenské poslání, jež „Hlas“ konal mezi inteligencí, plní od roku 1903 mezi lidem Hodžův „Slovenský Týždenník“ a prešpurské „Slovenské ľudové noviny“; tam, kde ještě nedávno 150.000 výtisků klerikálních tiskovin spolku sv. Vojtěcha lid duševně ožebračovalo, asi 20.000 exemplářů dobrého tisku koná hotový zázrak. Lid vyhýbá se najednou nemravným kněžím, nenavštěvuje chrámů, v nichž kází mu cizí duchovní cizí řečí, s hrдостí celé obce snášejí náboženskou a

národní persekuci. Zejména katolická hierarchie všech stupňů svou církevní i národní nesnášlivostí lid od sebe odpuzuje: bojkotuje ji. Malá pohorská obec Lúčky a záhy potom krvavé jeviště v Černové jsou svědky živelné síly odporu, jenž se v lidu vzmáhá. Je to zjevný duševní přerod z mravního poddanství a otupělosti k občanské volnosti a hrdošti. A pomalu budí se lid i politicky.

Roku 1906 zuřil v stoličné politice uherské boj odumírající liberální strany s národní stranou Košutovou; nemravný systém liberální strany chýlil se k pádu. Uherské ‚národnosti‘ hlásily se o její dědictví. Na slovenské kraje činila si nárok t. ř. ‚lidová‘ strana maďaronsko-klerikální; proti ní veřejně i tajně organisoval se probuzený slovenský lid pod zástavou slovenské lidové a slovenské národní strany. Maďarská koalice nelenila, násilím, hrozbami i pálenkou hleděla přivést Slováky na svou stranu. Ale lid nedal se zaleknout násilím a pálenky nepil: oduševněn slovenským slovem svých vůdců svodům odolal a do jarních voleb roku 1907 šel semčen v pevný šik a s neochvějnou vůlí. Z osmnácti poslaneckých okresů dobyl na prvý ráz sedmi; jinde poražen jen hmotným násilím. Slovensko ožilo po letech mladou národní nadějí...

Vzrůst politického probuzení zračí se v této době výmluvně v statistice politických pravot. Celá řada předních Slováků jest roku 1907 odsouzena do žaláře i k peněžitě pokutě: Vajanský, Pietor, Somolický, Škultéty, Markovič, Dula, Mudroň, Hodža, Halaša, z řad nepochitické inteligence Tajovský a mnozí

jini — odtud vznikla svojská slovenská poučka, že každý „poriadny Slováč aspoň raz v živote musí čušať (= mlčet) vo väzení“.

Jiným tlakoměrem stoupajícího politického zájmu na Slovensku jest vzrůst a rozšíření politického časopisectva. Podle statistiky „Hlasu“ bylo roku 1898 pět slovenských politických listů (Národné Noviny, Slovenské Listy, Ľudové Noviny [v T. S. Martině], Národný Hlásnik a Nová Doba), jichž náklad dohromady činil 9100 výtisků. Roku 1907 vychází politických časopisů devět (nově: Ľudové Noviny [v Uh. Skalici], Slovenský Týždenník, Slovenské Robotnícke Noviny, Napred, Naša Zástava, Dolnozemský Slováč a Žvolenské Noviny) o 42.500 výtisků — počet odběratelů politických časopisů vzrostl více než čtvernásobně, počet čtenářů aspoň desateronásobně. To byl již velmi slušný úspěch.

Za tohoto stavu rozvitého politického zájmu cítil se dvojnásob těžce zánik „Hlasu“. Nedostatek vážné revue, jež vyhrazena myšlenkám a soudům odborně vzdělaných činitelů, pěstovala by politiku a sociologii s vyššího hlediska vědeckého, udávala směr širokému lidovému proudu a kriticky jej řídila. Potřeba nové politické tribuny byla naléhavá.

15. ledna roku 1907 vychází první číslo „Slovenského Obzoru“, měsíční revue, vydávané v Pešti za redakce ANTONA ŠTEFÁNKA. Úvodní článek „Naše snahy“ vymezuje s dostatek úkol nového listu „Slovenský ideál treba hľadať výlučne v demokracickej práci, ale nikdy nie v dákom s“

aristokraticky-aestetizujúcom a klerikálnom blúzení. Nie výlučný ideál kmenový, nie slaviansky imperializmus, ale kultúrny, spoločenský a hospodársky pokrok najširších vrstiev nášho národa, všetkých Slovanov a skrze nich pokrok celého človečenstva musí byť našou panaceou“. Časopis bude usilovať o vytvorenie nového, moderného a pokrokového slovenského, nestotožňuje sa prozatím s žiadnou trvajúcou stranou. Slovenský národ tvorí dve hlavné vrstvy: malí roľníci a drobní pracovníci, dĕlníci hlavou i rukou — odtiaľ dána smernice v duchu čistej demokracie. Ako v politike i v literatúre a umení bude propagovať nové smery, klesť jim cestu, dávať popudy. Se stanoviska uherských poměrů bude sa pilne zaoberať životom uherských „národností“; se stanoviska slovanského určuje smer demokratickej, pokrovej a národnej hľadisko, jež s vyloučením veškeré platonické lásky bude prihližet k skutočnosti a praxi. Zvláště pilne bude proto stopovať život najbližších slovanských bratrů, Čechů. „Slovenský Obzor“ píše si v čelo program praktický: méně teorie a kriticizmu, tím více kladné práce politické a kulturní.

K úkolu tomuto sdružuje sa okolo „Slovenského Obzoru“ řada pracovníků; k starší hlasistické vrstvě připojují se homines novi — jediný ročník „Slovenského Obzoru“ soustředil více přispěvatelů nežli všech šest ročníků „Hlasu“. Z „hlasistů“ zůstává i zde V. Šrobár, P. Blaho, A. Štefánek, A. Ráth, Iv. Dérer, M. Hodža; nově zjevují se jména dra J. Rumanna, B. Pavlu, P. Bujnáka, Fr. Votruby, M. Friče a j.; literárně

zastoupeni pouze J. *Jesenský*, pseudonym *Lenský*, překlady *Horal*, J. *Uram*, V. *Škarvan* a zajímavý kryptoným Bohd. J. *Potokinová*.

Ráz ‚Slovenského Obzoru‘ vyvíjí se stále ostřeji v politickou a sociální revui o širokém odborném rozhledě. Jednotlivé příspěvky jsou studie pozoruhodné. J. *RUMANN* píše prvou statistickou úvahu o pohybě slovenského obyvatelstva, pracovanou podle moderní vědecké metody; přihlíží již k problémům vystěhovalectví, plodnosti, úmrtnosti a rodinných svazků. V. *ŠROBÁR* pozdravuje úsvit svobody, jež se rodí v duši slovenského lidu; J. A. *WÁGNER* se zabývá palčivou časovou otázkou sociálního pojišťování dělnictva; redaktor A. *ŠTEFÁNEK* v obširné a obsažné historicko-politické studii podává vývoj politických ideí v XIX. století, vyčerpává v ní čelná jména celé moderní Evropy; jinde týž autor přináší cenný příspěvek k smutně originelní statistice slovenského utrpení a studii o kolektivní psychologii ve službě národa; M. *HODŽA* určuje cesty slovenské demokracie, dané hospodářským položením slovenského lidu; *IGOR HRUŠOVSKÝ* zabývá se přehledem průmyslu na Slovensku jindy a nyní; P. *BLAHO* v stati o „Našom národnom hospodárstvu“ nabádá pilně učit se od Čechův a Němců v sousedních Rakousích, atd. A každé číslo listu přináší řadu poznámek politických: k pověstným zákonům Apponyiovým, daňové předloze Wekerlově, volební opravě, vede přehlídku domácí, české a slovanské politiky; řadu poznámek sociálních a školských: o maďarské soustavě pedagogické, o vyučovací řeči

v maďarské škole a jiné — vytrvalé, rychlé a šťastné studium domácích poměrů a cizích obdob prosvítá ze ‚Slovenského Obzoru‘ na prvý pohled.

Časopis pro kult lidových ideálů hlásá odtud demokratickou výlučnost i na poli literární výchovy a tvorby. Směrodatné jsou v tomto směru kapitolky *BOHDANA PAVLŮ*, haleného v pseudonym Paľo: *Literárne túžby*. Pisatel shledává, že hnutí ‚Hlasu‘ nepřineslo vlastně literatuře občerstvení. Poznání jeho vyniká bystrým úsudkem: slovenské myšlení od Štúra nezměnilo svých cest, kotlínovská literatura stále uctívá genia a jeho jedinečný hypotetický čin — a nepracuje pro lid. Demokratická podstata jí chybí; jest sice krásná literatura o lidu, ale není literatury pro lid; mylným instinktem demokratického přesvědčení Paľo staví pro slovenskou literaturu heslo: *l'art pour la vie*, umění pro život a jeho denní potřeby; ‚Slovenský Obzor‘ šel tu ještě dále vlevo nežli ‚Hlas‘, jenž proklamoval pouze umělecký realism. Vedle těchto kritických poznámek, jež vyhraňují literární teorii skupiny, zasluhují pozornosti články *PAVLA BUJNÁKA*, samostatného talentu kritického o chvatné kultuře knižní a bystré soudčí schopnosti, zejména v psychologické analýsi. Bujnák soudí v přísném přehledě nejnovější poesii slovenskou, Jesenského, Hájomila, Cigána (začátečníka Kraska) a Galla, v jichž tvorbě spatřuje nadměrný subjektivism, dosud lhostejný k hromadnému přerodu v myslích slovenské inteligence. Druhá pilná a vydatná práce Bujnáková, „Romantizmus v literatúre sloven-

skej“, vzdělaná na širokém dějepisném pozadí, nedozrála k výši kritického prozáření. Jako literární zpravodaj věcného soudu, odkojený literární kulturou českou, hlásí se v ‚Slovenském Obzoru‘ český rodák *FRANTIŠEK VOTRUBA* — po prvé pohromadě objevují se tři nová jména, jež stávají se později průkopníky a „arbitri elegantiarum“ literárního dorostu, slovenské Moderny.

Nová literární mládež, jsouc již časově nablízku, dosud se v nové tribuně nehlásí. ‚Slovenský Obzor‘ původnímu tvoření vyhradil málo místa; byly otázky naléhavější, a také neudeřila dosud hodina mladých. Nehledíc k básním *J. JESENSKÉHO* nový talent psychologickým prokreslením prozrazují portrétové studie „Naši“ od zastřenému autora, *BOHDANY J. POTOKINOVÉ* — pravděpodobně první psychologická zkouška v prose pozdějšího Ivana Kraska.

‚Slovenský Obzor‘ zanikl po ukončení prvního ročníku pro hmotné nesnáze — kruh těch, kdo chápali slovenskou novinu, stále jest malý. Proti ‚Hlasu‘ jeví se v nové revui ostřejší, politicky vyhraněný program, objímající soubor časových otázek sociálních — literární obrody ani ‚Slovenský Obzor‘ nepřinesl, skoro jí nepřislíbil — svou slavnou při mládež vybojovala si sama. Ale i za jediný rok vzdělal časopis Štefánkův, vedený s rozhledem vážné revue, značný úhor v slovenském životě veřejném, vymeziv zvláště přesně lidovou směrnicí pro budoucnost. Měl své vady a chyby; ani on nelišil přísně mezi zásadou a za-

střeným kompromisem (Jehlička-Margin, Juriga, Hlinka a j.); ale klad, ježž „Slovenský Obzor“ domácímú životu přinesl, jest nad tento lidský omyl větší: ztělesněn v něm další stupeň k cíli slovenského obrození.

IV

NOVÍ BOJOVNÍCI: „SBORNÍK SLOVENSKEJ MLÁDEŽE“ A „PRÚDY“. REVOLUCE TRVÁ.

V době, kdy se činily přímými nové cesty ideového Slovenska v životě veřejném, obzvlášť národním a politickém, třídily a tříbily se také nové umělecké živly v samostatnou skupinu. Pochod literární krystalisace byl nenáhly, dlouho zrálo to, co dalo nový lesk a nový obsah novým společenským útvarům — mladé Slovensko literární. Rané osení klíčí v tučné spodní prsti, zkypřené pilnou prací Hviezdoslavovou a Kukučinovou, tlačí se k světlu nesměle, ale za bdělého opatrování nových hospodářů: růst jeho jest lichý, nerušený, slibující žeň bohatou a sladkou. Bylo již příliš mnoho příprav, příliš očekávání, aby překvapilo naprostou novostí: určitý rys revolucionismu přináší však i ono, ladnou shodou nových myšlenek i tvarů, a louto novou silou vítězí.

Za deset let po založení „Hlasu“ r. 1908 přihlašuje se na srpnové schůzce v Turčanském Svatém Martině nová vrstva mládeže k ideové revisi, zprvu jen krátké epochy

„hlasistů“. Tehdejší předseda pražského „Detviana“, na jehož podnět porada svolána, *BOHDAN PAVLŮ*, promluvil v úvodní řeči na schůzi mimo jiné: „Je tomu právě deset let, co založený bol orgán mladého hnutia slovenského, „Hlas“. Chceme akosi súčtovať s týmto pohybom, ktorý vyvolal toľkú zmenu vo verejnom živote slovenského národa. Dnes po desiatich rokoch vidíme, že to boli ideje blahodárne, že to nebol jalový kriticizmus, ale kriticizmus tvoriaci. Opakuje sa u nás to, čo sa dialo za Turgenieva v Rusku. V borbe medzi „otcami“ a „deťmi“ zvíťazily deti. Ako vtedy vyrástol z lona ruskej spoločnosti typ Bazarova, ktorému vytýkali prílišnú triezvosť a racionalizmus, typ, ktorému — ako dnes vieme — vzorom bol Mendelejev, pozdejšie chlúba vedeckého mena ruského, učenc a svetového mena. Bolo by žiadúce, aby i na Slovensku viac bolo takých Bazarovov, z ktorých by vyrástli Mendelejevi.“ Závěr porady vyzněl štrízlivě, bazarovovsky: mládež přijímá program stálé, každodenní, drobné práce a tímto zásadním stanoviskem ocítá se v příkrém rozporu s úředním názorem maršálské strany, jež trvající v nečinnosti čeká fatalisticky na jediný veliký čin, který spasí národ.

Myšlenka kritické přehledky slovenského života přináší prvě, ranními opary ještě omžené ovoce již po roce: r. 1909 vychází „Sborník slovenskej mládeže“, skromně, neokázale, bez velikých hesel; redakčně stojí za ním J. Burián, J. Halla, B. Pavlů a Fr. Votruba — tu již se významně hlásí česká škola kritická a literární.

Prvý verejný podnik nového dorostu literárneho charakterisuje ešte obvyklý průvodní zjev každé mladé oposice: metoda analytická. *PAVEL BUJNÁK* vrací se k rozboru estetických náhledů Ludevíta Štúra a vyvozuje původně a šťastně shodu mezi ideovými požadavky zakladatele první slovenské veršové školy a názory Hurbana Vajanského; v tomto poznání lze spatřovat záruku, že mládež, jež shledává od Štúra sice pokrok, ale pokrok malý, obracejíc frontu proti Štúrovi, záhy ji obrátí tím usilovněji proti pozdnímu Štúrovu pokračovateli. Druhý kritický rozbor, týkající se nejmladší slovenské slovesné tvorby, J. Jesenského, J. Gregora-Tajovského a J. Cigáně (Kraska), podává *FR. VOTRUBA*; řečení čelní zástupci mladého literárního Slovenska po první zde ocenění. Známý skladatel a hudební teoretik *M. SCHNEIDER-TRNAVSKÝ* rozbírá a utřídjuje prvky slovenské a maďarské lidové písně; *B. PAVLŮ* otiskuje zde svou řeč o neoslavismě, konanou na martinské poradě mládeže r. 1903, a na závěr ideového obsahu sborníku, spolu na znak soudržnosti starší a mladší vrstvy nové generace uveřejňuje vůdce „hlasistů“, *V. ŠROBÁR*, kulturně dějepisnou stať o počátcích slovenského obrození. V „Sborníku“ současně vystupuje v rámci tohoto ideového obrazu nový umělecký dorost: *J. JESENSKÝ* čtyřmi osobně procitěnými „Sonety“, *V. ROÝ* a *J. CIGÁN* řadou nových veršů, zejména formálně pozoruhodných, (Kosorkin) *DANIELOVIČ* slibnou původní novelou „Vytrezvenie“ — záruka nové umělecké praxe v rámci řečených teorií.

Hlavní význam ‚Sborníku slovenskej mládeže‘ tkví v odvaze činu. Je to, jakkoli počáteční, prvý nový čin. Padlo-li mezi slovenskou mládeží slovo o blízké turgenevské analogii k typu Bazarovovu, nutno se upamatovati, že i zde předchůdcem jeho byl osudný slovenský Rudin, ohnivý řečník, deklamátor o národní práci a pathetický horkitel, ale typ zlomené, pasivní vůle. Slovenská obdoba Bazarova jest již první krok k nápravě: třebaže ‚Sborník‘ svolává zatím jen několik nespokojených ‚dětí‘ v zápas proti patrně spokojeným ‚otcům‘, má již mocného spojence v nové ideji, vítězí v celém kulturním světě — v světovém názoru mravně demokratickém, dědictví ‚Hlasu‘ a ‚Slovenského Obzoru‘. Analýsa jest pouze prvá vývojová stanice každé nové opozice: místo analýsy nastupuje dříve neb později metoda vlastní kladné práce. Mládež, vztyčující si ve ‚Sborníku‘ úkol revise krátké, dosud plně nezažité epochy ‚Hlasu‘, přikročuje záhy k vlastnímu, věcně již založenému úkolu: vidí se nucenou revisi epochy ‚Hlasu‘ nahraditi širší a pronikavější revisí celého slovenského života, nejen hurbanismu, ideově již překonaného, nýbrž v prvé řadě základní kritickou přehlídkou národních a kulturních ideálů počáteční doby Stúrovy.

K tomuto širšímu a závažnějšímu národnímu úkolu slovenská mládež přistupuje v zápětí po prvém veřejném ohlášení svého zásadního odporu: ještě téhož roku zakládá stálou volnou tribunu k práci a šíření nových ideí — vlastní revuelní časopis.

Myšlenka časopisu jako veřejného fora před světem domácím i mimo domov uzrála rovněž na martinských poradách mládeže. v srpnu r. 1909. Po čtvrt roce, v listopadě téhož roku vychází v Pešťbudíně první číslo „Prúdy“, revue mladého Slovenska, jak mládež sama hrdě si vepsala v štít.

Odhodlanost a sebevědomí, jež věří svým silám a zná svůj cíl, hovoří z úvodního článku prvního čísla, jenž vztyčuje znovu nepodlehlou zástavu „Hlasu“. Při samém počátku nového časopisu padla z protivného tábora přezíravá výtku o mladické nevyspělosti: „Prúdy“ jí na místě odrazily. „Lebo tam. — praví se v proslově — kde sa mládeži kladie za cieľ len spievať, zabávať seba a druhých, tancovať, robiť národnú štatistiku, tam je treba znova a znova dokazovať, že činnosť mládeže tým vyčerpaná byť nemôže a nesmie, že mládež musí mať ďalšie a vyššie ideály a ciele“. Tak zatuchlý, úzkoprsý, v nejhorším smysle buržoasní duch mořil ideu mladého Slovenska ještě před deseti lety — „otcové“ chtěli doslovně umačkat mládež tvrdou patriarchální pěstí.

Hlásat pochopení pro veliké kulturní, politické, hospodářské úkoly slovenské mládeže v národní práci označuje se důtklivě za povinný program nového listu. „Mladé Slovensko musí jasnejšie precítiť svoje národné povinnosti, musí striasť so seba úzkoprsý, konservatívny názor, ktorý sa javí v takom obmedzovaní snáh mládeže. Vynikajúcou známkou národného myslenia slovenského je usilovanie zachrániť staré, slovenské, uložiť to do archívov, museí, sbierok, časopisov.“

„Ale či nám stačí zachovat iba pamiatky minulej historie, či nám netreba skôr starať sa o budúcu historiú?“ Proti ztrnulému historismu starých stavia mládež svůj realism: zrak majíc upřený na smutný přítomný stav věcí usiluje o zvelebení duchových statku slovenského lidu.

Nenacházejíc doma pomocné ruky, mládež se utíká k zdravé svépomoci. Pověstná, přímo pověrečná hrůza hurbanovská z nových směrů a myšlenek kupí jí v cestu překážky na překážky: pout bude daleká a obtížná, ale duch mladých dobyvatelů jest v předsevzetí svém duch Lakedaimonských: „Ak padneme i my, padneme s povedomím, že naša myšlienka nepadla, ale že musí skoro dakto druhý snáď šťastlivejší alebo schopnejší začať zase tam, kde sme my prestali. Môžeme priniesť časopisu svoju lásku k veci a mladistvé oduševnenie s povedomím, že bolo našou povinnosťou vykonať toľko, koľko sme vládali, a že životnej borby báť sa nesmieme.“ Pevnosť vůle a zaujetí myslí za novým velikým cílem jest takřka ještě duchovým pozůstatkem nezlomné nápravné vůle Štúrovců z klasičeských let přešpurských.

Nový list píše si v čelo zásadu soběstačnosti: od mládeže, o mládeži, pro mládež. Bude vychovávat, ukazovat nové dráhy a cíle, zápasit proti myšlenkové lenosti domácí, „sbližovat s ostatním svetom, zvlášte so životom českým a slovanským vôbec, ale nebáť sa ani pohľadu do života západu“. Bude usilovat o nápravu křivd, jež zasela maďarská škola: bude pojítkem mládeže, rozptýlené po jednotlivých drobných střediscích

doma i za hranicemi, chce pěstovat mezi ní cit pospolitosti a vzdělávat ji na budoucí učitele lidu. Konečně bude časopis „pro mládež“; volná tribuna všech, třeba odlišných, ale poctivých názorů, bez předsudků a zřetelů společenských tříd. „To je cieľom „Prúdov“: rozvíriť, rozprúdiť stojatú vodu slovenského národného života a v prvom rade života mládeže. Povolávame celé mladé Slovensko a jeho priateľov k súčinnosti a podpore. Je treba dokázať, že slovenská mládež túži von, na svetlo, za prácou.“

V podstatě opět program a duchové dědictví „Hlasu“, k němuž se nový dorost přihlásil po prvé již ve „Sborníku slovenskej mládeže“. Tábor nové opoziční mládeže jest založen a prohlášen bez slavnostních gest: na řadě jest střízlivých šest dní drobné, vytrvalé práce. Cit národní povinnosti žije svorně v tomto táboře slovenské naděje: zbylí „hlasisté“ druží se k nové jaré vrstvě pod demokratický a pokrokový prapor „Prúdov“ a tak druhá obrodná vlna, semčená v jedno na výboj i odboj, slibuje v budoucnosti být vlnou vítěznou.

Mladé Slovensko sdružuje v pětiletí 1909—1914 téměř všemuh inteligentní vrstvu nejmladší doby. Kmen přispěvatelů do „Prúdov“ trvá v prvním i posledním ročníku skoro nezměněn; zatím roste vždy řada nových oddaných přívrženců. Ideovým vůdcem tohoto mladého Slovenska, jeho tvůrcem a organisátorem, jest myslivý a vzdělaný duch o vážné kultuře ideové, vysokém slovanském uvědomění, a co třeba zdůrazniti, hbitý no-

vinář *BOHDAN PAVLŮ*; jemu po boku stojí právník *IVAN MARKOVIČ*, zprvu hlavní redaktor „Prúdov“, dále právník *MILOŠ VANČO*, národní hospodář *JAN HALLA*, *JAN MEDVECKÝ*, redaktor „Slovenského Týždenníku“ *MILAN HODŽA*; ze starších pracovníků „Hlasu“ přimykají se k mladší sesterské skupině „Prúdov“ opět *V. ŠROBĀR*, hlavní sloup realistického hnutí let devadesátých, a hluboký znalec slovenského života, *ANT. ŠTEFÁNEK*, redaktor „Slovenského Denníku“. O kritické vůdcovství v směru literárním dělí se zkušený literární historik *FRANT. VOTRUBA*, rodilý Čech, s pozoruhodným slovenským kritikem *PAVLEM BUJNÁKEM*; kromě nich o poslání slovenského písemnictví přemýšlí zejména *ĐURO SLÁVIK-NERESNICKÝ*, také činný účastník literární. Básnicky mladé Slovensko přináší obrodu obsahu i formy. Mluvěm a vlastním básníkem-představitelem jest jemný, umělecky procitlý lyrik *IVAN KRASKO*, v jehož krajně osobnostní poesii proniká vyspělá synthesa západních kultur literárních, zvláště moderních vzorů českých, s domorodým prvkem slovenského prostředí; vedle něho původní a slibný, pohříchu záhy unavený talent reflexivní, *IVAN GALL*, šťastný náladový improvizátor *VLADIMÍR RÓY* a jeden z nejmladších slibů slovenské poesie, velmi plodný *MARTIN RÁZUS*, jsou hlavními zástupci nového směru z vrstvy mladší. Rázem a cílem svých básní druží se k nim *JANKO JESEŇSKÝ*, v „Prúdoch“ (jako Ivan Gall) nezastoupený. V no-

vele a povídce vedle Jesenského, Kraska, Rázusa do popředí vynikl *JOSEF GREGOR-TAJOVSKÝ*, šťastný pěstitel dědinského genu realistického, rovněž pilný spisovatel ner divadelních. Z ostatních jmen dlužno uvést: *A. DEVEČKU*, *J. HANZALÍKA*, dále autora zdatné monografie o D. Lichardovi, literárních a popularisujících článků v „Slovenském Denníku“, *ŠTEFANA JANŠÁKA*, statistika *EMILA STODOLU*, *JOSEFA URAMA*, *S. ZOCHA*, bratry *IVANA* a *FEDORA HOUDKA*, *JOSEFA BŮRJANA*, obětavého technického pracovníka *JANA PÁRIČKU*, nakladatele „Prúdov“, prvou obět války z kruhu mládeže: z ženských vrstevnic sluší se jmenovati nadanou *TATJANU ŠTEFANOVIČOVOU*, horlivou feministku *HANU GREGOROVOU* a *HELENU TURCEROVOU*, doktorku filosofie, spisovatelku francouzské vědecké monografie o E. Štúrovi a jeho době. Domácích spolupracovníků „Prúdy“ mají již s dostatek — širší tribuna přispěvatelů je charakterisuje velmi výstižně vůči těsné plošině „Hlasu“ i „Slovenského Obzoru“.

Časopis, vyzbrojený stálými rubrikami je skutečně pojátkem mládeže, roztracené „na chlebovej postati“ — podle slov Sládkovičových — „po tom širom sveta poli“: nejen v domácích městech, Martině, Prešpurku, Zvoleně, Kluži, Pešti („Slovenský spolok“), nýbrž i za hranicemi Uher, ve Vídni („Tatran“ a „Národ“), v Praze („Detvan“), ba až v Berlíně a Moskvě. Pilná činnost její odráží se viditelně v „Prúdoch“. Konají pravidelné schůzky, debatují na nich o látkách ze slovenské, české, ruské, světové litera-

ture, všimají si pilně věcí politických, zvláště uherských, zabývají se otázkou studentskou, abstinentní, ženskou; v praktickém oboru obrazení zřetel k peněžnictví, slovenskému dorostu řemeslnickému a hospodářskému, jenž se vzdělává na českých odborných školách — rámeček úspěšné činnosti značně široký.

Mládež má své osobní lásky. Z velikých vrstevníků literárních cení si vedle Kukučina zejména Hviezdoslava, z něhož členové její estetickým rozbořením vycházejí; v „Dejinách literatury slovenskej“ od svého velikého rodáka, Jaroslava Vlčka, vidí obraz celého duchového slovenského života; Masaryk a Kramár jsou jim vzory pilné národní a kulturní práce; z ostatního Slovanstva Tolstoj, veliký učitel „hlasistů“ a z ostatního kulturního lidstva spravedlivý Björnson, jehož příkladu práce váží si nad jeho těžký hlas ve prospěch Slováků. „Prúdy“, zvláště v prvých dvou ročnících, nevyhýbají se britké a věcné polemice — v odpůrcích jejich sešli se ku podivu svorně všichni, kdo byli kdysi proti „Hlasu“.

Trvalý klad, jenž nepozbude ceny, jest jejich praxe v tak řečené vzájemnosti česko-slovenské, jak do nedávna, snad diplomaticky, snad opatrnicky, se říkalo skutečné národní jednotě Čechů a Slováků. „Prúdy“ jsou v jistém smysle novou česko-slovenskou revuí: hledí si soustavně a věcně českého života, otiskují důsledně i česky psané příspěvky, prosu, verše, statě poučné. Na otázku součinnosti odpovídají statečným činem. Pro názor jejich nejlépe svědčí místo, jehož zá-

věrečná stylisace hleděla ovšem ještě k poměrům před válkou (I 223): „Ide o to, aby kulturná jednota československého národa, dokumentovaná celou kulturnou historiou, bola obnovená, aby vykorenené byly stopy zhubného vplyvu maďarizačného v slovenskom smýšľaní. Otázka rečová je tu podriadeného rázu, a jej násilným riešením ani zďaieka by sa problém československý nevybavil. Československá vzájomnosť spočíva na jednotnom vývoji kulturnom, na jednom cieľi — utvorení jednotného svetového názoru v Cechách i na Slovensku, na našom duchovnom sblížení s českým kulturným životom: lebo ak sa k českému životu priblížime, vrátíme sa sebe samým a emancipujeme sa od škodného a nám kulturne cudzieho živlu maďarského aristokratizmu. Naším cieľom nech je vzdor rôznosti podmienok politického vývoja tvoríť jeden kulturný harmonický celok, a postaviť sa do služby spoločného národného ideálu, aby sme boli pripravení k spoločným bojom budúcnosti“. Zásadní, bez zreteľů vpravo vľavo uskutočňované stanovisko ve věci česko-slovenské jednoty „Prúdy“ širě objasnily obsáhlou anketou, ukončenou právě v posledních nedělich před válkou, jež vyšla na světlo z válečného úkrytu teprve po říjnovém převratě v posledním dvojčísle V. ročníku „Prúdo v“: její látka nyní v retrospektivě znamená skutečně začátek ideového protirakouského odboje národního ještě z dob před světovou válkou. Poměr ideální a spolu praktický rozvíjel se v „Prúdoch“ stále utěšeněji: pět dosud vyšlých ročníků „Prúdo v“ jest oprávně-

nou pýchou mladého Slovenska a spolu oprávněnou nadějí neporušené, v těžkých dobách znova utužené kulturní a národní souvislosti. Jako kritická revue mladých revisionistů ‚Prúdy‘ prospívaly slovenské kultuře nesmírně: okolo nich soustředila se z části činně, přímou účastí, z části trpně, recepcí jejich směru a ideí, slovenská Moderna literárni.

Boje o slovenský zítřek končí se slibně aspoň pro nové písemnictví: nový, zdravý proud vytryskl z útrob země na povrch. Ztratil-li se v skrytech zemních prv než mohl zesíleti, nebyla tím vinna závada organická: pětiletá vnucená válečná přestávka nyní již je bohdá překonána.

HLAVA ŠESTA

NOVÁ DOBA.

I

SLOVENSKÁ MODERNA BÁSNICKÁ.

[**Úvod.**] Ideovými teoretiky mladého Slovenska, kteří kypřili půdu novým myšlenkám, a směrům uměleckým, jsou vůdčí činitelé „Hlasu“ i „Průdov“. Okres práce jejich o mladém Slovensku jest účelně rozhraničen: mladí jsou průkopníky nových ideí v teorii a básnické praxi, starší jsou přísnými kritiky jejich teorií a činnými účastníky v praxi politické a sociální.

VAVRO ŠROBÁR (* 1867), po převratě prvý ministr pro Slovensko, bývalý lékař v Ružomberku, ztělesňuje svým dílem ideu mladého Slovenska ve všech hlavních bodech: pokrokovosti, demokratismu, drobné práci, realistickém názoru i poměru k česko-slovenské jednotě. Z původních sklonů literárních, vzbuzených v Praze, oddal se záhy výlučně buditelské práci politické a národní. Šrobárovo životní dílo, vyvrcholené „Hlasem“, má pr-

Slovensko význam základní; v něm klíči začátky slovenského obrození. Novému dorostu udává někdejší vůdce „hlasistů“ směrnicí zásadní pokrokovosti, korektiv proti nebezpečným kompromisům, jichž z trpké zkušenosti vlastní mládeži nedoporučuje; a když „Průdý“ rozvířily hádku o pokrok, Šrobár znovu vybízí mládež, aby důsledně šla za hlasem svého přesvědčení, bez zřetelů osobních, vždy se zřetelem na společnou věc. Velice platně prospívala mládeži i pokroková slovenská žurnalistika, řízená někdejšími „hlasisty“ a „obzoráši“. Hodžův „Slovenský Týždeník“, jenž od r. 1903 konal obrodu slovenské politiky a kulturně-sociálního života, přidružuje pokrokové živly mladší.

Z novějších jmen ocitá se záhy v čele myšlenkového mladého Slovenska bystrý a vzdělaný novinář moravský, Čech *BOHDAN PAVLŮ* (* 1883), tvůrce programu „Průdov“, Od „Slovenského Obzoru“, kde prohlašuje hesla literatury o lidu a pro lid a umění pro život, vývoj jeho směřuje stále jasněji k národní a kmenové filosofii. Obeznamen dokonale s poměry minulými i přítomnými velikého národa ruského, literárně oplodněn mohutným rozmachem české kulturní práce, ustrojuje pro mladé Slovensko nový světový názor. Především káčí štúrovský ideál mládeže, jenž stal se již vnitřní nepravdou: navenek se mu koří, všichni, v zásadě však se ho nedrží nikdo. Novým ideálem slovenským jest mládež pokroková; v studii o pokrokovosti a konservativismu na Slovensku, jež vzbudila doma zvučnou ozvěnu, po historickém a filosofickém přehledě slovenského života od Hollého a Štúra dochází k závěru, jímž dovozuje zhoubnost Vajanského

programového konservativismu a plodnost ideí pokrokových. Kriticizm mládeže byl plodný — stačí ukázat na čestné výsledky ‚Hlasu‘. Veliký a šíře neznámý, protože anonymní kus praktické práce pro česko-slovenskou jednotu Pavlů vykonal v ročnících ‚Času‘ pravidelnými pondělními zprávami, vynikajícími širokým obzorem a věcnou důkladností. Slovansky uvědomělý ve směru Tolstého a Dostojevského, nově orientován v drahách Kramářova novoslovanství B. Pavlů stal se bohatým rezervátorem myšlenek nového Slovenska a ideovým vůdcem skupiny ‚Prúdov‘: jeho rozvitá činnost revoluční na Rusi za světové války byla praktickým osvědčením zásad, jím hláсанých a slovenské mládeži vočkovaných.

O význam literárně kritických předbojníků ideí mládeže dělí se kritik a historik P. Bujnák s Čechem Fr. Votrubou.

PAVEL BUJNÁK, spočátku autodidakt, je typický slovenský odborný pracovník: překotnou, a proto ne vždycky zažitou kulturou knižní dopracoval se ve slovenských věcech samostatného estetického stanoviska velmi čestné úrovně. Velmi záhy a velmi určitě obrací se proti staré estetice Štúrově, jež byla popřením umělecké osobnosti, žádajíc od básníka jednostranně národní úkol a za vzor mu stavějíc lidovou literaturu. „Pracovať, učiť sa, vhlbiť sa do seba, poznať dušu svoju i druhých: toto sa žiada a toto chybuje našim.“ Literárních a estetických článků Bujnákových přinesl ‚Slovenský Obzor‘, ‚Sborník slovenskej mládeže‘, ‚Prúdy‘ a jiné časopisy řadu: zejména jeho kritické statě hviezdoslavovské, knižně sebrané (1919) a jeho monografie o tomto největším zjevu

slovenské poesie (rovněž k jubileu 1919) prozrazují soud zdravý a odborné studium.

FRANTIŠEK VOTRUBA (* 1880), zaměstnaný zprvu v redakci ‚Slovenského Denníku‘, později slovenský zpravodaj ‚Času‘, jest osvědčený literární historik a kritik o důkladné ideové znalosti Slovenska, jež křížem krážem procestoval ve skutečnosti i v jeho dějinách. Kriticky jest stoupencem uměleckého individualismu, nadán schopností bystré analyzy; prvý vydatně vysvětlil Kraska, Jesenského, lidový směr tvorby Tajovského, směry a cíle slovenské Moderny.

Bojovný manifest české Moderny z r. 1895 v jednom ze svých článků obsahoval také obrněný protest proti výstřednímu vlasteneckému směru v české literatuře. Slovenská Moderna nepodepsala sic formálního protestu proti přepjaté vlastenecké tradici v domácí literatuře, zjednala však svému jménu, památkou zděděnému po bývalých českých modernistech, oprávnění jinak: novým, silně osobnostně a umělecky zbarveným směrem, který zahájila v slovenské poesii.

KRASKO.

Mluvčím a vůdcem slovenské Moderny jest jemný duch tvůrčí, básník Ivan Krasko; jím zatím vyvrcholila moderní poesie slovenská.

[Život.] *IVAN KRASKO*, vlastním jménem Jan Botto ml., narodil se r. 1876 v Lukovišti na Gemeru; studoval na maďarském

gymnasiu v Rimavské Sobotě, na německém a rumunském ústavě v Brašově a naposled na české technice v Praze; před válkou byl inženýrem v chemické továrně ve Slaném, za války v poli, po osvobození Slovenska pracoval k povznesení jeho nového života v ministerství bratislavském.

[**Začátky.**] R. 1905 přinesly ‚Slovenské Pohľady‘ a skoro současně ‚Dennica‘ několik — hrstku dohromady — těžce zamyšlených veršů, jež formou dosud nevytříbenou, ale novou a svojskou přinášely řídkou lyrickou plnost. Původce jejich ukryl se za neprůhlednou šifrou J. C., v básních pozdějších, rychle vyzrávajících, místo jmenovou zkratkou se plně podepsal: Janko Cigáň. Melancholické, plaché verše s tímto prostým lidovým pseudonymem objevovaly se opět v ‚Slovenských Pohľadoch‘, ‚Sborníku slovenskej mládeže‘ a jinde, celkem řídce, ale vždy budily napjatější očekávání. V literární mládeži rázem vzklíčila víra, že roste Slovensku silný talent básnický; důvěra její zklamána nebyla.

[**„Nox et solitudo“.**] Již r. 1909 vyšel v T. S. Martině tenký sešit této snivé a těžké, pelem krásy a smutku nadýchané lyriky, symbolicky nazvané „Nox et solitudo“; básník podepsal se naň po prvé novým literárním jménem: Ivan Krasko.

V prvé knize své lyriky Krasko se představuje jako mysticky zasněný, náměsíčný sensitiv a ostrý analytik svého nitra. Jest zraněn životem, zmrzen zhrzenou láskou,

mučen záhadami a otázkami po tajemném účelu lidského bytí, zlomen a rozdvojen — a kojen marností, bezútěšným, srdce pustošícím smutkem. Vnímavost jeho jest churavě jemná: hmota jest jí jen tajemnou zkratkou, symbolickým písmenem vyššího textu, jenž hovoří k jeho plaché duši hořkostí a steskem. Příroda zdá se básníkovi lidskou sestrou, naplněnou týmž temným osudem; zjevy tohoto světa stíny, přeludy, jež v smyslovém vytržení promítá v svou stonavou duši. A tyto city neskonale jemné, neskonale teskné vlévá v křehkou, krajně osobnostní formu: jeho poesie připomínají hebké, pobledlé květiny těžké a opojné vůně, dřímající v něžné porculánové váze. Tyto květy rané lyriky Kraskovy lišily se tolik od jiných druhů, pěstovaných v rádcích domácího záhonu, že budily dojem strojenosti a cizoty.

A přece je Krasko poctivý Slovák, veskrze dítě svých drsných gemerských hor. Jde za hlasem svého užaslého nitra s přisností bezohlednou: slyší výčitky a káravé hlasy, cítí dusivou mlhu okolo sebe a chce se mu ji zaplašit; v nahé, anarchoretsky rozkošnické zpovědi duše žaluje on, asketa bez rozkoše, svou velikou lidskou bídu. Nox et solitudo: to je bolestně pravdivý symbol milence noci a samoty duše. Je pozdě navečer, smráká se, veliký měsíc, němý, bledý, jak obličej mrtvoly neslyšně putuje po obloze; hejna havranů veslují do temnot; vysoké, větry zcuchané topole stojí u cesty jak přízraky z nirvany; mží jednotvárným drobným deštěm a vsmyslové asociaci sliz-

nice chutná mokrou vůni dalekého opuštěného hrobu, na nějž prší; hlasy tesknících starých smrků, zakleté mlčení lesa, vězení čtyř nahých smutných stěn s obrazem ukřižovaného syna člověka — tyto tlumené spodní akordy loudí na jemných strunách své duše chorobný samotář. Vzpomínky z dětství na domov, na bílou dědinku v černavých rodných horách, kde stará matička se modlí pokojně z Transciusa, kmitnou letmo myslí jako lítostivý, nenávratně ztracený prelud. K ostré bolesti osobní druží se bolest příslušníka utlačeného slovenského rodu: mstou bez příkladu musí vyhladit přísný Jehovah jeho tupý nečinný národ, „nechce-li vedieť, že sa pripozdieva, že s chmúrnej túrni poplašný zvon hučí“ („Jehovah!“) — s fyzickým hnusem se odvrací básník od uboze malé přítomnosti svého kmene. Bolestmi zraňovaná, ale neubitá duše básníkova věří však přese vše v nové ráno, jež pokáním smyje staré hříchy a temné viny včerejška.

„Nox et solitudo“ je těžká kniha — není snad těžšího stesku v celé slovenské poesii. A těžká osobní kniha — osobnějšího básnického projevu slovenská literatura nad Kraskův rovněž nemá. Jednotlivá čísla: „Romanetto“, „Zmráka sa“, „Plachý akkord“, „Už je pozde“, „Topole“, „Na cmiteri“, „Šesť hodín je...“, „Vesper Dominicae“ — jsou ostré řezy do vlastního těla, jest v nich přímo patologická sebeanalýsa. Krasko se tu přiblížil zřejmě českým dekadentům; podobá se jim i vzrušenou, metaforami, těžkými symboly a sugestivním rytmem nadanou formou.

Nová lyrika vzbudila doma rozpaky. Hviezdoslav se ulekl zoufalých stenů mladého básníka, ale uznal v něm umělce; Vajanský, „krstný otec“ sbírky — byla to u Kraska již jen společenská zdvořilost, etiketa — vtiskl jí znak neslovenskosti: nebyla mu s dostatek nadýchána „tatranským vetrom“. Vlažný zatuchlý vzduch, na který pomalu si zvykli doma, ovšem v ní nebyl: zadul z ní drsný dech smutných slovenských hor a holí, opojně silný, jenž bořil ve jméne lásky i nenávisti, odmítal lež a proklínal nečinnost, ztrhoval masky tvrdošíjným ilusionistům. Nejen formou, raná lyrika Kraskova vyzněla nakonec i ideovým revolucionismem.

Výsledek první knihy Kraskovy znamená ideově trojí zápor: osobní, lidský, národní. Básník byl povinen říci i své kladné, vítězné slovo. Závazek splnil ve „Verších“ (1912).

[„Verše“.] — V tříleté přestávce, jež dělí „Verše“ od knihy „Nox et solitudo“, básník došel osobního uklidnění. Je moudrý, tichý a mírný; obrat napovídá snad věnování „Veršů“ jeho snúbenici. Básník, jenž zakusil těžká muka nevěry, dospěl po negaci života k novému názoru: „život žít sa musí pre človeka.“ Skepsi vystřídává krušně získané vědomí povinnosti ke všemu a ke všem. Je třeba poznat věci i sebe, nelze se již déle šálit starou lstí; život nutí k příkrému asketismu vůle („Askéti“): je nutné, neodvratně nutné myslet. Záhady mlčících nebes nemají dřívější temné hrůzy („Už nad vodami . . .“), básník se naučil zatím moudré

pokoře, žije v něm naděje ve vzkříšení („Tak nedočkave . . .“). Pomalu svítá milostivé ráno, v němž ptáci mláďata svá učí písni žití — blíží se den, kdy obrozený člověk bude hoden přijmouti velké milosti („Dnes . . .“). A nade vše významně ozývá se zde důvěrný tlukot domácí půdy: skoupá je rodná země ke květům jeseně, jež tlejí na stole v bílých vázách, ale vždy hodná lásky a vzpomínání („Hôrne kvety vädnú . . .“). Někdejší pasivní poměr k životu a dění vystřídává nyní prudká aktivní vůle, vyzývající život do rozhodného boje: „Až hmla sa ztratí z údola, mňa, život, nikto nezdolá, a než sa celkom zvečerí, tam ležať budeš v pancieri ty — lebo ja, ty — lebo ja . . .“ („Život“). Přicházejí nové vítězné zvuky. Silou a vzdorem, jenž rodí odvahu, dýchá báseň „Otrok“; bezručovská výčitka „Otcova roľa“ tvoří již přechod k ideově nejplnějšimu, radostně uvědomělému číslu celé knihy, k „Baníkom“. Démon pokouší syna člověka vábnými sliby. Za úpis, jímž se vzdá rodných dědin, slibuje mu bohatství a va-vříny, lstně mu vykládá, že marná je práce doma: že „naše poklady príliš sú hlboko, pod vrstvou pravekou, pod vrstvou zo skaly, že v rudých plameňoch doposiaľ nezraly . . .“ — démon čeká na zradu, sedm let, marně. Básník zatím čeká na příchod soudruhů, jichž kahance kmitly se již na obzoru — syn člověka zvítězil. Krasko po krutých zmítáních života vrací se v bezpečný přístav míru, jež si na životě vybojoval nemalou cenou.

[**Vlivy a studia.**] České kulturní snažení, ež poznal zblízka, bylo mocnou oporou, která

básníka knihy „Nox et solitudo“ přivedla k vítězství ideovému i uměleckému ve „Verších“, posledním zralém slově nového básnického umění na Slovensku.

Cesta Kraskova uměleckého zrání jde „z tieňov ku svetlu“, jak mu upřímně v úvodním lístku „Na cestu“ přivolával Vajanský. Vývoj jeho jde však k světlu z jiných zdrojů, než jaké Hurban měl na mysli. Krasko je první uvědomělý Evropan v slovenské poesii, svým světovým názorem i vyspělou kulturou literární. Pilné studium české Moderny a dekadence, zejména poesie A. Sovy v intonaci, O. Březiny v těžké symbolice a metaforách, K. Hlaváčka a Jiřího Karáska ve formě, později také samovolně užitý vzdorný daktyl Bezručův, prosvítá z lyriky Kraskovy na každé stránce; studium zažité a silnou uměleckou osobností přetavené v nové slovenské formy.

Tvarem uměleckým otvírá osobnostní, volný verš Kraskův nové obzory slovenskému básnictví. I verš Kraskův lze technickým termínem nazvati dekadentním veršem. Je měkký, volně členěný, sugestivní, přímo stvořený pro nahou lidskou zpověď. Slovník Kraskův, jeho obrazy a příslušenství, jest číře dekadentní; i duchovou zkušeností, zažitky, vkusem a kriticky omezenou plodností upomíná zhusta na naše autory modernisty, jichž díla zanechala v jeho tvorbě jasné stopy.

Ivan Krasko jest veliký objevitel v slovenské poesii, silný, svojský talent jako básník i jako umělec. Výrazná osobitost jeho veršů učarovala vrstevníkům: Krasko jest i

významný zakladatel, od něhož vychází nejmladší slovenská poesie.

[**Skupina nové mládeže literární.**] Okolo Ivana Kraska seskupila se hrstka literární mládeže, jež pokládá ho za svého učitele a soudce ve věcech uměleckého vkusu; vliv jeho verše měl však na ni dosud účinek jen epigonský.

Slibně se vyvíjí vloha *VLADIMÍRA ROYE* (* 1886), evanj. faráře v Púchově, nyní redaktora ‚Slovenského Týždenníka‘.

Veršů jeho, šťastných básnických nálad, jest v slovenských časopisech, zvláště ovšem v ‚Slovenských Pohľadoch‘, ‚Prúdoch‘, ‚Sborníku slovenskej mládeže‘ a jinde rozptýlená slušná řada pod neméně slušnou řadou pseudonymů a značek, z nichž kryptogramy Havran, Jochanaan, V. R. vyskytují se nejhustěji a pod plody nejzralejšími. Roy jest nesporný lyrický talent, improvisátor, v plodnosti umoudřelý, obratný; od něho lze si slibovat pěkný vývoj básnický.

Prvým básnickým slovem se ozval skoro současně nadaný a velmi plodný básník poslední vrstvy mládeže, *MARTIN RÁZUS* (* 1888), ev. farář v Pribylíně, nyní lektor slovenské řeči na Komenského universitě v Bratislavě. Již v prvém ročníku ‚Prúdov‘ přihlásil se k slovenské Moderně; tiskl však zároveň i v revui starého směru, ‚Slovenských Pohľadoch‘ a později o překot skoro ve všech domácích časopisech. Zprvu v lyrice zápasil titánsky s těžkým stylem, vzru-

šeným extatickým rozletem a těžce zastře-
nými symboly; řada čísel jeho drobné dě-
dinské epiky, zejména „Ballada o práve“ a
„O Mariene Kalinovej“ upozornila i na jeho
plný a lidově zvučný výpravný talent. Bás-
nický sytým dojmům i jeho nadšeným ná-
rodním reflexím dlouho byly na závalu četné
nedostatky formální, chatrné porozumění pro
členění verše a vadné metrum. Vlastní bás-
nickou činnost, rozsahem i snahami úcty-
hodnou, rozvil Rázus v období světové války:
snad jediný z mladých pěvců neumlkl pod
Tatrami, psal a tiskl s chvatem verše na-
děje, síly i pathetického vzdoru, těšil a při-
pravoval mysle rodáků na lepší budoucnost.
Rázus pronikl i do Čech, a navázal záslužně
na praktickou vzájemnost mezi českým a
slovenským světem literárním. Ovocem jeho
velmi pilného a plodonosného apoštolátu
básnickým slovem za války jest jednak svazek
básní lyrických a epických „Z tichých
i búrnych chvíl“ (1917), v němž vedle
některých kvapných improvisací je řada
básní vyzrálé krásy a vzácné slovesné pla-
stiky; jednak cyklus obrázků dědinských a
válečný deník básníkův, „To je vojna!
(C'est la guerre!“ 1919).

Vedle Roye a Rázusa zkoušel v „Prúdoch“
své síly zejména lyrik *NERESNICKÝ* (Đuro
Slávik), nevyspěv z vlivů diletantismu.

K básnické Moderně slovenské těsně se
přimykají moderním rázem svého tvoření
dva jiní zralí básníci-umělci, kteří se uplatnili
již v raných začátcích Cigáně-Kraska: Janko
Jesenský a Ivan Gall.

JESENSKÝ.

Bývalý advokát bánovský *JANKO JESENSKÝ* (* 1873), rodilý ze staré slovenské zemanské rodiny, vydal r. 1905 soubor svých „Veršů“. Básnickou dráhu započal pod záštitou Vajanského, jenž upozornil jej na poesii Puškinovu; Jesenský je lyrik oněginské lásky s veškerým jejím uměleckým skladem. Láska milostná jest mu projevem sobectví, zvlášt se strany ženy, jejíž činy a rozmary soudí s lehkou francouzskou ironií. Úplně po způsobu Vajanského, jehož osobní vliv as vysvětluje návrat moderního slovenského básníka k staré tradici puškinské, promítá v slovenské prostředí dámy vybrané společnosti, flirt a vyšší sloh konvence a tvoří pro tyto kruhy jemnou salonní poesii milostnou. Velmi šťastný jest Jesenský i v lehké milostné písni podle lidové, měkké a plastické noty („Fujaru ja lacnú mám“, „Nespievajte moju pieseň“, „Malovaná zora“ a j.), druhdy však ještě nečekaně pozdní, starosvětské nálady („Je láska ako vetra šum“). Z veršovaného románu jeho „Náš hrdina“ vyšlo časopisecky jen několik úryvků. Důvěrný cit a teplý prožitý poměr básníkův k dílu, dualism mezi snem lásky a drsnou skutečností, ironický výsledek jeho zkušeností blíží ho k slovenské Moderně a Kraskovi, od něhož však obsahem své poesie příkře se liší. V moderním slovenském básnictví Jesenský stvořil svými „Verši“ ojedinělé salonní portréty; jako rodilý šlechtic zanedbával dlouho náměty všední a národní, anebo řešil je pochmurnou skepsí. Teprve v období světové války a pod

jejím přímým vlivem, kdy jako zajatec a později příslušník národního vojska česko-slovenského velmi platně se účastnil na Rusi v činnosti revoluční, procitl náhle živelnou silou u něho národní problém slovenský: Jesenský chopil se péra, aby se ve všech zahraničních listech česko-slovenské propagandy revoluční bořil za myšlenku svobodného Slovenska, spojeného se svobodnými Čechami. Sbíрка těchto veršů „Z o z a j a t ě a“ (1919), obražející city a nálady, jež básník v sobě bojoval, velmi vkusně a plasticky, uchová v naší poesii kus ovzduší z veliké doby Osvobození.

IVANA GALLA (vlastně Jana Hallu, * 1886) lze pokládati za přímého předchůdce Kraskova uměleckého směru. Gall napsal velmi málo veršů, většinou v „Dennici“ otištěných, ale vesměs věci zralé. Básně jeho, vybroušené formy a určité analytické idey svědčily o vzácném nadání. Hotová umělecká osobnost, slučující něžný smutek intelektu s vnitřní vážností a kritickou odpovědností, pronikavá jasnost jeho soudů a kult tříbené formy zaručovaly slovenské poesii skvělou budoucnost — kdyby těžký spleen, zrozený z hořké slovenské skutečnosti, nebyl předčasně uhasil v popelu resignace jeho moudré jiskry tvůrčí.

Tvoření ostatních veršujících vrstevníků a epigonů slovenské Moderny většinou se vymyká dosud kritickému soudu. Přinášejí zpravidla dílu ochotnou vůli i lásku, ale malou přípravu uměleckou, talent spíše napodobivý nežli tvůrčí; dusí se všichni v mlhách diletantismu.

IGNÁC GR[EBÁČ] ORLOV, katolický kněz, vydal r. 1912 samostatnou knihu „Pieśni a dumiek“, nezdařilý pokus o katolickou Modernu v duchu uměleckého kultu Mariina. Náladový a nesoustředěný *HORÍN* (Jan Uram) jest šťastnější jako tlumočník cizí poesie než jako původní básník; *PETR KOMPIŠ* ml. skrývá za početné zvuchné pseudonymy dosud méně zvuchného básníka erotika, pohříženého v pesimism z neukojené lásky, v básních o čisté a lahodné řeči, ale o chudé struně; *ANDREJ OBUCH* ohlásil se r. 1907 v ‚Letopise Živeny‘ delší lidovou pověstí, zpracovanou podle dobrých domácích i českých baladistů s naprostým omylem uměleckým; pseudonymové *NĚVÁDZA*, *VRBICKÝ*, (P. Zgúth), *ZOROVSKÝ*, *ANDREJ KLAS*, *V. H. V.* (Vladimír Hurban), z novějších veršovců *SMREK*, *ŠTEFAN KRČMÉRÝ*, *KOVALIK ÚSTIANSKY* a četní jiní jsou zatím pouhé sliby anebo masky.

Slovenskou Modernu charakterisuje osobitý a dovršený básnický čin Kraskův. Gall záhy se unavil, Jesenský se dal jiným chodníkem, Roy a Rázus jsou ještě poutníky na cestě do zaslíbené země. Léta válečná násilně vývoj přerušila, ale renesance literární, svěží proudy a nové kulturní chtění příznivější poválečné doby ohlásí se i v písemnictví na Slovensku.

II

NOVÁ PROSA.

Živný chléb duševní, jehož požadovaly „Hlas“ i „Slovenský Obzor“, opatřili slovenským lidovým vrstvám v posledních dvou desetiletích noví slovenští spisovatelé povídek, novel i prací románových.

GREGOR-TAJOVSKÝ.

V samých začátcích pokrokového hnutí slovenského z let 90. dal se novým směrem na cestu k slovenské lidové duši nadaný a poctivý její pozorovatel, *JOSEF GREGOR-TAJOVSKÝ* (*1874 v Tajově na Zvolensku).

[**Život, studie, spisy.**] Narodil se „z otca obuvníka a matky sedliačky“, z drobného slovenského rodu, v němž procitl záhy k národnému povědomí. R. 1893, kdy složil učitelskou zkoušku, byl již horlivým národovcem; již tehdy, povzbuzen čtením ruských spisovatelů-realistů, zvláště Čechova, psal povídky (i verše) do rozličných lidových časopisů. Učiteloval po pět let; v tu dobu spadají jeho

zralejší prvotiny v beletrii a dramatických pokusech: knížka povídek „O mrvinky“ (1896), besednice „Z dediny“ (1897) a obraz z lidu v jednom dejství „Sluby“ (1898). Jako pokusné práce jsou to věci dosud nehotové, nesvojské, spíše napodobené nežli tvořené, ale s klíčivým jádrem. V čas stého výročí narozenin Moyzesových měl Tajovský „národní aféru“ se státním dozorcem škol, pro niž byl nucen vzdáti se dráhy učitelské, literárně již nepohodlné. Odebral se do Prahy, kde studoval na československé obchodní akademii po dva roky. „V Praze počaly sa mi otvírat oči“ — vzpomíná sám na mohutné pražské dojmy. Navrátil se domů zastihl již mladé Slovensko pohřížené v obrodnou práci národní; přidružil se k „hlasistům“ a v jejich duchu konal svůj úkol jako lidový spisovatel. R. 1904 vydává novou knihu „Besednic“, v níž se zračí pěkný pokrok jeho pozorovatelského i vypravěčského talentu. Časem povídky jeho, otiskované pod čarou v „Národnom Hlásniku“ a ve všech lidových časopisech, rostou do počtu i ceny: knihy „Smutné nôty“ (1907), „Zpod kosy“ (1910) a „Trpký“ (1911) neobsahují všech dědinských obrazů Tajovského. R. 1907 Tajovský se oženil s chotí Hanou, již povzbudil k dráze spisovatelské; do r. 1912 byl bankovním úředníkem ve službách banky „Tatry“ na rozličných místech bývalých Uher, v Nađlaku, Prešově, T. S. Martině; naposled zvolen za tajemníka slovenské národní strany. Válka ho jinam odvolala: na jaře r. 1915 se dostal šťastně do ruského zajetí a naše legie ocenily jeho statečné služby.

[**Bojovník sociální.**] Gregor-Tajovský, osvěžen vlivem slavných ruských beletristů, roste v pozorného vykladače duševního života slovenského lidu v jeho svátečních chvílích i o dnech všedních; formálně jest uvědomělý realista, ideově horlivý sociální reformátor. Slovenské písemnictví nemělo před ním sociálně probudilého spisovatele, ačkoli celé Slovensko od století bylo otevřenou ranou společenských neduhů: nesvoboda občanská, maďarisace, výboje maďarsko-židovského kapitalismu, pálenka-otrava, v posledních letech i vystěhovalectví hlodaly vytrvale na tuhém kořeni jeho národního života. Již v starých hrách Chalupkových jsou znatelný sic určité sociální prvky, a také hry Palárika-Beskydova, jinak nevýznamné, potírají přímo alkoholism lidu a jiné jeho neřesti. Ani Vajanský ve svých prosách se nevyhnul „letícím stínům“ vleklých chorob společenských; chápal je však jednostranně a léčiti je neměl odvahy. Sociální procitění ve smysle poznání a léčení těchto neduhů probudilo se teprve vlivem novějších proudů, zanesených na Slovensko „Hlasem“: z jejich středu vychází i Josef Gregor-Tajovský, nejplodnější pěstitel a dosud prvý uvědomělý představitel tohoto směru literárního.

Tajovský staví poslání slovesného díla nad jeho stránku uměleckou. Slovenský spisovatel je podle něho bojovníkem za pravdu, pokrok, čisté formy života; lid potřebuje, aby někdo mu ukazoval na pravou cestu. Proto každá tištěná řádka má mluvit k slovenskému lidu; hříchem je každé slovensky psané slovo, jež vyznívá jinak. Heslo lite-

ratury pro lid Tajovský vtělil v příkrou praxi ve svých pracích.

[**Jeho realism.**] Základním znakem povídek Tajovského jest čistě životní realism, skoro naturalism — jím se liší jeho dědinský genre podstatně od uměleckého realismu Kukučínova. Smysl pro skutečnost, postřeh pro palčivou časovost jest u Tajovského vyvinut tak silně, že spisovatel podle vlastních slov vědomě volí zhusta drsnější výraz, menší umění formy, nežli by se zpronevěřil životní pravdě. Kreslí; většina jeho rozprávek, črt a besednic má skromný podtitul „obrazy zo života“; jde v nich však o více, než o pouhé obkreslování, popis osob a věcí. Tajovský je všude bystrým psychologem, proniká k duši svých vesnických postav — v tom je zdárný protiklad jeho zásadního formálního stanoviska. Vykreslit takovou vznešenou duševní podobiznu bezejmenné ženičky, jakou je „Mamka Pôstková“ v knize „Zpod kosa“, předvést tak věrně slovenského inteligenta Oblomova, jakým je Tonko Čierny v „Korteši“, v světle i stínu zobrazit mravní bídu slovenské proletářské rodiny v genu „Aby odvykaly...“, anebo tak rodově důvěrně a teple oslavit poctivou slovenskou práci svých rodičů, jak učinil již v rané vzpomínkové črtě „Do konca“ z „Besednic“ — to je vzácné povahopisné umění. A kolik postav a postavíček, pravdivých a známých, oživují jeho volebné rozprávky, kolik takových slovenských „bojků“, kteří se bojí voleb, nerozhodných rychtářů a jiných figurek z kortešaček žije na Slovensku! A

dále: kterak živě Tajovský líčí pout s principálem (nebožtíkem Ondřejem Halašou) za slovenskými pesničkami! Sloh rušný, hbitý, původní a tvořivý, hovor přímo odposlouchaný z úst lidu, zejména zvolenských krajanů, vyznačuje většinu lidových rozprávek Tajovského. Vane z nich silná zemitá vůně černé slovenské prsti; prostá, nestrojená, ale živná strava pro lid. Nestojí ovšem umělecky Tajovský všude na stejné čestné výši — vrcholu dostupuje genre jeho v knize „Zpod kosy“, v poslední knize „Trpky“ zplazuje se druhdy k velmi plytké úrovni — ale stíny spěchu, nuceného zakázkového psaní pro časopisy nezastrou předností oněch povídek, jež psal v šťastných chvílích umělecké intuice.

Slovenský život dědinský jest v podání Tajovského těžký, chmurný — tak, jaký byl v denním životě slovenského rolníka, živnostníka, malého člověka ve skutečnosti. Ale Tajovský není pesmistou. Slovenský smutek jeho má i veselejší rub — zdravý, selský humor; Tajovský podal jej druhdy mistrovsky. Denní Slovensko vysvětlil v životním nervě jeho dění, bez romantické přítěže a zkrašlování, poctivě; lidu dal po prvé skutečný jeho obraz, neminuv se tak nakonec svým určením učitelským. Obdobné zásluhy o slovenský život v světle pravdy zobrazený má i Tajovský dramatik.

Talentem pozorovatelským, příbuzným vlohám Tajovského, nadán jest i druhý lidový spisovatel dědinských kronik z ovzduší Gemeru a barvitých realistických kreseb z pro-

středí Dolní země (jižních, kdys uherských rovin), *JANKO ČAJÁK* (* 1880). Okolo r. 1905 vstoupil do literatury; svazkem „*Trí rozprávok*“ (1907) predstavil se již jako hotový spisovatel. Prvá z nich, „*Únos*“, předvádí výstižně ohnivý temperament dolnozemských Slováků a pobratimů Srbů, nesena je plyným slohem, s citem, ale bez sentimentálnosti v starších pracích obvyklé, vynikající znalostí věcnou i místní. Rovněž druhá kratší črta „*Ľaľa Kalinský*“ a obšírná práce „*Z povinnosti*“ působí dobrou charakteristikou, psychologickou osnovou, původními typy a náměty ostré časovosti. Řada povídek jeho, z nichž knižně vyšla r. 1908 sbírka „*Pred oltárom*“, r. 1910 „*Suchoty*“, obraz z Dolní země a r. 1913 soubor „*Jožkova svatba a iné rozprávky*“, vyznačuje se realistickou životností, kořeněna je většinou mírným, ale i jadrným rozmarem, v němž se zračí porozumění pro četné lidské slabosti a „neresti“ — genre skoro z techniky Kukučínovy. Jako tento veliký mistr slovenského románu pokusil se Aliquis-Čaják, ovšemže s menším zdarem uměleckým, o románovou práci „*Rodina Rovesných*“ (1909); charaktery a dialog svědčí v ní opět o dobrém a poctivém pozorovateli i vypravěči, umělecká osnova její trpí však neúměrností. Čaják se odvážil v této své prose literárně řešit vážný slovenský problém: kterak by bylo s úspěchem možno vyrušiti Slováka z jeho majetkového úpadku zprůmyslněním země a obchodem — umělecky snaha jeho zde selhala, Čaják soudí schematicky, chladně, bez procítěného poměru k životu.

Stejný asi čas s Čajákem zkoušel své síly v genu dědinské povídky jiný talent, záhy zamklý *ONDREJ KALINA*, vl. jm. Jan Smetanay; povídky „Návrat“, „Z dob našich otcov“ a jiné přinesly slib pěkného nadání. Kalina získal si zásluhu o slovenskou prosu též jako obratný překladatel z anglických autorů realistů, Dickense a Goldsmitha. Dovedným a uhlaženým vypravěčem se osvědčil i autor „Rozpomienok a kresieb“ (1900), *PAVEL KUZMÁNY*; v písemnictví se ozval jen mimochodem.

*

Současně s lidovými spisovateli povídek, Tajovským a Čajákem rostou slovenskému písemnictví dva vyspělí pěstitelé moderní slovenské novely, umělecky bezvadné. Novelistický útvar starší představují v slovenské literatuře menší prosy Vajanského — Kukučín je povídkář-charakterolog. Ostatní spisovatelé pros, zvláště Timrava a Podjavorinská, o stavebních zákonech moderní novely mají známost velmi chatrnou.

Slovenskou moderní novelu založily některé zralé práce *JANKA JESENSKÉHO*, tohoto Maupassanta Slováků. Tříbený vkus, jenž jest vrozeným znakem literárního naturelu Jesenského, zemanského šlechtice, šťastně mu usnadnil pochopení pro umělecký úkol moderní novely; jeho „Otroci“, „Slovo lásky“ a „Konec lásky“ jsou salonními ukázkami naší nové novelistiky. Nejčastější námět novelistický, věčná forma lásky milostné, obráží se v nich stejně jako v celé současné beletristické tvorbě; umění novosti

a původnosti genu Jesenského spočívá v jeho uměleckém zraku a tvarovém podání. Jesenský jest znamenitý psycholog městské slovenské společnosti; analyzuje a prozařuje její duši do nejtajnějších záhybů, obnařuje city svých ‚hrdinů‘ a ‚hrdinek‘, výborně zná fysiognomii dívčí duše; několika diskretními pohledy odhaluje složité nitro dětí svého věku. Řeč jeho jest vybraná, jemná a měkká, charakteristika úsečná, s lehkým úhozem na pravdivou sentimentálnost mládí; citové mládí vrstevníků a vrstevnic ze svých společenských kruhů Jesenský si zde ještě s větším úspěchem než ve svých verších učinil bohatým zdrojem uměleckého těžení. Pohříchu později váže odtud náměty nakvap a řemeslně, básník uvázl v mělčinách slovenské společenské konvence a druhy čirého neumění, zobrazuje šablonovitě všední, maličerné i směšně ubohé situace filisterského prostředí duchem chudých měšťáků v „Malomestských rozprávkach“ (1913), jež otiskoval ve feuilletoně svých místních politických novin; s „Otroky“ nebo „Slovem lásky“ pojí tyto nešťastné děti slabých chvílí pouze jméno společného původce.

Také *IVAN KRASKO* otiskl několik řídkých, jemně vybroušených novelistických prací, jež znamenají pozoruhodný vzestup novějšího novelistického tvoření. „List mrtvému“, příběh poeovscky chmurný a přece svojsky, slovensky podaný, jest názorným dokladem novelistického genu a síly Kraskovy; řada „Sentimentálních příběhů“ obsahuje cyklus portrétových studií s dů-

věrným osobním pozadím, pohledy, zřené zralým, příliš moudrým intelektem. V novelistickém oboru Krasko pohříchu podal pouze zralé ukázky talentu, nikoli zralý čin.

Z nejmladších členů slovenské Moderny zlákáni byli genrem drobné umělecké prosy zejména *MÁRTIN RÁZUS* a *NERESNICKÝ*; oba vytvořili několik zdařilých drobných črt s psychologickým prokreslením — pokusy jejich o „básně v prose“ ještě selhaly.

Hledisko vědomě neumělecké si osvojil při řešení námětů o sociální tendenci jiný mladý prosaik, *ŠTEVO KOSORKIN* (vl. Samo Czambel ml.). V „Sborníku slovenskej mládeže“ debutoval obsáhlejší prací „Vytrevzenie“ vydanou pod pseudonymem Danielovič a pojatou realisticky, spíše popisně nežli názorně; později se pokusil o tendenční zpracování jiného sociálního problému slovenského, amerikanismu, v novele „Pochybenie“ (1912), v závěru shodné se současnou divadelní prací Tajovského, „Hriechom“. Knižní debut Kosorkinův nesplnil však naději, jež vzbudil počáteční žákovskou prací ve „Sborníku“: řeší thema vystěhovalectví jednostranně, s příkrého hlediska etického, pokouší se vsunout v práci mělkou psychologii pohlavní morálky slovenské ženy, odloučené od muže vystěhovalce, a mimo několik dobrých situací drobí jednotné pásmo novely v řadu volných episod. Povahokresba a realistický názor zjevně jest u něho vštípen druhem Tajovského.

*

V posledních dvou desetiletích čestně se uplatnilo v slovenské beletrii původní tvoření žen spisovatelek. Literatura byla do nedávna jedinou rolí duchovního života, v níž vzdělaná slovenská žena navenek činně vystupovala; zdomácněla v ní poměrně rychle. Vedle Eleny Soltészové a Terezie Vansové vyrůstá již v letech devadesátých mladší vrstva literárních pracovnic, v čele s L. Podjavorinskou a Timravou; a zatím co vrstva prvých feministek dosud neumdlévá a druhá ještě činně se hlásí v literatuře, tvoří se již skupina nejmladší, třetí, jež propaguje moderní směr duchových úkolů, práv a povinností slovenské ženy. Uvědoměle ženským rázem své tvorby liší se obě mladší vrstvy této generace od tvoření svých vrstevníků i vrstevnic.

EUDMILA PODJAVORINSKÁ (vl. jm. L. Ríznerová, * 1872), básnířka knihy „Z vesny života“, je také plodná spisovatelka povídek. Začátky její byly krušné, bila se doslovně o uvolnění svých schopností, tonula dlouho v dívčí sentimentálnosti a sladko-kořká rozjihlosti. Z těchto zápasů o vlastní styl vzešla řada pěkných, realisticky kreslených dědinských obrázků, z nichž psychologickou pravdivostí asi nejvýše stojí „Žena“; než i novely jako „V otroctve“ a „Blud“ jsou kresby zdařilé. Stará, zbožně romantická tradice ženské literatury, již Soltészová a Vansová právem odmítly, pohříchu nejednou zvábila Podjavorinskou na scestí: spisovatelka zhusta přepíná ve svých pracích tendenci — jinak ušlechtilou — na úkor umělecké pravděpodobnosti, píše mělce osnované

povídky pro lid a snižuje se i k zhola beznáročným tendenčním rozprávčkám tuctové úrovně tržní, svůj bohatý citový pramen svádějí v písčitou poušť konvence a neumění.

Určitěji a odpovědněji zastala si v svém tvoření *TIMRAVA* (vl. jm. Božena Slánčiková, * 1874). Spočátku rovněž bojuje boj pronikavého pozorovacího talentu s tvrdou neoblopnou formou, která řečově vyznačuje většinu jejích prací; ale umělecky Timrava stojí na své půdě, pevně, bez tápání a kompromisů. Prací jejích, skoro výlučně otiskovaných v „Slov. Pohľadoch“, kde r. 1896 vystoupila prvou novelkou („P o m o c n í k“), jest početná řada; většinou tak obsáhlých a dějově složitých, že název novel příkládán jim shovívavě pro formální podobnost. Timrava nemá pochopení pro stavbu a vnitřní nutnost moderní novely, jež má být klíčem románového děje a jeho trestí epickou; její novela „V e l k é š ť a s t i e“ je vlastně román, roztržštěný v řadu volných episod, ne vždy bez násilí sloučených v celek. Z povídek jejích sluší se jmenovati: „Zkúsenosť“, „Bez hrdosti“, „Tá zem vábna“, „Márnosť všetko“; volí s oblibou náměty, jež osvětlují rozdíl mezi lidem a pány, „lateinery“; v život lidu jest zasvěcena s podivuhodnou důvěrností. Umělecká snaha Timravina a její úspěchy jsou doma nemálo ceněny, jak svědčí stať Ľ. Groeblové „Timrava a jej novelly“ („Slov. Pohľady“ 1906): v zralejším uměleckém ovzduší talent Timravín by byl přinesl těžší plody.

Povzbuzena svým chotěm, spisovatelem a dramatikem Gregorem-Tajovským, pokusila

se *HANA GREGOROVÁ* (* 1885) o literární vavřín. Žíznivý neukojený duch její toužil chvatně uhasiti „smáď duše“ z kulturních zásob současnosti; studovala dychtivě, doháněla soukromou pílí zpožděné vzdělání, čtla o překot a bez výběru všechno, co mělo známku nové kultury — a na základech samoučných jala se původně psáti. Práce její, časopisecky otiskované, i sbírka hor-
kých feministických improvisací „Ženy“ (1912), z části autobiografických, svědčí o prudkém chaotickém varu myšlenek a studiu dosud nezažitém; jest v nich mnoho ochotné vůle, ale umění v nich není. V pozdějších pracích duševní neklid se usazuje a tvoření nabývá klidnější formy. Hana Gregorová má značný význam pro slovenský feminism posledních let: stvořila typ nespokojených žen, jež usilují v duchu západních ideí o úplnou občanskou i mravní rovnoprávnost s muži, a postavila se na levé křídlo moderního ženského hnutí na Slovensku.

R. 1911 objevilo se nové ženské jméno v literatuře: *ANNA JANOVSKÁ* vydala v dobré Páričkově „Slovenskej knižnici“ svazek pěti povídek „Pastierča a iné poviedky“. Debut její má znak slibné začátečnice: líčí věrně lidové zvyky a mravy, ale vyšší umělecké snahy v jejích konvenčních črtách zatím není. Kristina Royová, Elena Petrovská, V. Mikuličová, Fr. Svobodová-Goldmannová a jiná jména ženská (i mužská) tvoří v slovenské literatuře „zadní voj tvůrčích duchů doby“ — smíme-li je měřit měřítkem Brandesovým.

III

ZAČÁTKY LIDOVÉHO DRAMATU.

Tradice slovenského dramatu lidového od starých kocourkovských satir Chalupkových i kusů Palárikových sledovala s přímočarou tendencí účel buditelský a mravně neb národně výchovný; v době novější se mění pouze její předmět, nikoli směr a účel: nové drama má budit hospodářsky a sociálně, příjemně osvěžit a poučovat pro život. Jest určeno výlučně lidu; aby vyhovělo dokonale svému poslání, třeba jest ochotnických jevišť, úrovně blízké lidu-dítěti, s níž by byl s to, aby porozuměl mluvenému slovu. Pro toto ještě dětské obecenstvo píše se i naivní kusy: čím více romantických scén a bujné fantasie vměstnal v ně povolný jejich autor, ovšem nedramatik, tím pronikavější má úspěch. Většina všech původních slovenských her jest tohoto nízkého druhu; druhá menší část autorů, jimž by šlo vážně o skutečný lidový styl divadla, jest nucena psát pro tato malá ochotnická jeviště, chce-li, aby kusy její vůbec přešly přes prkna, jež prý znamenají svět. Spotřeba divadelních her jest značná, divadlo těší se široké popularitě; proto je poměrně

velmi mnoho slovenských spisovatelů divadelních a poměrně velmi mnoho divadelních kusů — hodnotou literární, nepravím dramatickou, zachráníš z tohoto množství nepatrnou hrstku.

Zde jest aspoň kus vysvětlení, proč slovenské drama jest celou řadu let stále v stavě embryonálním, a proč vývoj, jenž v poesii a druhdy i v beletrii docílil záhy znamenitého pokroku, jest u slovenského dramatu hlemýždí. Není v tom ovšem vysvětlení celé; příčina jest i vnitřního rázu. Slovenští divadelní autoři dosud ve většině nejsou s vyspělé drama; pozorovali jsme to již při obtížích dramatu historického. Umělecká krise slovenského dramatu jest svrchovaně palčivá; na Slovensku bojují v divadle ještě problém tylovský, ne-li ranější obdobu českých začátků dramatických.

V původním divadelním repertoiru lidovém učiněn přesto v poslední době zjevný pokrok. Divadelní knihnice vhodných lidových kusů o živém dialogu, původních situacích a bystré charakteristice byla obohacena řadou nových vzdělavatelů; seznam původních lidových her z posledních asi deseti let před válkou dovršil plné sto kusů — počet poměrně značný.

Divadelní literatura slovenská je v tomto, ne právě nejlepším, smysle ryze demokratická, nejlidovější obor slovesné domácí výroby.

V čelo dobrých lidových spisovatelů divadelních pronikl záhy prvý dědinský povídkář moderní, *JOSEF GREGOR-TAJOVSKÝ*,

přirozeným vývojem od svých nejlepších rozprávek a besednic, oplývajících charakteristikou a živým dialogem. Dar význačné slovesné plastiky umožnil mu znamenitě, aby své sociálně nápravné poslání uplatnil v kratších živých obrazech o dramatické osnově s pronikavějším zdarem nežli v střízlivé prose. Tajovský dramatik jest si vědom svého vychovatelského úkolu; stačí opět čísti podtituly jeho divadelních prací: „Sľuby“ (1898), obraz zo života, „Nový život“ (1905), dráma v troch dejstvách, „Matka“ (1906), obraz zo života v jednom dejstve, „Statky z mätky“ (1909), obraz zo života dolnozemských Slovákov v 5 dejstvách, „Hriech“ (1911), tri scény, „V službe“ (1911), hra v jednom dejstve, „Ženský zákon“ (1911), obraz z ľudu v štyroch dejstvách, „Tma“ (1912), výjav z ľudu — v týchto názvech není nároků na vyspělé měřítko umělecké. Co platí o dědinských povídkách Tajovského, platí ještě zvýšenou měrou o jeho dědinských obrazech divadelních: proniká je do krajnosti lidovýchovná a poučná tendence. Některé z vyjmenovaných her Tajovského povznášejí se však čestně nad průměr ostatní slovenské tvorby pro divadlo; jsou to kusy: „Hriech“, „Matka“, „Statky-zmätky“ a „V službe“.

„Hriech“ jest dramatickým náčrtem o tematě vystěhovaleckém. Statkář Kvaško se vrací po letech z Ameriky, mladá žena jeho zatím se s čeledínem zapomněla a povila děcko — okolo tohoto chudého děje význačná psychologisace a charakteristika vskutku dramatická. Dramatem „Hriech“ ovšem není, jen jeho náповědí, skizzou, právě jen třemi

vypjatými scénami z dramatu. „Matka“ má základní rys opravdového dramatu: konflikt obou živelných citů, lásky mateřské a milostné v osobě představitelky této úlohy je pravdivý a otřásající — Tajovský psycholog jest zde na výši podání. Dolnozemský obraz „Statky zmätky“ a aktovka „V službe“ dotýkají se zdařile sociálních teorií, druhá hra pohybuje se již na vlastní půdě socialismu, napovídajíc přes četné umělecké rozpaky, že na Slovensku pomalu svítá sociální obrození. Všechny hry Tajovského jsou ostré realistické kresby, psychologicky motivované, o spádných situacích a živém dialogu — účelu, lidové hry Tajovský dramatik dosáhl úplně.

Také *MARTIN KUKUČÍN* píše svou „Komasáciu“ (1907, déle v rukopise), „obraz zo slovenskej dediny vo štyroch oddeleniach“, pouze pro užitečnou zábavu a poučení lidu; hra jeho rozvádí syté a barvitě scény z dob dělení půdy v Uhrách, ale děje má nedostatky, libujíc si spíše v epickém živlu nežli v pohybu dramatickém.

Výlučně divadelní tvoření za literární obor zvolil si ev. kněz *JOSEF HOLLÝ* (1882—1912). „Márnotratný syn“, drama s ostnem proti alkoholismu a „Kubo“, veselohra vlastně bez veselého živlu, dočkaly se záhy nového vydání; „Amerikán“, činohra, dotýká se povrchně otázky majetkové, a lehká veselohra „Geľo Sebechlebský“, s historickou postavou slovenského intrigána Geľa, nahrazuje komický účín levným vtípem, přinášeje aspoň původní látku. Pod pseudonymem *Sergěj Tritonovič* napsal Hollý tra-

gedii „Černová“ (1908), obírající se známou smutnou událostí z r. 1907. Styl her Hollého je starý, tendence stará, stará jest i jeho divadelní technika („deus ex machina“!), psychologická osnova stará, komika stará; od „Márnotratného syna“ zakrsal talent Hollého, usychaje v uměleckém diletantismu.

O divadelní vavřín snažil se úsilně i folkloristik *PAVEL SOCHÁN* (* 1882), autor veselé hry „Tobiáš Klepeto“, beznáročné aktovky o strojené komice, „Sedliackej nevesty“ a „Honorára“, obhroublé komedie bez dušezpytného prokreslení i děje. Sochán aspoň záhy ustal ve výrobě této dramatické literatury; ani této malé zásluhy nemá však neobyčejně psavý *FERKO URBÁNEK*, autor několika tuctů „obrazů ze života“, „fantastických“ a „půlnočních scén“ se zpěvy, robených na stejné úctyhodně otřelé nieritzovské schema, bez trošky vkusu. Jeho „Rozmajrín“, „Bludár“, „Škriatok“, „Strídža zpod Hája“ a jak se jmenují všechny ty úžasně naivní kusy „s ukrutnou romantikou ztratených synov a šťastlivo najdených dcier, cnostných a hrozne dobrotivých grófov alebo aspoň barónov, ktorých ľud miluje a ctí“ (Votruba), získaly si vytrvalou poutí po slovenských (nověji i českých!) ochotnických jevištích smutnou zásluhu o nebývalé zplazení úroveň lidového dramatu, z něhož šťastně načerpal Tajovský — jiného významu bohužel nemají.

Vážněji se pokusily o slovenské lidové drama některé ženské spisovatelky: *TERÉZA VANSOVÁ* („Svedomie“, činohra; „Môj

Jožko“, veselohra), *MARÍNA OLGA HORVÁTHOVÁ* („Sirota“) a *FR. SVOBODOVÁ-GOLDMANNOVÁ* („Jánošík“) — pokroku ani úspěchu však nepřinesly. O hrách, jež ze starší generace napsal všestranný *POD-TATRANSKÝ, SOMOLICKÝ*, z mladší *V. H. V. a I. GR. ORLOV* lze souditi pouze jako o projevech ochotné vůle.

Dramatická Musa slovenská je tudíž posud domácí literární obor nejchudší: nakonec zbude několik her Tajovského, Hollého, Kukučinova a dva tři kusy ženských autorek z veškeré novější rozsahem bohaté produkce, jež snesou přísnější měřítko a mají význam pro vývoj slovenského lidového divadla.

Drama a jeho problém umělecký jest od slovenských spisovatelů divadelních pokládáno stále spíše za výchovný prostředek, za národní potřebu slovenskou, nežli za měřítko slovesné vyspělosti. Umělecké sebeurčení slovenského dramatu jest velikým, nemálo slibným závazkem šťastnější budoucnosti: doufejme, že jsme již na jejím prahu.

D O D A T E K.

PŘEHLED NAUKOVÉHO A VĚDECKÉHO PÍSEMNICTVÍ NA SLOVENSKU.

Pro pěstování nauk a věd Slovensko nemělo nedostatek vloh anebo podmínek. Z malé brdárky horské v Gemeru vyšel Slovanstvu veliký Šafařík, a kvetoucí Bratislava byla kolébkou ducha Palackého; jistě i po odluce by Slovensko bylo čile vědecky pokračovalo. Již raný ‚Tatrin‘ je malou učenou společností, zařízenou po vzoru cizích ústavů naukových; záhy po revoluci Slováci, s Kollárem a Kuzmánym v čele, znovu se namáhají vytvořiti si pevné ústředí osvětné a konečně po mnohých trudech zakládají si je s nadšením v ‚Matici slovenské‘; oduševnění jejich za Maticu pohřichu záhy utuchlo a tak v polovici let sedmdesátých lehkou bylo prudší vlně maďarisační sméstí ji i těžce dobytá gymnasia s povrchu země a Slováci vrci daleko zpět od zdrojů vzdělanostních. Nemají-li Slováci ve svém nářečí pěstěného písemnictví naukového a vědeckého v té míře, v jaké míti je mohli, nemají ho z veliké části také s v o u vinou.

Slovensko po spisovné odluce vědecky bylo odkázáno skoro veskrze na zásobárnu českou,

maďarskou a německou, s nimiž arci soutěžit nemohlo. Prvý zásadní separatista Štúr sám první po odluce jde r. 1853 k bratrům Čechům, aby mu vydali jeho úvahy o písniích a pověstech plemen slovanských; chodník ten po něm loupou nezarůstá: až po Ríznera jde jím ještě ne jeden slovenský spisovatel odborný neb naukový, jenž svou práci chce dostat do světa. A nehledá-li Prahy, hledá Pešti, Vídně, arci v poutním rouše cizím: to je věru velmi malá soběstačnost a pramalá samostatnost slovenské literatury, od níž si právě Štúr hory doly sliboval. Byla to vina Slováků, že kromě zpěvavých Mus ostatní helikonské družky prchly zpod Tater; příčiny toho svádět, jak zhusta se děje, pouze na nepřízeň poměrů politických, jest laciné odbytí. Vždyť jejich bratří za stupňovaných bojů o svou národnost a v poddanství vlád cizích, krajně jim nepříznivých, dosáhli vědecké samostatnosti a skoro všech podmínek pro rozvitý duševní život. Zde se nejvíce vymstil na Slovácích rok 1844; poznali, co je to dělat — prý jen formální — odluku od pramene staleté společné vzdělanosti.

Ačkoli je pravda, že pochopitelný a oprávněný český hněv pro odluku velice ochabl hned v zápětí, zvlášť po smutných výsledcích slovenské revoluce, přece jest povážlivé upadat hned v druhou krajnost tvrzením, že by kulturní nelad mezi Čechami a Slovenskem byl jen a jen legendou. Věci se neměly tak nevinně. Slovenské cesty Boženy Němcové v letech padesátých, táborový ruch v Čechách v letech šedesátých, slavnosti Jungmannovy a zhatění Matice v letech sedmdesátých byly slavnostními nebo smutečnými okamžiky, vzrušenými peri-

petiemi celého národa — jak by zde byl necítil bratr s bratrem! Ale ten klidný, pravidelný běh kulturního dění, stálý kulturní kompas české větvi na Slovensku bohužel chyběl od začátku odluky až do konce let sedmdesátých. Vocel, který jako musejní úředník zajisté měl tenkrát správný rozhled po kulturních věcech současných, oznamuje v únoru r. 1845 Pelikánovi, že „větší díl Slováků již ani Musejníka ba ani kněh českých nečítá, vlastní nějakou literaturku slovenskou sobě vytvoriti hodlaje.“ Jaroslav Pospíšil stěžuje si v lednu r. 1846 Štúrovi, že „od toho kroku Vašeho — Bůh dejž, aby vše k dobrému se obrátilo! — žalostně ubylo Vašich [t. j. slovenských] předplatitelů ‚Květů‘ a vůbec mého kněhoskladu — co to znamená? Jsou ‚Květy‘ snad horší než jindy?“; a v dubnu téhož roku píše lakonicky: „S Tatrami hotov. Nepošli tam, žel, jediného květu více“ — patrně se odhlásil i poslední jejich předplatitel. ‚Co to znamená?‘ Ano, to jest otázka: ‚Květy‘ nebyly horší než jindy. A jistě jsou i jinde podobné doklady ještě v prachu zahrabány: slovenská odluka není dosud docela jasně vysvětlena, objevují-li se nové a nové zprávy, jež vrhají na její vznik a cíle světlo jiné než úřední prameny a úřední názor. Jisto je, že Slováci, spisovně se oddělivše, pozbývali brzy (a přirozeně) i pravidelného literárního styku s Čechami. Vůle k literární odluce, jak vidět, u nich byla; že nezvítězila a že zůstalo jen při jejím vnějším projevu spisovném, o to nemá zásluhy Štúr a ostatní slovenští ujišťovatelé, že prý Slováci nechtějí trhat (a trhali!) staré jednoty literární, o to má zásluhu jedině holá

nemožnost provedení tohoto skutku: odlučte od sebe srdce neb mozek v jednom organismě, a přitom nezabte celku! Češi a Slováci jsou právě takto životně navzájem na sebe odkázáni; každý separatism mezi nimi je buď šílenstvím — anebo zločinem.

Nadání básnické samo si stačí a v jakémkoli prostředí vzdělanostním; odtud kvete lidová poesie. Nestačí si však pouhá vůle vědecká — dokonce již ne v prostředí kulturně slabém. Štúr, Dobšinský, Pauliny-Tóth, chtějí-li vědecky pracovat, stávají se blouznivci a diletanty. Je líto nadaného Kellnera-Hostinského a pilného Záborského, že jejich vědecké snahy se ztrácejí u prvního v extasi básnických vidin, u druhého v bludišti temných dohadů historických; a líto jest i Hodži a Kuzmányho, že o jejich hlubokém duchu a filosofických myšlenkách svět vůbec neví a nezví. Hroboň je šílenec; nevšedně sčtělého Dohnányho uchvacuje smrtelná mozková křeč v šestadvaceti letech — na nepatrnou naukovou literaturu štúrovskou je to ran přemnoho. A přitom Slováci pro sebe chtěli vlastně víc než kulturní soběstačnost. Štúr snil, že slovenská literatura bude majákem a vůdcem Slovanstvu; Hostinský blouzní o slovenské vědě, že ona dá lidstvu „večnemájové jaro“, že „Sloven bude Tatrou na pohorí vševedy ľudstva“, že „jedine umením slovenským môže sa obnoviť v ďalšej sláve umenie ľudské“ — v kalných bleščích tohoto churavého ducha nejeví se slovenské schisma nevinným řešením vnější formy, nýbrž hlubokým tragikem.

Vše, co se od doby Štúrovy naukově a vědecky vytvořilo v spisovném nářečí slovenském,

a co má význam širší než je zájem literárně-historický, stručně zde shrneme.

Oblíbeným oborem vědným již z časů Štúrovců byl dějepis a národopis. V historii pracuje M. *Dohnány* („Historia povstania slovenského“, 1850, nedok.), a druhdy s pěknými výsledky J. *Záborský*; S. *Chalupka* se obírá archeologií, rovněž L. *Reuss*, J. B. *Klemens* a J. *Kohút*; mytologie slovanská vábila i svedla V. *Paulinyho-Tótha* („Slovenské bájeslovie“, 1876). V letech šedesátých rozvíjí se plodný, nekritický však talent Fr. V. *Sasinka* (1830—1912), horlivého sběratele dějinných památek a listin; jeho „Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska“ 1868, „Dejiny kráľovstva Uhorského“ 1869, „Dejiny drevnych národov na území terajších Uhor“ 1870 nesnesou měřítka vědeckého. Látkově cenný jest jeho „Archív starých československých listín, písomností a dejepisných pôvodín pre dejepis a literatúru Slovákov“ (1872, o 2 sv.). Sasínek byl činný se zdarem i v oboru církevního práva. K Sasinkovi se druží Št. *Hyroš* (1812—1888), dějepisec Likavy a Liptova; z novějších historiků cenné příspěvky a práce podal P. *Križko* († 1908) a životopisec Trnovského J. *Mocko* († 1911).

V kulturní historii pracoval zejména Julius *Botto* († 1912). Jeho dvoudílná kniha „Slováci. Vývin ich národného povedomia“ (TSM 1906 a 1910) má význam pro svůj pilně snesený materiál; k ideovým pramenům slovenského obrození neproniká. Z péra Bottova vyšly i dvě populární monografie o Jonáši Záborském (1911) a M. M. *Hodžovi* (1912).

Národopis je nejúspěšnější pole odborné lite-

rární činnosti Slováků; pracovala na něm a pracuje posud slušná řada dělníků. Celkový obraz lidopisné oblasti slovenské načrtl již slibný žák Štúrův Benjamin *Červenák* v „Zrcadle Slovenska“ (v Pešti 1844); folklorem se zabýval i Ľudevít *Štúr* (viz tam); slovenské pověsti sebral a vydal Janko (*Francisci*) *Rimavský* v Levoči 1845 v 5 svazečcích, dále je sbíral Julius *Plošic* a zvláště mnoho jich zapsal Samuel *Reuss* a jeho synové Adolf a Ľudevít — sbírky Francisciho, látky Plošicovy a rukopisů Reussových použila Božena Němcová ve svých Slovenských pohádkách a pověstech. Po Teréze Ardtnerové větší svod slovenských pověstí vydal až Pavel *Dobšinský* (TSM, 1890, o 9 sv.); sbírku slovenských přísloví a pořekadel A. P. *Zátarecký* (v Praze, nákladem České Akademie 1880); písňových textů slovenských na sta vydal Štefan *Mišík* (TSM 1898) a na tisíce jich sebral neúnavný národní pracovník Ondřej *Halaša* († 1913); o lidovém umění slovenském, krojích, výšivkách, majolice řadu statí napsal Pavel *Sochán*. Z krajinných monografií, jež se týkají také místního folkloru, na pěkné úrovni jsou práce K. A. *Medveckého* „Detva“ (1906) a Julia *Bodnára* „Myjava“ (1911). Topografie byla zájmem Daniela *Licharda*, geografie a geologie Dionýsa *Štúra* a Gustava *Zechentera*. V národní statistice nejnověji s úspěchem pracovali Jan *Rumann* (v Slovenském Obzoru 1907) a zvláště Emil *Stodola* („Štatistika Slovenska“ 1912).

V okrese filosofickém položeny teprve v moderní době začátky. Starší práce Daniela *Laučka* „Ľudské povedomie“ (1889) je kompilací z cizích autorů; teprve Jan *Kvačala* (* 1862), pro-

slulý komeniolog na jurjevské universitě, napsal (česky a) slovensky prvé dílo, schopné vědecké reprezentace, v spise „Viera a veda“, bohužel i stranicky a polemicky vyhoceném. O národní filosofii Slováků se pokusil pověstný P. *Jehlička-Margin* v klerikální hádce „Novoveká filozofia a Slováci“ — ovšemže marně: týž problém moderně si řeší *Paľo-Bohdan Pavľu* v „Pokrokovosti a konservativismu na Slovensku“ (Prúdy III 1912); z teologů evanjeliků nad průměr církevní literatury vyniká některými studii *Jur Janoška* v *Cirkevných Listech*. Praktického filozofa-Tolstojovce Slováci mají v Dušanu *Makovickém*, důvěrníku jasnopoljanského myslitele; vydal slovensky překlady z děl a učení svého mistra.

Dějepis literární založil Slovákům teprve prof. Jaroslav *Vlček* (* 1860 v Baňské Bystřici, z otce Čecha a matky Slovenky) svými genetickými „Dejinami literatury slovenskej“ (TSM 1890). Před ním — nehledíc k oběma „Slovesnostem“ Ondřeje *Radlinského* (1863) a Ondřeje *Trúchlého-Sytnianského* (1873) — pěstován monograficky celou řadou spisovatelů. Vyniká z nich Josef Miloslav *Hurban* ranou prací o „Slovensku a jeho živote literárnom“ (v SP I 1845—1851) a pozdním nedokončeným životopisem Ľudevíta Štúra a jeho doby (v SP I 1881); dále zasloužilý Josef *Viktorin* (1822—1874), kat. kněz, vydavatel a životopisec Hollého (1863), vydavatel Sládkoviče (1861) a historických dramát Záborského (1865—1866), redaktor almanachů ‚Concordia‘ (1858), a ‚Lipa‘ (1860, 1862, 1864), kde soustřeďoval nejlepší literáty své doby. Viktorin byl oddaným stoupencem česko-slovenského sblížení spisovného. Sládkovičův ži-

votopis podle vlastních vzpomínek napsal Ľudevít *Grossmann* (1874 a 1878); o slovenských Shakespearech a Goethech dithyrambicky psal Pavel *Hečko*; nejčtenější látku literárně dějepisnou i k studiu doby přinášejí však vlastní paměti některých spisovatelů (viz Literaturu). Mnoho se zasloužil o dějiny domácího písemnictví i Josef *Škultéty* (* 1849), dlouholetý redaktor SP a NN v Turčanském Sv. Martině, také jazykozpytec a novelista, přítel a ctitel Vajanského, dobrý jeho i Hviezdoslavův znalec, vůči mladší generaci slovesné však upjatý; znovu vydal básně Bottovy, Hollého, Chalupkovy, Sládkovičovy, a napsal do SP ohromnou řadu literárních statí a zpráv, látkově cenných. O mladších dějepiscích a kritikách literatury na Slovensku, Pavlu *Bujnákov*i, Fr. *Votrubov*i a *Neresnickém* byla již zmínka (v hlavě V. a VI.); z ostatních třeba jmenovat ještě: Michala *Bodického* (1852—1919), životopisce Kollárova, Štefana *Janšáka* a jeho dobrou monografii o Danielu Lichardovi (v Skalici 1912), a Helenu *Turcerovou*, jež pařížské Sorbonně předložila svou thési „Louis Štúr et l'idée de l'indépendance slovaque“ (v Paříži 1913), kde k štúrovské literatuře přináší řadu nových příspěvkův i oprav.

Pilné a cenné dílo bibliografické vypracoval učitel a pedagog Ľudevít V. *Rízner* († 1913): velikou „Bibliografii písemnictví slovenského od doby nejstarší do konce r. 1900“ (vychází v Praze nákladem České Akademie), ve způsobě slovníku; týž autor napsal řadu bibliografií speciálních (díla Hviezdoslavova). Bibliografií starší písemnosti se zabýval také Alexandr *Lombardini*.

Slovenský jazykozpyt vzdělávali Michal Miloslav *Hodža*, Martin *Hattala* (1821—1903), všestranný Ctiboh *Zoch* a spisovatelé jiní vedle svých vlastních oborů; o Hodžovi a Hattalovi byla řeč již dříve. Pro moderní slovenskou linguistiku velmi mnoho znamená jméno českého učenice Františka *Pastrnka*, jenž první v letech devadesátých soustavně studoval slovenské dialekty a nezvratně potvrdil jejich skupinovou příslušnost k jazyku českému. Jeho pokračovatel, Samo *Czambel* (1850—1910), rodem Slovák, je tvůrcem umělé hypotézy o jihoslovenském původě Slováků, vědecky vyvrácené. Jako dobrý znalec slovenštiny zasloužil se o ni svou „Rukovětí“ (3. vyd. 1919), leckde však tvrdou a násilnou; jeho díla jiná, „Príspevky k dejinám jazyka slovenského“, „Slováci a ich reč“ a zejména spis „Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov“ pohříchu jsou maďaromanská.

Ve školství a pedagogice je pracovníků s dostatek a druhdy i vyvolených. Ze starších vynikl Samuel *Ormis* svou dvousvazkovou „Výchovovedou“ (1871, 1874), opírající se o Komenského; z mladších většinou učitelé a duchovní, Samo *Bodický*, Jur *Janoška*, Gustav *Kordoš*, Jan *Maliak*, J. *Markovič*, Karel *Salva*, Řehoř *Uram*, A. P. *Zátarecký*, Jan *Zigmundík* a j. účastní se práce výchovné v časopisech („Domácnosť a Škola“ a „Rodina a Škola“) i v praxi.

V ostatních vědeckých disciplínách Slováci stojí dosud většinou teprv na stupni popularizace. Starší generace má čilé pracovníky zvláště ve vědách přírodních; všechny obory jejich zobečňoval zejména Daniel *Lichard*; v botanice šťastně pracovali Gustav *Reuss*, Ondřej *Kmeť*,

Daniel *Sloboda* a J. L. *Hoľuby*; J. A. *Wágner* píše lidové články o zjevech nebeských, meteorologických a pokrocích technických; Gustav *Kordoš* (Magurský) o matematice a zjevech přírodních vydával titěrné „Ludové prednášky“; Vavro *Šrobár* napsal populární „Ludovou zdravotvedu“, Josef *Burjan* lékařské statě poučné, atd. Vedle spousty této literatury, sledující většinou cíl výchovný a lidový, tratí se ojediněle vážnější pokusy mladších pracovníků (Fedora *Houdka* ve vědách přírodních, a pod.).

Početná i poučná je slovenská literatura politická. Prvé místo v ní mají kritické práce Samuela *Štefanoviče* (1821—1910), politického revolucionáře a svérázného myslitele, historika „Slovenského povstania z roku 1848—1849“, v němž se odvážil břitké kritiky vůdců slovenského odboje, hlavně L. Štúra; reálného politika, který mladší pokrokové generaci řadu zdravých podnětů a myšlenek přinesl do vínku. Politicko-sociální zbarvení mají statě *Šrobárovy* v ‚Hlase‘, právnické *Konšelovy* (Aug. Rátha) tamže, sociologické studie *Štefánkovy* v ‚Slovenském Obzoru‘ a články v ‚Slovenském Denníku‘; nemilosrdnou pitvou slovenské povahy se obírá Ladislav *Novomestský* (Meakulpínský) v knížce „Co hatí Slováky“ (1901); z praktických politiků sluší se jmenovat Milana *Hodžu*, redaktora ‚Slovenského Týždenníku‘, lékaře Pavla *Blaha* a J. *Okánika*, Julia *Markoviče*, Ambra *Pietora* („Nápor-odpor“ 1905) a j., vesměs také politické spisovatele a národohospodářské buditele. Ve všech časopisech slovenských, zejména od V. Paulinyho-Tótha a jeho ‚Národných Novín‘ skoro až do posledního tahu péra Sv. Hurbana Vajanského je bohatý archiv

k politickým snahám Slováků v posledním půlstoletí jejich poroby, doplňovaný početnou knižnicí brožur a aktův o politických pravotách a kriminálních procesech jejich vůdců.

Kulturní život slovenský zobrazují výstižně časopisy; některé z nich jsou nejvydatnější oporou krásnému i vědeckému písemnictví na Slovensku. Prvá generace štúrovská má jedinou záštitu literární v Hurbanových ‚Slovenských Pohľadoch‘ (1846—1851) a v ‚Orle tatránskom‘ (1845—1847), beletristické příloze k Štúrovým novinám. Pro druhou generaci vítaným útlukem je baňsko-štiavnický ‚Sokol‘ Dobšinského (1860—1862), jež vystřídal budínský ‚Sokol‘ Paulinyho-Tótha (1862—1870); Pauliny-Tóth od r. 1861 vedle něho vydával v Budíně pro humor a beletristiku list druhý ‚Černokňažníka‘; konečně sedm ročníků Kalinčákova a Trúchlého ‚Orla‘ (1871—1877) zahrnuje zbytek upadající slovesné produkce tohoto období. Půdou, v níž bezpečně zakotvila generace třetí po Štúrovi. Hviezdoslavova, Kukučinova a Vajanského, byly opět obnovené ‚Slovenské Pohľady‘ Hurbanovy (od 1881 doposud): jmenované časopisy a vedle nich řada almanachů (Hurbanova ‚Nitra‘: I. 1842, II. 1844, III. 1846, IV. 1847, V. 1853, VI. 1876, VII. 1877; Viktorinova ‚Concordia‘ 1858 a jeho ‚Lipa‘: I. 1860, II. 1862, III. 1864; ‚Minerva‘ 1868, ‚Napred‘ 1871, ‚Živena‘ 1871, ‚Dunaj‘ 1874, ‚Tatran‘ 1878) obsahují téměř celou literární sklizeň slovenskou od Štúrovy školy po dobu novou.

Rozvoj časopisectva v rozličných obdobích byl nesterjný; nikdy však počet všech slovenských časopisů v době předválečné nepřekročil

číslice 30. Podle seznamu z konce r. 1919 vycházelo na Slovensku osvobozeném celkem 40 listů — z toho 32 listů politických (4 denníky: Slovenský Denník v Bratislavě, Robotnícke Noviny tamže, Národné Noviny v T. S. Martině a Slovenský Východ v Košicích), 2 literární (Slovenské Pohľady a Živena v T. S. Martině) a 2 evanjelické církevní měsíčníky, 2 časopisy mládeže (Mladé Slovensko v Praze a Vatra v Ružomberku, 1 sokolský (Slovenský Sokol v Novém Městě n. V.) a 1 vojenský spolkový list (Svornosť v Komárne) — potřeba nových kulturních a literárních listů a revuí slovenských je velmi naléhavá.

POZNÁMKY

I

LITERATURA.

(I)

K všeobecným dějinám kulturního a národního života na Slovensku látka byla souvisle sebrána několikrát. Po prvé doma tak učinil Josef Miloslav *Hurban* v přehledě „Slovensko a jeho život literárny“ (Slovenské Pohľady I 1846—1851), na svou dobu vyspělé studii, jež je takřka půdorysem slovenského dějepisu literárního, zasahujíc z dob nejstarších až k samým počátkům slovenské revoluce. Rušná tato léta odboje barvitě líčí na základě autentickém „Historia povstania slovenského“ (1850) od Mikuláše *Dohnányho*, bohužel nedokončená; obě ty doby shrnuje a časově pokračuje studie Ladislava *Piče* „Очеркъ политической и литературной исторіи Словаковъ за послѣднія сто лѣтъ“ (Славянскій Сборникъ 1875 a 1877); látkově významný je *Sasinkův* „Slovenský letopis pre historiu, topografiu, archaeologiu a ethnografiu“ o šesti dílech (v Skalici 1876—1882). Bibliograficky, ovšem v rozsahu velmi omezeném, jej doplňuje Ondřeje *Szeberinyho* „Pantheon slovenských církevních augšb. vyznání spisovatelů“ (Korouhev na Sionu I d.). O celkový obraz slovenského vývoje národního, opět jen se zdarem látkovým, nověji se pokusil Julius *Botto* v dvoudílném spise: „Slováci. Vývin ich národného povedomia“ (TSM 1906 a 1910).

Ve filosofii národního vývoje na Slovensku marně se snažila vniknout řada pilných domácích spisovatelů; výsledky prací jejich jsou filosofické mlhoviny, libovolné dohady historické a mytologické a romantická

blouznění, z nichž věda prospěchu nemá. Jmenujeme z nich: Petra *Kellnera-Hostinského* a jeho „Prvotiny vedy slovanskej“ (Slovenské Pohľady I 1851), „Starou vieronauku slovenskou“ (TSM 1870) a horoucí „Rozpravy večerné o umení staroslovenskom“ (Orol 1871—1872); Samuela *Ormisa* a jeho „Filozofické úvahy“ (LMS VI 1874), v nichž však je řada správných postřehů o Štúrovčích a jejich romantismu, vlastně diletantismu filosofickém; Pavla *Dobšinského* a jeho ztroskotaný pokus o filosofickou soustavu národní na základě slovenské mytologie v „Úvahách o slovenských povestiach“ (TSM 1871); konečně Viliama *Paulinyho-Tótha*, který se o podobné romantické úskalí ztroskotal v „Slovenskom bájesloví“ (TSM 1876). Pozorujeme, že léta sedmdesátá byla skutečně pro Slovensko lety duševní ochablosti a úpadku.

(II)

Z literárně dějepisných příspěvků starších, které souborně podávají pohled na Slovensko v písemnictví, cenu si zachovaly jedině *Tablicovy* „Paměti československých básnířův anebo veršovcův“, připojené ke každému ze čtyř dílů jeho „Poezii“ (ve Vácově 1806, 1807, 1809, 1812). Zato dvě díla novější vědecké literatury české mají veliký význam i pro literární Slovensko. Prvé jest psáno německy: jsou to památné *Safařtkovy* „Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten“ (PB 1826), jež právě svým kritickým zájmem o slovanská nářečí hluboce zasáhly v osudy naší literatury na Slovensku; dílem druhým jest neméně památná *Jungmannova* „Historie literatury české“ (1825, 2. vyd. 1849), jež přinesla řadu životopisů slovenských spisovatelů a bibliografických záznamů jejich děl. Po ní teprve „Slovesnost“ Ondřeje *Radlinského* (1863 v Skalici), obratně řízená, a deset let potom obsažná „Slovesnost“ Ondřeje *Trúchlého-Sytnianského* všimly si pozorněji domácího písemnictví. Ale ani jimi literární dějepis doma dosud nezakotvil. Později je to opět Čech, Josef *Jireček*, který ve svou dvoudílnou „Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku“ (v Praze 1875 a 1876) důsledně včlenil i slo-

venské spisovatele; a skoro zároveň s ním opět Ne-slovák ukázal vydatněji na slovesnost pod Tatrami — Rus *Pypin* v 2. vydání své proslulé kdysi „Historie slovanských literatur“ (v Petrohradě 1881) věnoval jí v druhém svazku na padesát stránek. Zatím však již prvý slovenský skutečný historik literární se přihlásil — Jaroslav Vlček.

Literárně dějepisné dílo Vlčkovo má pro Slovensko dvojitý význam epochální: jako hluboký pramen vědomostí o jeho snahách kulturních a jako začátek moderního vědeckého písemnictví slovenského. „Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy“ (v Praze 1881) je prvé mužné hodnocení domácí slovesné produkce; chyby jejího „radikalismu mladosti“ prof. Vlček záhy opravil ve svých genetických „Dějínách literatury slovenskej“ (TSM 1890). Ale i ostatní hlavní stati Vlčkovy o slovenské literatuře: v Slovenských Pohľadoch (zejména čl. „Anton Bernolák a jeho škola“ X 388), v Slovenském Sborníku (II 23), Národných Novinách (o Kukučínovi, XVII č. 125), skalickém Hlase (klasické „Besedy literárne“), studie jeho ve sborníku Slovensko („Literatura slovenská“, v Praze 1901), v Slovenské Čítance („Škola Štúrova“, v Praze 1912), slovenské monografie v jeho životním památníku, „Dějínách české literatury“ (v Praze, I. 1. 1894, II. 1. 1898, II. 2. 1914), v „Literatuře české XIX. století“ (2. vyd. I. 1911, II. 1917), články v Ottově Slovníku Naučném a konečně poslední časově spisek o „Slovensku od reakce Bachovy do zrušení Matice Slovenské (1850—1875)“ (v Praze 1913) — všechny tyto přísné kritické studie i jeho půvabné, umělecké a přesto veskrze vědecké slovenské „kapitolky“ (o Šafaříkovi, Kollárovi, Holném) v knihách jiných jsou neporušitelným základem dějin literárního Slovenska.

Kromě příslušných hesel v Riegrově i Ottově Slovníku naučném pro literární dějepis Slovenska jako pramen všeobecný má dalekosáhlý význam veliká „Bibliografie písemnictví slovenského od doby nejstarší do konce roku 1900“, dílo mravenčí životní pile Ľudevíta V. *Riznera* († 1913), jež — vinou poměrů bohužel postupem hlemýžďím — vychází v Praze v nákladě České Akademie za vedení prof. Vlčka (dosud vyšla jen prvního dílu část první r. 1917).

(III)

Zvláštní, speciální literatury o písemnictví na Slovensku, monografií o význačných obdobích a osobnostech literárních, roztroušena je spousta po všech slovenských časopisech všech dob, po mnohých revuích a listech českých, slovanských a tu a tam i cizích. Zaznamenává ji velmi pečlivě a pro starší údobí skoro úplně prof. Vlček v „Poznámkách“ k svým „Dejinám literatury slovenskej“ (na str. 264—274); zde uvádíme jen příspěvky význačnější, řadice je za sebe podle dob literárních a doplňuje je hlavní literaturou novější.

*

K době Bernolákově: O *Gavlovičově* činnosti literární píše J. M. Hurban v SP I 29 (1847), o jeho „Valaské škole“ Sv. Hurban Vajanský v NN (Rozpomienka na starú knihu XVI č. 39—40 1885).

Máčayův pokus o uvedení dialektu slovenského do řeči knižní popírá S. Czambel v Živeně (O „prvej“ knihe slovenskej) II 238.

O M. *Rešetkovi* psal M. Chrástek v Sokole I 395 (1861).

J. *Čaploviče* ocenil Alex. Lombardini v SP VII 111 (1887). Týž autor (tamže 241) M. *Béla*.

J. *Ribayovi* věnoval studii knižní Ferd. Menčík (v Praze 1892); věcně o něm psal i prof. Palkovič v Týdenníku I 6 a IV 36, v Tafrance IV 3 posoudiv i novinářskou působnost *Leškovu*.

Bernolákem se obírá M. Chrástek v Slovanské Čítance II 392 (1866), Vlček v SP X 388 (1890) a j., v Prúdoch IV (1913) a čtená drobná jubilejní literatura z r. 1913.

O *Fándliho* se zajímá rovněž M. Chrástek v Nár. kal. 1867, 252; týž autor píše o Hamuljákoví v Sokole II (1862).

Z úvah o *Hollém* jsou nejcennější (kromě kritických studií nových, svrchu jmenovaných) stati Viktorinovy, zvláště jeho životopis, připojený úvodem k výboru Hollého básní (v Budíně 1863).

K době Štúrově: O *Štúrovi* samém: J. M. Hurban v SP I 1847—1851; Lichard v Sokole I (1862); Pauliny-Tóth beletristicky v Besiedkach IV (1870, „Tri

dni zo Štúrovho života“); J. M. Hurban v obsažném, ale nedokončeném obraze jeho života v obnovených SPI (1881); nové kritické hodnocení i nové dokumenty přinesla práce dry Heleny Turcerové „Louis Stúr et l' idée de l' indépendance slovaque“ (v Paříži 1913) a první knižní publikace dopisů Štúrových Jar. Pospíšilovi z let 1837—1842 (1919, vyd. Frýdecký).

O době Štúrově: SPI 1847—1851, z pera J. M. Hurbana; musejní „Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka“ (v Praze 1846); Dohnányho „Historia povstania slovenského“ (1850); Lichard v Domovej Pokladnici (1851); týž autor v Sokole I (1862); M. z Bohuslavic: „Zaváté ale nezapomenuté listi“ v Sokole I (1862); Š. Ormis ve „Filozofických úvahách“ (o národní filosofii školy Štúrovy, LMS VI 1867); pseud. Vrahobor (D. Maróthy) v „Rozpomienkach na dni peknej mladosti“ v Orle IV (1873), kde jest i pěkná drobnomalba literární; a četné paměti autobiografické (Kalinčákovy 1861, Chalupkovy 1863, Francisciho 1870 a j.).

Vzpomínky na J. M. *Hurbana* napsal již za života jeho V. Pauliny-Tóth v Sokole I (1861), posmrtně vydal v jeho upomínku J. Škultéty spisek „Pamiatka J. M. Hurbana“ (TSM 1888); mimo to hojně o něm v literatuře doby Štúrovy.

M. M. *Hodža* byl hodnocen od Ct. Zocha v Sokole II (1862), nověji v populární monografii Julia Botta (TSM 1911); vědecky je však dosud nedoceněn, stejně i *Hodža* básník.

O *Sládkovičově* „Marině“, mikulášským „Tatrinem“ zprvu zatracené, psal příznivě M. Dohnány již v Orle tatr. II 444 (1846); velmi živě ho vzpomíná Kalinčák v „Rozpomienkach na Ondreje Sládkoviča“ v Sokole I 399 (1862); zevrubně o životě i díle jeho vykládá Lud. Grossmann v Orle V (1874) a v doslově k sebraným spisům Sládkovičovým v Národní bibliotéce (1878); některé rysy jeho básnického tvoření dokresluje J. Maliak v SP VII (1887, kterak vznikl ideál „Maríny“) a tamže VII 239 a VIII 19 (1887—1888 „Tragika v Sládkovičovej Marine“). Také starší bratr Sládkovičův, Karel Braxatoris (1807—1869), veršoval: v Hronce I (1836) má pověst „Oleg, vévoda ruský“.

Portrét nešťastného M. *Dohnányho* načrtl J. M. Hurban v SP I 191 (1852); týž autor předtím poslal

vřelou vzpomínku za časně zemřelým bratrem Ludevítovým, *Karlem Štúrem* SPI (1851).

Životní data S. B. *Hroboně* přinesla stručně Jungmannova „Historie“ (II. vyd. 1849, 565); k milostným jeho osudům mnoho látky poskytují dopisy Bohuslavy Rajské ve sborníku „Z let probuzení“ I (1872); nekritickým jeho velebitelům se ukázal P. Hečko v Sokole II 159 (1861).

S. *Tomášika* nadšeně pozdravil v Sokole II 251 (1861) V. Pauliny-Tóth; celkový uznalý obraz jeho podal až Albert Pražák v pěkné své knížce o něm (v Praze 1919).

J. *Záborský* podal vlastní běh života v R S N X 200; o jeho dramatech historických kritický soud vyslovil J. Palárik v Sokole II 306 (1862), jímž se uvádí na pravou míru bezuzdné nadšení pro jeho Musu dramatickou se strany P. Hečka v Orle IV 139. Dobrou studii knižní o něm napsal Julius Botto (T S M 1912).

V LMS XI, II 137 o P. *Kellneru-Hostinském* píše P. Dobšinský; týž autor později v SP III 455 (1883) a IV 172 (1884) uveřejňuje charakteristické drobnosti k významu Jana *Botta*. O jeho „Spevoch“, jež vyšly 1880 v Praze v Pokorného Knižně československé, referoval s porozuměním Sv. Hurban Vajanský v NN XI č. 59—63 (1880).

O K. *Kuzmány* dobré literatury dosud je málo; co napsal Danilovič do Sokola I 220 (1861), M. Chrástek do Lukšičových Slavische Blätter I (1865) a do Nár. kal. 1867, 270 nehoví jeho skutečnému významu. Na význam Kuzmányho „Ladislava“ upozornil J. Jakubec v ČMFL III 326 d. (1913).

Správně ocenil E. *Žella* teprve prof. Vlček v „Dejinách“ 203—212 (1890); stať Budiševského v Sokole III 23 (1862) přecenila jeho síly.

O *Kubánim* psal v Táboru I 277 (1870) Kellner-Hostinský; ze zpráv časopiseckých poměrně nejcenější — stejně u ostatních jmenovaných již i nejmenovaných Štúrovců — jsou „Literárne rozpomienky“ Sv. Hurbana Vajanského v NN XI a d. uveřejňované — živá literární freska memoirová.

Velmi malebně zachytil vlastní životní osudy v Lipě II (1861), potom i osobitně (T S M 1877) *Kalinčák*; rovněž *Francisciho* vlastní životopis (zнову T S M 1910) je cenným autentickým pramenem k stu-

diu doby. K životopisu Kalinčákovu nové zprávy shledal Al. Adamus v Mor.-slez. sborníku II 386 d. (1920).

Paulinyho-Tótha jako svého současníka případně zobrazil v jeho roce úmrtím a v pozadí jeho doby a bojů J. M. Hurban v poslední Nitře (VII., 1877). *Dobšinského* vyličil S. Bodický v Dome a Škole V 2; v témž časopise podal též spisovatel nástin života A. H. *Škultétyho* (IV, 7), vedle stati *Škultétyho*-syna v SP VII 213 (1887). Bodický psal v témž listě také o pedagogu *S. Ormisovi* (I, 225); o jeho „Mataji“ předtím Kellner-Hostinský v Sokole I 206 (1861) a v Sokole II 263 (1862) *Pauliny-Tóth*; vlastní jeho curriculum vitae otištěno v Našem Slovensku II 1909).

Původní prameny o ostatních spisovatelích školy anebo doby *Štúrovy* jsou celkem skrovné; prof. Vlček sám byl nucen tvrdo shánět materiál a mnohých zpráv a dat životních se dožadovat přímo od autorů anebo od jejich příbuzných.

O *D. Maróthym* psal Koloman Banšell v Korouhvi na Sionu I 118; o *Viktorinovi* hlavně *Dobšinský* v LMS XI 133 (1874); *Dumného* význam zkreslil Hečko v Orлу IV 160 (1873); o *Lichardovi* se zmínil J. M. Hurban v NN XIII 137 (1881) — pěkný a celistvý obraz jeho života a působení podal však teprve *Štefan Janšák* v knižní své monografii (1912); *Cti-boha Zocha* posoudil M. Chrástek v Nár. kal. 1867, 262; životopis dra *G. Reussa* napsal do Sokola I 57 (1861) *S. Ormis*; *J. Škultéty* v SP VII 47 (1887) popsal činnost *Ondřeje Kadlinského* a tamže I 233 (1881) *M. Š. Ferjenčíka*; v Orлу II 292 psal *Zoch* o *H. G. Lojkovi*, atd. — vyloupnout zdravé literárně historické jádro ze všech těchto roztříštěných, pestrých sic, ale kriticky neukázněných úvah a vzpomínek bylo druhdy pernou prací, s níž byl snad jen neutuchající zájem prof. Vlčka.

K době nové: *Hviezdoslavův* skvělý básnický vývoj tušil Vlček již v Lit. na Slov. 206 (1881). Ocenění jeho klasického chvalozpěvu na „*Roľníka*“ napsal *Vajanský* v NN XIII 135 (1882) a v SP VI 23 (1886) podává prvý zevrubnější nástin jeho poesie. K padesátinám básnickovým r. 1899 přinesl pozoruhodný příspěvek zejména *Hlas* I: později o básníku

poučuje J. Karník (J. Svítíl) v „Poesii pod Tatrami“ ve Vlasti XXIII (1906); SP XXVII (1907) přináší srovnávací studii P. Bujnáka o „Kainu“ Hviezdoslavově a Byronově; a šedesátiny básníkovy r. 1909 snesly řadu cenné látky k jeho dílu i životu. SP XXIX otiskly: Bujnákovy psychologické studie poesie Hviezdoslavovy, čl. „Dramatické diela Hviezdoslavové“ od téhož autora; Škultétyho nové příspěvky k životopisu básníkovu; Riznerovu pilnou bibliografii jeho díla. V NN XXX Škultéty píše o Hviezdoslavově národním významě a Vajanský tamže o jeho epice: v Prúdoch I Neresnický podává zprávy o mladosti Hviezdoslavově; v Cirkevných Listech Jur Janoška studuje ho jako básníka a řečníka; v českých listech zejména Alb. Pražák věnuje jubilatovi pozornost (v Slovanském Přehledě, Zlaté Praze, Lumíru). R. 1911 J. Karník rozebírá v Meditacích IV „Kaina“ Hviezdoslavova; r. 1912 Fr. Votruba v Novině V řadí básníka v okruh Lumírovců a v SD měří jej s Vrchlickým; téhož roku Fr. Frýdecký vydal v Světové knihovně výběr z biblických básní Hviezdoslavových s úvodem o básníkovi. R. 1914 věnují Prúdy V svému literárnímu vůdci dvojčíslo (3–4): P. Bujnák v něm studuje básníkovu estetiku, Vlček hodnotí „Eža Vlkolinského“, Neresnický promlouvá o poměru Hviezdoslavově k mládeži, Votruba o jeho literárním významu, St. Kréméry o jeho umění překladatelském. R. 1916 v SP XXXVI P. Bujnák rozebírá Hviezdoslavova díla dramatická; ve Sborníku Spol. Jar. Vrchlického 1916 Fr. Frýdecký přináší formální rozbor jeho (a Vajanského) poesie, dokumentuje v něm vlivy Vrchlického, r. 1917 v Narodě I uveřejňuje čl. „Genius Hviezdoslavův“ a r. 1918 píše o jeho vlivu na básnický dorost v knížce „Mladé Slovensko“. K 70. narozeninám r. 1919 objevuje se nová řada literatury hviezdoslavovské: Alb. Pražák v Zrání I (1) otiskuje posudek „Krvavých sonetů“ básníkových, tamže (4) píše o nově chystaných dilech mistrových, jenž sám v témž čísle podává zajímavé zprávy „O sebe“, ve Zvoně XIX 259 podává přehled literatury o Hviezdoslavovi z posledního desetiletí, do Zlaté Prahy XXXVI uložil o něm stať jubilejní. P. Bujnák v čas. Mladé Slovensko I oceňuje „Krvavé sonety“ a dále určuje místo ženy v poesii Hviezdoslavově. Fr. Táborský vydává informační spisek o básníkovi ve sbírce Naše hlavy (II). Konečně — vedle spousty

časopisecké literatury oslavné — vycházejí téhož roku dvě knihy o jeho životě a díle z pera P. Bujnáka („P. O.-Hviezdoslav“, L S M 1919 — „Sobrané kritiky“ I. Hviezdoslav, Brat. 1919). Čelné listy české i tisk slovenský chovají se stále pozorněji k největšímu básnickému zjevu současného Slovenska.

Vajanského „Tatry a more“ radostně pozdravil Vlček v Lit. na Slov. 207—208 (1881), Skultéty v Orle X 376 (1880), v Čechách téhož roku R. Pokorný v Ruchu a j. Vajanský-novelistu výstižně vylíčen u Vlčka v Dej. lit. slov. 248—252 (1890) a v posudcích Skultétyho v SP a NN od let osmdesátých. Dále psali o Vajanském: J. Karník ve Vlasti XXIII (1906), Fr. Votruba v Přehledě VII (1909), Alb. Pražák v Slov. Přehledě XII (1910), Fr. Frýdecký v Lumiru XLIV (1916), Pražské lidové revui (1916) a j. SP a NN až po samý prah světové války podávají v bezpočtu článků a staří Vajanského nejlepší jeho obraz jako myslitele, politika a publicisty. Ideově prudce se utkal s Vajanským Hlas (1898—1905); ještě i Průdy (1909—1914) přinášejí ne jeden příspěvek k jeho charakteristice.

Kukučínův literární profil napsal do OSN XIII 728 Rizner; stručná, ale mistrná charakteristika jeho u Vlčka v Dej. lit. slov. 260—261 (1890); příspěvky k příštímu studiu jeho díla podali dále: J. Karník ve Vlasti XXIII (1906) a tamže XXVI (1909), Fr. Votruba v Prúdoch I (1910); zde také (k jeho životu) Neresnický.

Pia desideria nové literatury na Slovensku tlumočí Pafo (Bohdan Pavlů) v „Literárnych túžbach“ (Slovenský Obzor 1907); tam také zpráva od P. Bujnáka o nové generaci literární, *Jesenském, Cigánovi, Hájomilovi, Gallovi*. Sborník slovenskej mládeže 1909 přináší o témž předmětu přehledný článek z pera Fr. Votruby „Z novej literatúry“; týž kritik referuje o novém slovenském písemnictví soustavně v Přehledě VII 1909, ve feuilletonech Lidových novin 1912, o potřebách jejich (a o životě kulturním vůbec) v Čase 1912—1914 a j. K nové době sahá také literární nástin Alb. Pražáka v Slovenské Čítance: „Literatura slovenská od let šedesátých po přítomnosť“ (1912). O pokusech divadelních z poslední doby píše P. Bujnák v Prúdoch I: „O novšom slovenskom dramate“ (1910).

O *Gregoru-Tajovském* poučuje Fr. Votruba v Přehledě VII (1909) a v Sborníku slovenskej mládeže

1909, J. Karník v čl. „Život a literatura na Slovensku“ v *Meditacích* IV (1911), Fr. Frýdecký v čl. „Jozef Gregor Tajovský jako sociální reformátor“ v literární *Hlídce Času* 21 (1914) a sp. „Mladém Slovensku“ 86—89 a 99—100 (1918); z knih Tajovského uspořádal dva výběry (1912 ve *Chvilkách*, 1917 v *Lidové knihovně*), úvody o Tajovském a jeho pracích doprovázené.

Sládkovičovy „Verše“ posoudil Fr. Frýdecký v *Zlaté Praze* XXXVII (1919) a J. Menšík v *Zrání* II (1920).

Timravinu činnost v novelistice ocenila pěkně Ľ. Groeblová v stati „Timrava a jej novely“ v *SĽ* (1906).

O *Kraskovi* psali: P. Bujnák v *Slovenském Obzoru* (1907), Fr. Votruba v *Sborníku slovenskej mládeže* 1909 a v *Prúdoch* I (1909), Neresnický v *Prúdoch* I (1909), Fr. Frýdecký v *Lumíru* XLV (1917) a „Mladém Slovensku“ 75 d. (1918); ukázky moderní slovenské poesie se stručnými charakteristikami autorů podává malý výběr ze slovenských básníků „*Hlas Tatry*“ (1918).

II LETOPIS.

OD BERNOLÁKA AŽ PO ŠTÚRA.

- 1783 „Prešpurské Slovenské noviny.“ — Jos. Ign. Bajzy „René mládenca prihody a zkúsenosti“ (Pšp.), v západním nářečí slovenském.
- 1784 Bartholomaeidesova „Summa náboženství křesťanského“ (BB).
- 1785 Ondřeje Plachého „Staré noviny literárního umění“ (BB).
- 1783 Semianovo „Kratičké historické vypsání knížat a králův uherských“ (Pšp.).
- 1787 Bernolákovy teorie literární slovenštiny: „*Dissertatio philologicocritica de litteris Slavorum*“ a „*Linguae slavicae per regnum Hungariae usitatae... orthographia*“ (Pšp.). Začátky rozkolu literárního.
- 1789 Bajza: „Křesťanského katolického náboženství... pjeť diluv“ (v Trn., 5. díl 1796); živel nářeční proniká.
- 1790 Bernoláková „*Grammatica slavica*“ (Pšp.) s připojenou sbírkou slovenských přísloví podle Doležala. — [Jungmann, „Hist.“, 493, 1790: „V r. 1790 vyšla historie bezženství kat. kněžstva slováckým dialektem v 8. str. 97. bez místa (v Bystřici).“]
- 1791 Bernoláková „*Etymologia vocum slavicarum*“ (Trn.). — Aug. Doležala „Pamětná celému světu tragoedia“ (Sk.).

- 1792 „*Tovaryšstvo literného umeňá slovenského*“ (kato-
lické, t. j. bernolákovské) v Trnavě založeno. —
Fándliho „*Hospodár*“ (až 1800).
- 1793 Fándli: „*Zefinkár*“ (Trn.). — M. Institorise Mo-
šovského „*Strom bez kořene a čepice bez hla-
vy*“ (Pšp.).
- 1794 Bernolák: „*Něco o epigrammatech a nebožto
málorádkoch*“ (Žln.). — Bajzova „*Slovenská dvoj-
násobná epigrammata*“ (Trn.). — Bartholomaei-
desova „*Historie o Americe*“ (Pšp.).
- 1795 Fándliho „*Příhodné a svátečné kázně*“ (Trn.,
2. díl 1796).
- 1798 Kartografa Bartholomaeidesa „*Geografia aneb
vypsání okršlku zemského*“ (BB) a „*Kratička
historie přirození*“ (PB). — Hamaljarova „*Agenda*“
církvní (BŠ).
- 1800 Palkovičova „*slovenská komédie*“: „*Dva buchy
a tři šuchy*“ (Pšp.).
- 1801 Evanj. „*Spolek literatury slovenské*“ v Preš-
purce ustaven. — Palkovičova „*Muza ze slo-
venských hor*“ (Vv.).
- 1802 Fándli: „*O uhoroch ai včelách*“ a „*Slovenský
včelár*“ (Trn.). — Palkovičův „*Kalendář nový a
starý*“ (Pšp., až do 1836).
- 1803 Založen *prešpurský „Ústav“* (Institutum linguae
et litteraturae slavicae) a při něm zřízena na
ev. lyceu *stolice řeši a literatury československé*.
- 1804 Palkovičova zveršovaná „*Známost vlasti země-
pisná*“ (Pšp.).
- 1805 „*Slovenšti veršovci*“ (sv. I., „*Sors Pilárikiana*“,
Šk.), péči Tablicovou. — Bartholomaeidesův
překlad z Josefa Flavia knih „*O válce židovské*“
(Lč.).
- 1806 Tablicových „*Poezií*“ díl I. (Vv.).
- 1807 „*Poezií*“ díl II. (Vv.).
- 1808 Palkovičovo vydání „*Bibli svaté*“ (Pšp.). —
Čerňanského „*Památne příhody M. Aug. Be-
ňovského*“ (Pšp.).
- 1809 „*Poezií*“ díl III. (Vv.). — „*Slovenských ver-
šovců*“ sv. II. (Vv.).
- 1810 „*Letopisové Krupinští*“ Ondřeje Braxatorisa (Pšp.).

- 1812 „Poezii“ díl IV. (posl., Vv.). — „Slovenská literární společnost baňská“ (evanj.) založena. — Palkovičův „Týdenník“ (až do 1818).
- 1813 (15 ledna:) Smrt Bernolákova.
- 1814 Šafaříkova básnická prvotina: „Tatranská Múza s lýrou slovanskou“ (Lč.).
- 1818 Prešpurští „Počátkové českého básnictví“: vědecký criticism se hlásí se Slovenska.
- 1820 Česko-německo-latinského slovníku Palkovičova díl I. (Pr.).
- 1821 Palkovičova slovníku díl II. (Pšp.). — „Básně“ Kollárovy — zárodek „Slávy dcery“ — vyšly v Praze.
- 1822 Jana Čaploviče „Slovenské verše“ (bernoláctinou, PB).
- 1824 Hollého překlady z klasiků: „Básně rozličné“ (Trn.). — „Slávy dcera“ v Budině.
- 1825 Bernolákův „Slovár slovenskí“ šestidílný (6. díl v PB péči kanovníka Jura Palkoviče).
- 1826 Šafařík: „Geschichte der slavischen Sprache und Literatur“ (PB).
- 1827 Vznik „Svatopluka“ Jana Hollého.
- 1828 Hollého překlad „Aeneidy“. — Základ studentské literární „Jednoty“ prešpurské.
- 1829 Godra: „Múzy dcera“ (Pšp.). — „Paměti Jelšavské a Muráňské“ (PB).
- 1830 Satirická fraška Jana Chalupky: „Kocourkovo“ (Lč.). Úpadek ‚bibličtiny‘. — Godrovy „Původní mravné bajky“ a povídka „Zlatovič“ (Sk.). — Fejérpatakyho kalendáře a slabikáře.
- 1831 Tablicovy „Anglické múzy v československém oděvu“ (PB). — „Hodnověrné vypsání země sv. kananejské“ od Jana Chalupky (BŠ). — Rešetkova sbírka „Kázní příhodných“ (Trn.).
- 1832 Úplné (definitivní) vydání „Slávy dcery“ (PB). — Tablicův překlad Boileauova „Umění básniřského“ (PB). — Palkovičovy „Tatranky“ běh první. — Chalupka: „Všecko naopak“ (Lč.). — „Kázně příhodné a iné“ Alex. Rudnaye († 1831), primasa uherského, velikého Slovana a vlastence slovenského (Trn.).

- 1833 Prvý tisk Hollého „*Svatopluka*“ (Trn.).
- 1834 Hamuljákův bernolákovský „*Spolek Milovníkov řeči a literatury slovenskej*“ v Pešti založen. — V Praze vznikla Tomášikova píseň: „*Hej, Slované!*“ (Hej; Slováci!) [tiskem po prvé 1838 v kalendáři Fejérpatakyho].
- 1835 Hollého ‚vílazská báseň‘ „*Cyrillo-Methodiada*“ (PB). — Prvý ročník budínské „*Zory*“.
- 1836 „*Sláv*“ Hollého; selanky. — „*Plody sboru učenců řeči československé prešpurského*“. — Almanachu „*Zora*“ II. sv.: básně Hollého, Záborského óda „*Na Slovákov*“. — Kuzmányho „*Hronka*“ I.: Chalupkova prosa „*Kocourkovo*“.
- 1837 Šafaříkovy „*Slovanské starožitnosti*“ (Pr.). — „*Hronka*“ II. — Vzrůst maďarisace: záповěď prešpurské „*Jednoty*“.
- 1838 „*Hronka*“ III. (posl.).
- 1839 „*Zory*“ III. sv.: Hollého „*Žalospevy*“. — (V létě:) *Cesta J. M. Hurbana na Moravu a do Čech*. — (Na podzim:) *Odchod E. Štúra k dvouletému studiu do Halle*.
- 1840 „*Zory*“ sv. III. a poslední. — „*Bájký*“ Záborského (LSM). — České „*Básně*“ A. H. Škultétyho (Pr.). — Levočská „*Jitřenka*“.
- 1841 Prvé (peštské) souborné vydání „*Básní*“ Hollého o 4 sv.: I. idylly, elegie, ódy; II. „*Svatopluk*“ a „*Cyrillo-Methodiada*“. — Hurbanův cestopis vyšel tiskem: „*Cesta Slováka ku bratrům slavenským na Moravě a v Čechách r. 1839*“ (PB). — „*Tatranky*“ běh druhý. — *Štúrův návrat z Němec*.
- 1842 Hollého „*Básní*“ sv. III.: „*Sláv*“, život sv. Cyrilla a Metoda, „*Bájesloví pohanských Slovákov*“, „*Katolický spěvník*“ (PB). — Hurbanova „*Nitra*“ I. (česká): „*Osudové Nitry*“ od Hurbana, „*Bozkovci*“ od Kalinčáka, „*Výlet do Kocourkova*“ od Lad. Paulinyho (Podolinského). — „*Básně*“ Ludovita Žella (PB).
- 1843 Hollého „*Básní*“ sv. IV.: Překlady z klasikův (PB). — Sládkovič: „*Sóvety v rodine Dušanovej*“. — Vznik „*Pádu Milduča*“. — „*Tatranky*“ běh III. a poslední. — *Štúr na lyceu prešpurském*. Maďarské pikle proti „*Ústavu*“. — *Hurban v Hlbokém*.

OD ŠTÚRA A PO ŠTÚROVI.

- 1844 (V lednu:) Vyšetřování proti „Ústavu“. *Štúr zbaven professury*. — (V březnu:) *Exodus slovenské mládeže z Prešpurka do Levoče*. — „*Tatrín*“ v Lipt. Sv. Mikuláši založen. — Štúr: „Klagen und Beschwerden der Slowaken“ (v Lipsku). — Janko Rimavský: „Svojim vrstovníkom“ (Pšp.). — *Prvá kniha v nové (Štúrově) slovenštině*: Hurbanova „*Nitra*“ II.: Sládkovič, Kráľ, Hroboň, Nosák-Nezabudov. — Štúr Karel: „Ozvěna Tatry“ (Pšp., česky). — Červenákovo „*Zrcadlo Slovenska*“ (PB).
- 1845 (1. srpna:) Štúrovy „*Slovenskje národnje noviny*“ a „*Orol tatránski*“. — Štúrův spisek: „Das neunzehnte Jahrhundert und der Magyarismus“ (ve Vidni). — Kalinčák: „Milkov hrob“ (v „Orlu tatr.“). — Hurbanovi „*Svatoplukovei*“ (Pr., otisk z „*Květů*“ 1844).
- 1846 Štúrovo „*Nárečja slovenskuo*“ a „*Nauka reči slovenskej*“ (Pšp.). — Hurbanovy „*Slovenskje Pohľadi*“ založeny. — Musejní „*Hlasové o potrebě jednoty*“: boje o spisovný jazyk. — „*Nitra*“ III.: Hurbanův „*Olejkár*“, Kalinčákova „*Bratova ruka*“. — V Pešti vyšla Sládkovičova „*Marína*“. — „*Beda a rata*“ od A. H. Škultétyho (Lč.). — Janka Rimavského „*Slovenské povesti*“ (Lč.).
- 1847 Hodža: „*Dobruo slovo Slovákom*“ a „*Epigenes slovenicus*“ (Lč.). — Zánik „*Tatrína*“. — „*Nitra*“ IV.: „*Divadlo duchov nad Tatrými*“ od Hurbana, „*Hrdoš*“ od L. Paulinyho, „*Mládenec slovenský*“ a „*Púťlásky*“ od Kalinčáka. — Vznik „*Detvana*“. — Hurban: „*Slovensko a jeho život literárny*“ (SP). — Lichardova „*Domová Pokladnica*“ zahájena (5 sv. do 1851).
- 1848 Hodžův „*Vetn o slovenčine*“ (Lč.) a „*Der Slowak*“ (Pr.). — Kalinčák: „*Serbianka*“, „*Svätý Duch*“. — Dohnány: „*Podmanínovei*“. — (V květnu:) Národní memorandum shromáždění v L. Sv. Mikuláši. Přípravy k revoluci v Uhrách: Štúr—Hurban—Hodža v čele slovenského lidu. Zánik Štúrových novin a jiných časopisů. *Slovensko v odboji*.

- 1849 *Revoluce potlačena.* — Vládní „Slovenské noviny“ ve Vídni. — Holly †.
- 1850 Hattalova „*Grammatica linguae slovenicae*“ (BŠ). — Dohnány: „Historia povstania slovenského“ (Sk.). — Podhradský: „Hořuby a Šulek“. — Básnické začátky Bottovy. — „Cyrill a Method“ Palárikův.
- 1851 Doba mdloby a únavy v písemnictví. — „Žehry“ Záborského (V.). — Vozárův politický „Hlas od Tatjer“ (BB). — *Prvá cesta Boženy Němcové na Slovensko.*
- 1852 Zánik „Slovenských Pohľadů“. — Dohoda ve věci pravopisu: „Krátka mluvnica slovenská“ Hattalova a Hodžova — *literární slovenština definitivně ustavena.* — Kalinčák: „Knieža lip-tovský“. — *Druhá slovenská cesta Boženy Němcové.*
- 1853 Štúrovy „Spevy a piesne“ (Pšp.). — Štúr: „O národních písních a pověstech plemen slovanských“ (Pr.). — „Nitry“ ročník V.: „Detvan“ Sládkovičův, „Slovenskí žiáci“ Hurbanovi. — G. Reusse „Května slovenská“ (BŠ). — *Němcová po třetí na Slovensku.*
- 1854 Národní svátek při slavnosti odhalení pomníku Jana Hollého na Dobré Vodě. — Chalupkovi „Dobrovoľníci“. — „Katolícke noviny“ Palárikovy a Radlinského.
- 1855 *Čtvrtá slovenská cesta Boženy Němcové.*
- 1856 (12. ledna:) *Smrt Štúra.*
- 1857 Hattala: „Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského“ (Pr.). — Godrovy „Epigramy“ (BĎ). — Chalupkův „Starouš plesnivec“ (Lč.). — Obnovený „Cyrillo-Method“ Radlinského.
- 1858 Literární probuzení. Viktorínova ročenka „*Concordia*“: Sládkovičova „Milica“, Kalinčáková „Láska a pomsta“, Palárikovo „Incognito“.
- 1860 „Sokol“ Dobšinského. — Národní zábavník „Lipa“ 1.: „*Reštavrácia*“ Kalinčáková. „Drotár“ od Palárika. — „Mendík“ Kubániho.
- 1861 (6. a 7. června:) Slavnostní *memorandum národa slovenského* na shromáždění v T. Sv. Martině. — Sládkovič: „*Sváto-martiniáda*“ (PB). — Kubáni: „Deň 6. a 7. júna v T. Sv. Martine“. —

- Sládkovičovy „*Básne*“ (vyd. Viktorinovo v PB). — Hurbanův český „*Gottšalk*“ (Pr.). — „*Pešť-Budípské Vedomosti*“ zahájeny. — „*Černo-kňažník*“ Paulinyho-Tótha.
- 1862 „*Lipa*“ II.: „*Pád Miliducha*“ od E. Žella, Bottova „*Smrť Jánošíkova*“, Palárikovy „*Obžinky*“. — Další pokusy o drama: „*Ľudská komédia*“ od Paulinyho-Tótha, „*Mataj*“ Ormisův, „*Pravda predsa zvíťazí*“ od Ferjenčika. — Ferjenčikova povídka „*Jedlovský učiteľ*“. — (4. listopadu:) *Matica slovenská utvorená*; provolání k národu.
- 1863 Peštské (Viktorinovo) vydání „*Spisů básnických*“ Jana Hollého. — „*Slovesnosť*“ Radlinského. — (4. srpna:) Prvá valná hromada Matice slovenské v T. Sv. Martině.
- 1864 „*Lipa*“ III.: „*Mnich*“ Kalinčákův, Palárikovy úvahy „*O vzájemnosti slovanskej*“, dramata Záborského „*Odboj zadunajských Slovákov*“ a „*Arpádovci*“. — Hattalova „*Mluvnica jazyka slovenského*“ (I. díl v PB).
- 1865 Záborského „*Básne dramatické*“ (od Viktorina v PB). — Druhý díl Hattalovy „*Mluvnice*“ (BB).
- 1866 Sládkovič: „*Gróf Mikuláš Šubić Zriňski na Sihoti*“. — Záborského „*Lžedimitriady*“ (PB).
- 1867 Štúr E., Славянство а мiръ будущаго (Moskva). — Pauliny-Tóth: *Besiedky I.* (TSM). — Slovenské gymnasium v T. Sv. Martině. — „*Národný Hlásnik*“ Ferjenčikův.
- 1868 „*Spevy Sama Chalupky*“ (BB). — „*Sirôtky*“ J. M. Capka-Zniovského (BB). — Ormisova veselá hra „*Pravda*“. — „*Básnické prviesenky*“ Josefa Zbranského (Hviezdoslavovy začátky). — Dějepisné práce Sasinkovy.
- 1869 Peštský almanach „*Minerva*“: Kubániho „*Radzivillovna*“. — „*Svätoslavičovci*“, tragedie Kellnera-Hostinského. — Zánik „*Sokola*“.
- 1870 „*Orol*“ I. Kalinčákův. — „*Orava*“. — „*Besiedky*“ IV. Paulinyho-Tótha. — Dumného „*Nevädze*“ (Sk.). — Tomášik: „*Odboj Vešelinov*“. — Palárikův „*Dimitrij samozvanec*“.
- 1871 Dobšinského „*Úvahy o slovenských povestiach*“ (TSM). — Ormisova „*Výchovoveda*“. — Lojko-

- Tisovský; Lauček. — „Živena“. — Nová básnická generace v Baňšellově a Országhově almanachu „*Napred*“.
- 1872 „*Valgatha*“ Kubániho (TSM). — Ballady: „Zlatý pluh“ Dobšinského a Nosákův „Kamžík“.
- 1873 Trúchlého-Sytnianského „Slovesnosť“. — Prosa: „Supplikant“ Kubániho, „Trenčanský Matúš“ Paulinyho-Tótha, „Malkotenti“ Tomášikovi.
- 1874 Novela Zechenterova „Lipovianská maša“. — Nová persekuce.
- 1875 Černý rok v dějinách slovenských: (6. dubna) *Matica zrušena*.
- 1876 Od západu svítá: Heydukův zpěvník „*Cymbál a husle*“ zahajuje novou epochu v styčích Čechů se Slováky na poli literárním. — Hurbanův marný pokus o návrat k spisovné češtině v „Nitre“ VI.
- 1877 „Nitra“ VII. (poslední, česká). — „Básne“ Paulinyho-Tótha (TSM). — Zánik „Orla“.
- 1878 Sládkovičovy „*Spisy básnické*“ v souboru vycházejí v Praze. — Zechenterovy „Žarty a rozmary“ (TSM).
- 1879 Vajanský: *Tatry a more* (TSM). — „Oblaky“ — nomen et omen — Hviezdoslavovy.
- 1880 Dva druhy výpravného prosaického umění: starý — Ferjenčíkův „Šefraník“, a nový — „Lalia“ Vajanského.
- 1881 Obnoveny „*Slovenské Pohľady*“.

Z K R A T K Y :

BB = Baňská Bystrica. — BĎ = Bálašove Ďarmoty. — BŠ = Baňská Štiavnica. — Lč. = Levoča. — Lps. = Lipsko. — LSM = Liptovský Svätý Mikuláš. — PB = Pešť, Budín. — Pšp. = Prešpurk (Bratislava). — Pr. = Praha. — Sk. = Skalice Slovenská (býv. Uher-ská). — SP = Slovenské Pohľady. — Trn. = Trnava. — TSM = Turčiansky Svätý Martin. — V = Vídeň. — Vv. = Vácov. — Žln. = Žilina.

III

SBÍRKA LITERÁRNÍCH PSEUDONYMŮ SLOVENSKÝCH.

- Aeneas Phyllo* [SP.] Vladimír Roy.
Aliquis [rom.: „Rodina Rovesných“] Jan Čaják ml.
Ambrosius
 1. Jiří Ambrózy, ev. superint., 1694—1746.
 2. Samuel Ambrózy, ev. far., 1748—1806.
Anonymus [SP.] Pavel Beblavý.
Aquarius Jan Kordoš.
Argus [SO] Anton Štefánek.
A. A. [NN..] Ondřej Halaša.
A. Z. [= Anselm Zábranský, SP.] Jur Petrovič.
Báľa [NN..] Daniel Lauček.
Bebravn Michael Kiss ze Stankovců.
Bedlivý Milovník Matěj Bél.
Belan Josef Bohúň.
Belius Matěj Bél.
Belkovič Karel Bielek († 1857).
Bělopotocký Kašpar Kašpar Fejérpataky.
Beňovský F. O. Matzenauer.
Beskydov Janko Jan Palárik.
Bý M. Michal Bodický.
Bysterský [CL] Jur Janoška.
Bytčanov [SP.] Hermengild Tausk.
Blaho [„Milujme se!“] Lad. Novomestský.
Blahoslav Ján Jan Benedikti.
Bludár [SP.] Ondřej Bella.
Bočko [NN..] Ondřej Bella.
z Bohuslavic M. Josef Miloslav Hurban.
Bohutiensky Michal Bodický.
Boroška-Loviškin S. Karel Salva.
Borovohájsky A. P. Zaturecký.

- Bránecký Michal* Michal Boor († 1891).
Budínský A. Ondřej Bella.
b. [Prúdy] Pavel Bujnák.
bj. [Dom a škola] Jan Drab.
—b—n— [Sokol] Pavel Dobšinský.
—by [SD..] Anton Štefánek.
B—k P. Pavel Bujnák.
Bp. [Prúdy] Bohdan Pavlů.
B. P. [Prúdy] Bohdan Pavlů.
- Cellulosa* [SP, NN..] Karel Ballay, bank. úřed. († 1908).
Cigán Janko [SP, D, SSM..] Jan Botto ml. (Ivan Krasko).
Cilka [SP, Ž] Hermína Orphanidesová z Hýb.
Cochius Ctiboh Zoch.
- Čamburský* Petr Kompiš.
Čankovský Michal Kovalevský.
Čarda Martin Kollár.
Čebratský K. S. Karel Salva.
- Danielovič* [SSM..] Samo Czambel ml.
Darinka [SP, NN, SD, DŠ..] Šarlota Andrejková.
Dedínek Ondřej Bella.
Divinkov Svedernický Medňanský.
Dlhopoľský Ďuro Čajda.
Dobrodružský Ognoslav Anton Martiš.
Dobroslav Daniel Bothár.
Dobroslava Adéla Ballová.
- Dolinský* [NN..] Jan Braďan.
Dolinský D. [Nitra II.] = ?
Dolniak Felix Kutlík.
Dovalovský Petr Kompiš.
Drahomír P. Pavel Beblavý.
Drienčanský Slavoj [Lipa III., Orol 72] Pavel Dobšinský.
Dumná Mária Marie Hořubová.
Dumný Miloslav Daniel Bachat.
Ďurko z pod Ďubna Jur Bartaky.
Dusarov Jan Mallý.
Dušný Ján Ondřej Bella.
- Fedor (drotár)* [Sokol, Černokňazník] Jonáš Záborský.
Fedorov J. [NN..] Ďuro Čajda.
F. V. [Prúdy] František Votruba.
- Gall Ivan* [D..] Jan Halla.
Gavril Josipovič Eudevit Thurzo-Nosický.
- Hájomil* Bohuš Klimo.
Havran Vladimír Roy.
Heluška Marie Hořubová.
Hýmerský Samo Tomášik.
Hla J. [Prúdy] Jan Halla.
Holubica Marie Hořubová.
Horal Petr Bella.
Horín Jan Uram.
Hostinský Zábaj Petr Kellner.
Hradovský
 1. Jonatan Čipkay.
 2. [NN..] Jan Braďan.

Hraničiar Felix Kutlik.
Hrochotius Izák Abrahames, superint., * na Hrochoti (1575—1621).

Hrochovský Izák Abrahames.

Hšk. [Prúdy] Karel Hušek.

Hviezdoslav Pavel Országh.

Hvizdák Anton Bielek.

Chamilov [Sokol II] Michal Godra.

Chumelev M. Kovalevský.

Chvojnický Franko Fr. V. Sasinek.

Idea Marie Hořubyová.

Igor [NN.] Paľko Valášek.

Ivan Ivanov L. V. Rizner.

Jacovský Ján Jan Klempa.

Jáchym [NN.] Ondřej Halaša.

Jančík Mikuláš Št. Ferjenčík.

Janko Alexandr J. A.

Fábry.

Jaroslavič Daniel D. J. Borik.

Javorinská Mária

1. Marie Hořubyová.

2. [SP III. 4.] Svetozár Hurban Vajanský.

Javorov Samoslav Samo Bodický.

Jochanan Vladimír Roy.

Jonáš K. Guoth.

Jonatan Jonatan S. Čipkay.

Josipovič Gavril Lud.

Thurzo-Nosický.

Jošifovič Vojan Jonáš Záborský.

Kalina Ondrej Jan Smetanay.

Kapitán Michal Bodický.

Kyčerská Marie Hořubyová.

Kyčerský Pavel Kokeš.

Kyjnakyj F. Kutlik.

Kmotor *Neboziec* K.

Bielek.

Konšel Kazimír Aug.

Ráth.

Korimov M. Kovalevský.

Kosorkin Števo Samo

Czambel ml.

Kozodolský Samo Tomášik.

Kožar Karel Ballay.

Krasko Ivan Jan Botto ml.

Krásoslav [Orol 70] Pavel Kočkovský († 1870).

Kresťanovič Ed. Šándorffi.

Krupinský Jan Búr

(† 1689).

Kukučín Martin Matěj

Bencúr.

Laskomerský Gustav Zechenter.

Leštinský J. Gašparík.

Levářský Anton Štefánek.

Lipovský Slavomil Ondřej Trúchly-Sytniansky.

Liptay Fráňa S. B. Hroboň.

Loboda Marcin L. V.

Rizner.

Loviškin Boroška¹S.¹Karel Salva.

Lrd Daniel Lichard.

Euborecký Michal Algöver.

Lužanský Michal Kiss ze Stankovců.

Maginhradský Janko Jan Botto.

Magurský

1. Jonáš Záborský.

2. Gustav Kordoš.

- Malenický* Pavel Bednár, kat. far.
Maleničan Ondřej Bednár, kat. far.
Malina Jaroslav [Nitra VI.] = ?
Malinovič [NN. .] Jan Bradan.
Malinský Jaroslav Jan Gröner.
Maloparižan [NN, SP, H] Gustav Augustiný (1851—1910).
Maľučký Felix Kutlík.
Margin P. Fr. Jehlička.
Maro Jur = ?
Maruškin Pavel Beblavý.
Máruškov Pavel Beblavý.
Maškovský Danko
 1. Daniel Maróthy.
 2. Koloman Banšell.
Martinov Fr. Dúbravský.
Meakulpínský Lad. Novomestský.
Mikuláš z Povážia [SP, OT] Mikuláš Dohnány.
Milkin Tichomír Jan Doval.
Miloslava [Nitra II.] J. M. Hurban.
Miloslavín V. Pauliny-Tóth.
Miloš [Concordia 1858] = ?
Milovník Boží
 1. Matěj Běl.
 2. Michal Bodický.
Milovník Božích Při Kázání Matěj Běl.
Mydloslav [Č] V. Pauliny-Tóth.
Mylnar Boh. D. Molnár.
Mladen Mikuláš Št. Ferjenčík.
Mlynar Boh. D. Molnár.
- Mošovský* Michal Institoris.
Neboziec Kmotor Karel Bielek.
Nechtík L. V. Rízner.
Nemo [SO] = ?
Neresnický Ďuro Slávik.
Nezabudov Bohuš Nosák.
Nikodém Karel Ballay.
Nosický Lud. Thurzo.
N—ý [Prúdy] Neresnický = Ďuro Slávik.
- Obrázkar* Pavel Blaho, kat. far.
Obrov Lud. V. Rízner.
Očovský Štefan Pilárik (1616—1675).
Olyt P. Daniel Lauček.
Oriási Tuhytum Lud. V. Rízner.
Orlov I. Gr. Ign. Grebáč.
Oskerdák L. V. Rízner.
Ostriežsky S. Osuský.
 — — *óčka* [NN] Ondřej Bella.
- Paľo* Bohdan Pavlů.
Panán [Orol]. = ?
Pepkin Dušan Sava Medňanský.
Perohryz X. Y. A. E. Timko.
Petrov A. Ambro Pietor.
Petrovská Elena Kompíšová-Okrucká.
Petrovský Felix Kutlík.
Petruškin Juraj Kello.
Phyllon Aeneas Vladimír Roy.
Pinka Ondřej Bella.
Pinka Štefan Gustav Zechenter.

- Podjavorinská Ľudmila*
L. Riznerová.
- Podolinský Branislav* Ladislav Pauliny.
- Podolský V.* Viliam Pauliny-Tóth.
- Podtatranský Ľehoř*
Uram.
- Podznievsky Gabriel* [NN] Gabriel Bargár.
- Pohrebník Ondřej* Bella.
- Polyt Daniel* Lauček.
- Pondelský Michal* Bodický.
- Potokinova Bohd.* Jan Botto ml.
- z Povážia Mikuláš* [SP, OT] Mikuláš Dohnány.
- Povážský E. V.* Ľud. V. Rizner.
- Pravda ľudu* Marie Hoľubyová.
- Pravdoľub* Jan Bella.
- Pravoslav* Josef Podhradský.
- Puritán* Pavel Stacho.
- pb.* [NN] Pavel Blaho, kat. far.
- P. B - k* [Prúdy] Pavel Bujnák.
- P. P. Z.* Petr Pavel Zgúth.
- Radmír* Kompánek.
- Rajecký Juro* Juro Slota.
- Ranko Petar* Rudolf Pokorný (Čech).
- Rimavský Janko*
1. Jan Francisci.
2. [NN] Jan Bradan.
- Rodoľub* E. V. Rizner.
- Rodomil Igrfn* [PBV] Jan Galbavý.
- Rothwald* Gustav Izák.
- Rovinov Branko* Leopold Abaffy.
- Rovinov Peter* Petr Rovnianek.
- Rozmarín* [Sokol] V. Pauliny-Tóth.
- Ružodolská E. V.* Rizner.
- Ružomerský Jáchym* Kallinka.
- Samo Samovič* Samo Bodický.
- Samoslav Javorov* Samo Bodický.
- Sekáč Mírko* [NN, SN] Imrich Bárdy.
- Selovský J. M.* Hurban.
- Synapius* Daniel Horčička.
- Sytniansky Ondrej* Ondřej Trúchly.
- Skačanský Michal* Vrba.
- Skalický Pavel* Pavel Blaho (lékař).
- Sládkovič Andrej* Ondřej Braxatoris.
- Sládkovičov Martin* Martin Braxatoris.
- Slanický*
1. Anton Bernolák.
2. Jan Mallý.
- Slavínsky Petr* Kompiš.
- Slavoslav* E. V. Rizner.
- Slavoš (Strýčko)* E. V. Rizner.
- Slovenčina* Marie Hoľubyová.
- Slovenka* Marie Hoľubyová.
- zo Slovia* Matko Ondřej Hodža.
- Smrek* Jan Čietek.
- Smutnohájsky* Petr Kompiš.
- Somolický Isidor* Žiak.
- Strýčko Ferd.* Ferd. Dúbravský.

- Strýčko z Martina* Martin Braxatoris-Sládkovičov
Svedernický Divinkov Medňanský.
- Šajavský* [Nitra II.] Samo Tomášik.
Šenkvičan Alois Behúnek, kat. far.
Šeršelín Ľ. V. Rízner.
Šk. J. Škultéty.
Šlahor Lud. Boor, ev. far.
Šumena Marie Hoľubyová.
- Tajovský* Josef Gregor.
Táres [Concordia 1858] =?
Targo R. Karel Kálal (Čech).
Tatran B. [Orol] J. Škultéty.
Telkovský Felix Kutlík.
Teodorovič B. Desider Bodický.
- Tenoskalský B.* [Orol 70] Béla Klein (maďaron).
Tichomír (Milkin) Jan Doval.
Timrava Božena Slánčíková.
Tiro [Prúdy] Ivan Markovič.
Tisovský Hostivít Gustav Lojko.
Tmavohorský Petr Kompiš.
Topol Jan Boor.
Tranoscius Jiří Třanovský
Trenčiansky J. M. Hurban.
Trihranský Pavel Križko.
Trihviezdin Samo B. Hroboň.
Tritonovič *Sergěj* Josef Holý.
- Trnavský Mikuláš* Mik. Schneider (hud. sklad.).
dr. Trnavský Milan Ivanka.
dr. Trnobranský Fr. Votruba.
Tuhytum Oriási Ľ. V. Rízner.
Turanský [Orol 70] A. S. Osvald.
Turčan Martin [Napred].
- Uderiansky* Jul. Bodnár, evanj. far., * 1870 na Uderině.
Ústiansky Jan Kovalik.
- Vacovský* Milan Ivanka.
Vajanský Svetozár Hurban.
Velislav Eudevít Štúr.
Vepran [NN..] Jan Braďan.
Vesnín Janko =?
Viera Marie Hoľubyová.
Viridion A. E. Timko.
Vlastimil F. R. [Orol 1870] F. R. Russel.
Vojan Josifovič Jonáš Záborský.
Vojta Bella Štefan, ev. far. († 1909).
Vrahobor [Orol IV] Dan. Maróthy.
Vrbický P. P. Zgúth.
Vrták Hvizdák Anton Bielek.
Vrzalovský Ľ. V. Rízner.
V. H. V. Vladimír Hurban (Vajanský).
V. R. [Prúdy] Vladimír Roy.
- Zábranský Anselm* [SP..] Jur Petrovič.

Literární pseudonymy.

<p><i>Záhorský Boleslav</i> [Květy] L. Štúr.</p> <p><i>Zbranský Jozef</i> Pavel Országh (Hviezdoslav).</p> <p><i>Zniovsky Miloslav</i> Jan Capko.</p> <p><i>Zorenka Šarlota</i> Andrejková.</p> <p><i>Zorovít Miroslav</i> Kovalevský.</p>	<p><i>Zvolenčan</i> Samo Stefanovič.</p> <p><i>Žihadlo</i> [NN..] Anton Bielek.</p> <p><i>Žilinský</i> [NS] Ivan Hálek (Čech).</p> <p><i>Žiranský</i> Štefan Križan. z <i>Žulotýna</i> Peter K. Salva.</p> <p><i>Ž—k</i> [NN..] Isidor Žiak-Somolický.</p>
--	--

P R A M E N Y :

a) Údaje časopisné a literárně-historické; b) sbírka vlastní, zprávami autorů ověřená; c) sbírka pí. M. Hořubyové, prostřednictvím spisovatele p. St. Klímy (42 zápisů); d) Dolenského slovník českých a slovenských pseudonymů (Pr. 1912) [v slovenské části nepatrný i chybný]; e) Bibliografie Riznerova I. 1. (Pr. 1915). Slovenských pseudonymů literárních je na sta — byly věru i steré důvody, aby se slovenští spisovatelé kryli kryptonymitou; sbírka tato, jako první pokus svého druhu velmi neúplná, chce přece usnadnit čtenáři orientaci v slovenském písemnictví a vzbudit zájem o záznamy pseudonymů, rychle z paměti mizejících.

Z K R A T K Y :

CL = Církevné Listy. Č = Černokůžník. D = Denica. DS = Dom a Škola. H = Hlas. NN = Národné Noviny. NS = Naše Slovensko. OT = Orol Tatránski. PBV = Pešť-Budínske Vedomosti. SD = Slovenský Denník. SN = Slovenské Noviny. SP = Slovenské Pohľady. SSM = Sborník slovenskej mládeže 1909.
Ž = Živena.

IV

UKAZATEL.

- Abaffy Leopold, novely 125.
 Adamus Alojs, Lit. 275.
 Aksakov, u Štúra 49.
 Aliquis v. Čaják Janko, nov.
 Arany, u Hviezdoslava 153, 163.
 Ardtnerová Teréza, sbírá slov. pověsti 260.
- Bachat Daniel, verše 104—105; prosa 125; div. 128; Lit. 275.
 Bajza Josef Ignác, odvrací se od češtiny 12; buditel 44.
 Balzac, u Hviezdoslava 153.
 Baňšell Koloman, verše 106; prosa 125; 154; Lit. 275.
 Barák Josef, přítel Slováků 185.
 Bartholomaeides Ladislav, historik 41.
 Baudelaire, u Hviezdoslava 158.
 Beblavý Pavel, hist. pov. 179.
- Bél Matěj, velebí slovenštinu 12; u P. Doležala 14; spis. teoretik 23; buditel 44; Lit. 272.
 Bella Ondřej, písně 175.
 Bella Petr, verše 175.
 Bělopotocký v. Fejérpataky Kašpar.
 Bencúr Matěj v. Kukučín Martin.
 Benedikti Jan, linguista 40.
 Benedikti Vavřinec, gramatik 13.
 Beňovský v. Matzenauer F. O.
 Bernolák Anton, „Dissertatio“ 11, 15; ovzduší doby 16—18; „berňoláčtina“ 19—20; život, povaha; důvody odluky 21—23; „Slovár“ 24; literární organisace 25—31; 32; u prof. Palkoviče 39; rozkol v národě 52; 54; 56; Lit. 271, 272.
 Beskydov J. v. Palárik Jan.
 Bezruč Petr, u Kraska 230, 231.

- Bielek Anton, „Besiedky“ 166; novely 178.
- Björnson, u Hviezdoslava 153; v „Prúdoch“ 219.
- Blaho Pavel, lékař, red. „Hlasu“ 193, 196; organisátor 197, 198, 200; v „Slov. Obzoru“ 205—206; polit. buditel a nár. hospodář 264.
- Bobula Jan, „Slovenské Noviny“ 125.
- Bodický Michal, životopisec Kollárův 262.
- Bodický Samo, „Povesti“ 176; pedagog 263; Lit. 275.
- Bodnár Julius, folkloristik 260.
- Z Bohuslavie M. v. Hurban J. M.
- Boileau, překl. Tablicem 34.
- Botto Jan (otec), 57; život, „Spevy“, význam 70—73; 262; Lit. 274.
- Botto Jan (syn) v. Krasko Ivan.
- Botto Julius, kult. historik 259; Lit. 269, 273, 274.
- Brandes, cit. 248.
- Braxatoris Karel, veršovec 273.
- Braxatoris Martin v. Sládkovičov Martin.
- Braxatoris Ondřej (otec), spis. histor. 41—42; 84.
- Braxatoris Ondřej (syn) v. Sládkovič Andrej.
- Bryant, u Hviezdoslava 153.
- Březina Otakar, u Kraska 231.
- Budiševský, Lit. 274.
- Bujnák Pavel, o Hviezdoslavovi 164, v „Slov. Obzoru“ 205; lit. kritik 207—208; estetik 212; v „Prúdoch“ 217, 224—225; 262; Lit. 276, 277, 278.
- Burian Jan, v red. „Sborníku“ 211.
- Burjan Josef, v „Prúdoch“ 218; lékař. spis. 264.
- Burns, u Hviezdoslava 153.
- Byron, překl. od Nosáka 78; vlivy na Dohnányho 103, 104; u Hviezdoslava 153, pojetí „Kaina“ 158; Lit. 276.
- Capko Jan, verše 104.
- Cigán Janko v. Krasko Ivan.
- Cochius v. Zoch Ctiboh.
- Czajkowski, překl. od Nosáka 78; vzorem Štúrovcům 108; vlivy u Kalinčáka 114, 115, 116, 117.
- Czambel Samo (otec), filolog 263; Lit. 272.
- Czambel Samo (syn) v. Kosorkin Števo.
- Čaják Janko (ml.), novelista 242, 243.
- Čaják Janko (st.), štúrovský veršovec 104.
- Čaplovič Jan, bernolákovský veršovec, etnograf a překladatel 26—27; vyd. Aug. Doležala 33; Lit. 272.
- Čaplovič Vavřinec, bibliofil 40—41.

- Čech Svatopluk, vlivy u Vajanského 143; u Hviezdoslava 153, 164.
- Čechov, u Tajovského 237.
- Čelakovský Fr. L., o slovenštině 56; u Hviezdoslava 153.
- Červenák Benjamin, „Zrcadlo Slovenska“ 260.
- Čipkay Jonatan, folkloristik 125.
- Čulen Martin, pedagog 136.
- Danielovič v. Kosorkin Stevo.
- Danilovič (pseud.), Lit. 274.
- Danilevskij, slavjanofil 192.
- Daxner Štefan Marko, veršovec 82; cit. 102; novelista 118.
- Demian Ondřej, u Tablice 34.
- Denis, o rozkladu Rakouska 16.
- Dérer Ivan, v „Slov. Obzoru“ 205.
- Devečka Anton, v „Průdch“ 218.
- Dickens, překl. od O. Kaliny 243.
- Dlhányi Josef, uč. Kalinčákův 114.
- Dobrovský Josef, u Palkoviče 39; u Štúra 48.
- Dobšinský Pavel, balady 83; „Sokol“ 96; vyd. Čajáka 104; 258; folkloristik 260, 265; Lit. 270, 274, 275.
- Dohnány Mikuláš, dílo 103—104; dram. pok. 126; 258; historik slov. povstání 259; Lit. 269, 273.
- Doležal Augustin, „Pamětná celému světu tragédie“ 32—33; u Tablice 34.
- Doležal Pavel, gramatik 14.
- Donoval Jan v. Milkin Tichomír.
- Dostojevskij, u Hviezdoslava 164; u Pavlů 224.
- Dubnicay Štěpán, horlivec protireformační 15.
- Dula Matúš, politik 203.
- Dumas st., u Hviezdoslava 153.
- Dumný Miloslav v. Bachat Daniel.
- Dusarov v. Malý Jan.
- Erben K. J., u Botta 64, 72, 73.
- Fábry Jan Alexandr, v „Napredu“ 106.
- Fándli Jur, spoluzakl. „Tovaryšstva“ 22; lid. spis., osvícenec a kazatel 25—26; lit. kritik 40; Lit. 272.
- Fejérpataky Kašpar, veršovec 34; vyd. Chalupkův 36; lit. teoretik 40; u Tomášika 75.
- Ferjenčík Mikuláš, novelista 120; 125; div. 128; Lit. 275.
- Firdúzi, u Hviezdoslava 153.
- Flaubert, u Hviezdoslava 153.

- Francisci Jan, verše 81; cit. 102; novela 118; folklor 260; Lit. 273, 274.
- Frič Milan, v „Slov. Obzoru“ 205.
- Fries, něm. filosof, formální vliv na Kuzmányho „Ladislava“ 110.
- Frydecký František, Lit. 273, 276, 277, 278.
- Gall Ivan, 207; v „Průdoch“ 217; 233; verše 235; 236; Lit. 277.
- Gavlovič Hugolin, „Valaská škola“ 14; Lit. 272.
- Gladstone, cit. 92.
- Godra Samuel, epigon Kollárův 34—35.
- Goethe, u Záborského 131; vzorem Hostinskému 131; u Hviezdoslava 153, 163; 262.
- Gogol, u Hviezdoslava 157; srovn. s Kukučinem 165, 168.
- Goldsmith, překl. od O. Kaliny 243.
- Graichman Jakub, verše 81; div. 128.
- Grebáč Ignác, verše 236; div. 254.
- Gregor-Tajovský Josef, člen Detvana 185; 203; 212; 218; 225; život a spisy 237—238; soc. reformátor 239—240; jeho realism 240—241; 243; vliv u Kosorkina 245; 247; dramatik 250—252; 253; 254; Lit. 277—278.
- Gregorová Hana, 218; 238; „Zeny“ 248.
- Groeblová Ludmila, o Timravě 247; Lit. 278.
- Gross, estetik, vliv na Štúrůvce 45.
- Grossmann Gustav, veršovec 42.
- Grossmann Eudevít, o „Marině“ 86, život Sládkovičův 262; Lit. 273.
- Guoth Karel v. Jonáš.
- Hájomil, žák Hviezdoslavův 175; 207; Lit. 277.
- Halaša Ondřej, novinář 203; 241; folkloristik 260.
- Halla Jan (v. též Gall Ivan), v red. „Sborníku“ 211; nár. hospodář 217.
- Hamaljar Martin, veršovec 33.
- Hamulják Martin, bibliofil 28; vyd. Hollého 31; Lit. 272.
- Hanzalík J., v „Průdoch“ 218.
- Hattala Martin, spolupracovník Hodžův 54; jazykozpytec 263.
- Havliček Karel, o slov. literatuře 56; u Vajanského 142.
- Havran v. Roy Vladimír.
- Hečko Pavel, lit. kritik 262; Lit. 274, 275.
- Hegel, vliv na Štúra 49; na Sládkoviče 84, 86; odmítán Kuzmánym 109.
- Herben Jan, pomocník vzájemn. 185.
- Herder, vlivy u Štúra 49; v Kuzmányho „Ladislavu“ 109.

- Heyduk Adolf, věnuje Slo-
vákům „Cymbál a hu-
sle“ 134; Vajanský se
vděčí „Tatrami a mo-
rom“ 141; vlivy u Va-
janského 143;
Hlaváček Karel, u Kraska
231.
Hlinka Ondřej 209.
Hodža Michal Miloslav,
míjí Bernoláka 23; bu-
ditel 45; podíl na od-
luce 51—53; „Dobruo
slovo“, „Větin“, „Epige-
nes“ 54; „Krátká mluv-
nica“ 54; napaden Lanšt-
jákem 55; o slovenštině
55; v čele „Tatrina“ 57;
život, básně 97—98; 258;
259; jazykozpytec 263;
Lit. 273.
Hodža Milan, studie v
Praze 185; hlasista 198;
red. „Slov. Týždenníku“
202; politik 203; v „Slov.
Obzoru“ 205—206; v „Prú-
doch“ 217; 223; 264.
Holeček Josef, slovákofil
134.
Holko Matěj (otec), o české
emigraci 14.
Holko Matěj (syn), sběr.
písní a bibliofil 42.
Hollý Jan, sloup Berno-
lákovec 20, 24; život,
dilo, význam 27—31; 45;
pomocník Štúrovi 49;
63; vlivy na Žella 99; na
prosu historickou 107;
137; článkem ve filosofii
Vajanského 139—140;
223; 261; 262; Lit. 271,
272.
Hollý Josef, spis. dram.,
252—253; 254.
Hořuby Josef Ludovit, bo-
tanik 264.
Homér, u Hollého 27; u
K. Štúra 74; 47; cit. 92.
Horal v. Bella Petr.
Horatius, u Hollého 27, 30,
31.
Horčíčka Daniel, cirk. spis.
13; „Neoforum“ 14.
Horin, veršovec 236.
Horváthová Olga Marína,
div. pokus 254.
Hostinský Záboj v. Kellner
Petr.
Houdek Fedor, hlasista
198; topogr. spis. 200;
218; přírodověd. čl. 264.
Houdek Ivan 218.
Hroboň Samo Bohdan,
život a verše 79—80;
novelista 119; 258; Lit.
274.
Hrašovský Igor, v „Hlase“
200; v „Slov. Obzoru“
206.
Hugo, u Hviezdoslava 163.
Hurban Josef Miloslav,
jeho „Cesta“ 43; 45;
„Nitra“ I. novým směrem
46; pomocník Štúrův
51—53; prvá slovenská
kniha, „Nitra“ II. 53;
„Slovenské Pohľady“ 53;
o cílech slovenštiny 55;
„Nitra“ II. přepisuje 57;
život, verše 76—77; 86;
94; o Paulinym-Tóthovi
102; 103; vliv Tylův 108;
novely 111—113; o Ban-
šellovi 125; 133; 136;
138; 147; lit. historik
261; 265; Lit. 269, 272,
273, 275.

- Hurban Vajanský Sveto-
zár, o S. Chalupkovi
66—67; dědic Štúrův
105; o „Olejkáři“ 111;
133; 135; život 136—137;
„idey hurbanovské“ 137-
141; „Tatry a more“
141—142; „Zpod jarma“
143; „Verše“ 143—144;
novely 144—145; „Suchá
ratolest“, romány a ost.
prosa umělecká 146—
147; publicista 147—148;
význam 148—149; 156;
157; 160; 166; 172; 173;
vlivy jeho u Hájomila
175, Somolického 176,
Podjavorinské 176, na
novou prosu 176, u Sol-
tészové 177; 181; rozpor
mezi ním a mládeží 182—
183; teorie „Kotlina“
189; jeho polit. fatalism
193; 195; „kotlínovská
literatura“ 198; 203; re-
vise jeho ideí 212, 213;
215; 223; o Kraskovi
229, 231; vliv na Je-
senského 234; 239; 243;
262; 264; 265; Lit. 272,
274, 275, 276, 277.
- Hurban Vladimír (Vajan-
ský), 236; 254.
- Hus Jan, u Bernoláka 22.
- z Hvězdy Jan, četbou Štú-
rovy mládeže 108.
- Hviezdoslav, poměr k
Sládkovičovi 91; v „Na-
predu“ 106; 133; 136;
143; 144; život 150—151;
charakter 152—153; kul-
tura literární 153; za-
čátky 153—154; „Hájni-
kova žena“ 154—156;
obě kroniky „Vlkolin-
ských“ 156—157; drobná
epika 157; básně bi-
blické 158—159; lyrika,
„Letorosty“ 159—161;
„Stesky“, „Dozvuky“,
„Krvavé sonety“ 161;
dramat. pokusy a „He-
rodes a Herodias“ 162;
básn. překlady 162—163;
význam 163—164; 172;
173; vliv na Sládko-
vičova 174, Hájomila
175; vítán od hlasistů
198; cit. 201; 210; 219;
224; o Kraskovi 229;
262; 265; Lit. 275—277.
- Hyroš Štefan, historik 259.
- Chalupka Jan, satirik a
skladatel frašek kocour-
kovských 35—38; spis.
hist. 42; jeho prosa 110;
učitel Kalinčákův 113,
118; 126; u Palárika 127;
239; 249.
- Chalupka Samo, 57; život,
dílo a význam 64—67;
vzorem Královi 68; 70;
Bottovi 72, 73; Nosákovi
77; směr jeho 93; ar-
cheolog 259; 262; Lit.
273.
- Chocholoušek Prokop,
četbou Štúrovců 108;
srovn. s Hurbanem 113.
- Chomjakov, u Štúra 49;
u Vajanského 139.
- Chrástek M., Lit. 272, 274,
275.
- Chrastina Jan, u Tablice
34.
- Ibsen, u Hviezdoslava 153.

- Institoris Michal, sklad.
nábož. písní 14; čas.
public. 41.
- Jakubec Jan, Lit. 274.
- Jančo Josef, veršovec 82;
novelista 119.
- Janoška Jur, ev. far. 194;
teolog 261; pedagog 263;
Lit. 276.
- Janovská Anna, povídky
248.
- Janšák Štefan, 218; živo-
topis Lichardův 262;
Lit. 275.
- Jehlička Fr. P., 209; 261.
- Jesenský Janko, v ,Slov.
Obzoru' 206, 207; 208;
212; 217; 218; 225; 233;
verše 234—235; 236; no-
vely 243—244; Lit. 277.
- Jirásek Alois, srovn. u
Kubániho 123.
- Jireček Josef, Lit. 270.
- Jókai, u Kalinčáka 117;
u Hviezdoslava 153.
- Józsika, u Kalinčáka 117.
- Jungmann Josef, o Dole-
žalově sbírce přísloví 14;
o Rožnayovi 33; u Pal-
koviče 39; u Kuzmá-
nyho 109; význam jeho
překladů básnických
163, 256; Lit. 270, 274.
- Juriga Ferdiš, 209.
- Kadavý Jan, spisek o vzá-
jemnosti 42; vyd. „Ma-
ríny“ 86; vyd. básní
Žellových 99.
- Kálal Karel, v ,Hlase' 199.
- Kalidas, četbou Hviezdo-
slavovou 153.
- Kalina Ondřej, novely 243.
- Kalinčák Jan, o vzajem-
nosti literární 55; 57;
verše 81—82; ohlas Rze-
wuského 108; 111; ži-
vot, novely, „Reštavrá-
cia“ 113—118; 125; u
Vajanského 136, 145;
265; Lit. 273, 274, 275.
- Kant, u Kuzmányho 109.
- Karásek Jiří, u Kraska 231.
- Karník J. v. Svitil Josef.
- Kellner-Hostinský Petr
Záboj, verše 82—83;
drama 131; 258; Lit. 270,
274, 275.
- Kello Jur, verše v ,Na-
predu' 106.
- Kisfaludi, srovn. s Palá-
rikem 128.
- Klácel Fr. M., u Kuzmá-
nyho 94.
- Klas Ondřej, 236.
- Klemens Josef Božetěch,
archeolog 259.
- Klimo Bohuš v. Hájomil.
- Kmeř Ondřej, botanik 263.
- Kohút Josef, archeolog
259.
- Kokeš Pavel v. Kýčerský.
- Kollár Jan, spis. konser-
vativec 20; vlivy u Hol-
lého 28, 30; u Godry
34; spolupracuje s Be-
nediktim 40, s Kadavým
42; v Prešpurce 46; vliv
na Štúrovce 46; na Štúra
49; na odluku 52; v ,Hla-
sech musejních 56; 61;
63; u Botta 72; uvádí Zá-
borského 74; inspirace
u Hroboně 79, u Hostin-
ského 83, u Sládkoviče
85, 86, 87, poměr k němu
92; u Kuzmányho 95;
„Národní zpěvanky“ 97;

- o Hodžovi 98; vlivy u Žella 99, u Paulinyho-Tótha 103; 107; cit. 121; u Vajanského 138, 139, 140; u Hviezdoslava 153; 160; 185; 255; Lit. 271.
- Komenský Jan Amos, vzorem Aug. Doležalovi 33; 51; 232; 261; u Ormise 263.
- Kompiš Petr, verše 236.
- Konšel v Ráth Augustin.
- Kopitar, o J. Chalupkovi 38.
- Kordoš Gustav, pedagog, 263, popularisátor 264.
- Korzeniowski, předlohou Palárikovi 127.
- Kosorkin Števo, debut 212, „Pochybenie“ 245.
- Kováč Josef, novel. pokusy 125.
- Kovalevský Miroslav, „Zlatina“ 105.
- Kovalik Jan, verše 236.
- Kozodolský v. Tomášik Samo.
- Kráľ Janko, 57; život a dílo 67—69; 70.
- Kramář Karel, 219; u Pavlů 224.
- Kramerius Václav, 17; vzor Fándlimu 25.
- Kramerius Václav Rodomil, 34.
- Krasko Ivan, 206; 207; začátky 208; 212; ve „Sborníku“ 212; v „Prúdoch“ 217, 218; život 225—226; „Nox et solitudo“ 226—229; „Verše“ 229—230; studie a vlivy 230—232; 233; 234; 235; 236; novely 244—245; Lit. 277, 278.
- Kraszewski, srovn. s Podtatranským 179.
- Krčméry August, sklad. písní 105.
- Krčméry Štefan, verše 236; Lit. 276.
- Križan Štefan, novely 124; div. pokus 128.
- Križko Pavel, novely 124; histor. sp. 259.
- Krman Daniel, slaví slovenštinu 11—12; hádka s Dubnicayem 15; bu-ditel 44.
- Krylov, překl. od Nosáka 78.
- Kubáni Eudevít, 98; život, básně 100—102; 103; no-vely, „Valgatha“ 122—123; 125; u Vajanského 145; Lit. 274.
- Kukučín Martin, 133; 136; život 165; novel. genre 166—168; jeho realism 169—170; „Dom v stráni“ 170—171; dram. pokus 171—172; význam 172; 173; 176; vliv na Bielka 178; v Praze 185; překl. Tolstoje 192; u hlasistů 198; 210; 219; srovn. s Tajovským 240; ohlas u Čajáka 242; 243; „Komasácia“ 252; 254; 255; Lit. 271, 277.
- Kutlík Felix, novely 176.
- Kuzmány Karel, 46; život, básně 94—97; srovn. s Hodžou 98; vliv Mickiewiczův 108; novela „Ladislav“ 109—110; 255; 258; Lit. 274.
- Kuzmány Pavel, kresby novel 243.

- Kvačalá Jan, filolog a filozof 260--261.
 Kýčerský, veršovec 175.
- Lamanskij, překl. a vyd. Štúrův 60.
- Láni Eliáš, dialektisuje 11; 12.
- Lanštlák O. H., pamflety proti Štúrovi a Hodžovi 55.
- Laskomerský v. Zechenter Gustav.
- Lauček Daniel, verše v „Napredu“ 106; novely 125; div. pokus 131—132; filozof. pokus 260.
- Lauček Martin, ev. kazatel 15.
- Launer Štefán, denuncuje druhy Štúrovy 55.
- Leibniz, ozvěna jeho filozofie u Aug. Doležala 32.
- Lenský (pseud.), verše 206.
- Leška Štefan, bernolák. veršovec, lexikograf, novinář 33, 46; Lit. 272.
- Lermontov, překl. od Nosáka 78; u Hviezdoslava 153, 163.
- Lichard Daniel, spis. nerozhodný 55; veršovec 74; 218; topograf 260, 262; popularisátor 263; Lit. 272, 273, 275.
- de Lisle Leconte, u Hviezdoslava 158.
- Lojko Gustav, verše 104; povídky 125; Lit. 275.
- Lombardini Alexander, lit. historik 262; Lit. 272.
- Longfellow, lekturou Hviezdoslavovou 153.
- Lukšić, Lit. 274.
- Luther, ve sbírce Tranovského 13.
- Máčay Alexandr, kazitel „bibličtiny“ 15; Lit. 272.
- Madách, překl. od Hviezdoslava 163.
- Magurský v. Kordoš Gustav.
- Máchla Karel Hynek, vliv na Štúrovce 63; u Kráče 68; vzorem Bottovi 71; veršům Kalinčákovým 82; „Máj“ srovn. s „Marinou“ 87; u Kuzmányho 94, 95; u Paulinyho-Tótha 103; u Dohnányho 103; četbou Hviezdoslavovou 153.
- Makovický Dušan, v Praze 185; Tolstojovec 192; hlasista 198; 261.
- Makovický Petr, 185.
- Maliak Jan, pedagog, 263; Lit. 273.
- Mallý Jan, verše 105.
- Margin v. Jehlička Fr. P.
- Mark Twain, 124.
- Markovič Ivan, v „Prúdoch“ 217.
- Markovič Julius, 203; pedagog 263, 264.
- Maróthy Daniel, verše 83; Lit. 273, 275
- Maróthyová v. Soltészová Elena.
- Maršall Gustav, novely 176.
- Martialis, u Hollého 31.
- Martiny, prof., učitel Štúrovců 45.
- Masaryk Tomáš, 140; vliv na hlasisty 191—193; v „Hlase“ 197, 199, 200, 219.

- Matúška Janko, život a verše 80; novel. pokusy 119; dram. pokus 126.
- Matzenauer F. Otto, 175.
- Maupassant, srovn. s Jenesským 243.
- Meakulpínský v. Novomestský L.
- Medňanský v. Pepkin D. S.
- Medvecký Jan, 217.
- Medvecký K. A., „Detva“, folklor. studie 26).
- Menčík Ferdinand, Lit. 272.
- Mendelejev, cit. 211.
- Menšík Josef, Lit. 278.
- Mickiewicz, u Sládkoviče 92; vlivy na hist. prosu 108; u Kuzmányho 108, 109; u Hviezdoslava 153, 163.
- Mikuličová V., 248.
- Milkin Tichomír, verše 175.
- Milton, u Hollého 27; u Doležala Aug. srovn. 33; přel. Jungmannem 163.
- Minárik Josef, v „Hlase“ 198.
- Mišík Štefan, písňové texty 260.
- Mladen v. Ferjenčík Mikuláš.
- Mocko Jan, historik 259.
- Mošovský V. Institoris Michal.
- Moyzes Štefan, biskup a vlastenec 148; 238.
- Mudroň Pavel, politik 203.
- Němcová Božena, 256, slovenský folklor 260.
- Neresnický v. Slávik Ďuro.
- Neruda Jan, vyd. „Zpod jarma“ 143; u Hviezdoslava 153; 164.
- Neumann Kašpar, překl. od Horčíčky 14.
- Neváďza (pseud.), 236.
- Nezabudov v. Nosák Bohuš.
- Neznámý veršovec o Jánošíkovi u Tablice 34.
- Niederle Lubor, statistik 200.
- Nieritz, vlivy u Urbánka 253.
- Nosák Bohuš, verše 77—78; novely 119.
- Novomestský Ladislav, v „Hlase“ 198; „Co hatí Slováci“ 264.
- Obuch Ondřej, 236.
- Okánik Jan, nár. hospodář a buditel 264.
- Orlov v. Grebáč Ignác.
- Ormis Samuel, div. pokusy 128—129; pedagog 263; filosof 270; Lit. 270, 273, 275.
- Országh Pavel v. Hviezdoslav.
- Ossian, miláčkem Dohnányho 104.
- Osvald Adolf Svatopluk, verše 106.
- Ottův Slovník Naučný, Lit. 271, 277.
- Ovidius, u Hollého 27.
- Palacký František, přátelství s Benediktim 40; učí se v Prešpurce 46; 255.
- Palárik Jan, dramata 126—128; 132; 239; 249; Lit. 274.

- Palkovič Jiří (kanovník), vyd. „Slovár“ Bernolákův 24; překl. bibli 27.
- Palkovič Jiří (profesor), verše 33; „Muza“, „Týdenník“ 34; fraška 35—36; filolog - staromilec 39—40; čerpá z Ribaye 42; 46; Štúr u něho 48; 115; Lit. 272.
- Paľo v. Pavlů Bohdan.
- Papánek Jiří, překl. od Fándliho 26.
- Párička Jan, nakl. 218; 248.
- Pastrnek František, určuje slovenská nářečí 263.
- Pauliny Ladislav, básník „Hrdoše“ 75; prosaik „Kocourkova“ 110.
- Pauliny-Tóth Viliam, „Sokol“ 96; 98; život, verše 102—103; 104; novely 120—121; 125; dramata 128, 129; soud o „Matěji“ 129; uvádí Vajanského 137, Hviezdoslava 154; 258; mytolog 259; 264; 265; Lit. 270, 272, 273, 274, 275.
- Paulinyová-Tóthová Marie, vyd. „Básne“ otcovy 103.
- Pavlů Bohdan, v „Slov. Obzoru“ 205; lit. teoretik 207; předseda „Detvana“ 211; v red. „Sborníku“ 211; o neoslavismě 212; vůdce mládeže 217; tvůrce programu „Průdov“ 223—224; jeho nár. filosofie 261; Lit. 277.
- Peč, prof. rábský, vliv na Štúra 48.
- Pelikán Josef Vladimír, cit. 257.
- Pepkin Dušan Sava, verše 105.
- Petőfi, vlivy na Hviezdoslava 151, 153; překl. od něho 163.
- Petrovská Elena (pseud.), prosy 248.
- Petruškin v. Kello Jur.
- Pič Ladislav, Lit. 269.
- Pietor Ambro, polit. spis. 203, 264.
- Pilárik Štefan, zveršoval své osudy životní 15, vydal je Tablic 34.
- Plachý Ondřej, „Staré noviny“ 46.
- Plato, „Faidona“ přel. K. Štúr 74.
- Plošic Julius, pramen Němcové 260.
- Podhradský Josef, div. hry 131—132.
- Podjavorinská Ľudmila, verše 176; 243; prosy 246—247.
- Podolinský Branislav v. Pauliny L.
- Podolský Vilém v. Pauliny-Tóth V.
- Podtatranský, verše 175—176; povídky 178—179; div. 254; pedagog 263.
- Poe, u Kraska 244.
- Pokorný Rudolf, vyd. „Spevy“ Bottovy 73; „Knihovnu československou“ 134; slovákofil 185; Lit. 274, 277.
- Pospišil Jaroslav, dopis Štúrovi 257; Lit. 273.
- Pospišilová Marie, milostný přelud Štúrův 50.

- Potokinová Bohd. J. v. :
 Krasko Ivan.
 Pott, prof., v Halle rádce
 Stúrův 49.
 Pražák Albert, Lit. 274,
 276, 277.
 Propertius, u Hollého 30.
 Puchmajer A. J., u Pal-
 koviče 34.
 Puškin, překl. od Nosáka
 78; formální vzor Slád-
 kovičovi 86; motto v
 „Marině“ 87; u Kuzmá-
 nyho 109; u Vajanského
 139; četbou Hviezdo-
 slavovou 153; překl. od
 něho 163; u Jesenského
 234.
 Pypin, lit. historik, auto-
 ritou Vajanskému 139,
 182; Lit. 271.
 Radlinský Ondřej, spis.
 nerozhodný 55; lit. hi-
 storik 261; Lit. 270, 275.
 Rajecký v. Slota Jiří.
 Rajská Bohuslava, poměr
 s Hroboněm 79; Lit. 274.
 Ráth Augustin, právník
 255, 264.
 Rázus Martin, v „Prúdoch“
 217, 218; verše 232—233;
 236; drobné prosy 245.
 Rešetka Michal, bibliofil
 40; Lit. 272.
 Reuss Adolf, folkloristik
 260.
 Reuss Gustav, botanik
 263; Lit. 275.
 Reuss Eudevít, archeolog
 259.
 Reuss Samuel, folkloristik
 260.
 Ribay Jur, studie od Pal-
 koviče 39; folklor. a
 fraseolog 42; Lit. 272.
 Riegrův Slovník Naučný,
 Lit. 271, 274.
 Rimavský Janko, v. Fran-
 cisci Jan.
 Rízner Eudevít V., povíd-
 ky 179; 256; „Biblio-
 grafie“ 262; Lit. 271,
 276, 277.
 Ríznerová v. Podjavorin-
 ská L.
 Rousseau, u Štúra 49.
 Rovinov Branko v. Abaffy
 Leopold.
 Rožnay Samuel, náb. bás-
 ník 33.
 Roy Vladimír, 212, 217,
 verše 232, 233, 236.
 Royová Kristina 248.
 Rumann Jan, statistik 205,
 206; 260.
 Rzewuski, vzorem Štú-
 rovcům, ohlas u Kalin-
 čáka 108.
 Sabo, u Tablice 34.
 Salva Karel, 179; novinář
 194; spis. pedagog. 263.
 Sasinek Fraňo Vítězslav,
 historik 259; Lit. 269.
 Semian Michal, spis. hist.
 41.
 Shakespeare, u Krále 68;
 překl. od Nosáka 78;
 motto v „Marině“ 87;
 lekturou Dohnányho
 104; vzorem Záborské-
 mu 131, Hostinskému
 131, Hviezdoslavovi 153,
 154, 162; překl. od něho
 163; 262.
 Shelley, 163.

- Schiller, u Hviezdoslava 153, 163.
- Schneider-Trnavský Mikuláš, 212.
- Schroer, učitel Štúrovců 45, Kalinčákův 114.
- Sirotinin, úsudek o Vajanském 144.
- Skačanský, pokus div. 131.
- Sládkovič Andrej, otec jeho 41; 57; u Botta 73; 83; život 84—85; osobnost 85; básn. začátky 85—86; „Marína“ 86—88; „Detvan“ 88—89; ost. epika 90; lyrika 90—91; význam 91—92; 93; Kubáni s ním soutěží 101; óda Kubániho naň 102; na smrt Capkovu 104; 137; u Hviezdoslava 153, 154, 163; u Sládkovičova 174; 261; 262; Lit. 273.
- Sládkovičov Martin, verše 174—175; Lit. 278.
- Slánčíková Božena v. Timrava.
- Slávik Ďuro, 217; verše 233; prosy 245; lit. hist. 262; Lit. 276, 277, 278.
- Sloboda Daniel, botanik 264.
- Slota Jiří, verš. spisy 105.
- Słowacki, u Hviezdoslava 153; překl. od něho 163.
- Smetanay Jan (v. též Kalina Ondřej), člen „Detvana“ 185; pol. brožurky 191.
- Smrek (pseud.), 236.
- Sofokles, u Hviezdoslava 154.
- Socháň Pavel, 185; div. pokusy 253; folklor 260.
- Soltészová Elena, „Proti prúdu“ a novely 176—177; 246.
- Somolický, verše 175—176; povídky 179; novinář 203; div. pokus 254.
- Sova Antonín, u Kraska 231.
- Stodola Emil, v „Detvanu“ 185; 218; statistik 260.
- Svitil Josef, Lit. 276, 277, 278.
- Svobodová-Goldmannová Fr., 248; div. 254.
- Szeberinyi Ondřej, Lit. 269.
- Synapius v. Horčíčka Daniel.
- Sytniansky v. Trúchly Ondřej.
- Šafařík Pavel Josef, pro spis. konservativism 20; tvůrce centro-slovanské teorie u Štúrovců 30; práce s Benediktim 40; studia v Prešpurce 46; vliv jeho výzkumů na mládež 46—47; u Štúra 48, 49; na odluku 52; proti spis. separatismu 56; 61; 63; pramen umělecký 107; 139; 140; 255; Lit. 270, 271.
- Šalda František X., cit. 181.
- Šembera Alois Vojtěch, předlohou Kalinčákovi 115.

- Škarvan Vojtěch, v „Detvanu“ 185; překl. Tolstého 192; v „Slov. Obzoru“ 206.
- Škultéty Aug. Hořislav, verše 78—79; Lit. 275.
- Škultéty Josef, lit. historik, vyd. S. Chalupku 67, Bottovy „Spevy“ 73, výbor z Kuzmányho veršů 96; pokusy v novele 125; s Vajanským 182; novinář 203; lit. kritik 262; Lit. 273, 275, 276, 277.
- Šrobár Vavro, v „Detvanu“ 185; vůdce pokrok. hnutí 191—193; v „Hlase“ 197, 198, 200, 201; v „Slov. Obzoru“ 205—206; ve „Sborníku“ 212; v „Prúdoch“ 217; teoretik mladého Slovenska 222—223; odb. (lékař.) spis. 264.
- Štefánek Anton, v „Hlase“ 198; red. „Slov. Obzoru“ 204—209; v „Prúdoch“ 217; politik sociální 264.
- Štefanovič Samuel, politik 264.
- Štefanovičová Tatjana; 218.
- Štúr Dionýs, geolog 260.
- Štúr Karel, u Ľudevíta Š. 59; verše 73—74; Lit. 274.
- Štúr Ľudevít, mimo Bernoláka 23; Hollý mu svědkem pro odluku 31; 32; u prof. Palkoviče 39; zakl. slovenské spis. řeči a liter. 43; jeho doba 44—132; 45; v Prešpurce 46; život 48—49; studia a vlivy 49—50; charakter 50—51; spis. odluka, pohnutky a význam 51—57; Š-ovy noviny a organizace 57; verše 58—59; „Nářečja“ a „Nauka reči slovenskej“ 59; „O nár. písnič“, „Славянство“ a polit. spisky 60; význam 61; poměr ke Kráľovi 67; 69; 70; 73; se Zochem v „Plodech“ prešpurských 75; poměr k Hurbanovi 76; k Nosákovi 77; 78; 79; 80; 81; 84; 88; k Sládkovičovi 91; 92; 93; podléhá Kuzmánymu 94; 98; ozvěny a dozvuky jeho školy 103—105; 107; 108; 111; 114; 115; cit. 121; 125; 126; 129; 131; 132; u Vajanského 137, 138, 139, 141; kritika jeho teorií u hlasistů 193, 207; revisionistický poměr mládeže k němu 212, 213, 215, 218; 223; 224; 256; 257; 258; 260; 261; 262; 264; 265; Lit. 270, 272, 273, 274, 275.
- Tablic Bohuslav, vyd. Pilárika 15; „Poezie“, „Anglické Múzy“, překl. Boileaua, „Slovenšti veršovci“ 34; „Paměti“ 40; Lit. 270.
- Táborský František, 185; Lit. 276.
- Tajovský v. Gregor-Tajovský Josef.

- Tamáši Mikuláš, dialektisuje 12.
- Tégner, u Hviezdoslava 153.
- Tennyson, u Hviezdoslava 153.
- Theokritos, u Hollého 27, 30.
- Tibullus, u Hollého 30.
- Timko A. E., 125.
- Timrava, 243; 246; povídky 247; Lit. 278.
- Tisovský Hostivit v. Lojko Gustav.
- Tolstoj, u Hviezdoslava 159; vliv na „Detvance“ 185, 191—192; 219; u Pavlů 224; 261.
- Tomášik Samo, verše 74—75; novely 119—120; Lit. 274.
- Tranoscius v. Tranovský Jiří.
- Tranovský Jiří, „Cithara sanctorum“ 13.
- Tritonovič Sergěj v. Hollý Josef.
- Trokan Jan, opožděný veršovec 83.
- Trúchly Ondřej, vyd. Capka 104; „Slovesnost“ 261; 265; Lit. 270.
- Turcerová Helena, spis o Štúrovi 218, 262; Lit. 273.
- Turgeněv, 124; u Vajanského 139; cit. 182, 211.
- Tyl Josef Kajetán, vliv na štúrovské novelisty 107; na Hurbana 108, srovn. s ním 113; s Palárikem 128; 250.
- Tyrtaios, u Hollého 27.
- Úprka Joža, v „Detvanu“ 185.
- Uram Jan, 206; 236.
- Uram Josef, 218.
- Uram Řehoř v. Podtatranský.
- Urbánek Ferko, div. hry 253.
- Ústiansky v. Kovalik Jan.
- Vajanský v. Hurban Vajanský Svetozár.
- Vančo Miloš, v „Prúdoch“ 217.
- Vansová Tereza, 117—118; novely a román 246; div. pokusy 253—254.
- Vergilius, u Hollého 27, 30; překl. od něho (Aeneis) 28.
- Viktorin Josef, o jednotě české a slovenské literatury 55; 126; vyd. Záborského 129; lit. hist. 261; 265; Lit. 272, 275.
- Vinařický Karel, chvála Hollého 30.
- Vlček Jaroslav, o Bernolákovi 15; vyd. verše Královny 69; o Kalinčákově „Reštavrácii“ 118; 134; předseda „Detvana“ 184, 185; „Besedy literárne“ v „Hlase“ 197; v „Prúdoch“ 219; zakladatel lit. historie slovenské 261; Lit. 271, 272, 274, 275, 276, 277.
- Vocel Jan Erazim, o slov. „literaturce“ 56, 257.
- Voltaire, u J. Chalupy 38.
- Votruba František, lit. historik, v „Slov. Obzoru“ 205, 208; v red.

Ukazatel.

- ‚Sborníku‘ 211, 212;
 v ‚Prúdoch‘ 217, 224,
 225; o Urbánkovi 253;
 262; Lit 276, 277, 278.
 Vrbičský (pseud.), verše
 236.
 Vrchlický, 140; formální
 vlivy na Vajanského
 143—144; na Hviezdo-
 slava 153, 160—161, 163;
 164; Lit. 276.
 Wágner Jan A., v ‚Slov.
 Obzoru‘ 206; populari-
 sátor 264.
 Záborský Jonáš, hájí ‚bi-
 bličtiny‘ 55; verše 74;
 novely 121—122; div.
 128; dramata histor.
 129—131; 132; 145; 258;
 historik 259; 261; Lit.
 274.
 Záhorský, verše 175.
 Záturcký P. A., sbírka
 přísloví 260; pedagog
 263.
 Zbranský Josef v. Hvie-
 zdoslav.
 Zechenter Gustav, humo-
 rista 123—124; 125; 145;
 170; geograf 260.
 Zeyer, u Hviezdoslava
 153.
 Zgúth P. P., 236.
 Zigmundík Jan, pedagog
 263.
 Zniovský v. Capko Jan.
 Zoch Ctiboh, verše 75—
 76; filolog 203; Lit. 273,
 275.
 Zoch Samo, 218.
 Zorovít v. Kovalevský
 Miroslav.
 Zorovský (pseud.), 236.
 Žello Ludevít, život a
 dílo 98—100; Lit. 274.
 Žiak Isidor v. Somolický.
 Žigmondí, filosofof, učitel
 Štúrovců 45.
 Žiranský v. Križan Štefan.

OPRAVY.

Str. VI ř. 15. zd. m.	odvětvenné	spr. odvětvené
" 13 " 9. " "	staletí	" století
" 21 " 8. " "	ztroskotalo	" se ztroskotalo
" 21 " 7. " "	vytýčiti	" vytyčiti
" 32 " 7. " "	apolegotickou	" apologetickou
" 57 " 17. sh. "	od	" do
" 117 " 8. " "	na začátku škrtni:	nikdy
" 120 " 16. " m.	Královna	spr. Královna
" 163 " 11. zd. "	slovenském	" slovanském
" 178 " 17. sh. "	Z dob	" Z dób
" 232 " 16. zd. "	Jochanaan	" Jochanan
" 236 " 3. sh. "	dumiek	" dumók
" 243 " 4. " "	Z dob	" Z dób

Omyly menší, jež jdou na vrub tisku, laskavý čtenář opraví sám.

OBSAH

	Stránka
(Slovo úvodní)	V—VIII
Hlava první. SLOVENSKO LITERÁRNÍ DO KONCE VĚKU XVIII.	
I. <i>Slovensko před Bernolákem</i> : Láni, Kr- man, Tamáši, Běl, Bajza; Benedikti z Nu- dožier, Tranovský, Horčička, Holko st., Pavel Doležal, Gavlovič, Institoris Mošov- ský, Pilárik, Dubnicay, Mačay, Martin Lauček. — II. <i>Ovzduší doby Bernolákovy</i>	11—18
Hlava druhá. OSMNÁCTÉ STOLETÍ. OD BERNOLÁKA PO ŠTÚRA. (1787—1844.) (Přehled). — I. <i>Bernolák</i> (21). — <i>Družina Bernoláková</i> : Fándli, Jan Čaplovič, kan. Palkovič; Jan Hollý (25). — III. <i>Ostatní krásné písemnictví do r. 1844</i> : Aug. Do- ležal, Leška, Hamaljar, Rožnay, prof. Pal- kovič, Tablic, Fejérpataky, Godra; Jan Chalupka (32). — IV. <i>Učení a odborní spisovatelé do r. 1844</i> : prof. Palkovič, Jan Benedikti, Tablic, Fándli, Fejérpataky, Rešetka, Vavř. Čaplovič, Semian, Insti- toris Mošovský, Bartholomaeides, Ondřej Braxatoris, Jan Chalupka, G. Grossmann, Kadavý, Ribay, Holko ml.; Hurbanova „Cesta“ 1841 (39)	19—43
Hlava třetí. DOBA ŠTÚROVA.	
(Úvod). — I. <i>Štúr</i> . Jeho život. Studie a vlivy. Charakter Štúrův. Spisovná odluka Štúra. Verše Štúrovy. Politické a ná-	

rodopisné spisy Štúrovy. Závěr o Štúrovi (48). — II. *Prvá slovenská škola básnická*: (Úvod); Samo Chalupka (64), Kráľ (67), Botto (70). *Plejada Štúrovců-epigonů*: K. Štúr, Lichard, Tomášik, L. Pauliny, Zoch, J. M. Hurban, Nosák-Nezabudov, A. H. Škultéty, Hroboň, Matúška, Francisci, Graichman, Kalinčák, Daxner, Jančo, Kellner-Hostinský, Trokan, Dobšinský, Maróthy (73). — III. *Sládkovič* (84). — IV. *Vrstevníci Štúrovců v poesii*: (Úvod); Kuzmány, Hodža, Zello, Kubáni, Pauliny-Tóth (93). *Ozvěny a dozvuky školy Štúrovy*: Dohnány, Caják, Capko, Lojko, Bachat-Dumný, Slotarajecký, Kovalevský-Zorovít, Malý-Dusarov, Dušan Šava Pepkin (103). *Dorost básnický*: Banšell, Országh, Fábry, Kello-Petruškin, Dan. Lauček, A. S. Osvald (106). V. *Prosa historická a jiná*: (Úvod); Kuzmány, J. Chalupka, L. Pauliny (107); J. M. Hurban (111), Kalinčák (113); Francisci, Daxner, Hroboň, Matúška, Nosák, Jančo (118); Tomášik, Ferjenčík, Pauliny-Tóth, Záborský (119); Kubáni (122); Zechenter (123); Križan, Križko, Abaffy, Bachat, Banšell, Čipkay, Timko, Lojko, Lauček, Kováč, J. Škultéty (124). — VI. *Drama národní a historické*: Palárik, Pauliny-Tóth, Ferjenčík, Bachat, Graichman, Záborský, Križan, Ormis, Pauliny-Tóth, Záborský, Kellner-Hostinský, Podhradský, D. Lauček (126) 44—132

Hlava čtvrtá. DOBA ROZKVĚTU.

(Úvod). — I. Hurban Vajanský (136). — II. *Hviezdoslav* (150). — III. *Kukučín* (165). — IV. *Ostatní žeň doby v krásném písemnictví*: Básníci: Sládkovičov, Hájomil, Bella, Horal, Milkin, Matzenauer, Záhorský, Kýčerský, Podtatranský, Somolický, Podjavorinská (173); prosaici: Maršall, Kutlík, Bodický, Soltészová, Vansová, Bielek, Podtatranský, Salva, Beblavý, Somolický, Bodický, Rízner (176) 133—180

Hlava pátá. BOJE O ZÍTŘEK.

I. ‚*Otcové a děti*‘. Vlivy kulturní a sociální (181). — II. ‚*Hlas*‘, jeho zásady a význam. Revoluce se začíná (191). — III. ‚*Slovenský Obzor*‘ (202). — IV. Noví bojovníci: ‚*Sborník slovenskej mládeže*‘ a ‚*Prúdy*‘. Revoluce trvá (210). 181—221

Hlava šestá. NOVÁ DOBA.

I. *Slovenská Moderna básnická*: (Úvod); Krasko (225); Roy, Rázus, Slávik-Neresnický (232); Jesenský (234), Gall; Orlov, Horin, Kompiš, Obuch, Nevädza, Vrbický, Zorovský, Klas, V. H. V., Smrek, Kréméry, Kovalik-Ústiansky (235). — II. *Nová prosa*: Gregor-Tajovský (237); Čaják, Kalina, P. Kuzmány (242); novelisté: Jesenský, Krasko (243); Rázus, Neresnický; Kosorkin (245); Podjavorinská, Timrava, Gregorová, Janovská a j. (246). — III. *Začátky dramatu lidového*: Gregor-Tajovský (249); Kukučín; Josef Hollý; Socháň, Urbánek, Vansová, Horváthová, Goldmannová-Svobodová; Podtatranský, Somolický, V. H. V., Orlov (252) 222—254

Dodatek. PŘEHLED NAUKOVÉHO A VĚDECKÉHO PÍSEMNICTVÍ NA SLOVENSKU 255—266

Poznámky:

I Literatura 269—278
 II Letopis 279—286
 III Sbíрка literárních pseudonymů slovenských 287—293
 IV Ukazatel 295—309

Opravy 310

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PG	Frýdecký, Frantisek
5401	Slovensko literárni od doby
F77	Bernolákovy

